

חבלים

צ. רוזין

על פי דין תורתנו הקדושה ועל פי חוק
הזכויות הבינלאומי - אנו אוסרים
להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם,
להמחז, להסריט לאכסן במאגרי מידע,
לסדר או לקלוט בכל דרך ובכל אמצעי
אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - חלק
כל שהוא מהחומר שבספר זה ללא
רשות מפורשת בכתב מהמחברת.

הוצאה ראשונה תשס"ד,

הוצאה שנייה תשע"ח

©

כל הזכויות שמורות למחברת:

צ. רוזין

שער השמים 9/3 בית שמש משפ' חנקין (עבור צ. רוזין)

thionar@gmail.com

נייד : 7657213-350

הגהה: גב' שושנה הוכוולד

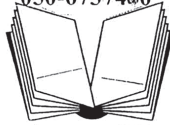
עימוד: אפרים בבי - א.ב. הפקות, ב"ב

עיצוב כריכה: אביעד בן סימון

מו"ל: יפה נוף

הוועדה הרוחנית לבקורת ספרי קריאה

050-6737406

בנשיאות הגאון ר' ישראל גנס שליטיא
ירושלים ע"ה"ק

אישור

הננו לאשר שנציג הוועדה עבר על הספר

חבלים _____ מאת הסופר _____ צ. רוזין

ומצא אותו כשר וראוי לקריאה לבני הנעדרים.

* * *

הספר נכתב על רקע התקופה הסוערת של טרום מלחמת העולם השני'ה והלאה, נסיון ההשכלה, הקמת "בית יעקב", וכו'. אכן, הכותבת הצליחה בס"ד להגיש את הדברים באופן קריא ומעניין.

יחד עם גבור הספר מהלך הקורא בשבילי ראדין בעוד ה"חפץ חיים" בחיים חיותו, נושם מאוירתה הספוגה הערצה לגדול הדור, כפיפות לדעת תורה, ועוד ועוד ערכי נצח.

יפה יאמר האור הנרבה שישגו אלעזר אינו יג' הספסרה, צ"ג

גיה או אלקים הוצרה גמשיג גנו שיג נקק הסה גינו אסו לא אוסק

קראוס יגלו גתקל-זקב סלוליי האנעלאא-אמול לא אסר יחל עז אבו.

שמעון

שלמי תודה

שלמי תודה לקב"ה שזיכני לבוא עד הלום! מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון, להושיבי עם נדיבים, עם נדיבי עמו.

יש בליבי הכרת הטוב רבה למרא דאתרא דקרית אתא, הרב שמואל הלוי שולזינגר זצ"ל, לרב אלעזר שולזינגר שליט"א ולרעייתו, חברתי היקרה רחל, על שהיו לי ולילדי סומך, סוכך ותומך - ישלם להם הקב"ה שכרם ויתברכו בסיעתא דשמיא בכל עיניניהם.

כמו כן רוב תודות למשפחת האדמו"ר ממאקווא, הרב למברגר שליט"א, על ידידותם ותמיכתם בנו לאורך כל השנים. תהא משכורתם שלימה מאת ה'.

לאברך, החפץ בעילום שמו, שהקדיש מזמנו היקר כדי לעבור על כתב היד, על חשבון שעות השינה שלו, על מנת לברור את המוץ מן התבואה לתועלת הרבים - ברכת ה' תחול עליו.

תודה לסופרת יהודית גולן על עידודה בכתיבת ספרי הראשון.

וכן תודה לידידתי, הגב' שושנה הוכוולד, עורכת זרקור, שהגיהה את כתב היד ועודדה אותי בכל שלבי הוצאתו לאור וכן לכל מי שקרא והעיר את הערותיו הבונות.

תודה לבעלי היקר שיחי' על התמיכה שתמך בי לאורך כל הדרך. יה"ר שנזכה לנחת רוח יהודית מכל יוצאי חלצינו מתוך בריאות איתנה ובפרנסה טובה.

תודה לילדינו היקרים ולבני זוגם על שהקדישו מזמנם להקשיב ללבטי, חיוו את דעתם, היו מעורבים בהתהוותו של ספר זה ועודדו אותי להמשיך במשימה בה התחלתי.

למידע אודות ה'חפץ חיים' נעזרתי בסידרת הספרים הנפלאה "מאיר עיני ישראל" מאת הרב אהרון נשרי.

הדברים המוזכרים בספר זה הקשורים בשמו של ה'חפץ חיים' זצוק"ל הם דברים אמיתיים שאירעו אצלו או נאמרו על ידו, בזמנים שונים ובהקשרים מסויימים, כפי שמופיעים בסידרת ספרים זו, אולם הקישורים של הדברים ושייכותם כפי שמופיעים בספר זה, הם שילובים שלי ועל דעתי בלבד.

למידע אודות העיירה ראדין נעזרתי בספר המעניין "בשבילי ראדין" מאת הרב פליטו.

למידע אודות ישיבת מיר נעזרתי בסידרת הספרים המאלפת והמעניינת "הזריחה בפאתי קדם" ובספרו של הרב אלחנן הרצמן "נס ההצלה". העובדות הן כפי שמופיעות בספרים הנ"ל אך הקישורים לרקמת העלילה הם שילובים שלי. מספרים אלו שאבתי יראת שמים ומושגים עד להיכן יכולה אהבת התורה להרקיץ.

תודה לסופר ר' חיים ולדר על שפינה מזמנו היקר
והוסיף לי את הערותיו הבונות והחשובות שהיו נר לרגלי.

רוב התמונות בספר זה הן באדיבות;

הרב א. נשרי - מספריו "מאיר עיני ישראל". הרב
פליטו - מספרו "בשבילי ראדין". הרב ת. ש. רוזנטל -
מספרו "תורה יבקשו מפיהו". הרב י.ט. פורגס - מספריו
"הזריחה בפאתי קדם". וכן הרב ד. אליאך מחבר ספר
"הגאון".

לכולם רוב תודות!

ציונה רוזין

התוכן

51	פרק א אמא לא הבטיחה לחזור
12	פרק ב פרידות
73	פרק ג מעברים
45	פרק ד התחלות חדשות
76	פרק ה הרחבת המשפחה
39	פרק ו רווחות חדשות
901	פרק ז אופנה מפריז
021	פרק ח המשולח מראדין
821	פרק ט התלבטויות
531	פרק י בישיבה קטנה
551	פרק יא שבת במחיצת ה'חפץ חיים'
961	פרק יב הצריף
381	פרק יג התפילין
591	פרק יד ביקור בברזנה
712	פרק טו קלמן

- 332 פרק טז | החתולים של רוחל
- 642 פרק יז | נפתולי הסתגלות
- 162 פרק יח | אבות ובנים
- 572 פרק יט | ידידות
- 582 פרק כ | ליקוי המאורות
- 692 פרק כא | אור וחושך
- 313 פרק כב | נפתלי
- 333 פרק כג | בצר הרחבת לבו
- 443 פרק כד | שיר חדש עולה

מוקדש בראש ובראשונה
לבורא עולם
שרקם את רקמת חיי
והיה לי לעוזר, למושיע ולמגן
במשעולי החיים
ובנתיבותיהם!
וכן לכל יוצאי חלצינו ובני זוגם.

מבוא

כשהייתי קטנה ישבתי ליד אבי, נועצת בו את עיני, בולעת בשקיקה את סיפוריו אודות ברזנה, עיירתו, נופה ודמויותיה המגוונים. הרשימו אותי במיוחד דמויותיהם של של סבא רבא, סבא וסבתא וכן דמותו הנערצה ואהובה של ר' איצ'לה.

- אולי יש מישהו נוסף מהמשפחה ששרד? - שאלתי נלהבת - אולי כדאי לחפש? שמעתי שיש מניצולי השואה שהגיעו לארה"ב ולכל מיני מקומות בעולם! האם חפשו בכל העולם?

- הם אינם! - קרא אבא ודמעות חמות התגלגלו על פניו
 - אף אחד לא שרד! כולם נרצחו! - את לא מבינה?
 לא. לא הבנתי אבל דמעותיו של אבא הפחידו אותי. אבא בוכה???

יותר לא הזכרתי את הנושא לפניו!

אני חלק מהדור שמחבר את נצולי השואה, וזכרונותיהם את העיירה היהודית, נפתוליה ויופיה אל הדורות שבאו אחר כך, שעבורם - העיירה היהודית היא רק מקבץ של תמונות של משהו שהיה ואיננו.

הסיפורים שסיפר לי אבא הפכו לחלק מישוטי וממהותי

והטביעו בי את חותמם. את זכרונותיו של אבא מסכתי
בספרי זה ויהיה ספר זה יד ושם לכל יהודי ברזנה הי"ד
שעלו על המוקד בשנות האימה והזעם.
יהי זכרם ברוך!

פרק א | אמא לא הבטיחה לחזור

החדר היה מואר באור העששית שריצד על הקירות, אך לא הניס את החשיכה. זו רבצה בפינות החדר ומתחת למיטה עליה שכבה אמא. חצקל'ה הקטן עמד ליד המיטה והביט בפניה החוורות. לפתע השתעלה. שיעול מחרחר בקע מתוכה, ונראה היה כאילו השיעול הוא שמטלטל את אמא. אמא התרוממה מעט, אחזה במגבת שלידה ומיהרה לכסות בה את פיה, אך חצקל'ה ראה בבהלה כתם דם גדול מתפשט על המגבת.

- אמא! - קרא בחרדה - יורד לך דם מהפה!

- לא נורא, חצקל'ה שלי... זה כלום... קרב אלי, מתוק שלי! אני צריכה לדבר איתך כמו שמדברים עם ילד גדול!

- כן, אמא. אני כבר באמת גדול - אמר במתיקות - אני כבר בן חמש! אפילו חנה-בילע אמרה שמאוד גדלתי ובגרתי בזמן האחרון.

- צדיק שלי! אני רוצה לספר לך משהו נורא חשוב... אתה יודע שרק לגדולים מספרים דברים חשובים?! המתיקה לו אמא סוד.

- כן, אמא - התרצה, כשהוא נשען במרפקיו על מיטתה של אמו האהובה.

- חצקל'ה, עוד מעט אני צריכה ללכת... - אמרה אמא.

- ללכת? לאן? - החדר נראה לו פתאום כל כך חשוך ומפחיד ואפילו הרגיש שנהיה לו קר.

- אני צריכה לנסוע למקום רחוק רחוק...

- ומתי תחזרי?

- אני צריכה לנסוע למקום רחוק ומאוד יפה. יהיה לי טוב שם...

- ולא תהיי חולה? - שאל בתקווה.

- לא, חביב שלי! סבא משה וסבתא יוכבד נמצאים שם והם מחכים לי...

- גם אני יכול לבוא איתך, אמא? - שאל.

- לא, חמוד שלי - ידה ריפרפה קלות על לחיו וצנחה שוב למטה - אתה צריך להישאר עם אבא. אתה צריך לשמור עליו...

- אני? לשמור עליו? אבל אני הקטן והוא הגדול! - צחק חצקל'ה צחוק קצר.

- אתה צריך לשמור עליו שהוא יהיה שמח, והוא ישמור עליך, בעזרת ה'... אתה יודע איך אתה יכול לשמח אותו? - שאלה אמא. ידיה של אמא היו מונחות ברפיון על השמיכה. אמא נראתה לו כל כך חלשה. אבל הוא ענה לה בגאווה כיוון שידע שישמח אותה בתשובתו - כן, אמא, אני צריך לקיים מצוות כיבוד הורים!

- בן מתוק שלי! חצקל'ה שלי! אתה מדבר ממש כמו ילד גדול! עכשיו אני רוצה לומר לך דבר שתזכור אותו כל ימי חייך. בסדר, ילד שלי? - שאלה.

- כן, אמא, בעזרת ה', אני אשתדל מאוד לזכור את מה שתגידי לי...

אמא התאמצה להתרומם מעט, התבוננה בו עמוק לתוך העיניים ואמרה:

- חצקל'ה, כשאני אלך ואתה תישאר פה עם אבא, תבטיח לי שתלמד תורה כל ימי חייך! תבטיח לי! - הפצירה כשקולה מתרומם מעט... - אם תתחזק ללמוד תורה, התורה תשמור עליך כאילו שאני נמצאת לצדך.

- אתה מבין אותי, בן שלי? - אמרה מתחננת.

- כן, אמא, את צריכה לנסוע רחוק, ואם אני אלמד תורה, התורה תשמור עלי כאילו שאת נמצאת לידי.

במקום לומר משהו פרץ לפתע שיעול עמוק שטלטל אותה בכוח. אבא והשכן ר' יוסף הסנדלר נכנסו לחדר במרוצה.

- הירגע, זלוטק'ה - אמר אבא - הנה, אוסיף לך עוד כר כדי שיהיה לך יותר לנשום.

- אני רוצה את חצקל'ה! - קראה אמא - חצקל'ה, תבטיח לי! תבטיח לי שתלמד תורה כל ימי חייך!

אמא שוב פרצה בשיעול מחריד, כשנחשול דם נורא פורץ מפיה וניגר על הרצפה.

ר' יוסף הרים את חצקל'ה בתנופה והוציא אותו מהבית.

- אני צריך את אמא! - בכה חצקל'ה - אני צריך להבטיח לה...!

וכשראה שר' יוסף אינו מתכוון להחזירו לחדר, בכה:
- אני רוצה לראות את אמא שלי רק עוד פעם אחת! רק עוד פעם אחת לראות את אמא שלי! - בכה, הפציר...

- אולי אחר כך - אמר ר' יוסף - אי אפשר עכשיו... אמא צריכה לנוח!

ר' יוסף אסף אותו אל חיקו כמי שנושא קערה שלמה של ביצים רכות שזה עתה הוטלו, ונכנס איתו לביתו. שם חתתה לו אשתו, חנה-בילע, שפניה שטופות הדמע היו שקועות בספר התהילים.

- חנה-בילע תכין לך כוס חלב חם ועוגיה טעימה - אמר ר' יוסף - הלא אוהב אתה את העוגיות שהיא מכינה! כבר שעות שלא אכל - אמר ספק לעצמו ספק לחלל הבית. ידו ליטפה את ראשו של חצקל'ה הקטן שעוד המשיך לייבב, כשנשימתו נשנקת מפעם לפעם.

- תעשה ברכה, חצקל'ה - הזכירה השכנה, שרחמיה נכמרו על הפעוט.

- ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, בורא מיני מזונות!

- אמן! - ענו בני הזוג. כמה ערגו לילד משלהם. כל כך רצו והתפללו, אך בשמיים חשבו אחרת.

ושוב בירך חצקל'ה על השתייה במתיקות כזו, שהוציאה מחנה-בילע אנחה השוכרת חצי גופו של אדם.

אחרי שאכל ושבע, לקחה אותו למיטה הגדולה, אמרה איתו קריאת שמע וכיסתה אותו ברכות בשמיכה עבה.

שכב חצקל'ה במיטה הזרה ואוזנו כרויה לשמוע מה ידברו ר' יוסף ואשתו, ששוחחו בקולות נמוכים. הוא ירד מהמיטה והתקרב כדי להיטיב לשמוע.

- אנשי ה'חברא קדישא' כבר נמצאים... מחכים כל רגע... קריאת שמע...

- אגש ואראה מה המצב - אמרה חנה-בילע.

חצקל'ה נרתע לחשכת החדר, שם המתין בחרדה למה שתספר חנה בילע לכשתחזור.

חנה-בילע יצאה ואחרי זמן קצר חזרה שטופת דמע: זהו... הכל נגמר! - ישבה ומיררה בבכי. ר' יוסף, שעמד לידה, אמר: "ברוך דיין האמת!" - ופרץ אף הוא בבכי.

ליבו של חצקל'ה הלם במהירות. מה קרה??? משהו נורא קרה! היתה לו תחושה שזה קשור לאמא שלו. הרגיש שהוא מוכרח ללכת לאמא. דלת ביתם של ר' יוסף וחנה-בילע היתה פתוחה ולפני שחשב מה הוא עושה, מצא עצמו מחוץ לבית. פוסע הוא כמה צעדים - והנה דלת ביתו. אף היא היתה פתוחה. חצקל'ה שרכב את ראשו פנימה. אנשים רבים היו בבית. רובם זרים. מה הם עושים בבית שלהם? תהה חצקל'ה. לפתע זזו קצת האנשים, ומבין רגליהם הבחין במישהו מכוסה השוכב על הרצפה. נרות רבים דלקו סביבו. אבא והאנשים ככו והתפללו.

חצקל'ה הבין שזו אמא ששוכבת על הרצפה. איך הבין זאת - לא ידע, אבל ליבו הגיד לו.

הוא הרגיש שעשה משהו נורא כשבא בלי רשות. אולי
אבא יבחין בו ויצעק עליו? חצקל'ה נסוג אחור לפני
שמשהו ישים אליו לב. חזר אט אט לביתם של ר' יוסף
וחנה-בילע שעדיין ישבו ובכו. חמק לחדר, טיפס אל
המיטה הגבוהה והתכסה בשמיכה. שם, מתחת לשמיכה,
שיחזר את קולה של אמא: אני צריכה ללכת למקום
רחוק... מקום יפה... יהיה לי טוב שם... סבא משה וסבתא
יוכבד מחכים לי... תבטיח לי שתלמד תורה כל ימי חיך!
תבטיח לי! תבטיח לי!

פתאום הלמה בו המחשבה, שאמא לא הבטיחה לחזור.
ואולי זה נקרא שהיא מתה? נבהל.

- אמא! - בכה חצקל'ה - אמא!!!

- אוי, הילד עדיין ער! - קראה חנה-בילע ומיהרה
לחדר, שם ישבה לידו וליטפה את ראשו. אט אט שכך בכיו
וענני השינה נשאו אותו עימם.

פרק ב | פרידות

תקופה חדשה החלה בחייו של חצקל'ה. זהו. עכשיו הוא יתום. אמא לא מעירה אותו בבוקר עם אמירת "מודה אני לפניך". אפילו במיטה אמא כבר לא שוכבת חולה. מתגעגע הוא לאמא. שומע הוא את קולה, כביכול, רואה את בכואתה - אם ליד המטבח, או ליד הפמוטות, ולפעמים ליד מיטתו.

כשאבא מדליק נרות שבת, נדמה לו שרק יסתובב - והנה ימצא את אמא במטפחת הלבנה של שבת, מליטה את פניה בכפות ידיה. הנה תוריד את ידיה ותאמר לו בחיוך: "גוט שבועס". והוא יענה לה "שבת שלום ומבורך" וינשק לה... אבל אף אחד לא עמד מאחוריו. גם לא אמא.

גם כשהוא אצל חנה-בילע הוא חושב על אמא ומספר לה לחנה-בילע, שהוא יושב ומסתכל על הדלת, מחכה שאמא תפתח אותה ותיכנס.

- אני יודע שהיא נפטרה - אומר הוא - אבל בכל זאת אני מסתכל...

הרבה מחשבות יש לו, לחצקל'ה. אין הוא מבין מה זה אומר שאמא נפטרה. אומנם הוא מבין שהיא לא תחזור עד

לתחיית המתים, אך אולי זה יהיה כבר למחרת. אם כן מדוע אבא כל כך עצוב? ומדוע כולם כל כך מרחמים עליהם? הוא מרגיש שהוא חייב לברר את הדברים!

- מה זה גן עדן? - שואל חצקל'ה את אבא - ומה זה עולם הבא?

פעם שאל: - מה זאת נשמה, אבא, האם אפשר לראות אותה?

המון שאלות יש לו, לחצקל'ה, הרבה יותר מסבלנותם של הסובבים אותו להתמודד איתן. למשל, רוצה הוא לדעת אם גם אבא ימות פעם, ומתי תהיה תחיית המתים? באילו בגדים תבוא אמא אחרי תחיית המתים? והאם גם סבא משה וסבתא יוכבד יבואו איתה?

לחנה-בילע יש מראה. מבקש ממנה חצקל'ה להתבונן במראה. הוא מסתכל בתשומת לב חודרת, כשהוא מנסה למצוא - היכן מסתתרת לה נשמתו? אולי מאחורי העיניים, אולי שם היא מסתתרת? - חושב הוא.

היו שכנות שכבדו אותו בעוגה או בארוחה חמה. לפעמים כבסו את בגדיו או תקנו חור שנפער במכנסיו. אבל כעבור זמן מה כולם התרגלו. רק חנה-בילע היתה מתמידה לשלוח עוגיות לכבוד שבת קודש בכמות שתספיק גם לימות השבוע, כדי שחצקל'ה יוכל לאכול אותן יחד עם כוס חלב חם לפני ההליכה לחיידר.

אפילו חצקל'ה התרגל לכך שאמא אף פעם אינה פותחת לו את הדלת... כנראה צריך הרבה סבלנות כדי לחכות לתחיית המתים, חשב, ואי אפשר כל הזמן לחכות...

משחק חצקל'ה עם הילדים. לפעמים יש מריבות, אבל אף אחת אינה נמצאת לידו כדי לשמוע מדוע בכה או מדוע יש לו שריטה... ואף אחת לא יוצאת להגנתו, כי כל אחת מגינה על בנה - והוא הרי יתום... ועד שאבא חוזר, כבר שוכח חצקל'ה לספר, או שהוא עייף מדי, או שאבא מאיץ בו ללכת לישון.

מצד שני, חושב חצקל'ה, אף אחד אינו קורא לו להיכנס הביתה כי כבר מאוחר. חופשי הוא לנפשו, מסתובב בין החצרות ורודף אחר החתולים.

מה שחצקל'ה אוהב יותר מכל זה - לשבת במטבחה של חנה-בילע. אין הוא שבע מלשמוע את סיפוריה על אמא, עליה השלום. גם נהנה הוא מארוחה טעימה שחנה-בילע היתה מכבדת אותו בכל הזדמנות שכזו.

- מה יהיה איתו? - קוננה חנה-בילע - זלוטק'ה, אמו, היתה צדקת. לא פעם אמרה לי שתהיה מוכנה למכור את הכר שלמראשותיה ובלבד שתוכל לשלוח את חצקל'ה שלה ללמוד תורה.

- מעניין שזלוטק'ה שאפה לזה, ולא שאפה שבנה יהיה חייט, כמו אביו - אמר ר' יוסף הסנדלר.

- אתה יודע שעכשיו זה לא כמו כשהיינו אנחנו צעירים. זלוטק'ה דיברה רבות על זה. היום קשה מאוד לגדל ילדים! רוחות חדשות נושבות פה, בוויילנא, והרוחות האלה מרחיקות את בני הנוער מלימוד התורה ומקיום המצוות.

- את מתכוונת לבתי הספר החדשים שקמו לאחרונה?
- שאל ר' יוסף.

- כן - ענתה חנה-בילע.

- ומה רע בהם? - שאל - לומדים אידיש, לומדים פולנית, לומדים גם חשבון וגם תורה. שמעתי שמקבלים תעודה כשמסיימים, ואפשר להמשיך ללמוד בגימנסיה... מה רע שנותנים לילדים השכלה רחבה? - תמה ר' יוסף.

- אתה תמים, יוסף - קראה חנה-בילע - אותם שמנהלים את בתי הספר הללו, אינם מעוניינים סתם כך בהשכלה רחבה... הם רוצים לשנות את הפרצוף היהודי שלנו... אני שמעתי - אמרה, בהנמיכה את קולה - שהמורים שם לא מקיימים מצוות...

- מה את סחזה?! - תמה ר' יוסף.

- בשבוע שעבר נכנס אלי ברוך, בנו של זליג החלפן. הוא אמר שעכשיו קוראים לו בולק.

- בולק?! - הזדעזע ר' יוסף - הלא זה שם של גויים!
- קרא.

- כשנתתי לו כוס חלב ועוגה ואמרתי לו לברך, אמר שהמורה שלו אמר שלא צריך לברך כל פעם. ואתה יודע איפה הוא לומד?! - אמרה בהטעמה.

- מה?! - הזדעזע ר' יוסף.

- כן, כן. כך הם מחנכים. אין הם אומרים במפורש דברים, אבל ילדים מבינים גם מה שלא אומרים.

- את צודקת, חנה-בילע, צריך חוכמה מיוחדת כדי להנחיל לילדים את האהבה לתורה ולמצוות. את האהבה

שלי לתפילה קיבלתי מאמא עליה השלום. עוד זכור לי באיזה חום היתה מרימה אותי על ברכיה ומברכת אותי ברכת המזון. אהבתי לשמוע את הלמות לבבה כשהיתה מחבקת אותי ואומרת איתי קריאת שמע לפני השינה. בחיידר הרב'ע היה מחבק אותי ואומר שאני מברך במתיקות. אילו חס ושלום היו צוחקים לי - אינני יודע מה היה יוצא ממני! אמנם אני רק סנדלר, אך סנדלר ירא שמיים. אני הולך כל ערב לשיעור תורה של הרב טעביל. בלי שיעור זה לא היה טעם לחיי! - סיים באנחה.

- אבל כמה יהודים כמוך יש, יוסף? - שאלה חנה-בילע - כמה באים לתפילה כל יום? ואם כבר באים, איך נראים בניהם? הרי הם מניחים לבנים ולבנות שלהם ללכת בדרכים חדשות! שמעתי מהרבנית טעביל שאמרה: "דרכים חדשות - מחלות חדשות!" מאז החלו נושבות הרוחות החדשות של המשכילים, והנשים החלו באופנות החדשות שאינן בדרכי הצניעות, זה כנגד זה עשה הקב"ה, והנה "קיבלנו" מחלות חדשות שלא ידעון אבותינו...

בחיידר הוא יושב עם עוד הרבה ילדים והרב'ע דוייטש מלמד אותם חומש בראשית. יחד עם סיפורי בראשית טווה הרב'ע בליכם חוטים של אמונה ותום, שחצקל'ה קולע מהם חבלים של אמונה. חבלים שעוזרים לו להירדם בלילה, אחרי שטיפס בעזרתם גבוה גבוה עד השמיים, כמעט עד לאמא.

יום אחד הביא חבר הביתה.

- מי הילד הזה? - מתעניין אבא.
- הוא חבר שלי - אומר חצקל'ה - קוראים לו בולק!
- ואיך נהייתם חברים? - שואל אבא. משום מה, פניו של אבא קפואים.
- רבנו בגלל הכדור וכך התחברנו! - תולה חצקל'ה עיניים תמימות באביו.
- איך קוראים לאבא שלך? - שואל אבא את בולק וקולו נשמע חשדני מעט.
- זליג החלפן.
- אהמ...! - מהמהם אבא משהו מתחת לשפמו.
- חצקל'ה לא הבין מדוע, אך הרגיש שאבא משום מה איננו מרוצה. עננה חלפה על פניו של אבא. למה? תמה חצקל'ה בלבבו.
- איפה אתה לומד? - מתעניין שוב אבא.
- בבית הספר "תרבות".
- בפנים חתומות נתן אבא לבולק שתי קוביות סוכר, וכעבור כמה דקות הסביר לו מדוע הוא חייב ללכת כעת הביתה.

- יום אחד פנה אליו אביו וקרא לו.
- כן, אבא! - ענה חצקל'ה. אבא נראה משונה-משהו. נבוך, אולי?
- קרה משהו, אבא?! - בירר, ניחש...

- בן חכם שלי! - התחייך אבא - רציתי לספר לך שאנחנו עוזבים את וילנא ועוברים דירה!

- לאן? למה? - שאל חצקל'ה, ועוד הרבה שאלות נתלו לו בפניו ונשארו תקועות בריסי עיניו, בגומות שלידן ובגומות האחרות שהיו מפוזרות על פניו.

אבא ליטף את ראשו, היטיב את כיפתו ואמר: - אנחנו עוברים בעזרת ה' לברזנה!

- אהה - אמר בידענות - סבא וסבתא גרים שם!

- כן, חביבי. וזו הסיבה שאנחנו עוברים לברזנה. שם יהיה לנו קל יותר, בעזרת ה'. סבתא תדאג לך כמו... כמו אמא. היודע אתה שלסבתא יש פרה ותרנגולים? ובברזנה עובר גם נהר סלוצ' היפהפה... - אמר אבא, וקולו היה נשמע פתאום כל כך מתגעגע וחולמני.

- אבל אבא, יש לי פה הרבה חברים, ושם אינני מכיר אף אחד! - טען חצקל'ה כשדמעות חונקות את גרונו.

- זו בעיה פעוטה, בני שלי - צחק אבא, ועיניו כמו צופנות סוד - תוך כמה ימים יהיו לך הרבה חברים בברזנה. ברזנה היא עיירה קטנה, ממש עיירות. גרים בה כשלושת אלפים יהודים, ורבים מהם הינם קרובי משפחתנו, דודים ובני דודים, קרובים רחוקים יותר ורחוקים פחות.

- ומה יהיה עם ר' יוסף וחנה-בילע? - שאל בדאגה כשמצחו הקט מתקמט.

- הם באמת שכנים טובים. הם עמדו לציידנו בשעות קשות - נאנח אבא - עליהם נאמר 'טוב שכן טוב מאח רחוק'. תוכל לכתוב להם מכתבים. הלא יודע אתה לכתוב!

שתק חצקל'ה. הבין שההחלטה כבר נפלה, ומגוי וגמור עם אבא לבצע את תוכניתו. הוא העביר מבט חטוף על פני הבית. הנה, פה שכבה אמא במיטה כשהיתה חולה. שם שכבה על הארץ, מוקפת נרות דולקים.

צמרמורת עברה בגוו כשנזכר במעמד זה. אולי אם יעברו מהבית הזה הוא ישכח את אמא? נדמה היה לו שאמא והבית, הבית ואמא - קשורים זה בזה.

ואולי טוב יותר יהיה לגור עם סבא וסבתא בברזנה, ליד הדודים, בני הדודים וכל קרובי המשפחה? פה, בוילנא, היו להם שכנים טובים והיו לו חברים. אבל אולי קרובי משפחה זה טוב יותר?

הרבה פרידות היו לו, לחצקל'ה, באותה תקופה. נפרד מהרבי'ע ומהחברים, נפרד מהחצר ומכל מקומות המחבוא והמשחקים, נפרד מר' יוסף הסנדלר ואשתו הטובה חנה-בילע, נפרד מהבתים הלבנים ומהרחובות המרוצפים לבנים אדומות, שכרכרות שחורות ויפות היו עוברות בהם כשהן נמשכות על ידי סוסים בכל מיני צבעים. סוסים שחורים וסוסים חומים, עם עיניים שחורות ורתמות שחורות. אפילו סוסים לבנים עברו שם לפעמים. אהב לעצור ולהתבונן בהם בעת שחלפו באצילות ברחובות העיר. נפרד מריחם, ונפרד מנהר הוויליא הזורם בתוך וילנא ומפאר אותה כמו סרט כחלחל-ירקרק על מתנה ארוזה. אפילו משדרות עצי הליבנה הגבוהים שהביטו בו ביהירות גאה ממרומי צמרתם, נפרד הוא לשלום. הפרידות

השאירו בו טעם של עצב, והגבירו בקרבו את החשש ממה שעומד לקרות ומהבלתי ידוע...

באחד הימים לקח אותו אבא אל מחוץ לעיר, אל בית החיים. אבא אמר שהוא רוצה ללכת להתפלל על הציון של הגאון רבי אליהו ולבקש שיצליחו שם, בכרזנה, ושתהיה להם סייעתא דשמיא וישוב טוב.

אבא התפלל וחצקל'ה התבונן בינתיים סביבו. העצים הרבים שהיו בגבולות בית החיים תחמו אותו בקו ירוק שיצר כעין מסגרת, שהתמונה שלה היתה השמיים הכחולים-חיוורים. עננים צמריריים לכנכנים ריחפו בהם כל כך גבוה, רחוק כל כך ממנו.

אבא וחצקל'ה עמדו תחת עץ ענק יפה-נוף, שסוכך על קברו של הגאון. חצקל'ה הבחין שיש עוד קבר קטן שסמוך מאוד לקבר הגאון רבי אליהו.

- "של מי הקבר הזה, אבא?"

- פה נטמן אפרו של גר הצדק אברהם בן אברהם.

- אפר??? גר צדק???

- גר צדק הוא גוי שהחליט להתגייר ולהיות יהודי - הסביר אבא לחצקל'ה - גר הצדק הטמון כאן נולד כנסֶיך למשפחת פוטוצקי המהוללה, ונקרא בשם הגרף ולנטין פוטוצקי. משפחתו היתה אחת המשפחות האציליות והעשירות ביותר בפולין. ולנטין זה היה נער מאוד מוכשר וחכם. הוא יכול היה לחיות חיי אציל ולהתפלש בשעשועים ובתענוגות, אבל האמת - היא שמשכה את ליבו.

הוא חיפש את האמת. לכן לא פלא שחיפש מי שילמד אותו תורה. זמן רב למד תורה בסתר והתעניין במצוותיה, עד שהחליט להתגייר. אמרו לו שהוא יכול להישאר גוי ולהיות חסיד אומות העולם - אם יקבל על עצמו שבע מצוות בני נח - אך הוא סירב, שכן העדיף להיות יהודי ולקיים תרי"ג מצוות. הזהירו אותו שהכנסייה לא תותר ותחפש אחריו, ואם חלילה יתפסו אותו - עלולים אנשיה להכאיב לו מאוד ואולי אף להורגו - אך הוא לא נרתע.

לאחר שהתגייר נקרא שמו אברהם בן אברהם. הוא גידל זקן ופיאות, החליף את לבושו, טמן עצמו בבית המדרש, והתמיד בלימוד התורה הקדושה. איש לא ידע מיהו. נשים צדקניות, שראו כיצד הוא מתמיד בלימוד וכלל לא יוצא מבין כתלי בית המדרש, דאגו להביא לו אוכל.

פרסים יקרי ערך הובטחו מטעם הכנסייה לכל מי שיביא מידע על הגרף הצעיר והמוכשר שנעלם. מפה לאוזן עברה שמועה שהרעידה את הלבבות וספרה שהגרף ולנטין ויתר על כל מנעמי החיים, על עושר אגדי ועל כבוד מלכים, ובחר לחיות כיהודי. השמועות אמרו שהגרף הנעלם נמצא באחד הקלויזים בוויילנא.

נשימתו של חצקל'ה נעצרה בקרבו, כשאבא סיפר על אותו יהודי שפל שלחש על אוזנה הקשובה של הכנסייה את זהותו של גר הצדק אברהם בן אברהם, והוביל את אנשיה אליו.

בדממת בית החיים, כשרק אוושת העץ הענק, ציוץ הציפורים וקרקור הצפרדעים מלווים את נשימתו העצורה

של חצקל'ה, תיאר אבא כיצד נחבש אברהם בן אברהם בבית האסורים.

- תחילה הכחיש אברהם ואמר שהוא איננו הגרף פוטוצקי הנעלם. אפילו אל אמו התנכר. אולם לאחר שזוהה בוודאות - שוב לא הכחיש. אנשי הכנסייה ניסו להשפיע עליו שיחזור להיות גוי. הם ניסו לפתות אותו בכל מיני פיתויים, אך אברהם דבק באמונתו. ואז החלו בעינויים. הם עינו אותו בעינויים קשים - אולם הוא עמד בהם כצור חלמיש ולא נכנע. לבסוף גזרו את דינו לעלות על המוקד ביום שני של שבועות.

- מה זה לעלות על המוקד? - שאל חצקל'ה והפחד ריצד בעיניו.

- את אברהם אבינו השליכו לכבשן האש והוא יצא ממנו בשלום. אבל גר הצדק אברהם בן אברהם, לאחר שהועלה על המוקד - עלה בסערה השמימה.

- מוקד זה כמו כבשן אש? - ניסה חצקל'ה להבהיר לעצמו את דבריו של אבא.

- אמנם כן.

- ואיך הוא עלה בסערה השמימה? - תהה חצקל'ה.

אבא חיבק את חצקל'ה ושתק. לאחר מכן אמר: - הוא עלה לגן עדן. שם הוא מלאך.

- אתה חושב שאמא יכולה לראות אותו?

- יתכן. אינני יודע.

- את אפרו של אברהם בן אברהם - המשיך אבא בסיפורו - קברו כאן, וזמן קצר אחר כך צמח ליד קברו עץ גדול זה, שאנחנו יושבים בצילו.

חצקל'ה הרים ראשו והתבונן בעץ, כשהוא מנסה להגיע במבטו לקצה צמרתו. היה נדמה לו שלעץ יש צורת אדם הרוכן ומגונן על הקבר.

שתק חצקל'ה ותלה באבא עיניים גדולות, המבקשות לדעת עוד ועוד, ואבא אכן המשיך בדבריו:

- הגר"א ביקש להיטמן ליד קברו של גר הצדק שקידש שם שמיים ברבים. הגר"א יכול היה להציל את אברהם הגר בעזרת שמות הקודש, אך אברהם לא הסכים. הוא רצה לקדש שם שמיים ברבים - אמר אבא בלחש כביכול דיבר אל עצמו - כשאנשי הכמורה נתנו לו אפשרות לחזור בו מיהדותו אמר שהוא מעדיף להיות יהודי שרוף מאשר גוי חי.

לאחר שיצאו מבית החיים לקח אבא את חצקל'ה לכיכר הגדולה שבה הועלה אברהם בן אברהם על המוקד. ניסה חצקל'ה לדמיין לעצמו כיצד הוא עלה בסערה השמימה. השמייים היו כל כך כחולים וכל כך עמוקים... עננים לבנים שטו בהם, ונדמו בעיניו כציפורים ענקיות. אולי עליהם רכב אברהם בן אברהם בדרכו בסערה השמימה...? ואולי הסתדרו העננים בצורת סולם? - ניסה לשער בדמיונו. העננים כל כך גבוהים, הרבה יותר מצריחי הכנסיות וצלמיהן, שאינם מצליחים לגרד אפילו קצה-קצהו של ענן. צריחי הכנסיות נראו לו כציפורניים לטושות ומחודדות, והפחידו אותו עד למאור.

- לפני כמה זמן חי הגר"א? - שאל חצקל'ה.

- הו, זה היה מזמן - הרגיע אבא - לפני יותר ממאה שנה.

- אבא, אתה חושב שגם היום עלולים לשרוף יהודי רק מפני שהוא יהודי? - שאל חצקל'ה והפחד צימרר אותו, למרות מזג האוויר הנעים.

- הזמנים הקשים הללו עברו, חצקל'ה - השיב אבא והוסיף בלחש: - אני מקווה...

חצקל'ה הרגיש ששמח הוא לעזוב את וילנא, בה התאכזרו כל כך לגר הצדק אברהם בן אברהם. אולם משהתרחק מהכיכר וסיפורו של גר הצדק נתעמעם משהו בזכרונו - שוב לא היה בטוח שאומנם רוצה הוא לעזוב.

יום אחד פנה אליו הרב'ע ואמר: - חצקל'ה, הרב טעביל ביקש שתיכנס אליו.

- שאני אבוא אל הרב? - התפלא חצקל'ה.

- כן! הזדרז, הוא מחכה לך!

יצא חצקל'ה את החיידר ומיהר לבית הרב. הרבנית פתחה בפניו את הדלת ואמרה: - שלום, חצקל'ה! - היא הכירה כל אחד מבני קהילתו של הרב.

- עד שהרב יתפנה, בוא, היכנס למטבח והתכבד במשהו! - הזמינה אותו.

- לא, תודה! - סירב הצקל'ה בנימוס. אך הרבנית לא היתה מוכנה לקבל כל סירוב.

הצקל'ה נכנס למטבח והרבנית הגישה לו צלחת עם קציצות ותפוחי אדמה, שריחן הטוב מילא את פניו, את נחיריו. הרגיש שפיו נמלא רוק. תלה ברבנית מבט מודה, נטל ידיו והתיישב לשולחן. לאחר ששבע ובירך, נכנס אל הרב.

- היכנס, נערי! - האיר אליו הרב פנים - האם שבעת?

- כן, תודה לכבוד הרב ולרבנית.

- אני מבין שאתם עוברים עכשיו סידרה של פרידות - ניגש הרב היישר לעניין.

- כן...

- איך אתה מסתדר עם זה? - התעניין הרב.

- זה קצת קשה... - ענה, כשדמעות סוררות מתעקשות לבצבץ להן מבין ריסיו. הצקל'ה משך באפו, כשהוא מנסה לרסן אותן שלא תזלוגנה קבל עם ועדה.

- זה לא סוף העולם - אמר הרב ברוך.

- אבל גם אין זו סיבה לצאת במחולות ובריקודים... - אמר הצקל'ה בעוגמת נפש.

- תראה, הצקל'ה - הרצין לפתע הרב - אתם עוברים לברזנה, לעיר הולדתו של אביך, ושם יש לכם הרבה קרובי משפחה...

- כן?! - אור עמום של תקווה הבליח בעיניים המהוססות והחוששות.

- אני מבין שקשה עליך המעבר - אמר הרב - ואתה צודק. זה באמת לא קל. אלא שאני מניח שזה לא יהיה כל כך קשה כמו שנדמה לך... הדמיון מתעתע בנו. הדמיון מראה לנו על דברים שהם קלים כאילו הם קשים, ועל דברים קשים כאילו הם קלים.

- באמת?! - שאל חצקל'ה, כשצל של חיוך מבצבץ ויוצר קו עגול של נקודות צהובות-זוהרות בעיניו הירוקות.

- האמת היא, שאני חושש שיהיה לך קל מדי! - אמר הרב.

- כבוד הרב חושש?! - נדהם חצקל'ה.

-כן, יקירי! - אמר הרב בקול רציני - דע לך, שיש אנשים הנראים כאוהבים, בעוד שהם השונאים הכי גדולים. ויש שנראים שונאים, אבל הם בעצם אוהבים.

- ואיך אדע להבחין ביניהם? - שאל בדאגה.

- שלמה המלך, החכם מכל האדם, אמר: "רעך ורע אביך אל תעזוב". האם יודע אתה מיהו רעך ורע אביך?

- לא! - אמרו עיניו של חצקל'ה.

- רש"י פירש שזה הקב"ה. אם אותו לא תעזוב - תצליח להבחין בין אוהב אמיתי לשונא אמיתי. תראה, חצקל'ה - אמר הרב - מה יקרה אם סוס ייכנס לביצה?

- הוא ישקע ויטבע - ענה חצקל'ה.

- אבל אם הסוס יהיה קשור בחבל לעץ ענק, ששניים-עשר גברים יכולים בקושי להקיף אותו - האם תהיה אז אפשרות להציל אותו?

- כן! - השיב חצקל'ה בדאגה, כשהוא מדמיין לעצמו את הסוס הקשור לעץ...

- כך, גם מי שקשור לקב"ה לא מתבלבל. אם מישהו מנסה להרחיק אותך מהקב"ה - דע לך שהוא שונא אמיתי. ומי שינסה לקרב אותך אליו, יתברך, הוא אוהב אמיתי.

יצא חצקל'ה מבית הרב רגוע. לבני המדרכה האדומות כמו הזמינו אותו לקפוץ בדילוגים קטנים ועליזים. הרגיש שהרב כרך חבל הצלה סביב ליבו. חבל שעכשיו הוא משחק בו כבעפיפון, מעיף אותו למעלה למעלה. שם הוא מרחף, פוקח עין למעלה, גבוה, אל השמיים וקורץ קריצה לאמא. לאמא ששפכה עליו כל כך הרבה דמעות כדי שהוא, חצקל'ה שלה, יהיה יהודי צדיק ותלמיד חכם אמיתי.

פרק ג | מעברים

הכרכרה עליה העמיסו את מעט צרורותיהם יצאה לדרך, כשאבא וחצקל'ה שישבו בה מניפים ידיהם לשלום לקבוצת מלוויהם הקטנה.

- דרך צליחה!

- נסיעה טובה!

- תגיעו לחיים ושמחה ולשלום!

- ישוב טוב!

וזהו.

הפרידה היתה כל כך מהירה. הנה, נעלמו האנשים שהכיר. האם עוד יראה אותם אי פעם?

אבא שתק ואילו בעיניו עמדו דמעות. לפתע הרגיש בידו הגדולה והחמה של אבא נכרכת סביב כתפיו. בידו השנייה הסיט אבא את פניו אליו והטביע בו נשיקה קלה. אבא חיך. וחצקל'ה חש הקלה. חיוך קל רפרף על פניו. הרשה לעצמו להישען על אבא והרגיש נינוח יותר. העיקר שאבא איתו, חשב.

חולפת הכרכרה במהירות ברחובותיה של וילנא, עוברת על הגשר שמעל לנהר ויליא, ומגיעה לתחנת הרכבת. הכל מתרחש כל כך מהר, שחצקל'ה רוצה להאט מעט את הקצב. רוצה שיהיה לו זמן לעכל את המראות העוברים מול עיניו; את הרכבת בעלת הקרונות הרבים שנכנסת בצפירה מאיימת לתחנה; את הפחד לעלות עליה ואת התנופה שאבא מניף אותו ומכניס אותו לקרון, כשאחריו נכנסות גם שתי המזוודות הגדולות, ואבא - שעולה אחרון ובידו תיק עם מסמכים חשובים של הבית.

יושבים הם על הספסל. חצקל'ה יושב ליד החלון, מצמיד את אפו לשמשה, וגומע אל תוכו את המראות הנפלאים, המתרחקים ממנו במהירות.

יפה היא פולין וגדולה. אבא סיפר שפעם היתה וילנא עיר הבריה של ליטא, אבל מאז שהגנרל הפולני לוציאן זליגובסקי כבש אותה היא סופחה לפולין, ועכשיו היא חלק מפולין הגדולה.

הרכבת נוסעת כל כך מהר וחותרת את פולין בקור של פלדה. ביהירות מתקדמת הרכבת וחוצה שטחים מנוקדים בעיירות קטנות הממוקמות ליד מעברי מים, ומשאירה אותן מאחור. בבטחה עוברת היא את שטחי הביצות של נהר הפריפיט. אבא מספר לחצקל'ה, שנהר הפריפיט עצמו נשפך לנהר גדול יותר הנקרא נהר הדנייפר. לנהר הפריפיט כמה יובלים, שאחד מהם הוא הסלוצ'. אי שם על גדות הסלוצ', בין סרנה לרובנה, נמצאת ברזנה העלומה, עיירתו של אבא.

ממשיכה הרכבת דרומה עד שנכנסת לתחנת הרכבת מקבין, שם נעצרת היא בפתאומיות. אבא וחצקל'ה מנצלים את החנייה הקצרה כדי לרדת ממנה במהירות.

השקט הפתאומי, שנוצר עקב עצירת הרכבת, המם את חצקל'ה, והדומייה הדהדה בראשו. אין הוא מאמין שרגליו עומדות כבר על קרקע יציבה, לאחר כמה ימים בהם היטלטלו ברכבת בנסיעה שחצקל'ה חשש כי אין לה סוף.

בצפירה מחרישת אוזניים עזבה הרכבת - על קרונוטיה הרבים ועשנה המיתמר הנשרך אחריה - את התחנה, עד שנעלמה בדרכה דרומה, מותירה את פסי הרכבת השחורים מיותרים ועזובים. אפילו העשן, שעוד המשיך להיתמר באוויר לאחר שהרכבת נעלמה - נמוג. ושוב חזר השקט שגרם לליבו של חצקל'ה לפעום בחזקה.

תחילה חשב חצקל'ה שאין איש מלבדם בתחנה, אך הנה, מאי שם מגיחה עגלה עם עגלון. לאחר משא ומתן קצר עולים הם על העגלה, וזו מתחילה במסעה לברזנה.

עצים גבוהים, עתיקי יומין, מלאי רזים, מצטופפים להם ומתקבצים ליצרות. הדרכים ההולכות סחור סחור סביב היצרות, מקשיבות גם הן לסיפורים מלאי ההוד, אותם מספר אבא לחצקל'ה.

אמנם קטן הוא חצקל'ה, אך ליבו רחב ויש בו מקום לאותם סיפורים נפלאים שאבא מספר כמעייין המתגבר. סיפורים על הבעל-שם-טוב הקדוש ותלמידיו ופעילותם בערבות אוקריינה בכלל וסביבות ברזנה בפרט.

רואה הוא בדמיונו את הבעל-שם-טוב הקדוש עם עגלתו וחבורת חסידיו מונהגים על-ידי אלכסיי העגלון הגוי, עוברים בדיוק בדרכים בהן נוסעים הם כעת.

בקוריץ השכנה לברזנה פעל רבי פנחס, שהיה מגדולי תלמידי הבעל-שם-טוב. אבא סיפר שרבי פנחס מקוריץ היה מתפלל בקולות וברקים, עד שיכולת לחשוב שאתה נמצא למרגלות הר סיני בשעת קבלת התורה.

לא הרחק מקוריץ ומברזנה שכנה מזריטש, בה גר המגיד הגדול, רבי דב-בער, שבהתחלה לא רצה ללכת לבעל-שם-טוב אך לבסוף הפך לגדול תלמידיו ולממשיך דרכו. ממזריטש יצא המגיד לעיירות רבות כדי לקרב יהודים לאביהם שבשמיים. אף ברזנה, ששכנה על אם הדרך, זכתה למגידותו של רבי דב-בער.

גם שפולי נמצאת לא רחוק מפה, ואבא סיפר לחצקל'ה על הסבא משפולי. צחק חצקל'ה, כשדמיין לעצמו את הסבא מחופש לדוב מרקד ומפליא מכותיו ברשע שבגללו נזרקה משפחה יהודית לבור האסורים.

במדודיווקה, הנמצאת דרומה מעט, התגורר רבי נחמן, נינו של הבעל-שם-טוב הקדוש, לפני שהפך את ברסלב לאבן-הפינה של חסידותו. כאן, במרחבי ערבות אוקראינה, בערסה של החסידות, פעלו גדוליה על מנת לרומם את רוחם של היהודים הפשוטים - מתוך ידיעה שאין מושג כזה - "יהודי פשוט"; מתוך הכרה שכל נשמה של יהודי היא יהלום יקר, בן יחיד של הקב"ה, אוצר של מסירות נפש ואהבה תמימה, שצריך רק להבעיר וללבות.

כאן, בדרכים אלה, בין היערות העבותים, הלכו הלוחך ושוב כדי להביא מזור לגוף ולנפש, ובעיקר - לנשמה

היהודית. ואבא, ספוג באהבת ה' ובאהבת ישראל, מתפלל תפילות שחצקל'ה מרגיש ששונות הן מתמיד.

מרגיש חצקל'ה שבזמן התפילה נמצא אבא במקום אחר, והוא מתנועע בדבקות - כמו אורו של הנר כשהוא מרצד כלפי מעלה. שותק חצקל'ה ומחכה עד שאבא יירד אליו ממרומי תפילתו.

ושוב ממשיכה העגלה לדהור בין היערות הירוקים, האוצרים בקרבם סיפורים עתיקים, המתחבאים תחת כל אבן ומאחורי כל גזע עץ, ומצפים - מתי יספר אותם אבא לחצקל'ה.

כשנכנסו לברזנה, נפגשו תחילה עם נהר סלוצ'. המים הירקרקים זרמו במורד והעצים גבוהי הקומה ועבי הגזע היו בעלי נוף כל כך רחב, שבדיהם ירדו אל המים כמו שחים להם סוד עתיק. צמרותיהם הסתירו את עין השמש, ורק קרניים בודדות הורשו להיכנס אל בין העלים, כשהם צובעים אותם בירוק עליז שהתגרה בירוק הכהה של הענפים הנמוכים, וכל זה השתקף במים הזורמים לאיטם.

נדמה היה לחצקל'ה שגם הענפים הללו רוצים להשתכשך במים, כמו אותה קבוצת ילדים צוהלת שהשתובכה בס. כששמו הילדים לב לעגלה המתגלגלת לה לתוך ברזנה, עזבו מיד את הנהר ופרצו במרוצה לקראתה. משהתקרבו הילדים, הבחין חצקל'ה שהם ילדים יהודיים. פיאות עיטרו את פניהם הסמוקות מהתלהבות שובבת. רובם היו יחפים, אך הדבר כלל לא הפריע להם - כך התרשם חצקל'ה.

- מי אתם? - שאל אחד הילדים, כנראה המנהיג שלהם.
- איך שהאיש הזה דומה לאבא שלך! - ליחשש ילד אחד באוזני המנהיג, לחשוש שהגיע גם לאוזנו של אבא.
- ומי אבא שלך? - שאל אבא את המנהיג.
- אבי הוא משה החנווני, משה קמינסקי - ענה הילד.
- אם כך, בן אחי אתה! - שמח אבא ואמר: - אני חיים דודך, וזה בני, חצקל'ה. ומה שמך?
- שמי יושע-בער - ענה הילד בביישנות.
- אתה גם דוד שלי! - קרא ילד אחר בעליזות.
- ואני בן דוד שני שלו - הוסיף אחריו ילד אחר בקול צייצני, כשהוא מצביע על יושע-בער. ומיד פרץ שטף של דיבורים, כשהילדים נכנסים האחד לדברי רעהו, עד שהמלים טבעו בבלייל הקולות, וחצקל'ה לא הבין דבר.
- בואו, עלו לעגלה! - הזמין אותם אבא.
- ללא ציפייה להזמנה נוספת, שמא זו לא תגיע, טפסו הילדים מכל עבר, ועלו על העגלה בצהלה ובשמחה. העגלון לא היה נראה מרוצה מהעניין.
- היזהרו! מה זה פה, רכבת? הרי זו בסך הכל עגלה מסכנה, ואתם, בשובבות שלכם, עוד עלולים לפרק אותה, חס ושלום.
- גם הסוס נראה היה כמתמרמר על המשא הנוסף שנאלץ לגרור, אך מכת שוט אחת דרבנה אותו להמשיך בדרך.
- לא עברו דקות מרובות, וכל הכבודה הגיעה לרחובה הראשי של ברזנה. הרחוב לא היה מרוצף. היה זה בסך

הכל שביל עפר רחב, שמשני צידיו היו פזורים בתים בודדים - בתי עץ בעלי גגות משופעים מכוסים בשפע של קש צהבהב מלוכלך. סולמות עץ עשויים מגזעי עצים, שתקעו בהם שלבים, נשענו על הכתים - כנראה כדי לעלות על הגגות לשם תיקונם, או לשם טיפול בארובות הגדולות שהיו מותקנות עליהם.

חלונות נפתחו ועיניים סקרניות התבוננו בעגלה המתגלגלת לה לתוך ברזנה.

- חיים, חיים קמינסקי חזר לברזנה עם בנו! - נשמעו קולות נרגשים.

מיד הועברה הידיעה המרעישה מבית לבית ומחלון לחלון, ועד שהגיעה העגלה לבית סבא וסבתא קמינסקי, כבר יצאה סבתא לקראתם.

- חיים, חיימק'ה שלי! - קראה סבתא בדמעות.

אבא ירד מהעגלה ורץ בזריזות לקראת אמו. עמדו הם זו מול זה והביטו זו בזו בהתרגשות ובדמעות.

- ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם מחייה המתים! - אמר אבא - כל כך חסרת לי, אמא!

לפתע הסתובב לכוון העגלה וקרא: - חצקל'ה! בוא! בוא ותראה את עצמך לסבתא שלך!

חצקל'ה ירד וניגש בכיישנות לאשה... לסבתא שלו.

- בלי עין הרע! איזה חן יהודי נסוך על פניו! - קראה סבתא במושכה אליה את חצקל'ה. היא הטביעה בלחיו נשיקה, שחצקל'ה מיהר למחות כשלא שמה לב.

- סבא אברהם וסבא יעקב ישמחו כל כך לראותכם! -
קראה סבתא - בואו, היכנסו הביתה!

- רק אשלם לעגלון ואשחרר אותו - אמר אבא.

- תגיד לו שייכנס לשתות כוס תה ולאכול משהו לפני
שייצא לדרך! - אמרה סבתא - ואתם, נערים - פנתה
לילדים - לכו למשחקיכם! הקרקס עדיין לא הגיע לכאן!

- אבל, סבתא! - קרא יושע-בער - אני בן דוד שלו!
- והצביע על חצקל'ה - ואני רוצה להכיר את דוד חיים...

- וגם אני! - קרא אחריו בן דודו הקטן, מנדל'ה.

- ואני בן דוד שלישי שלו! - קרא אייזיק.

- ילדים, ילדים חביבים! - קראה סבתא - תנו לדוד
חיים ולחצקל'ה לנות מן הדרך. הם הרי נשארים לגור כאן
ויהיה לכם, בעזרת ה', עוד זמן רב ליהנות ביחד. זהו,
עכשיו לכו! - פייסה אותם.

- בואו! נחזור לנהר! - הורה יושע-בער, ועדת הילדים
הרועשת והגועשת פתחה במרוצה לכיוון נהר סלוצ'.

- בואו נעשה תחרות! מי שיגיע הראשון אל...

את המשך הדברים כבר לא שמע חצקל'ה, כי מיד זינקו
הילדים, כשהם שוכחים את אבא ואת חצקל'ה - וכל
מעייניהם מרוכזים בנושא החדש שמצאו.

הבית של סבא וסבתא היה גדול, וצמוד לבניין-אבן
גבוה וארוך.

- זהו בית המדרש שלנו! רבי איצל'ה גר פה, בשכנות
אלינו! - אמרה סבתא בגאווה.

חצקל'ה כמו גמע את ביתם של סבא וסבתא. מעניין איפה הפרות והתרנגולות, חשב. גינה קטנה ומטופחת היתה לפני הבית, ושביל קצר, שהיה תחום באבנים קטנות לבנבנות, הוביל אל דלת הכניסה. המזווה היתה שקועה כמעט לגמרי בתוך הקיר. הבית, שהיה מסוייד כולו - לבן היה, נקי ומסודר. אווירה נעימה שרתה בו.

- אברהם! אברהם! הם הגיעו! - קראה סבתא לתוך חלל הבית.

מתוך אחד החדרים יצא סבא. הוא היה נמוך קומה, שערו שחור ברובו, ופסי כסף מעטרים אותו. אך חצקל'ה היה מרותק לזקנו, שהיה שזור שערות שחורות, כסופות ואדומות. כזה זקן הוא עוד לא ראה!

- ממכתבך הבנתי שאתם צריכים להגיע בכל יום - אמר סבא כשהוא מחבק את אבא ומנשק אותו בחמימות, לאחר שברך אף הוא על "תחית המתים".

- וזה חצקל'ה! כמה גדלת! הרי אתה ממש ילד לעניין! כשראינו אותך בברית, היית כזה קטן... - אמר סבא, כשהוא ממחיש בכפות ידיו את קטנותו כשהיה תינוק.

- בואו! טלו ידיים! הלחם פה, בסלסילה! הנה החמאה! מיד אגיש לכם כוס חלב חם! - אמרה סבתא. היא נשמעה נחרצת ונמרצת. חצקל'ה חשש מפניה מעט. אבל הלחם היה טרי, והחמאה - ממש מעדן.

- סבתא מומחית בהכנת חמאה - שיבח אותה אבא - החמאה טעימה עוד יותר ממה שזכור לי, אמא! - הוסיף, כשהוא פונה אליה.

חצקל'ה נזכר שבווילנא מעודו לא אכל חמאה. זה היה יקר מדי. אבל כאן, בברזנה, זה אחרת. אבא הסביר לו, שסבתא חובצת בעצמה את החמאה מהחלב שהיא חולבת.

- אני רוצה לראות את הפרה! - ביקש בשקט מאביו.

- מה? מה הוא רוצה? - שאלה סבתא.

- הוא רוצה לראות את הפרה! - השיב אבא, כשחיוך מרצד בעיניו.

חצקל'ה חשב שכמעט איננו זוכר חיוך אמיתי בעיניו של אבא. והנה פה, בברזנה, כבר כמה פעמים שאבא חיך. חיוך אמיתי. אולי היה זה מעשה נבון לבוא לברזנה, חלף הרהור במוחו.

- רק אניה את התבשיל בתנור ואצא להראות לך את הפרה, התרנגולות, ואפילו את ערוגות הירקות - אמרה סבתא בחיוך שהקרין תמימות וקרבה.

סבתא עבדה בזריזות. לקחה בידיה מוט עץ ארוך שבקצהו מותקן היה מין ברזל מעוקל בצורת חצי ירח. סבתא "הלבישה" את הסיר על הברזל הזה, וכך נשאה את הסיר והכניסה אותו לתוך התנור. האודים העשנים היו בוערים בצבעי אש אדמדמים. חצקל'ה התבונן בהשתאות במעשיה הזריזים. הכל היה נראה לו כל כך חדש ומעניין. מפעם לפעם הגניב מבטים לעבר החצר.

- נו, נו - אמרה סבתא - אני רואה שהפרה מעניינת אותך יותר... אברהם, אולי תראה לחצקל'ה שלנו את החצר אחרי שיגמור לברך?

יצאו סבא וחצקל'ה מהדלת האחורית אל החצר הגדולה שמאחורי הבית.

תרנגולות לבנבנות ואדומות-מקור הסתובבו בחצר בחופשיות, כשהן מנקרות ומקרקרות. ביניהן נראו אפרוחים בעלי פלומה צהובה ומקור אדמדם, ועל כולם פיקד תרנגול אדום כרבולת ומרשים.

פרה שחורה מגומרת בכתמים לבנים ובעלת עיניים גדולות, שחורות ורכות, לעסה חציר מערימה ריחנית. בפינת החצר היה מקום מקורה ומגודר. סבא, שעקב אחר מבטו של חצקל'ה, אמר - כאן שוהה הפרה בלילה. הנה, בצד השני יש לול לתרנגולות. בלילה אנחנו מכניסים אותן ללול כדי שהזאבים לא יטרפו אותם.

- זאבים !? - נבהל חצקל'ה.

- הרי יש הרבה יערות סביב ברזנה! - אמר סבא - אך אל תחשוש. הם חוששים מאש ואין הם מתקרבים אלא כשחשוך, וגם אז רק אל הלול. את הלול אנחנו סוגרים היטב בערב על אף שזה זמן רב שלא נראו פה עקבות זאב - הוסיף סבא להרגיע - הערוגות הן כאן, מאחור. זו ערוגת הגזרים, וזו ערוגת הסלקים, וכאן יש ערוגת לפת שהוא מאכל לפרות.

חצקל'ה ניתר מערוגה לערוגה כמו סנונית בתקופת הסתיו, לפני שהיא יוצאת לדרכה הארוכה.

הוא לא הרגיש בזמן שעבר, ורק כשסבתא קראה להם, שם לב שבעצם הוא כבר רעב. הוא התפלא כיוון שהיה נדמה לו שזה עתה אכל את הלחם עם החמאה. הזמן חלף

כל כך מהר. האוכל של סבתא היה פשוט נפלא. אפילו בשבתות לא אכלו אבא וחצקל'ה כזה אוכל טעים.

- כך זה בכפר! - הסביר אבא - בעיר אי אפשר להחזיק פרה ותרנגולות, ואי אפשר לשתול ערוגות של ירקות ליד הבית. אבל פה הכלכלה קלה יותר.

- בואו ניכנס לרבי איצל'ה פטצ'ניק - אמר סבא - הוא ישמח מאוד לראות אתכם!

- מי זה רבי איצל'ה פטצ'ניק? - שאל חצקל'ה בלחש, כשהוא מושך קלות בשרוולו של אבא.

סבא אברהם, ששמע את שאלתו, אמר:

- מי זה האדמו"ר רבי איצל'ה פטצ'ניק? הוא הרב שלנו, והוא רב צדיק וירא שמיים עד למאוד! שמעת על ה'חפץ חיים', חצקל'ה?

- כן - השיב חצקל'ה בביישנות - בחיידר שלנו תלו את תמונתו יחד עם עוד תמונות של גדולי ישראל; ר' חיים עוזר גרודז'ינסקי, הרבי מאלכסנדר, הרבי מגור והרבי מבלז.

- ובכן, כשהיתה אסיפת הרבנים ברובנה בראשות ה'חפץ חיים', וביססו את "ועד הישיבות", השתתף גם רבי איצל'ה כאחד האדמו"רים החשובים בפולין!

חצקל'ה פקח את עיניו בהשתאות.

- מדוע אתה מתפלא ומשתומם? - צחק סבא אברהם.

- כי אבא לקח אותי פעם בוויילנא לביתו של רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי, והבית שלו היה כל כך יפה ומפואר! ואילו ביתו של רבי איצ'לה נראה כמו... כמו בית פשוט...

עכשיו היה זה תורו של סבא להשתומם.

- וכי העושר הוא שעושה את כבודו של היהודי? - תמה סבא - הלא ה'חפץ חיים' עצמו גר בביקתה מעץ שאין בה אפילו רצפה, ולכבוד שבת מפזרים בה חול נקי, ובכל זאת, הוא מלכא דרבנן! כל גדולי התורה בפולין ובכל העולם מטים את אוזנם כאפרכסת לשמוע את דבריו! אומנם לפעמים יש גדולי תורה שיש להם בתים מפוארים אבל גם אצלם - התורה היא העיקר! חצק'לה שלי, מה שעושה את היהודי ליהודי חשוב - זו התורה שלו, התפילה שלו. ורבי איצ'לה שלנו יודע להתפלל! - אמר בהטעמה.

- גם הילדים בחיידר אצלנו יודעים להתפלל - התפאר חצק'לה, כשהוא אינו מבין מדוע פרץ סבא בצחוק למשמע דבריו.

- הילדים בחיידר יודעים לקרוא מסידור התפילה ולהתפלל, וזה יפה מאוד - שיבח סבא - אבל רבי איצ'לה יודע להתפלל כך, שמי שעומד לידו מרגיש איך שליבו נפתח.

- איך יודעים שהלב נפתח? - תמה חצק'לה.

- יש לך שאלות טובות, חצק'לה! אתה עוד תהיה תלמיד חכם, בעזרת ה'! - צחק סבא בהנאה והמשיך - זה קורה כשאתה מרגיש לפתע שהקב"ה נמצא אצלך בתוך הלב, כאילו שאתה לבד עם הקב"ה ושום מחשבה אינה מפריעה לך להיות רק איתו. אתה מרגיש שהקב"ה מבין

אותך, נמצא קרוב אליך ומקשיב לך. אתה מספר לו את כל מה שיש לך בלב, מפני שאתה יודע שרק הקב"ה יכול לעזור לך, כי הוא בעל הבית של כל העולם כולו. והלב שלך משגר דמעות לעיניים, ואתה בוכה ובוכה - כאילו שהנשמה נשפכת לך. הנה, כך אתה מרגיש שהלב שלך נפתח.

- רבי איצ'לה הוא אדמו"ר חשוב - הוסיף אבא - יש לו חסידים לא רק בפולין, אלא אפילו בחוץ לארץ.

- בואו נזדרז, כדי שרבי איצ'לה יוכל לקבל אותנו עוד לפני תפילת מנחה! - אמר סבא.

יצאו סבא, אבא וחצקל'ה מביתם של סבא וסבתא ונכנסו לבית המדרש. בית המדרש היה צמוד לביתם של סבא וסבתא, אלא שהיה גבוה יותר, כי היתה לו קומה שנייה שבה התגורר רבי איצ'לה. הוא היה בנוי מאבנים בהירות. בתוכו שררה אפלולית, שהיתה מנוגדת לאור הבהיר שבחוץ. חצקל'ה מצמץ בעיניו.

סבא הוביל אותם לאורך אולם גדול, בו היו שולחנות ארוכים וספסלים מעץ שהיו מסודרים משני צידיהם. סבא פנה לחדר צדדי שדלתו היתה פתוחה. ליד שולחן עמוס ספרים ישב יהודי בעל זקן שהיה פעם שחור, עטוף בטלית ועטור בתפילין. זיו פניו המאירות והקורנות השרה על סביבותיו אווירה של קדושה. סבא, אבא וחצקל'ה עמדו דוממים. תחילה לא הבחין בהם הרבי. רק כעבור דקות ארוכות שם לב שיש מישהו בפתח.

רבי איצ'לה חלץ את תפיליו בזהירות, נשק להן והכניסן לשקית. אחר כך קם, ובמאור פנים לחץ את ידו של סבא, ואילו את ידו של אבא אחז הוא בשתי כפות ידיו.

- יהודים חשובים הגיעו לברזנה! ברוכים הבאים ויישוב טוב! חיימק'ה! גדלת והפכת לאיש! - רבי איצ'לה חיבק את אבא בחום, ואחר הרחיק אותו מעט מעימו, כשהוא מתבונן בו בתשומת לב - שמעתי מה שעבר - עליך! בוודאי לא היה לך קל! - קבע.

לאבא זלגו דמעות. גם לחצקל'ה. גם הוא חשב על מה שקרה לאמא.

- זה היה קשה ורע מאוד - אמר אבא בלחש.

- זה היה קשה והיה לך מר, אך אל תאמר שזה היה רע... אנחנו לא יודעים מה טוב ומה רע. אנחנו לא יודעים איך הקב"ה מנווט אותנו. לפעמים בפרספקטיבה של זמן אפשר לראות שדברים שחשבנו שהם טובים לנו - אכזבו, ואילו מה שחשבנו שזה רע - התברר שהיה לטובתנו.

אפו של אבא האדים מאוד, וגם חצקל'ה בכה.

מלבד בכיו של חצקל'ה שתקו כולם. שתקו הקירות ושתקו הספסלים. החלונות כמו עיוו פניהם, מתאפקים שלא לבכות גם כן.

רבי איצ'לה הניח ידו על כתפיו של אבא, וסבא אברהם חיבק את חצקל'ה.

- בנים יחידים אנחנו לקב"ה, והקב"ה אוהב אותנו. האם נראה לך שאבא אוהב יגרום רע לבנו יחידו? - שאל רבי איצ'לה ברוך.

- אם כן, למה יש כאלו צרות? - שאל אבא והתרחק מעט מרבי איצ'לה.

- למה? אינני יודע! אבל גם אם אינני יודע - בטוח אני באהבתו של הקב"ה אלינו! כמה זמן אנחנו מתארחים פה, בעולם הזה? שבעים שנה? שמונים שנה? הרי אנחנו כאן כמה עשרות שנים בלבד! האם יש לנו אפשרות להבין תהליכים ארוכים אותם מוביל ומנהל הקב"ה? יש חשבונות בשמים שאנחנו לא יכולים להבין כי ראייתנו קצרה ומעוותת ואין אנו יודעים את כל השיקולים. צריכים לבטוח בקב"ה שמנהל את העולם, שהוא יודע מה הוא עושה. ומה שהוא עושה - לטובתנו הוא עושה אפילו אם זה כואב!

רבי איצ'לה הניח יד מלטפת על כתפו של אבא והוסיף:

- אני מאחל לך חסדים טובים!

- אמן! - ענו מיד סבא ואבא.

- היודע אתה מדוע אנחנו אומרים בתפילה "ברוך... הגומל חסדים טובים לעמו ישראל"; וכי יש חסדים שאינם טובים? אלא אנחנו מבקשים חסדים כאלה שגם אנחנו, בשכלנו הפעוט, נבין שהם חסדים טובים - ובהביטו אל חצקל'ה הוסיף: - שתהיה לך נחת יהודית אמיתית מילד זה ומשאר הילדים שעוד יהיו לך, בעזרת ה'.

סבא אברהם לא חדל מלהתרגש ולספר שוב ושוב באוזני סבתא גיטל את כל דבריו של רבי איצ'לה. תוך כדי דבריו נכנס גם אבא של סבא, סבא-רבא ר' יעקב, וגם הוא רצה לשמוע את דבריו של רבי איצ'לה. סבא אברהם חזר ושנה דבריו, כשהוא מדגיש: - רבי איצ'לה בירך אותו שתהיה לו נחת מחצקל'ה ומשאר הילדים שעוד יהיו לו.

כלומר, הוא בירך אותו שיזכה להקים שוב בית נאמן בישראל.

חצקל'ה הבין לפתע את משמעות דבריו של סבא אברהם. שאבא ישא אשה ... שיהיו לו עוד ילדים... זאת אומרת, שזה לא יהיה רק הוא ואבא, אבא והוא, אלא יהיו עוד אנשים לידם. חדשים... שהוא בכלל לא מכיר ואולי לא רוצה להכיר... פתאום לא היה בטוח שזה היה רעיון כל כך מוצלח לבוא לברזנה... אולי היה טוב יותר לו היו נשארים בוויילנא - רק אבא והוא ובלי תוספות!

- תראו, תראו - קראה סבתא גיטל, כשהיא זורקת מבט מהיר בחצקל'ה - עשרה קבין של שיחה ירדו לעולם, תשעה ניתנו לנשים ואתם מפטפטים כמו עדת נשים שלמה. ממתני מקדימים את העגלה לסוסים? שום דבר עוד לא בוער מלבד תפילת ערבית. אחרי התפילה יאכלו חיימק'ה וחצקל'ה ארוחת ערב ויילכו לישון. הרי הם כל כך עייפים מהדרך הארוכה שעברו!

פרק ד | התחלות חדשות

- כל ההתחלות קשות - אמר אבא לחצקליה - אם אתה הולך בדרך חדשה ולא מוכרת, היא נראית לך מאוד ארוכה. אך כשאתה מתרגל אליה, היא נראית לך לפתע כל כך קצרה. מדוע?

- אולי מפני שלא מכירים אותה ולא יודעים אם הולכים נכון?

- אתה צודק, בני. הפחד, החששות והמחשבות - גורמים להרגשת קושי, והקושי גורם לך לחשוב שהדרך ארוכה. אבל אחרי שאתה מתרגל ואתה בטוח בעצמך - מחשבותיך רצות קדימה, אתה טרוד במה שתעשה ואינך חושב על הדרך כלל. הדרך כאילו "נגמרת מעצמה", נדמה לך כאילו היתה לך קפיצת הדרך. כך זה בכל עניין! - הוסיף אבא - זה קשה רק בהתחלה, עד שנכנסים לעניינים ומתרגלים.

- אתה חושב שכך זה גם בחיידר? - שאל חצקליה בזהירות.

- כן, בני. כך זה בכל דבר! - ענה אבא.

- אבל מה עושים כשמרגישים שזה נורא קשה?

- בוא נחשוב ביחד, בן! - אמר אבא - אילו היינו נוסעים בעגלה מחוץ לעיירה ואחד מהאופנים היה נשבר, מה היינו עושים כדי לא להישאר תקועים?

- היינו מבקשים שישלחו לנו את סבא יעקב.

- מדוע דווקא את סבא יעקב? - שאל אבא, ועיניו מנצנצות בחיוך שעדיין לא זרחה.

- כי הוא הנפח! - ענה חצקליה בבטחה.

- כלומר, אתה מציע לפנות למומחה! - קבע אבא - מה שחשוב זה מה שאתה חושב בזמן הקושי - הוסיף אבא - אם מישהו אומר לעצמו: 'אני לא אצליח'; 'אני לא יכול' - אמר אבא בקול מתבכיין - הוא באמת לא יצליח. אבל אם תאמר לעצמך: 'אני מוכרח למצוא פתרון!' - הרי שיש סיכוי שתצליח להתמודד עם הקושי, בסייעתא דשמיא, כמובן.

- למי אוכל לפנות בבקשת עזרה, אם אני נתקל בבעיות? - שאל חצקליה.

- נו, למי? - השיב אבא בשאלה.

- אליך, אבא!

- ולמי עוד?

- אולי לסבא?!

- אם כן, בלי עין הרע, יש לך עם מי להתייעץ! - אמר אבא בחיבה וצבט לו את לחיו.

- אבל אם אני רוצה להתייעץ עם מומחה, עם מי אפשר להתייעץ? - שאל חצקל'ה, כשהוא מרגיש שיש לו משהו שמאוד מעיק, שעליו היה רוצה לקבל עיצה.

- במקרה כזה צריך לפנות לגדול בתורה. בתורה יש תשובות לכל השאלות, ומי שגדול בתורה יכול לתת לך עיצה. היודע אתה, חצקל'ה, שאם אתה מתייעץ עם גדול בתורה שכל הלך מחשבתו ותשובותיו הן דעת תורה, הרי, בעצם, נחשב הדבר כאילו התייעצת עם הקב"ה - נתן התורה. ואם מתייעצים עם הקב"ה - ודאי שזה מצליח! - אמר אבא כממתיק סוד.

- אולי כדאי לי להתייעץ עם רבי איצל'ה? - שאל כשהוא נושא אל אביו עיניים גדולות ותוהות.

התשובה היתה מפורשת לו, לחצקל'ה, בחיוך שבעיניים הירוקות של אבא, חיוך שהתפשט מהקמטוטים העדינים שליד העיניים, אל השפתיים ואל כל הפנים והקרין שמחה שדבקה גם בחצקל'ה.

- בוא, עזור לי, חצקל'ה, לסיים לסייד את הבית החדש שלנו - אמר אבא.

חצקל'ה שמע בקולו של אבא המון גאווה שנבעה משפע של אהבה. כזו שזורמת כל הזמן, וגם אם לא רואים שום דבר - חשים בה היטב. חצקל'ה הרגיש שאהבה זו מחממת את ליבו וגורמת לו להיות זקוף יותר ולהרגיש גבוה יותר.

עבדו אבא וחצקל'ה במרץ, עד שסיימו לסייד את הבית בן ארבעת החדרים. אפילו רצפה מעץ היתה לו, לבית

החדש, ואבא החליק והבריק אותה, עד שחצקל'ה הרגיש שהנה הוא מתרגל אל הבית החדש ואפילו אוהב אותו. החלונות הכפולים שבאו להגן על יושבי הבית בימי החורף הקרים, עברו שיפוץ, חידוש וצביעה. גם תנור האבן הגדול שהיה מותקן באמצע הבית עבר סיווד. אפילו גגו סוייד בסיד לבן. כל הבית היה מאיר עיניים, וריח הסיד נעם לו, לחצקל'ה. במטבח התקין אבא ארון אוויר על מנת שניתן יהיה לאחסן בו מצרכי מזון. אחד החדרים היה אמור להיות חדר עבודתו של אבא. מכונת התפירה כבר תפסה את מקומה המכובד בפינת החדר. כמו כן, היה בחדר שולחן ארוך ורחב שעליו אמור היה אבא לגזור את האריגים. על מדף קטן עמד מגהץ הפחמים הכבד, ואילו ממולו היו כמה מדפים ארוכים עליהם יניח אבא אריגים.

- ממש חדר עבודה מכובד - חשב חצקל'ה.

ירד למרתף החשוך והקריר בו היו עתידים לשמור את הירקות לכל החורף. עלה שוב והסתובב בבית החדש, מפנים לתוכו את ריחו. חדר אחד יהיה חדר השינה שלו, של חצקל'ה. וחדר אחר יהיה חדר השינה של אבא. אבא עמד על כך, שבבית החדש לא יישן חצקל'ה יחד עם אבא.

- אתה כבר בוגר! - קבע אבא - ראוי לילד גדול כמוך לישון בחדר נפרד.

החדר הרביעי היה מרווח מכולם. עמד בו שולחן ארוך ורחב וכן ארבעה כסאות. בצד ניצב ארון ספרים שהיו בו סידורים, מחזוריים וספרי "עין יעקב". חצקל'ה שם לב שסידור "קרבת מנחה" של אמא לא היה בו, בארון.

- איפה סידור "קרבת מנחה" של אמא, זכרונה לברכה?
- שאל.

- מה? הוא לא נמצא שם? - תמה אבא.

- אני לא רואה אותו! - השיב חצקל'ה בצער.

- צריך לחפש שוב. אולי הוא נשאר בבית של סבתא, ואולי במעבר הזה לברזנה הוא אבד, כמו עוד כמה דברים...
- סיים אבא באנחה.

חצקל'ה לא אמר דבר, אך הרגיש שליבו מתכווץ מצער. מאוחר יותר מצא את הסידור של אמא בארון הספרים של סבא-רבא ר' יעקב... משום מה השאיר אותו אצלו, אצל סבא יעקב. הרגיש שעדיף שלא ייכנס לבית החדש, אם כי לא ידע להסביר לעצמו מדוע.

חצקל'ה אהב ללכת לסבא-רבא יעקב. הוא היה הנפח של ברזנה. סבא, למרות שבעים שנותיו, היה אדם מרשים, גבוה, רחב כתפיים וחזק! חצקל'ה אהב לשבת בנפחייה של סבא ולהתבונן בו בעבודתו. במיוחד אהב לראותו מניף את פטישו הכבד ומוריד אותו על הברזל המלובן, שהיה מתכופף אצל סבא כמו הבצק בידיים של סבתא גיטל.

בעניין רב עקב אחר הכפריים שבאו עם סוסייהם על מנת לפרזל את פרסותיהם. אהב לראות כיצד משחררים את הסוסים מהיצולים שאסרו אותם לעגלה. נהנה לראות את סבא מכופף לאחור את רגלו של הסוס והולם בו בכוח, עד שהפרסה היתה מתיישבת בדיוק במקומה בצורה יציבה. סבא כלל לא חשש מהסוסים הגדולים ואחז בהם בעוצמה למרות שליבו של חצקל'ה הלם במהירות מרוב פחד והוא אף התרחק מעט. סבא חיך אליו בחיבה ובהבנה. נדמה היה לו, לחצקל'ה, שגם הסוסים שמחו בפרסות

החדשות, כיוון שהתקדמו בטפיפות נמרצות כאילו גם הם רוצים לשמוע את קולן.

- זה לא קשה לעבוד כל הזמן בעבודה כל כך קשה?
- שאל חצקליה.

- אז מה אם זה קשה? - התפלא סבא רבא - הקב"ה הנותן ליעף כוח - נותן גם כוח לנפח זקן לעשות את מלאכתו באמונה.

- ואתה אוהב להיות נפח, סבא? - שאל.

- כל החיים שלי הייתי נפח - אמר סבא, הסיט מעט את כיפתו וגירד את ראשו - כן... אפשר לומר שאני אוהב את מלאכתי! דע לך, חצקליה שלי, שאם אדם לא אוהב את מה שהוא עושה - אין לו גם כוח לעשות את זה! במסכת ברכות*, אותה למדנו עם רבי איצ'לה פטצ'ניק, כתוב שכך אמרו חכמינו, זיכרונם לברכה: "את הכל עשה יפה בעתו" מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנותו בפניו. רש"י נתן דוגמא: "אפילו בורסקאי נאה לו אומנותו בעיניו, ועשה הקב"ה כן, שלא יחסר העולם אומנות".

סבא המשיך להקיש בקרדומו בברזל, ולנגד עיניו של חצקליה הפך מוט הברזל לגלגל. גלגל לעגלה.

- עוד מעט יבוא ברל ה"בלעגולע" (העגלון, בעל העגלה) לקחת את האופן החדש ולהחליף אותו במקום הישן שנשבר.

סבא היה נראה מרוצה, וחצקל'ה הבין שגם אם עובדים קשה שעות רבות, יש לו לאדם שמחה והנאה כשהוא רואה את פרי עמלו מתוקן בידו.

עוד דבר למד מסבא-רבא, סבא יעקב. הוא למד שאם אוהבים לעשות משהו - יש גם כוח לעשות זאת ולא מתעייפים אפילו אחרי שנים רבות.

- מה נשמע בחיידר? - שאל סבא.

- ברוך ה'. הרב'ע דיסקין הוא רב'ע טוב מאוד. יש לו הרבה סבלנות והוא דווקא שמח כשאני שואל שאלות. אבל... - חצקל'ה עצר בפתאומיות, כמו היסס אם להמשיך ולספר.

- אבל מה, חצקל'ה? - שאל סבא.

- לא כלום... סבא.

- הילדים?! - ניחש סבא - יש איזו בעיה איתם?

- לא בדיוק.

- ובכן, מה? ספר לי! - התיישב סבא יעקב ומשך את חצקל'ה אליו והושיב אתו על ירכיו האדירות. סבא התבונן בו במבט מרוכז, כאילו מנסה הוא לחדור לתוך תוכו של חצקל'ה. חצקל'ה זכר שאם יש קושי - אפשר לפנות למישהו בסביבתו. אולי כדאי לו לשוחח עם סבא על הקושי שלו בחיידר? חשב. סבא מבוגר ומבין כל כך טוב, וחוז' מזה, הרי סבא ניחש שיש איזו בעיה בחיידר...

- אתה מבין, סבא, הילדים בחיידר נחמדים מאוד, אבל כשאני שואל את הרב'ע שאלות, מישהו נותן לי מכה ברגל, אחר קולע לי חרצן בראש, ואחר כך בהפסקה הם

לא רוצים לשתף אותי במשחקים. אני משתדל מאוד להיות נחמד אליהם, אבל אין הם רוצים בי...

דמעות התנוצצו להן בעיניו של חצקל'ה, והוא הרגיש שחם לו בעיניים ובאף. הוא שפשף את עיניו ואחר הסתכל לעברו של סבא.

סבא וחצקל'ה שתקו.

- לפעמים שני ילדים מתכננים להפריע לרביע כדי שהרביע יוציא אותם. ואם אומנם כך יקרה - מתכננים הם ללכת לנהר סלוצ' להשתכשך במים... - הוסיף חצקל'ה בזהירות.

- ואתה הלכת איתם לנהר במקום ללכת ללמוד? -
שאל סבא בחרדה.

- לא, אבל אחרי הלימודים אנחנו הולכים כולנו לנהר ומשחקים שם.

- ושם הם משתפים אותך? - התעניין סבא.

- לפעמים - הודה חצקל'ה.

- ומה אתה עושה כשאינן הם משתפים אותך? - שאל סבא.

- אני יושב בצד ומסתכל עליהם - השיב בעוגמה.

- האם יש עוד ילדים שיושבים בצד? - ביקש סבא לדעת.

- יש - אמר חצקל'ה - שמוליק וסנדר יושבים הרבה פעמים בצד.

- ואיתם אתה מנסה לשחק? - שאל סבא.

- כן, אבל הייתי רוצה לשחק עם יושע-בער וכל חבורתו.

- למה?

- כי הם קבוצה גדולה . בקבוצה גדולה נהנים יותר!
- הצהיר חצקל'ה.

- וכשאתה משחק איתם - טוב לך?

- עם הילדים? - לא הבין חצקל'ה.

- לא - ענה סבא - עם עצמך, בתוך הלב שלך, כשאתה שוכב במיטה אחרי "קריאת שמע", האם טוב לך באמת?
- שאל סבא.

- כשאני עם הילדים - אני לא חושב, אני פשוט עושה מה שכולם עושים ואני לא מרגיש בודד - ענה חצקל'ה - אבל כשאני עם עצמי, לא טוב לי. פעם הייתי מתפלל הרבה אל ה' והייתי חושב על אמא, זכרונה לברכה. אבל לאחרונה אני מתרשל ולא תמיד זוכר לקרוא קריאת שמע שעל המיטה.

סבא ליטף את חצקל'ה ולא אמר מאומה. עצבות היתה מונחת ביניהם ומלפפת אותם יחד עם הרוח שרפרפה על פניהם. קרני השמש החלו לנטות, כשהן מפזזות בין העצים שהצל תחתם הלך וגדל.

- נהר סלוצ' אינו רחוק מכאן - אמר סבא יעקב - בוא, חצקל'ה, וניגש אליו. עוד גדול היום ונוכל לחזור למנחה-מעריב בזמן.

אחז סבא בידו של חצקלי'ה והלכו שניהם בצעדים זריזים אל הנהר. לקח סבא סירה מהמעגן, הושיב בה את חצקלי'ה ונכנס גם הוא לתוכה. הסירה התנוודדה קלות. חצקלי'ה אחז היטב בדופנותיה. חיש קל התייצבה הסירה והחלה להתקדם, כשהיא נשמעת היטב למשיכות המשוטים, אותם הוליך סבא בבטחה בתוך המים הירקרקים.

שטים הם לאורך הנהר. עצים גבוהים צומחים בשתי גדותיו, וצמרותיהם משתקפות במים. קול פכפוך המים, שהמשוטים עולים ויורדים במ, משתלב עם קול ציוץ הציפורים. פרפרים לבני כנף מתעופפים להם מפרח לפרח ומשיח לשיח, והאביב שולט בכל עוזו. אפילו סנאים נראים מקפצים בין העצים הרחוקים יותר, במקום ששם מתחיל היער.

- "מה רבו מעשיך ה', כולם בחכמה עשית!" - אמר סבא - יפה פה, נכון, חצקלי'ה?

- כן, סבא.

- כאן, בנהר, אני תמיד מרגיש כמו נקודה קטנה על סרגל ארוך ארוך של זמן. העצים העתיקים האלה והמים הזורמים פה, בנהר, צוחקים על כל המריבות הקטנות שלנו. כאן אתה מרגיש את עצמך כזה זמני... וכאן קל לך לחשוב על מה שחשוב באמת ועל מה שכדאי לוותר.

- לוותר, סבא? - שאל חצקלי'ה.

- כן, ילד. לפעמים כדאי לוותר על דברים שלא ממש חשובים. כדאי לוותר, למשל, מי יהיה הראשון במשחק, או מי יהיה ראש קבוצה. אלו דברים שלא ממש חשובים, ולכן ילד חכם אינו מתעקש עליהם ומוותר עליהם מראש.

- למה זה לא חשוב להיות המנהיג, סבא? - תמה חצקל'ה.

- כי אין מנהיג בלי קבוצה! - אמר סבא בפסקנות - וכל אחד בקבוצה תורם. לא חשוב להיות דווקא המנהיג. מה שחשוב זה לתרום לקבוצה, וכל תרומה לקבוצה - חשובה!

- אבל כולם שומעים בקול המנהיג - טען חצקל'ה, כחולק על דעתו של סבא.

- נכון. אבל אתה חדש פה - ניסה סבא להקנות חכמת חיים לחצקל'ה נינו - הילדים עדיין אינם מכירים אותך ואינם יודעים אם יכול אתה להיות מנהיג או לא. לכן לא כדאי לך לנסות להיות "הראשון" - לא בלימודים ולא במשחקים.

- אז מה לעשות? - שאל חצקל'ה - לא לשאול יותר שאלות בחיידר ולא להשתתף?

- חלילה וחס - נבהל סבא - אבל לפני שאתה מצביע, שים לב האם יש עוד מישהו שרוצה לשאול. חכה. תן לו לשאול. תן לעוד כמה ילדים לדבר, ורק לאחר מכן תצביע גם אתה. חוץ מזה, עזור לחברים שלך, במיוחד לאלו שמתקשים אך רוצים להצליח. תתבונן סביבך ותהיה רגיש לאלו שזקוקים לעזרה או לעידוד. בצורה כזו תקנה לך ידידים רבים. דע לך שמי שרודף אחרי הכבוד, הכבוד בורח מפניו.

- סבא - אמר חצקל'ה - אמרת שכאן, בנהר, ליד העצים העתיקים, קל יותר לחשוב על מה שחשוב באמת ועל מה שצריך לוותר.

- נכון, כך אמרתי - אישר סבא.

- סבא, מה הם הדברים החשובים עליהם לא כדאי לי לוותר?

- לא כדאי לך לוותר על דברים שאתה יודע שהם חשובים לרבי'ע, לאבא, לסבא אברהם, לסבתא גיטל ולי.

- אתה מתכוון לתפילות ולקיום מצוות?

- כן! אני מתכוון לכל אותם דברים שמחברים אותך לקב"ה, שמזכירים לך את הקב"ה. אלו דברים חשובים באמת, ועליהם אסור לוותר.

- אבל אם בקבוצה צוחקים על ילדים שמקיימים מצוות ו"ממציאים עליהם" שמות? - שאל חצקל'ה בעצב.

- ככה? - שאל סבא והביט בחצקל'ה כאילו רואה הוא אותו בפעם הראשונה - הסתכל בנהר, חצקל'ה. מה אתה רואה? - שאל סבא.

- דגים. הרבה דגים אני רואה.

- היודע אתה איך יודעים אם הדג חי או מת? - שאל סבא.

- לא, איך יודעים?

- רבי איצ'לה אמר בשם ה'חפץ חיים' שאם הדג מסוגל לשחות נגד הזרם - סימן שהוא חי. כיון שדג מת אינו יכול לשחות נגד הזרם.

עיניו של חצקל'ה עקבו אחרי דמותו הגבוהה של סבא כשהוא מפנים אל תוכו את פכפוך המים וצל העצים יחד עם המלים וריח המקום. יפעת המקום הפעימה אותו

וגרמה לו לנשום עמוק. הרגיש כל כך שייך לריחות, למראות לקולות ולסבא. היתה לו תחושה שהדברים שאמר לו סבא עכשיו יהיו לו לתמרור גם אחר כך, בעתיד, והוא התאמץ מאוד לקרב את דעתו שלו לדעתו של סבא.

- חצקל'ה שלי - המשיך סבא - גם יהודי הדבק בקב"ה דומה לדג חי! כך אמר ה'חפץ חיים' ואם נקלעת לקבוצה שמזלזלת בקב"ה, זה כמו דג שהגיע בטעות ליבשה. עליו לנצל את גלי הנהר ולהחליק חזרה למים. ואין מים אלא תורה. היודע אתה, חצקל'ה, שתורתנו הקדושה נמשלה למים?

- כן, סבא.

- גם אם יבואו אנשים ויצחקו לו וינסו להרחיק אותו מהתורה ומהקב"ה - היהודי יכול וצריך ללכת נגד הזרם ולא להיסחף עם כל הציבור - הוסיף סבא.

היה נדמה לו, לחצקל'ה, שסבא מדבר אל עצמו... שגם לסבא התברר כרגע משהו מאוד חשוב. הם המשיכו לשוט בנהר בדממה, כשהם נותנים לקולות היקום לשטוף אותם באהבה כלפי מי שברא את כל העולם כולו.

שוב הולכים סבא וחצקל'ה ביחד, והפעם בכיוון ההפוך - כשפניהם לברזנה.

חצקל'ה הרגיש שיחד מהווים הם גוש אחד וחזק של המאמינים בה'. כן. עכשיו הוא מרגיש שהוא יכול להתמודד אפילו עם יושע-בער וכל חבורתו.

פרק ה | הרחבת המשפחה

- אתה משקר! - אמר חצקל'ה בחירוק שיניים כששתי ידיו קפוצות לאגרופים.

- זה כן נכון! זה כן נכון! אבא שלך עומד להתחתן עם שיינדל'ה. היא הנכדה של אחות של סבתא! - אמר יושע-בער כשידיו מונחות על שני מותניו, והוא שמח וגאה להציג את ידענותו.

- זה לא נכון! - קרא חצקל'ה, שעניו מלאו דמעות.

חצקל'ה התנפל על יושע-בער, אך הלה היה זריז ממנו וניתר הצידה. חצקל'ה נפל על האדמה. הוא נתן לבכי שפרץ ממנו לשטוף אותו בגלים של רחמים עצמיים ואין אונים. הוא לא ידע אם הבכי שמטלטל אותו הינו מחמת המכה או בגלל דבריו של יושע-בער.

כל הילדים התאספו סביבו וקראו במנגינה:

- אבא של חצקל מתחתן! אבא של חצקל מתחתן!

לפתע הגיח במהירות הרב'ע דיסקין. הילדים קלטו את דמותו ובתבונתם הבינו שעדיף להם למצוא מקלט בפינות אחרות של החצר.

הרב'ע דיסקין הרים את חצקל'ה והוביל אותו לחיידר.
במעט מים שטף לו את הפנים, הושיב אותו על הספסל
וטיפל בפצע שנפער בברכו.

- זה יסתדר, בעזרת ה' - אמר בחיוך.

חצקל'ה לא הבחין כיצד ומתי הספיק הרב'ע דיסקין
להכין כוס תה, אך הנה - כוס תה מונחת לפניו. הרב'ע
דיסקין הגיש לו קוביית סוכר, והוא הודה לו, לרב'ע,
בליבו, בירך על התה ושתה.

אט אט נרגע.

- לא נעים לשמוע על כאלו הפתעות, ועוד בצורה כזו...
- אמר הרב'ע.

חצקל'ה עדיין שתק.

- מכל מקום, הייתי מציע לך לשוחח עם אבא בגילוי
לב. ספר לו מה אמר יושע-בער ושמע ממנו מה קורה
בצורה מדוייקת.

חצקל'ה תלה ברב'ע עיניים שותקות. חיוך לא היה בהן.
הרבה חששות - כן.

- אני מודה מאוד על התה - אמר, והרב'ע דיסקין הביט
בהערכה בילד שנאלץ להתמודד עם מצבים שגם מבוגרים
מתקשים בהם.

הילדים לא העזו להתגרות בו יותר. שמוליק וסנדר
הסתובבו סביבו, ניסו לפייס אותו ולהסיח את דעתו. הם
הלכו אחריו לכל מקום כמו שומרי ראש. אך חצקל'ה חיכה
בקוצר רוח שיסתיימו הלימודים והוא יחזור הביתה.

כשנכנס הביתה היה אבא, כרגיל, עמל בחדר עבודתו על תפירת חליפה. אבא התפלא, כיוון שנוהג היה חצקל'ה מיד עם היכנסו הביתה להכריז בקול רם: אבא, חזרתי! ומיד כשהיה נכנס לחדר היה מוסיף: מה שלומך, אבא? איך היה היום?

ואילו הפעם - שתיקה שכזו.

הרים אבא את עיניו והביט בחצקל'ה בחיוך, כשהוא בוחן אותו מכף רגל ועד ראש. בכובע הקסקט שעל ראשו ובמכנסיו שהגיעו עד לברכיים היה נראה יותר נער מאשר ילד, על אף שעוד לא מלאו לו שמונה שנים. לפתע שם לב לפצע שבברכו.

- מה קרה לך בברך? - שאל בחרדה, כשהוא קם בזריזות מכסאו כדי לבחון את הפצע.

- זה? זה שום דבר. סתם פצע קטן.

- האם ניקו לך את הפצע? - שאל אבא.

- כן.

- מי?

- הרב'ע דיסקין.

- ובגלל הפצע הזה אתה כל כך עצוב? - תמה אבא.

- מי אמר שאני עצוב? - השיב חצקל'ה בשאלה.

- אני רואה, אני מרגיש - קבע אבא - מה העניין, בן?

- רבתי עם יושע-בער - אמר חצקל'ה כשהוא מגניב

מבט מהיר לעבר אביו.

- עם יושע-בער? הבן של דוד משה? - שאל אבא בתמהון.

- כן.

- מה פתאום רבת איתו? - שאל אבא וצליל של חשדנות עלה מקולו.

- הוא אמר ש... - חצקל'ה העיף שוב מבט מהיר באבא - הוא אמר ש... שאתה עומד להתחתן.

- אהמ... - אמר אבא ושתק.

- הוא אמר שאתה עומד להתחתן עם שיינדל'ה, הנכדה של אחות של סבתא גיטל. אין זה נכון, לא כן, אבא? - שאל בתחינה.

חצקל'ה הביט באבא במבט מתוח. עיניו עפעפו במהירות. נדמה היה לו שנשימתו כמעט נעצרת ונחנקת בתוכו, עד שאבא החל לדבר. היה זה אחרי שאבא צנח לכסאו בכבודות, ניגב את מצחו וכחכה בגרונו.

- התכוונתי לדבר איתך על זה הלילה... אינני יודע מאין יושע-בער יודע... אני מצטער מאוד, בן, שהדברים הגיעו אליך בדרך כזו. אתה יודע, כבר עברו כשלוש שנים מאז שאמא היקרה נפטרה. מאז הציעו לי הרבה הצעות שידוכים - ודחיתי אותן. את כולן. אבל... - אבא חיפש את המלים הנכונות - כולם אמרו שזה לא נכון לעשות כך. לאחרונה הציעו הצעה נוספת אליה היה לי קשה מאוד לסרב. נכון. מדובר בשיינדל'ה, נכדתה של אחות של סבתא. גם על הצעה זו חשבתי תחילה להשיב בשלילה, אבל שיינדל'ה היא קרובת משפחתנו. גם היא אלמנה! הרבי, רבי איצ'לה, בירך אותי על הצעד הזה. הוא אמר

שזה צעד שמאוד רצוי בשמיים. הוא אמר שזה יהיה לטובתי וגם לטובתך... אבל אני מצטער שנודע לך על כך בצורה כזו. אולי הייתי צריך לשתף אותך בשלב מוקדם יותר...

חצקל'ה שתק. דממה היתה ביניהם. חוצצת כמו חומה.

בפעם הראשונה חשב על אבא בנפרד ממנו...

היו לו, לאבא, הצעות כל השנים... אבא סירב להתחתן...

זה לא טוב בשבילו להיות לבד...

כנראה, קשה לו, לאבא, לבד. והוא, חצקל'ה, אף פעם לא חשב על זה...

תמיד חשב רק על עצמו...

הביט באבא כאילו הוא רואה אדם זר. המעמד נראה לו פתאום משונה. אבא עם אשה אחרת...?

אבל אם קשה לאבא, אז אולי יותר טוב שהוא יתחתן? אפילו רבי איצ'ה חושב כך!

הרגיש מבולבל.

- אני אתפלל לה' שהיא תהיה לך אשה טובה - אמר לבסוף.

אבא פרץ בבכי ואסף את חצקל'ה אל בין זרועותיו, קרוב קרוב לליבו.

מאז אותה שיחה מתחמק חצקל'ה מאבא. בצהריים הולך הוא לאכול אצל סבתא גיטל, והביתה הוא חוזר בשעה מאוחרת, מתארגן לשינה וחומק למיטה.

מתהפך חצקל'ה במיטה מצד לצד ומתקשה להירדם.

המחשבות שוטפות אותו. אחר כך, בחלומות, רואה הוא את הילדים קוראים במנגינה שמעצבנת אותו אפילו בחלום: "אבא של חצקל מתחתן!" אמא חומקת ממנו במהירות לפני שהוא מספיק לראות את פניה או לתפוס אותה, שלא תיעלם לו.

בבוקר מתקשה הוא להתעורר, וגם אחרי שהוא יורד מהמיטה, מרגיש הוא עייף כאילו לא ישן כלל.

יום אחד אמרה לו סבתא גיטל, שרבי איצ'לה רוצה לשוחח איתו.

נכנס חצקל'ה לבית המדרש. הקירות פוזלים לעברו, כמו בודקים אם גדול הוא דיו כדי להיכנס. חצקל'ה מרגיש את עצמו גדול, אבל בעצם קטן; או אולי קטן, אבל בעצם גדול ולמעשה הוא מאוד מבוזבז.

עיניו הטובות של רבי איצ'לה נחו עליו וליטפו אותו בחמימות.

- מה שלומך, חצקל'ה? - שאל.

- ברוך ה'.

- איך אתה מרגיש עם זה שאבא עומד לבנות את ביתו מחדש?

- אני מתפלל שיהיה לו טוב - ענה חצקל'ה בזהירות.

- ולך? האם אתה מתפלל שיהיה לך טוב?

- כן. אבל אני מאוד חושש - אמר חצקל'ה, שהרגיש כאילו בלון גדול של חששות שיצא ממנו - עסף אותו כולו.

- ממה אתה חושש, חצקל'ה? - שאל הרב ברוך.

- אני חושש שזה כבר לא יהיה כמו שהיה עד עכשיו... כשהיינו רק אבא ואני... ועכשיו...

יתר המלים נחנקו בגרונו, התפרצו להן מהעיניים ומהאף והתפזרו בכל בית המדרש ועל פני השולחנות הארוכים. היו מהן שטיפסו אפילו מעל לחלונות, מציצות למטה ומחכות לשמוע מה יאמר רבי איצל'ה.

- אני מניח שאתה צודק. זה באמת לא יהיה אותו דבר - אמר רבי איצל'ה - יכול להיות שזה יהיה טוב יותר. זה תלוי בך. אתה מבין, חצקל'ה? תלוי איך אנחנו מתייחסים למה שקורה לנו. אדם יכול להחליט שדבר מסויים הוא רע בשבילו, וזה באמת כל כך רע לו, שהדבר היחיד שהוא עושה זה למרר לעצמו ולאחרים את החיים... אבל אפשר להתייחס אחרת.

- איך? - שאל חצקל'ה.

- אם תחליט להתגבר על החששות שלך; אם תשתדל לחשוב על האחרים, לעשות חסד עם האחרים, אישיותך תגדל ותפרח ואתה תתבגר. היודע אתה מה זה להתבגר? להתבגר זה לגלות שיש בך כוחות להתמודד עם מצבים חדשים. כשמתגברים - מתבגרים! אגב, איך מרגיש אבא שלך בימים אלו? - שאל רבי איצל'ה.

- הוא מרבה לומר תהילים... מרבה לפנק אותי ולעטוף אותי בהרבה חום ואהבה - אמר חצקל'ה, מהורהר.

- נראה לך שקשה לו?

- אולי. ייתכן שקשה לו - הודה חצקל'ה.

- היית רוצה להקל עליו?

- איך אני יכול להקל עליו? - תמה חצקל'ה.

- בוא ניקח "שולחן ערוך" ונלמד את הסימן של כיבוד אב ואם. מה "שולחן ערוך" נקבל מושג איך צריך להתייחס לאבא. ואם תקפיד לקיים את ההלכות האלה בכוונה הראויה - אין ספק שתקל מאוד על אביך.

יושבים רבי איצ'ה וחצקל'ה ולומדים הלכות כבוד אב ואם.

- "צריך ליזהר מאוד בכבוד אביו ואמו ובמוראם" - מתנגן לו קולו הילדותי של חצקל'ה.

- ולמה, למה צריך להיזהר מאוד בכבוד אביו ואמו? - מתנגן כנגדו קולו הסב של רבי איצ'ה - "מפני שהשווה אותם הכתוב לכבודו ולמוראו". מבין אתה, חצקל'ה, עומדים להם אבא ואמא, בשר ודם, והקב"ה השווה את כבודם לכבודו שלו, יתברך, לכבודו של מי שברא את כל העולם הגדול הזה, לכבודו של מי שכל רגע ורגע מחייה את כל העולם כולו.

חצקל'ה, חצקל'ה, הרי זה ממש נורא! תראה מה הגובה של אבא, ותראה מה הגובה מהאדמה עד לשמיים, ובתוך השמיים עצמם איזה עומק יש, וה' נמצא מעל לכל העולם כולו ובתוך כל העולם. בכל מקום הוא נמצא. והוא אומר לך, חצקל'ה, שאתה צריך להשוות את כבודם של אבא ואמא לכבודו שלו! אי, יאי, יאי... - מתנגן לו קולו של רבי

איצ'לה וממלא את כל בית המדרש - וי, וי, וי, אם כן, צריך להיזהר בכבודם של האבא והאמא כמו שנזהרים בכבודו של מקום! - וקולו של רבי איצ'לה מתגלגל על השולחנות וספסלי העץ, מתפשט אל כתליו של בית המדרש ונכנס משם לליבו של חצק'לה, שם נתקע הוא בצד ימין, כככתוב; "לב חכם לימינו".

- "אמר לו אביו לעבור על דברי תורה... אל ישמע לו!"
אי, אי, אי, "אל ישמע לו". מדוע? מדוע לא לשמוע בקולו של אבא? - ממשיך רבי איצ'לה להתנועע בדבקות - כיוון שאתה ואביך חייבים בכבודו. כך אמר הקב"ה!

- "ואם הבן רוצה ללכת לאיזה מקום ללמוד תורה" - ממשיך חצק'לה כשהוא מחקה את ניגונו של רבי איצ'לה - "אינו חייב לשמוע בקולו!" למה? למה אינו חייב לשמוע בקולו של האבא? - וקולו של חצק'לה מתגלגל אף הוא בבית המדרש.

זוקפים הספסלים את אוזניהם והחלונות פוזלים אל עבר הרב ותלמידו, כמו נהנים גם הם מהלימוד.

- "דתלמוד תורה גדול מכיבוד אב ואם." שמעת, חצק'לה? אל אף ששלושה שותפים הם באדם - אביו, אמו והקב"ה, ומצווה היא להשוות כבוד אביו ואמו לכבודו של הקב"ה - יש משהו חשוב יותר! וזה לימוד התורה. אי, יאי, יאי...

- "חייב אדם לכבד את אשת אביו אף על פי שאינה אמו." מגיע רבי איצ'לה לסעיף הממלא את חצק'לה בהשתאות. הנה, גם למקרה כמו שלו מתייחסת התורה. וחצק'לה זוקף אוזניו. גם הספסלים היטיבו להקשיב, ואפילו החלונות היטו עצמם שלא לאבד אף מלה.

- "חייב אדם לכבד אשת אביו כל זמן שאביו קיים. ודבר הגון הוא"; שמעת, חצקל'ה? דבר הגון הוא. כלומר, שמי שעושה כך - טוב הוא עושה. "ודבר הגון הוא לכבדה אף לאחר מיתת אביו". מי שרוצה באמת לכבד את אביו ואמו - חותם רבי איצ'לה - יעסוק בתורה ובמעשים טובים. אי, יאי, יאי, חצקל'ה שלי, כי מתורה וממעשים טובים נבראים מלאכים שמלווים את האדם כל זמן שהוא חי פה, בעולם הזה, ועוברים איתו אחרי מאה ועשרים שנה לעולם הבא. אי, יאי, יאי... אמא, עליה השלום, בעולם הבא רואה את כל המלאכים שאתה בורא בתורה ובמעשים הטובים שלך, חצקל'ה, ולאמא נעשה כבוד גדול שם בגלל המלאכים הללו...

מתוקה השעה הזו לחצקל'ה. וגם רבי איצ'לה נהנה ללמד את חצקל'ה כיוון שבהבל פיהם של תינוקות של בית רבן אין ירידת הדורות. רבי איצ'לה שמשפיע את אהבתו לאנשי ברזנה היקרים, מושך אליו בחבלי אהבתו את חיים החייט ואת אברהם הרצען, את ברל'ה העגלון ואת מוישל'ה החנווני, את מרדכי הסנדלר ואת יצחק האופה, את הגדולים ואת הקטנים. גם את חצקל'ה מושך הוא בעבותות של חום אנושי ואהבה. וחצקל'ה משיב לו אהבה ועיניו מעריצות ומלאות תום.

- אולי נקבע ללמוד בחברותא פעם בשבוע? - מציע רבי איצ'לה.

אפילו כותלי בית המדרש נדהמו לשמע הצעתו של רבי איצ'לה. קל וחומר שליבו של חצקל'ה עלה על גדותיו.

- שאני אלמד עם כבוד הרב???

- היית רוצה? - שאל רבי איצ'לה ועיניו קורנות ומחייכות.

"היית רוצה?" - מתנגנות להן המלים הנפלאות בליבו של חצקל'ה יחד עם "השווה כבודם לכבודו"; "גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד הורים"; "ללמוד בחברותא פעם בשבוע"; "חייב אדם לכבד את אביו" - וחצקל'ה מאושר. מביט הוא בפניו של אבא, מביט הוא לתוך עיניו ומחייך, ואבא מחזיר לו חיוך תמה ומאושר.

באחד מערבי השבתות של חודש אדר נערכו הנישואין של אבא ושיינדל'ה. חצקל'ה וילדיה של שיינדל'ה - נפתלי בן החמש ורבקה'לה בת השלוש - לא נכחו בה. אבל אחרי החופה התערבו אף הם עם השמחים בחתונה, ואכלו ממעדניה של סבתא גיטל ואחותה, סבתא בטיה.

בימים הראשונים שאחרי כן, שהו הילדים אצל סבא אברהם וסבתא גיטל, ורק לאחר מכן הגיעו הביתה.

לכבוד חתונתם קבלו שיינדל'ה ואבא פרה חולבת, ארבע תרנגולות מטילות ותרנגול אחד. סבא-רבא יעקב בנה להם רפת ולול, וסבתא גיטל הכינה את הערוגות לזריעה. עסוקים חצקל'ה ונפתלי עם הפרה והתרנגולות. בודקים הם אם הוטלו כבר ביצים. מחכים הם לאפרוחים שיבקעו.

עומדים הם ליד שיינדל'ה כשהיא חולבת את הפרה במיומנות. מרותקים הם לראותה חובצת את החלב עד שנוצרת שכבת חמאה מבריקה. מבריקות גם עיניהם של חצקל'ה, נפתלי ורבקה'לה, ומתמצצים הם עם פרוסת הלחם המרוחה בחמאה.

חצקל'ה חשב שאם הוא חרד כל כך מפני המציאות החדשה, מסתבר שנפתלי ורבקה'לה יהיו חרדים עוד יותר ממנו. אך הוא התפלא לראות, שהם "אימצו" את אביו לאבא ללא שום היסוסים ופקפוקים. הם קראו לו "אבא" בחן ובטבעיות, כאילו היה באמת אביהם. כשאביהם נפטר הם היו עדיין פעוטות ואין הם זוכרים אותו כלל. לעומת זאת, חצקל'ה לא יכול היה לקרוא לשיינדל'ה "אמא". אומנם העריך מאוד את מה ששיינדל'ה עשתה בשביל אביו ובשבילו, אך דמותה של אמא היתה חיה בליבו, והוא התקשה מאוד לקרוא לה "אמא".

שיינדל'ה לא יכולה להיות במקום אמו, חשב בליבו, אם כי מכיר הוא לה תודה על כל מה שהיא עושה, שהרי גם הוא נהנה ממעשיה.

מתבייש חצקל'ה לומר לה תודה. רוצה הוא לומר משהו. משהו שיבהיר שהוא מאוד מעריך ומכבד אותה, את שיינדל'ה. אבל "אמא" אין הוא מסוגל לקרוא לה. חושב חצקל'ה כיצד יודה לה בלי מלים. רואה הוא שקשה לה לשאת את דליי המים שדוד שואב המים מביא לה. מיד ממציא הוא את עצמו ליד שואב המים, נוטל ממנו את הדליים ומכניס אותם פנימה.

ושיינדל'ה רואה ומחייכת חיוך קטן שבקושי מורגש, אבל חצקל'ה מרגיש שהיא מרוצה.

בתלמוד תורה "יבנה", שבו הוא לומד, לומד גם נפתלי במכינה ב'. הצקל'ה פוקח עין על נפתלי. מסדר לו את הציצית, מחליק לו את פיאותיו אל מאחורי אוזניו, מיישר את מכנסיו.

הצקל'ה מרגיש כל כך גדול וכל כך חשוב. האחריות שהוא מגלה כלפי נפתלי ביגרה אותו בבת אחת. כמו בקפיצה מעל משוכה. עד עכשיו לא היית מעלה על דעתך לנסות לעבור מעליה; חשבת שהיא גבוהה מדי, בלתי עבירה. והנה פתאום נתת זינוק, העפת את עצמך - והרי אתה מעליה ומחליק מטה לצד השני. כך זה כשמתבגרים בזינוק, חושב הצקל'ה. יש פעמים שאתה מתבגר לאט לאט, מעט מעט, עד שאינך מרגיש אפילו בשינוי. אבל כשאתה מתבגר בקפיצות - אוהו - פתאום אתה קולט שהתבגרת. בשבוע שעבר עוד היית תינוקי, ואילו עכשיו אתה ממש בוגר! אחראי! יש מישהו שצריך אותך, שתולה כך עיניים בוטחות ותוחב את ידו הקטנטנה והרכה בתוך כף ידך הגדולה.

נפתלי מראה לו אהבה, לחצקל'ה. מראה הוא לו אבן נוצצת שמצא או מתלונן על משהו שקרה. בטוח הוא שחצקל'ה יכול לפתור כל בעיה. וחצקל'ה שמח שהוא אינו לבד בחיידר. שיש לו אח. אמנם אח חורג, אך בכל זאת אח הוא.

מלמד חצקל'ה את נפתלי א' ב', ונפתלי תולה בו עיניים גדולות ומעריצות - כמעט כמו שהוא, חצקל'ה, מביט ברבי איצ'לה פטצ'ניק.

אבל לא רק את נפתלי מלמד חצקל'ה. עוזר חצקל'ה גם לשמוליק, בנו של מרדכי הסנדלר. הוא חוזר איתו על

המסכת הנלמדת בחיידר. מסביר הוא כל כך טוב, ששמוליק מבין ושואל שאלות. כי מחצקל'ה אין שמוליק מתבייש. יושבים הם בהפסקה בחיידר ולומדים.

גם סנדר, בנו של יצחק האופה, יושב בהפסקה בחיידר. אבל לא מפני שהוא רוצה ללמוד, או שאין את ליבו לצאת לשחק עם הילדים. ההיפך הוא הנכון. אלא שסנדר גורר רגל. חולה היה בשנה הקודמת. זמן רב קדח מחום ולא הגיע לחיידר. כשסוף סוף הבריא, נשארה לו רגלו הנגררת כעדות וזכרון. מנוע הוא מלרוץ עם הילדים. לכן יושב הוא בחיידר ועיניו מביטות אחרי הילדים הרצים, מביטות וכלות, וליבו נצבט מכאב שאין הוא יכול לרוץ איתם. חצקל'ה רואה בעיניו רעב. לא רעב ללחם כי אם רעב למשחקים.

יום אחד הביא חצקל'ה כדור והציע לשמוליק:

- בוא נשחק שלושתנו. אתה, סנדר ואני!

- אבל אני לא יכול... - אמר סנדר בצער והביט ברגלו.

- ודאי שאתה יכול! - קבע חצקל'ה - אולי זה רק יותר מורכב בשבילך, אולי אתה צריך לחשוב יותר על פעולותיך, אבל אין ספק שאתה תוכל! ואנחנו נחכה לך בסבלנות.

- בוא, סנדר, תנסה - פנה אליו שמוליק בקולו החלוש.

- אתם חושבים שגם אני אוכל לשחק? - שאל סנדר, כשהתקווה מרצדת לה באור קלוש בתוך עיניו השחורות.

- כן, כן! - אומרים הם.

משחקים הם בכיתה, אך הכיתה אינה מקום מרווח דיו.

- אולי ננסה לצאת החוצה? - מציע חצקל'ה.

יצאו החוצה וחפשו מקום מאחורי החצר. המיקום מצויין, כיוון שזו פינה שכוחה שילדים לא מצויים בה. כאן יכולים הם לשחק כאוות נפשם. שמוליק וחצקל'ה עודדו את סנדר שהתרוצץ אחרי הכדור כשהוא גורר אחריו את רגלו. בלהט המשחק שכח סנדר את מוגבלותו.

- חי, חי, חי - נשמע לפתע קולו של אייזיק - איזה שחקן מומחה - הוסיף בלגלוג.

סנדר קפא על מקומו. שמוליק נבוך והתרחק לפינה.

עמד לו חצקל'ה מול אייזיק ועיניו מאיימות, אך פיו מחויך.

- אתה רוצה להצטרף אלינו? - שאל.

- אליכם? מי? אני? - התבלבל אייזיק.

- כן! כדאי לך! - ניסה חצקל'ה לשכנע - אנחנו קבוצה קטנה ותוכל להשתתף יותר פעמים. כשיש הרבה ילדים בקבוצה, אתה נדחף לשוליים, אלא אם כן אתה מה"חזקים". אז כדאי לך לשחק איתנו.

- אבל איך הוא יכול לשחק? - שאל אייזיק והצביע על סנדר.

- אין לו שום בעיה בידיים - אמר חצקל'ה - הוא משחק נהדר. צריך רק לשמור על החוקים ולא לחטוף לו וכך הוא משתתף מצויין. רוצה?

- אני... - התבלבל שוב אייזיק - אני צריך להגיד משהו ליוסי... - התחמק.

- טוב, לך תגיד לו, וכשתרצה להצטרף אלינו, נשמח לשתף אותך.

- תודה! - אמר אייזיק וחיך במבוכה.

כשהסתלק אייזיק, נשמו סנדר ושמוליק לרווחה. מאז מחלקים הם את זמנם בין לימודים ומשחקים.

יום אחד הצטרף אליהם אייזיק - ומאז נמנה הוא על חברותם. יושע-בער כעס מאוד על צעדו של אייזיק.

- אתם גנבתם לנו את אייזיק - כעס יושע-בער על חצקל'ה.

- מה פירוש "גנבנו"? - התפלא חצקל'ה - וכי חפץ הוא, אייזיק, שאפשר לגנוב אותו? הוא החליט שהוא רוצה לשחק איתנו ונוח לו יותר. ובכלל, הרי בקבוצה שלך יש חמישה עשר ילדים! - הוסיף.

- אז מה? אז מה? - התווכח יושע-בער - אנחנו צריכים שהוא יחזור אלינו, כי אין לנו מספר זוגי, ורק איתו אפשר לחלק את הקבוצה לשניים.

- רק מפני שלכם נוח יותר, הוא צריך להיות אתכם? - שאל חצקל'ה בתמהון.

לא ידע יושע-בער מה לענות לחצקל'ה, ולכן החליט לנקוט דרך אחרת. ניסה לשכנע את חבריו שלא ידברו עם חצקל'ה וחבורתו. גם ארגן הצקות. מכיוון שחששו להציק לחצקל'ה, הציקו לשמוליק. אבל שמוליק חמקמק הוא. לא

פשוט לתפוס את שמוליק ולהציק לו. לכן פנו לסנדר.
סנדר הוא "טרף קל"!

יום אחד הגיע סנדר לחיידר ללא תיק.

- מה קרה? - שאל חצקל'ה - מדוע אתה כל כך שרוט?
איפה התיק שלך?

דמעות עמדו בעיניו של סנדר. חצקל'ה לא רצה ששאר
הילדים ישימו לב, לכן יצאו השניים אל מאחורי הבניין,
ושם סיפר לו סנדר כיצד התנפלו עליו כמה ילדים וחטפו
ממנו את התיק. הוא לא יכול היה לרוץ בעקבותיהם, אך
כשצעק אחריהם וקרא להם גזלנים, חזר אחד מהם והפליא
בו את מכותיו.

- שלא תעז לקרוא לנו "גזלנים", אמר לי - בכה סנדר.

- מי הילדים האלה? - שאל חצקל'ה.

- אני לא רוצה להגיד. אני לא רוצה שהם יכו גם אותך.
הם רשעים, חצקל'ה.

- תעשה לי טובה. חכה פה עד ששמוליק יקרא לך -
אמר חצקל'ה ומיהר להיכנס לחדר הלימוד.

הרבי'ע עדיין לא הגיע והילדים השתובבו. מספר ילדים
שמו לב שחצל'ה ניגש ליושע-בער והבעה קשוחה על
פניו. הם עמדו סביבם והתבוננו בסקרנות.

חצקל'ה פנה ליושע-בער ואמר לו בקול רם: - יושע-
בער, אתה המנהיג של חבורתך. תדאג להפסיק את
ההתעללות בסנדר. אחרת אדאג ליידע את סבא-רבא
יעקב. ואתה יודע מה הוא יעשה אם ישמע שהתעללתם
בילד נכה!!!

השתררה דממה. כל הילדים הביטו בהם כמחכים לראות מה יתפתח.

יושע-בער, שהיה מופתע מהתקפתו הגלויה של חצקל'ה - שתק. גם האיום השפיע עליו. הוא נזכר בסבא-רבא יעקב הגבוה והרחב ובכפות ידיו האדירות.

חצקל'ה נפנה ממנו כשהוא מפטיר בבוז: - גיבור על חלשים!

הילדים התחילו להסתודד. היו שציידו ביושע-בער, אך היו גם שחשבו שחצקל'ה הוא אמיץ וישר, וזה באמת נורא להתעלל בילד נכה וחסר ישע כסנדר.

אחר כך הצטרפו לחצקל'ה גם נחמיה ודוד, ישראל ויהודה'ה. סנדר היה מאושר כיוון ששיחק כשווה זכויות. רק יושע-בער הסתובב בחירוק שיניים, אלא שהיה חכם דיו כדי לטמון את איבתו עמוק, פנימה בתוך ליבו. מה גם שקשה לריב עם חצקל'ה.

חצקל'ה צבר אוהדים אפילו מקבוצתו של יושע-בער, אשר חשש שהללו יעזבו אותו לגמרי אם יריב עם חצקל'ה.

- בואו נשחק מחניים - מציע חצקל'ה.

ושתי הקבוצות, היריבות לשעבר, משחקות יחד במגרש של החיידר. הרב'ע דיסקין משקיף על המשחקים ומבליע חיוך בתוך קפלי זקנו. אווז הוא בזקנו ומחליק אותו כלפי מטה, מגלגל לאחוריו את קצהו לכדור קטנטן, שם מוצפן החיוך היטב, אם כי את עיניו אין הוא יכול להצפין. ועיניו אומרות ששבע נחת הוא. לא. לא מהמשחקים, אלא מהאווירה הטובה שחצקל'ה משפיע על הכיתה; מבטחוו העצמי של שמוליק שהתחזק עד שמעיו הוא לשאול

שאלות בשיעור; מהשתתפותו של סנדר ומהתקדמותו היפה של דוד שמשפיעה אף על נחמיה. ובאופן כללי, הכתה הזו לומדת יותר ברצינות.

בשבת הולכים אבא, חצקל'ה ונפתלי לבית הכנסת. מתפללים הם "לכו נרננה" ונפתלי יושב בשקט בין אבא ובינו. ילד עדין הוא וטוב. משתתף הוא בפיוטים הנאמרים בלילות שבת, כשחצקל'ה עוקב אחריו ומורה לו באצבע היכן אוחזים. בשעה שאבא וחצקל'ה עומדים בתפילת עמידה ודממה שוררת בבית הכנסת, יושב נפתלי בשקט ומחכה לסיום התפילה.

החושך יורד לו על ברזנה ומביא בכנפיו את השמיים השחורים המלאים בכוכבים המנצנצים באור של שבת. ירח עגול וצהוב פנים של אמצע החודש שט לו אי שם למעלה, ואומר לכל כוכב: "גיט שבעס!" "גיט שבעס!" גם כל ה"עולם" החוזרים לביתם לאחר התפילה נפרדים זה מזה בברכת "גיט שבעס".

הולכים הם ביחד - סבא יעקב וסבא אברהם, אבא, נפתלי וחצקל'ה. גם דוד משה ויושע-בער עם מנדל הקטן, מרדכי הסנדלר עם שמוליק בנו, ויצחק האופה עם סנדר, ברל העגלון ודוד שואב המים. יהודים טובים של ברזנה, העיירה הקטנה.

כולם סובבים את רבי איצל'ה פטצ'ניק באהבה, כמו עלי הכותרת הסובבים את העלי והאבקנים. מתבשמים הם מדברי תורתו. פוסעים הם אט אט, בצעד של שבת. ליד

ביתו של כל אחד עומדת החבורה ונפרדת ממנו בדברים. וחצקל'ה מאזין לשיחותיהם. שומע הוא על "חדשות העולם" ועל "חדשות העולם היהודי"; לומד הוא על מה שמתרחש בעולם מאותן שיחות של שבת שאחרי התפילה.

כשהתקרבו אבא, חצקל'ה ונפתלי לביתם, עלה באפם ריח החלות ששיינדל'ה אפתה לכבוד שבת קודש, ומשך אותם למהר ולהיכנס. שיינדל'ה, רבקה'לה ושולחן השבת שעליו פרושה מפה לבנה מבהיקה ומגוהצת, כבר חיכו להם. גרות השבת שדלקו בפמוטות, האירו את פניהם של בני הבית באור רך ומלטף, כשהם עוטים הילה זוהרת וקורנת גם לבקבוק היין האדמדם ולגביע הכסף שבידו של אבא.

ריח תבשילי השבת של שיינדל'ה ממלא את כל הבית, נכנס בצלחות ובכוסות הערוכים על השולחן, ומשם מתפשט אל הקירות החשוכים למחצה, מדלג על האפלולית שבפינות הבית, ודבק בעונג השבת שממלא את קולם של בני הבית בצלילים עתיקים וענוגים משירת הלוויים שבבית המקדש.

נפתלי מספר פרשת השבוע, חצקל'ה מוסיף אחריו מפירושו של רש"י, אבא מתמוגג מנחת, רבקה'לה תוקעת את אצבעה בפיה, ושיינדל'ה מחייכת בלי חיוך, וכל כולה צופנת סוד.

לפתע - נקישה על הדלת. נקישה שעצרה את נשימתו של עונג השבת וחסמה אותו בפינה האפלולית. דוד משה, דודה פעסל ויושע-בער נכנסו לביקור. שיינדל'ה מוסיפה מטעמים מן המטבח, אך נראה שעונג השבת עדיין חסום אי שם בפינה ואינו דבק באורחים.

- תגיד לי, חיים - פונה דוד משה לאחיו - האם גם אתה מרשה לחצקל'ה ללכת אחרי סעודת השבת לבית התרבות?

- לא... לא ידוע לי על פעילות מיוחדת בליל שבת זה - אמר אבא כשהוא שולח מבט מהיר ושואל בחצקל'ה.

- אני לא חשבתי ללכת לשם - התנצל חצקל'ה.

- יושע-בער לא נותן לי מנוחה - אמר דוד משה - עוד לפני שהלכנו לתפילה הודיע לי על הפעילות הזו. אחרי התפילה רמז לי על כך פעמיים - כדי שלא אשכח. לסעודת השבת לא היה שום טעם, כי הוא ישב בקוצר רוח והחל להתווכח איתי שהוא רוצה ללכת לשם.

דוד משה היה נראה זעוף.

- אז מה אם הילד יילך קצת ליהנות? - שאלה הדודה פעסל בקול מאנפף.

- ואולי טוב יותר שהילד יישאר בבית, יספר קצת פרשת שבוע וישחק עם אחיו הקטנים? - טען לעומתה דוד משה - מה? וכי מזה לא נהנים? ובכלל, מה יש שם, בבית התרבות, שכל כך נהנים ורצים לשם? - שאל, כשהוא מבטא את הסערה שבליבו בתנועות ידיים נמרצות.

- לא משהו מיוחד - אמר יושע-בער - סתם שומעים הרצאה ממישהו שהגיע מווילנא, ואחר כך שרים כמה שירים. זה הכל - חתם יושע-בער באופן סתמי.

- ומזה אתה עושה כזה "עסק"? - שאל אביו בתמהון.

חצקל'ה מילא פיו מים. הוא לא רצה לספר שאת ההרצאה ימסור אחד מראשי הציונות ואת השירים ילווה מישהו באקורדיון. הבין חצקל'ה שהמצב מספיק מתוח גם

בלי "הפצצה" הזו של חילול שבת, שבגללה חצקל'ה לא רוצה ללכת לבית התרבות. אבל יושע-בער בכה ורטן.

- רחמנות על הילד! בשביל מה צריך "להוציא לו את הנשמה"? הרי רוב החברים שלו כן הולכים לשם! - אמרה אמו כשהיא שולחת מבט נוזף בחצקל'ה שתקע את עיניו בנעליו.

- אולי תלך איתו, חצקל'ה? - שאל אבא, כביכול ביקש שחצקל'ה יפטור אותם מהמצב הלא נעים אליו נקלעו.

- אני לא יכול... הבטחתי לספר סיפור לנפתלי ולרבקה'לה ולעזור ל... גם בשטיפת הכלים.

- מה הבעיה? - אמרה הדודה פעסל בקלילות - את הסיפור תקצר ואחר כך תלך עם יושע-בער.

- הייתי רוצה להישאר עם אבא בבית - אמר חצקל'ה כשפיו קמוץ ועיניו נעוצות בנקודה נעלמת שבקצה החדר.

- ילד כזה גדול ודבוק ל"סינר" של אבא שלו?! - תמהה הדודה פעסל - נו, טוב. כל ילד וקצב ההתבגרות שלו - הוסיפה בעקיצה.

דמעות עמדו בעיניו של חצקל'ה. התבייש משיינדל'ה. העיף בה מבט חטוף... וגם באבא. הרגיש שלחיו בוערות, ושהבעירה מטפסת עד לתנוכי אוזניו.

- אני חושבת שחצקל'ה התבגר מאוד לאחרונה - קיבל חצקל'ה חיזוק ממקור בלתי צפוי - הוא עוזר לי רבות ומטפל יפה מאוד בנפתלי. אני סומכת עליו שאם הוא לא רוצה ללכת - כנראה שיש לו סיבה הגונה לכך! - אמרה שיינדל'ה.

חצקל'ה נשם לרווחה. שלח מבט קצר לאבא, מבט שעטף חיוך קטנטן שרק אבא ראה. חיוך שכזה שאיחד את אבא, שיינדל'ה, רבקה'לה שהציעה מאחורי מותניה, ונפתלי שנצמד אליו בחישוק בלתי נראה של אחדות אבל מורגש בעליל, כיוון שהדודה פעסל קמה ממקומה ואחריה קמו גם הדוד משה ויושע-בער.

- שבת שלום לכם - אמרה הדודה ויצאה.

- שבת שלום לכם! - הוסיפו גם דוד משה ויושע-בער.

- שבת שלום וכל טוב לכם - אמר אבא.

שיינדל'ה חייכה, רבקה'לה שוב תחבה את אצבעה לפיה ונפתלי נצמד עוד יותר לחצקל'ה.

- מה קורה שם, בבית התרבות? - שאל אבא לאחר שהאורחים הלכו.

- יבוא ציוני אחד ויתן דרשה. נדמה לי שהוא שייך לציונות הדתית, אבל אחר כך תהיה שירה בציבור בליווי נגינת אקורדיון. לא רציתי ללכת למקום שיש בו חילול שבת - אמר חצקל'ה.

- אוי ואבוי, אם מנגנים שם בכלי בפרהסיה בשבת, מי יודע מה עוד הם עושים ואיזה מסר הם מעבירים! - אמר אבא בדאגה.

- הבנתי גם, שאולי ערב זה לא יתנהל בדרכי הצניעות... - אמר חצקל'ה בזהירות.

- ה' ישמור! - קראו אבא ושיינדל'ה.

- היית צריך לומר זאת לדוד משה. כמו שיושע-בער הציג את תוכנית הערב, זה נשמע מאוד "תמים" - אמר אבא.

- אני מכירה את משה - אמרה שיינדל'ה - הוא לא ינוח ולא ישקוט עד שיקבל תשובות ברורות על מה שמתרחש שם, בבית התרבות. אומנם הגיעו לאוזני שמועות על הפעילות בבית התרבות - הוסיפה - אך לא חשבתי שילדים בגיל של חצקל'ה ויושע-בער יורשו להיכנס.

כששכב חצקל'ה לישון באותו ליל שבת, תהה בליבו אם הלך בסוף יושע-בער לבית התרבות או לא. הרגיש עצמו בוגר וחזק שיכול היה לא ללכת.

"אם תחליט להתגבר על החששות שלך ותעשה חסד עם אחרים - אישיותך תפרח ואתה תתבגר. היודע אתה מה זה להתבגר? להתבגר, זה להתגבר, להרגיש שיש לך כוחות להתמודד עם מצבים..." שמע את קולו של רבי איצ'לה, לפני שהפקיד את נשמתו אצל הקב"ה למשך הלילה, כדי שיחזירנה אליו בבוקר כשהיא רעננה ומחודשת בכוחותיה.

חיים ושיינדל'ה לא היו כל כך רגועים באותו ליל שבת. אמנם חצקל'ה עמד הפעם בנסיון, אך מי ערב להם שיעמוד בכך גם בפעם אחרת? ומה יהיה כשנפתלי יגדל, האם לא ייגרר, חס וחלילה, אחרי השועלים המחבלים בכרמים?

נכנס אבא לרבי איצ'לה ומשיח בפניו את חששותיו
ושאיפותיו. רבי איצ'לה שומע ומוסיף:

- כדאי לך ליצור קשר עם מנהלי "חורב" שמקימים
רשת של בתי ספר חרדיים ברחבי פולין. צריך לברר
אפשרות של הקמת בית ספר כזה אצלנו, פה בברזנה.
במקביל, צריך לברר בין הברזנאים כמה מהם יהיו מוכנים
לשלוח את בניהם לבית ספר כזה. כשיהיו נתונים ברורים
בכמה ילדים מדובר - אפשר יהיה לצפות לעזרתם בהקמת
בית ספר כזה גם פה, בברזנה.

ההתרגשות במשפחת קמינסקי מרקיעה שחקים.
תינוקת נולדה להם. גדלה המשפחה, ברוך ה'. אבא ממחר
פעם לסבתא גיטל ופעם לאחותה, הלא היא סבתא בסיה.
שכנים נכנסים לומר מזל טוב ושכנות כדי לסייע. הסבתות
הכינו את העריסה ואבא הביא אותה הביתה. שיינדל'ה
הניחה בה את התינוקת שנראתה ממש זערורית. נפתלי
עומד מן הצד ומשקיף בחשדנות ורבקה'לה מתלהבת
ומצייצת אליה. לקידוש הגיעו רבים מתושבי ברזנה, כאלו
שחצקל'ה אפילו לא הכיר. גם רבי איצ'לה פטצ'ניק נכנס,
שתה 'לחיים' וברך את אבא ואת כל המשפחה.

מתבונן חצקל'ה בסקרנות בתינוקת הקטנה, ומחפש
בתווי פניה דמיון למישהו מהמשפחה. לאבא ולו עיניים
ירוקות ושיער בצבע חום, ואילו לשיינדל'ה, נפתלי
ורבקה'לה - עיניים כחולות. לעומת זאת, צבע שערם של
נפתלי ורבקה'לה - זהוב. והתינוקת? נחמה'לה שמה - אין
לה עדיין שיער, ואילו צבע עיניה לא מוגדר. משהו בין
כחול לירוק.

נחמה'לה אחותו! יש לו אחות אמיתית! חצקל'ה מתבונן בה בפליאה. שיינדל'ה מרשה לו להחזיק את התינוקת בעודו יושב על המיטה נשען על הקיר, כשכריות ענקיות מימינו ומשמאלו תומכות בו ושומרות שיאחז בתינוקת ביציבות. נפתלי ורבקה'לה עומדים ומתבוננים בסקרנות בנחמה'לה הקטנטנה, וחצקל'ה מרגיש שעכשיו הם אכן משפחה אחת, משפחה אמיתית. ונחמה'לה? היא שולחת עיניים סקרניות כמו רוצה לאחוז בכולם בעיניה.

כשפורצת נחמה'לה בבכי - ממהרת שיינדל'ה לקחת אותה. חצקל'ה, נפתלי ורבקה'לה יוצאים לחצר למשימותיהם. רבקה'לה ונפתלי אוספים ביצים. הם עושים זאת בזהירות רבה כיוון שהביצים טריות וכל כך רכות ועלולות להיבקע בקלות. חצקל'ה מנקה את הדיר והרפת ורוחץ את הפרה. הילדים יוצאים מגדרם כדי לעזור בכל דבר אפשרי. עיניהם קורנות וכל תנועותיהם מבטאות שמחת חיים.

פרק ו | רוחות חדשות

גם לברזנה הגיעו העיתונים, וכל מי שמכבד את עצמו דואג שיראו שגם לו יש אחד כזה. יש כאלו שעיתון "היינט" (היום), שהוא עיתונם של המשכילים, מבצבץ מתוך כיס מעילם. ויש כאלו שעיתון "דאס אידישע ווארט" (המאמר היהודי), שהוא עיתונם של החרדים לדבר השם נישא בגאון בידיהם.

אלו ואלו מסתובבים ברחובה הראשי של ברזנה, בקמיסרסקה גאס, מוכנים לקרוע זה את זה כדג.

עד לאחרונה היו החיים בברזנה זורמים על מי מנוחות, כמו הנהר סלוצ' בשעה שהוא שקט. רק מעט פעילים כמו אייזיק ברמן הציוני, ד"ר שלפק הקומוניסט ואבא - הוסיפו נופך לעיירה הקטנה והשקטה. אבל מאז שצרת העיתונים והעלונים נפלה עליהם - גם החיים בברזנה רוגשים ושוצפים כמו נהר בזמן הפשרת השלגים.

אנשי ברזנה לא ידעו שהם כל כך חשובים בעיני "העולם הגדול", עד שגשם העלונים והעיתונים ירד עליהם והציף אותם ברעיונות מתובלים במאמרים, בסיפורים ובשירים - לגברים ולנשים, לגדולים וקטנים.

נראה שהעיתוננים מתחרים ביניהם על נשמותיהם התמימות של הברזנאים.

- "צריך להקים בתי ספר 'תרבותיסטים!'" - צועקת קבוצה של בני תשחורת ומניפה דגלים עליהם כתוב; - "שלום לקידמה ולתרבות!" - "לא לגלותיות!".

- "לא רוצים לחיות כמו בימי הביניים!" - צועק שלט אחר.

ולעומתם צועדת במקביל קבוצה אחרת של יהודים, שבראשה עומד סבא-רבא יעקב ומכריזה: - "הבערות היא של ה'תרבותיסטים!"; "התורה היא נפש האומה הישראלית!"; "למי שאין עבר - גם עתיד אין לו!"; "לא ניתן לפתוח בתי ספר של כופרים!"

הסערה מגיעה עד לב השמיים. וכשהרוחות סוערות - בראש ובראשונה מפסיקים להקשיב. בזה הבחין חצקל'ה היטב.

חצקל'ה תהה בליבו כיצד מחליטים אנשים באיזה צד לתמוך ואל איזו קבוצה להשתייך. הם רק מדברים ומדברים ולא מקשיבים לאיש. בעצם, אין זה מדוייק. מפעם לפעם משקיעים הם את עצמם בדפי העיתון או העלון שבידם, ולאחר מכן יש להם כבר חומר לנאום שלם. מה גם שהם כמו תלמידים השומעים ומוסיפים למה שכתוב, מוסיפים הם את הנופך האישי שלהם ובסגנון שלהם.

גם משחקי הילדים הותאמו למציאות החדשה. במקום בשוטרים וגנבים משחקים בבית ספר "תרבות" בציונים

וחרדים. ואילו בתלמוד תורה "יבנה" משחקים בחרדים ובציונים (או בכונדיסטים - כשרוצים לגוון).

העיתון "היינט" הביא סיפורים בהמשכים, שיושע-בער נלהב מאוד לקרוא בעצמו ולקרוא באוזני אמו, הדודה פעסל.

רבי איצ'לה יוצא חוצץ נגד סיפורי עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, המסופרים באותם עיתונים. אבל ד"ר שלפק הצליח לארגן הקמת ספרייה ציבורית, שם מוצעים לכל ספרים שלמים המלאים רעל של כפירה ומינות.

תחילה התבייש יושע-בער ללכת ולהחליף ספרים בספרייה, והיה עושה זאת בהיחבא. משתדל היה ללכת בשעה שהרחובות היו ריקים מאדם. אבל משפגש בספרייה את שמוליק שפירא, שהגיע לשם עם איטה'לה אחותו, קיבל אומץ והחל ללכת בגלוי - מבלי להתייחס אם רואים אותו נכנס לספרייה הציבורית, או מהלך כשספר ספרייה בידו.

בבית מתענגים הם על הכתוב בספרים, וגם דוד משה לא מבין מה פסול מצאו בהם.

- זה רעל! - אומר רבי איצ'לה - עושים לאנשים שטיפת מוח! במקום ללמוד יותר ולהתפלל מעומק הלב - משבשים להם את הדעות ומרגילים אותם לכפירה.

יושע-בער, לייב'לה, מנדל'ה ואייזיק הכריזו קבל עם ועדה שהם בעד ה"תרבותיסטים". כאילו שמישהו שאל לדעתם.

- אמא - מכריז יושע-בער - כל הילדים הטובים נרשמו לבית הספר "תרבות".* רק החלשים נשארו בתלמוד תורה. את רוצה שאני אלמד עם כל החלשים?! - קורא הוא בטרוניה - את יודעת מה לומדים ב"תרבות"? - מוסיף יושע-בער כשעיניו נוצצות.

עומד יושע-בער ומוגה קבוצה של מקצועות שלאמא אין בכלל מושג מה הם. ואמא גאה בו, ביושע-בער. הנה, בנה רוצה להיות משכיל, תרבותי. הוא ילמד כל מיני דברים חשובים ואולי יהיה בסוף דוקטור או עורך דין. והיא, פעסל, תהיה אמא של דוקטור או אמא של עורך דין... ואז שפרהל'ה שלה תוכל גם היא להתחתן עם איזה דוקטור או עורך דין... כן... זה דווקא מוצא חן בעיניה.

יושע-בער כבר הבין שאת ליבה של אמא רכש. נו. עכשיו עליו להמתין שאמא תשכנע את אבא.

לייבל'ה, מנדל'ה ואייזיק הוכנסו בסוד העניינים, ומיד נודע בבתייהם שיושע-בער מתעתד ללמוד ב"תרבות" ובסוף יהיה אולי דוקטור או עורך דין. מובן שהאמהות של לייבל'ה, מנדל'ה ואייזיק לא העלו אפילו על קצה דעתן שהבן של משה החנווני יהיה דוקטור ואילו הבן שלהן - לא. מיד נתנו גם הן את הסכמתן להרשמת בניהם לבית הספר זה.

האבות הניחו לאמהות להחליט בעניין. חינוך - זה השטח "שלה" - כך התנצלו והתחמקו מהעניין.

כאש בשדה קוצים פשטה השמועה בכרזנה הלוך וחזור, וכשהקול לא נרגע אחרי שלוש יממות, ידעו כולם

שלשמועה זו יש רגליים! כך נסחפו עוד ועוד ברזנאים ורשמו את בניהם ל"תרבות".

מודעות גדולות התפרסמו בברזנה, המודיעות על בואו של ר' יצחק מאיר לוין, מייסדו ועורכו של העיתון "דאס אידישע ווארט". הרב ישא נאום בבית הכנסת המרכזי שברחוב שקולנע. כך היה כתוב במודעות. נושא הנאום: "מלחמת החינוך".

רבי איצ'לה פטצ'ניק הביע את דעתו שחשוב מאוד ללכת ולשמוע את דבריו של הרב לוין, והוא עצמו מתכוון להיות נוכח בדרשה. ואם רואים יהודי ברזנה היקרים שרבי איצ'לה - שחס על כל רגע - הולך לאותה דרשה, בוודאי שגם הם בין הבאים.

אבא ואחיו משה היו בין ההולכים. שמח חצק'לה שאבא הסכים לצרף אף אותו אליו.

היה זה ביום שלישי לאחר תפילת ערבית, עת רוב רובם של יהודי ברזנה התאספו בבית הכנסת הגדול, בו היו מקומות לכאלפיים איש.

עזרת הנשים היתה פתוחה, ונשות ברזנה באו אף הן לשמוע את דברי הרב לוין. כולם שמעו שרב זה מדבר נפלא. נאומיו מלהיבים וממיסים את הלבבות, והעיקר - הלא רבי איצ'לה אמר שחבל מאוד להפסיד את נאומיו. גם שיינד'לה ופעסל בין ההולכות. סבתא גיטל התנדבה לשמור על נפתלי, רבקה'לה ונחמה'לה התינוקת.

- אחים יקרים - אומר הרב לוין וקולו הרם מגיע לכל אחד מיושבי בית הכנסת - שרפה גדולה אוכלת את כרם ישראל. הבעיה היא שיש לה אש קרה ובלתי נראית, הפוגעת בעיקר ב"הבל פיהם של תינוקות של בית רבן".

כשרצה הקב"ה לתת לנו את התורה, הוא דרש שיתנו לו ערבים. הציעו לו את האבות הקדושים - והוא לא הסכים. הציעו לו את משה רבנו, שהוא יהיה ערב לתורה - והוא לא הסכים. רק כשהציעו לו את הילדים, את התינוקות - רק אז הסכים הוא לתת לנו את התורה. והילדים, הם הערבים שלנו. שלנו! - הדגיש הרב לוין - למה הדבר דומה? לסוחר שרצה לקבל הלוואה מהמלך, והמלך דרש ממנו להביא ערבים. הסוחר הציע את בניו כערבים - והמלך הסכים. אם הסוחר לא יחזיר את הלוואתו - ישלח המלך לקחת את הערבים אליו. האם זה מה שאנחנו רוצים?

אחים יקרים, אם הילדים שלנו לא ילמדו תורה ולא נחנך אותם לחיות כיהודים - מה יהיה בהמשך? איפה האחריות להמשכיות של עם ישראל? הרי אם אין גדיים, איך יהיו תיישים?

אחים יקרים, בעת שברוסיה היתה גזירת הקנטוניסטים - חטפו תינוקות יהודיים לעשרים וחמש שנה ומסרו אותם לצבא של הצאר. המטרה של הצאר היתה להטמיע את התינוקות היהודיים הללו על מנת שלא יזכרו את מוצאם וכך לבולל אותם בין שאר החיילים. ההורים המסכנים היו מסתירים את עולליהם כדי שהחוטפים לא ימצאו אותם. פעם באה אלמנה יהודייה אל הרבי לאחר שחטפו את בנה.

בוכה היא. רוצה שהרבי יקבל אותה. הרב מסרב - אך היא מתעקשת.

- "וכי יכול אני להחזירו?! - שואל הרבי, ומליט את פניו בכפות ידיו.

אך האמא אינה מוותרת.

- מבקשת אני שתברך את בני שימות מהר! - בוכה, מתחננת האמא.

- למה, אמא יקרה? - נחרד הרבי.

- אם ימות מהר - ימות כיהודי, ובעולם הבא אוכל להיפגש איתו. אבל אם יגדל וימות כגוי - אפילו בעולם הבא לא ניפגש.

רואים אתם, אחים יקרים, כך דברה אמא יהודייה. כך הרגישה אמא יהודייה. אבל עכשיו האבות והאמהות עצמם מביאים את ילדיהם היקרים אל החוטפים! חוטפים את הילד מהיהדות שלו! - זועק ר' יצחק מאיר - איך עושים כזה דבר?! - רועם קולו - ילד יהודי בלי יהדות, הרי הוא עלה שנכרת מהעץ, הוא עלה נידף ותועה ברוח. לאן יגיע? איך ייראו הדורות הבאים שלו? הרי מנתקים אותו משרשרת הדורות ששמרו במסירות נפש על יהדותם! איך אבא ואמא יהודיים יכולים לעולל כזה דבר ליוצא חלציהם!?

קבוצות קבוצות מתפזרים יהודי ברזנה אחרי הדרשה.

הרב לוינ הצלית בהחלט להוציא אותם משלוותם.

- צריך להקים בית ספר שיתן תשובה הולמת לבית ספר "תרבות" - אמר דוד, שואב המים.

- בווילנא ובקראקוב הקימו בית ספר לבנים ברוח ישראל סבא ובית ספר חרדי לבנות! - אמר חיים, אבא של חצקל'ה.

- בית ספר חרדי לבנות? - השתומם יצחק האופה.

- כן, ודאי! לא שמעת על בתי הספר של הגברת שרה שנירר ותלמידותיה? - שאל חיים.

- לא - ענה האופה - אני יודע שבנות הולכות לבתי ספר פולניים או ל"תרבות".

- דע לך, בעיתון היה כתוב שהאדמו"ר מבלז נתן את ברכת הדרך לגברת שרה שנירר, שיזמה את הקמתו של בית הספר החרדי הראשון לבנות. כמו כן, היה כתוב בעיתון, שגם 'החפץ חיים' תמך ביוזמה זו ואף הביע את צערו על כך שאין הוא נמנה מיוזמיו. "דבר כה קדוש, ואני אין לי חלק בו" - כך התבטא ה'חפץ חיים'!

אסור לזלזל בחינוכן של הבנות! צריך לדאוג שתהיה להן מסגרת טובה בדיוק כמו שדואגים לבנים. האם יודע אתה מה קרה לבנות שלמדו בבית ספר פולני או ב"תרבות"? - המשך ושאל אביו של חצקל'ה - הרי יש מהן שלא יודעות לומר אפילו "שמע ישראל", שלא לדבר על ההידרדרות שלהן בצניעות!

- איך אתה משווה בית ספר פולני לבית ספר של "תרבות"? - כעס אייזיק ברמן, איש "השומר הצעיר" - בית ספר פולני הוא בית ספר של גויים, ואילו "תרבות" זה

בית ספר יהודי. היודע אתה שב"תרבות" מלמדים על טהרת העברית? - הוסיף ושאל אייזיק.

- אז מה אם מדברים בעברית? - שאל חיים, אבא של חצקל'ה - וכי זו ערובה לחינוך טוב? השאלה אילו מסרים מעבירים להם שם בעברית. הלא הסופרים שלהם, של הציונים, כותבים בעברית דברי כפירה ונאצה, שגויים הגונים היו מתביישים בהם!

- אתם נחשלים! - קרא ד"ר שלפק בלהט.

הוא לא היה דוקטור, אבל מכיוון שהיה לו ידע ברקחות וברפואה, כינו אותו כולם בתואר "דוקטור".

- כמו כל העמים הנחשלים אתם מדברים על לאומיות, על שפה עברית, על זהות יהודית. מה זה משנה בכלל מאיזה לאום אתה? עידן הלאומיות עבר מן העולם! האידיאל החדש הוא: "פועלי כל העולם התאחדו!" פועל מרוסיה מרגיש עצמו קרוב יותר לפועל מצרפת, מאנגליה או לפועל יהודי מאשר לאיזה אריסטוקרט עשיר, בעל אחוזות רוסי. אני אומר לכם - הוסיף ד"ר שלפק בהטעמה - עוד מעט ולא יהיו לאומים בעולם, גם לא הלאום היהודי, שאבד עליו הכלח!

- אתה מדבר שטויות, סלח לי על ההגדרה! - התפרץ משה, דודו של חצקל'ה - אם אתה חושב שהשנאה לעם היהודי תיפסק בעקבות האידיאל של "פועלי כל העולם התאחדו", אינך אלא טועה! לאן, אתה חושב, נעלמה השנאה ליהודים שהפעילה כל כך הרבה קוזקים ואוקראינים בפרעות שהיו לא מזמן? הרי הם גדלו על שינאה זו משחר טל ילדותם! אני מבטיח לך שבין הקומוניסטים יש שונאי ישראל לא קטנים, ובהזדמנות הראשונה הם יוציאו את

הציפורניים שלהם וישתמשו בהן נגדנו. העתיד שלנו הוא רק בארץ ישראל! - הצהיר דוד משה.

- אני מסכים אתך - אמר חיים, אבא של חצקליה - אבל השאלה הגדולה היא אילו "פנים" יהיו לו, ליישוב היהודי בארץ ישראל. אם יהיה לו פרצוף של גוי מדבר עברית - נדמה לך שיהיה קיום למפעל ההתיישבות בארץ?? בלי תורה, יהודים ירגישו עצמם גזלנים! הזוכר אתה את הרש"י הראשון בתורה - "מה טעם פתח בבראשית... שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעת גויים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו". ואם יהודים לא מאמינים בקב"ה ובתורתו ואינם מקיימים את מצוותיו, מה יענו לטענת אומות העולם "ליסטים אתם"?

- אתה צודק שהחילוניים השתלטו על המפעל הציוני והוציאו ממנו את הקדושה, אך אנחנו צריכים להשפיע מבפנים ולהטות את הפעילות הציונית לכיוון הדת היהודית - אמר משה, אחיו של אבא.

- ואני אומר לך, שלחרדים לא יהיה קיום - אמר אייזיק - מי היום עוד לומד תורה? רק "מתושלחדיקים" ששייכים לדורות עברו - הם לומדים תורה ומקיימים מצוות.

- סלח לי מאוד - ענה לו אבא בחום ליבו - כוחות אדירים טמונים בעם היהודי. כוחות שאיפשרו לנו להתקיים בגלות כל כך ארוכה בלי ארץ משותפת, בלי שפה משותפת, בלי צבא, בלי משטרה ובלי ממשלה. הדבר היחיד שאיחד אותנו היה התורה שבכתב ושבעל-פה. היא

הדבר היחיד שמקשר יהודי מהמזרח עם יהודי מהמערב.
התורה - היא הנותנת לנו כוח!

- מה אתה מדבר? - קטע אותו אייזיק - הרי היהודים מפולגים בין חסידים לליטאים, גאליציאנרים והונגרים, אשכנזים וספרדים. יש בכלל קשר בין הקבוצות? - הוסיף בבוז - אלו צוחקים על אלו, ואלו לא יושבים עם אלו. אלו לא מתחתנים עם אלו. אתה מדומיין, אם אתה חושב שאיזו פעילות מאורגנת יכולה לצאת מכל הכיתות הללו!

- היא הנותנת! מה הקשר בין יהודי בחלק אחד של העולם לבין יהודי בחלק אחר שלו? הדבר היחיד שמקשר ביניהם זה התורה שבכתב ושבעל-פה, וזה שהם מקיימים תרי"ג מצוות. תיקח מהם את זה - ופוררת את הדבר שמקשר בין יהודי לרעהו - אמר אבא והוסיף - מי יודע אם אין לאנטישמיות נגדנו תפקיד להזכיר לנו שאנחנו עם אחד כיוון שהגויים אינם מבחינים בין יהודי ליהודי, ולגבי כושר ההתארגנות של החרדים - יכולות להיות לך הפתעות בנושא - אמר אבא בחיוך צופן סוד.

חיים, אביו של חצק'לה, נרתם לעבודה למען הציבור החרדי.

אלא שהקומוניסטים גם הם אינם טומנים ידם בצלחת. סניף שלהם מוקם בקצה ברזנה הקטנה, המתפרשת לה על כמה רחובות ראשיים עורקיים, כמה רחובות משניים רוחביים, וסמטאות שמחברות ביניהם.

הקבוצה הגדולה ביותר של הברזנאים מאורגנת דווקא תחת כנפי ההסדרות הציונית. כשאתה מדבר בברזנה על

ארץ ישראל - ניצתות העיניים וחלום בן אלפי שנים לחזור לארץ אבותינו מנצנץ בהם. אנשים אוספים פרוטה לפרוטה כדי לקנות אדמה בארץ ישראל. גם סבתא גיטל הצליחה לאסוף סכום כסף רציני ונתנה אותו לשליח מארץ ישראל על מנת שיקנה להם חלקת אדמה בארץ הקודש. האדמה נקנתה בכפר חסידים שליד חיפה. לסבתא גיטל אין מושג היכן היא אותה חיפה, אך העיקר שזה בארץ הקודש, ואת הקבלה מסגרה ותלתה בגאווה בחדר הספרים שלהם.

אבא ודוד משה ממשיכים בוויכוחים שלהם, שנראה שאין להם התחלה ואין להם סוף. דוד משה מנסה לשכנע את אבא שהחילוניים הם הרוב בעם היהודי, להם השליטה על המפעל הציוני, ואסור לתת להם לעשות מה שהם רוצים. לכן חייבים להיכנס להסתדרות "המזרחי", שהם הציונים הדתיים, ורק כך אפשר להכניס קדושה במפעל הציוני. ואילו אבא טוען, שדוד משה הוא תמים אם הוא חושב שהציונים יאפשרו לדתיים להגיע לעמדה של כוח. ולכן, אם רוצים להכניס קדושה במפעל הציוני, צריך לעשות זאת דווקא מבחוץ, על ידי התאחדות כל הדתיים והקמת ארגון חזק שיאפיל על התנועה הציונית החילונית. כשחזור אבא הביתה הוא החליט שצריך לעבור מדיבורים למעשים.

שיינדל'ה, לה סיפר יושע-בער "בסוד" על המעבר הגדול לבית ספר "תרבות" - צידדה מאוד בשאיפותיו.

- טוב שהוא חפץ ללמוד ולא רוצה לבזבז את זמנו. אם יש לו כאלו שאיפות - יש סיכוי שיממש אותן - אמרה.

אין שיינדל'ה מבינה, שיש סתירה בין שאיפותיו להשכלה לבין היותו יהודי טוב. מהיכן לה לדעת על הקשר שקשרו ה'מסכילים' (מלשון סכלות) על מנת לשנות את פניו של העם היהודי?

- אני לא בטוח שזה כל כך מוצלח - הסתייג בעלה, הלא הוא אבא של חצקל'ה - פה, בברזנה, ה"תרבותיסטים" הם חדשים ולא מכירים אותם כל כך. אבל בוויילנא מכירים אותם היטב. כבר שנים רבות הם מנסים לקעקע את הקיום היהודי השורשי!

- מה אתה מדבר?! - שאלה שיינדל'ה ברוגזה - אני לא מתכוונת לקומוניסטים. אבל הציונים - הלה הם עושים הרבה למען עם ישראל וארץ ישראל! הנה - הראתה לו - הביאו לנו קופה שמצוייר עליה דגל ישראל, "הקופה הכחולה" קוראים לה. זוהי קופת ה"קרן קיימת לישראל", ובכסף הזה גואלים שטחים בארץ ישראל. יש להם שם קיבוצים, והם מאמנים צעירים לעבוד בכל עבודה חקלאית, כדי שכאשר יעלו לארץ ישראל - יפריחו אותה... הם פועלים גם בדרכים מדיניות כדי להקים מדינה בארץ ישראל. שמעת, חיים? מדינה יהודית בארץ ישראל! וזה נקרא אצלך "לקעקע את הקיום היהודי"? - שאלה.

- שיינדל'ה, שיינדל'ה, איך התקיימנו בגולה במשך אלפיים שנה? לא היתה לנו מדינה, לא היו קופות כחולות, ובכל זאת עם ישראל שרד לאורך כל התקופה הזו...

- זה נקרא אצלך "שרד"? - השיבה שיינדל'ה בלהט - כל כמה זמן פורצות פרעות, רוצחים יהודים. וזה נקרא אצלך "שרד"?! חזרה ואמרה בכאב.

- שיינדל'ה, שמעי מה שאני אומר לך: נכון שהיו פרעות, נכון שנרצחו יהודים. אבל הנס של קיומנו בגולה, במשך אלפיים שנה בלי ארץ, בלי צבא, בלי משטרה, אפילו בלי שפה משותפת - מאפיל על כל הצרות שקרו לנו. אומנם היו פרעות אך הרי הגויים הם השוט של הקב"ה. אם נעשה את רצונו - הוא לא ישתמש בו! דעי לך, שיינדל'ה, אין לעם ישראל קיום אלא על ידי התורה! כמו שלאדם יש גוף ויש נשמה, אם הנשמה בגוף - האדם חי, ואם הנשמה מסתלקת ממנו - האדם מת; כך התורה היא נשמתו של העם היהודי. אותם החלקים שיעזבו את התורה, יאבדו לעם ישראל, וזה יכול להיות אפילו אם נגור כולנו בארץ ישראל ונדבר בשפה העברית. הרי זה בדיוק מה שהציונים רוצים! שאיפתם היא ליצור עם ישראל חדש שיהיה עם ככל הגויים, כי רק כך - חושבים הם - תיפסק שנאת הגויים אלינו. שטויות! גם אם נתרכז כולנו בארץ ישראל - הגויים תמיד ישנאו יהודים. "הלכה בידוע שעשיו שונא ליעקב", ולא יעזור שום דבר. התירוצים שלהם מתחלפים, והשנאה נשאר. רבי איצ'ה אמר ששיש נבואה שבאחרית הימים עתידים בני ישראל לעשות תשובה, ואם לא - מקים עליהם מלך קשה כהמן. אולי בגלל זה עשה הקב"ה שהגויים ישנאו אותנו ללא סיבה. את מבינה? זה כמו אבא שמניח את החגורה שלו במקום בולט, כדי שיראו הבנים ויחששו.

- הרי הקב"ה הוא מלך רחמן, איך הוא נותן שיפגעו בנו כל כך?

- אומנם הקב"ה הוא מלך רחמן! אלא דומה הדבר לשני חולים שהגיעו לרופא מפורסם. לחולה הראשון נתן הרופא דייטה חמורה והזהיר אותו בכל לשון של אזהרה להקפיד

עליה. יצא ממנו החולה עגום פנים. לאכול ללא מלח, ללא סוכר, לא לאכול מטוגן - איזה טעם יש לאוכל ואילו חיים אלו? כך חשב והנה שומע הוא שלחולה השני, שנראה אף יותר חולה ממנו, אומר הרופא שהוא יכול לאכול כל מה שהוא רוצה. איך זה יכול להיות? מתפלץ החולה הראשון. הוא מתפרץ לחדרו של הרופא ובפיו טענה: מדוע הרופא מצער אותו ואין הוא נותן לו להנות מהאוכל כמו שהוא נותן לחולה השני? - חס וחלילה, אין אני רוצה לצער אותו! - אומר הרופא המפורסם לחולה הראשון - לחולה ההוא אין שום סיכוי לשרוד לכן אין טעם לצער אותו בדייטה אבל הלה לך יש סיכויים טובים להחלים במידה ותשמור על הדייטה.

כמו אותו חולה גם אנחנו מתלוננים ולא מבינים שכל מה שהקב"ה עושה - לטובתנו הוא עושה! מלבד זאת, דעי לך, שיינדל'ה, כך שמעתי בשם ה'חפץ חיים', שהקב"ה הוא שומר חינם. הוא לא חייב לשמור עלינו. אם אנחנו לא שומרים תורה, ובפרט אם יש בנו דברים גרועים כמו חוסר צניעות, הוא פשוט מסתלק ואנחנו נשארים ללא שמירה. ואת יודעת מה זה אומר!...

- חיימק'ה, וכי מי מדבר, חס וחלילה, לעזוב את התורה?! נראה לך שלא נשמור שבת? שלא נסב בליל הסדר? שלא נשב בסוכה? האם יעלה על דעתך שלא נצום ביום כיפור? ודאי שנמשיך להיות יהודים!!!

- זה מה שאת אומרת, שיינדל'ה - אמר אבא - אבל אני ראיתי את הנוער הזה, חניכי "תרבות" בוילנא. לא תבדילי בינם בין גוי "כשר". אין שמירת שבת, מזלזלים במצוות... ומצד שני מייקרים מאוד את האופנות החדשות

וההנהגות המיובאות מגרמניה ומצרפת. והבנות - אוי לעיניים שכך רואות! אין ביניהן לבין מראה של בת ישראל כשרה וצנועה - ולא כלום. האם היית רוצה שבנותינו תיראנה כך, חלילה? האם היית רוצה שאריה לייב שלנו יתנהג כגוי, חס ושלום? - אמר אבא, כשהוא מתבונן בבנו הפעוט שזה עתה הוכנס בבריתו של אברהם אבינו, עליו השלום.

יושע-בער קמינסקי, אייזיק שמוקלר ומנדל'ה שוסטר מתכוננים ללכת לבית הספר "תרבות" על מנת ללמוד שם בכיתה האחרונה, ולאחר מכן יעברו ללמוד בגימנסיה. משם - פתוחה הדרך לאוניברסיטה. דודתו של חצקל'ה, פעסל, אמו של יושע-בער, מדברת עם כל מי שרק מוכן להטות אוזן ולשמוע עד כמה מאושרת היא מהאפשרות שבנה יקבל השכלה גבוהה, ואולי אף יתמנה למשרת פקיד בכיר. עיניה נוצצות והיא כשיכורה מהמחשבה שבנה שלה יהיה פקיד... ולא עוד יהודי נרדף, מוכה וחסר זכויות, אלא פקיד, ואולי אפילו רופא או עורך דין...

פרק ז | אופנה מפריז

לאיטהל'ה, בתו של ר' יענקל שפירא, סוחר האריגים, תפרו בגדים חדשים. כל הבנות מלכסנות מבטים ומודדות אותה מכף רגל ועד ראש.

- זו אופנה מפריז - מתפארת איטהל'ה - אבא שלי הביא חוברת ובה מצויירות דוגמאות מהאופנה האחרונה, וממנה בחרתי את הדוגמא - סיפרה.

- תראי לנו את החוברת! - מתחננות לפניה שפרהל'ה ונחמהל'ה. שפרהל'ה היא אחותו של יושע-בער, ונחמהל'ה שוסטר היא חברתה הטובה.

- אני לא יודעת אם אבא מרשה לי - מאנפפת איטהל'ה ומתרחקת מהמקום בארשת חשיבות.

ליבן של שפרהל'ה ונחמהל'ה יוצא אחר שמלותיה של איטהל'ה. גם הן רוצות להסתובב ברחובות ברזנה ולמשוך את העין בצבעים היפים ובדוגמאות המרהיבות של האופנה הפריזאית.

אלא שנשות ברזנה כשרוניות הן. בהבטה בלבד יודעות הן כיצד לגזור את האריגים ואיך לתפור אותם, על מנת שתצאנה מתחת ידיהן שמלות, שיתאימו לאופנה החדשה.

מתייצבות אמא של שפרהל'ה, הלא היא הדודה פעסל, עם אמא של נחמהל'ה שוסטר בחנותו של יענקל שפירא. מפשפשות וממששות הן באריגים. בודקות ובוחנות את רכותם, את טיבם ואת צבעיהם. משתאות על המבחר המרשים שהביא, ומבטיחות לחזור למחרת. ויענקל מסדר בסבלנות את האריגים חזרה על מדפיהם, כצייד המצפה לטרפו. יודע שהוא שהן תחזורנה. ואומנם, למחרת שבות הן עם שפרהל'ה ונחמהל'ה, ויחד בוחרות הן אריגים וצבעים, סרטים ומלמלות.

כשהברזנאיות עוברות על פני חנותו של יענקל שפירא, ורואות את פעסל קמינסקי וחנה שוסטר ובנותיהן, המרימות קרשים ארוכים מלופפים בכדים - מיד מתעוררת ה"קנאת סופרים" שלהן והן מכינות "מי שבירך" למי שהן עזר כנגדו, כדי לשכנעו להוציא כמה פרוטות, ואולי אף יותר מכמה, על מנת לתפור ליוצאות חלציהן מחלצות מהאופנה מפריז, כמו השמלות של איטהל'ה.

כעבור מספר ימים מסתובבות איטהל'ה, שפרהל'ה ונחמהל'ה כשהן לבושות באופנה החדשה, כששאר הבנות "מתפוצצות" מקנאה.

יודע יצר הרע את מלאכתו. יודע הוא שאם יביא לברזנה אופנה מודרנית מדי - תרמנה הברזנאיות גבה ותפסולנה אותה, גם אם היא מפריז. לכן נראות השמלות שהן תופרות בגבולות הצניעות המינימלית. לא נורא, חושבות הברזנאיות התמימות. לא מעלות הן בדעתן כיצד

תראה אופנה זו בעוד כמה שנים וכיצד תשפיע אופנה זו על מושגיהן והתנהגותן של הבנות, והיצר הרע משתבח בליבו על שאין להן חלק בנביאות.

- אמא, אני רוצה שתתפרי לי שמלה מודרנית כמו לכל הבנות! - מבקשת בתיהל'ה, אחותו של סנדר, מאמה.

- מה פירוש שמלה מודרנית? - שואלת בחשדנות לאהל'ה, אשתו של יצחק האופה.

- את יודעת, אמא! גם אני רוצה להיות כמו כולן - בוכה בתיהל'ה בת האחת עשרה - כל הבנות צוחקות לי ואומרות שאני לבושה כמו בובע יענטע.

מקשיבה לאהל'ה לבתה וכואבת את כאבה. אוספת היא את הילדה הבוכייה בין זרועותיה ומלטפת את ראשה.

- אחשוב על זה! - מבטיחה האם.

בתיהל'ה נרגעת מעט, אך אמה כלל לא. אומנם אין היא מראה כלפי חוץ מהמתחולל בליבה. להפך - מסתגרת היא בתוך עצמה, כולאת את רגשותיה, ודיבוריה מצטמצמים למה שצריך לעשות או למה שאין היא מרשה לעשות.

בלילה, אחרי שהילדים נרדמו, "קפצה" לשיינדל'ה, כיוון שהרגישה שהיא חייבת לחלוק את רגשותיה עם מישהי. אשה תבין יותר את בקשתה של בתיהל'ה מצד אחד, ואת הלחצים החברתיים עמם היא מתמודדת, מצד שני - חשבה לאהל'ה.

- איך יכולה אני לתת לה כוח להתמודד עם הבנות הללו? - שואלת היא את שיינדל'ה.

- חסרים לה בגדים?

- אפשר לומר שהילדה גבהה וגדלה, וזקוקה היא לבגדים חדשים.

- אם כן, מה הבעיה?

- הבעיה היא, שהיא רוצה בגדים באופנה פריזאית, ואני לא מוכנה לתפור לה בגדים שאינם צנועים! - אמרה ללאה'ה.

- את חייבת לתפור לה בגד שיהיה יפה ומרשים - השיבה שיינדל'ה - היצר הרע צריך את השוחד שלו, את יודעת?! אבל אולי את יכולה לתפור שמלה בגזרה מודרנית, אלא שהשרוול יהיה ארוך. הנה, כך...

ומיד מתיישבות שיינדל'ה ולאה'ה לשולחן, פורשות ניירות ומתחילות לתכנן גיזרה שתכלול קווים של דוגמא פריזאית, אך תענה גם על גדרי הצניעות.

למחרת לקחה לאה'ה את בתיה'ה לחנותו של יענקל שפירא, מוכר האריגים. ביחד מתלבטות הן אילו בדים לקחת, באיזה שילוב צבעים לבחור, ומתאימות סרטים ומלמלות. ולאה'ה לא מקמצת בכסף. קונה היא את האריגים החדשים ביותר, ובתיה'ה קורנת משמחה.

שיינדל'ה עזרה ללאה'ה וכעבור שבוע כבר היתה שמלה יפהפייה מוכנה לבתיה. היתה זו שמלה יפה באמת, עשירה בכד ובעלת שילוב צבעים עדין ומרשים.

- איזה שרוול "קצר" - מאנפפת איטה'ה בלשון סגי נהור.

- והחציאת כמעט מטאטאת את הרחובות - מלגלגת שפרה'לה.

- אבל אילו אריגים יפים! - מתפעלת נחמה'לה - וגם שילוב הצבעים נפלא.

- אז מה? - טוענת איטה'לה - זו בכלל לא אופנה פריזאית!

- אמא שלי רצתה שתהיה לאבא שלך פרנסה טובה ולכן קנתה לי בדים בשפע, ולא קימצה באורך השרוול או באורך החציאת - עונה בתיה'לה במענה חד, המותיר את איט'לה ושפרה'לה ללא תגובה.

אוחזת בתיה'לה את חנה'לה אחותה ביד אחת ואת רבקה'לה, בתה של שיינדל'לה בידה השנייה, ויחדיו הן מטיילות ברחובותיה של ברזנה.

- סתם סנובית! - מפטירה איטה'לה אחריה.

- מה היא חושבת, שאם היא לבושה בצניעות, היא טובה יותר מאיתנו? - מוסיפה שפרה.

- כל הכבוד שיש לה אומץ וגאווה יהודית! - אומרת נחמה'לה - וחוץ מזה, השמלה שלה היא באמת השמלה הכי יפה שראיתי פה, בברזנה.

מתכוננת בתיה, אחותו של סנדר, באמה, כשהיא מכינה דגים לשבת.

אוהבת בתיה'לה את השעות הללו, בהן יכולה היא לשאול את שאלותיה, ואמא כל כך שמחה לענות לה, לבתיה'לה, ולחלוק עימה את הגיגיה.

- רואה את, בתיהל'ה, את הדג?! גם לאחר שחתכתי את ראשו - גופו מפרכס. אפשר לחשוב שהוא עדיין חי, אבל זה רק נראה כך. הדג לא יכול לחיות בלי ראש. כך גם היהודי שהתנתק מהתורה - נדמה לו שהוא עדיין מחובר לעם היהודי, אולם אלו הם פרכוסים בלבד. אומנם הבעל-שם-טוב הקדוש אמר, שאסור להתיימשך מאף יהודי, אבל מסכנים הם היהודים שמצבם הוא כמו הדג הזה שחתכו לו את הראש...

בתיהל'ה שומעת, והדברים מחלחלים בליבה ונותנים לה כוח לחייך בתן ובגאווה כשהיא נפגשת מאוחר יותר עם חברותיה.

אבא דאג להדפיס מודעות גדולות המודיעות על בואן של הגברת שרה שנירר ותלמידתה העלמה גיטל טייטלבוים. כל נשות ברזנה הוזמנו לבית הכנסת הגדול. שיינדל'ה הלכה עם לאהל'ה, אשתו של יצחק האופה, אמו של סנדר, חברו הטוב של חצקל'ה.

לאחר שהסתיים הערב חזרו שיינדל'ה ולאהל'ה, כשאליהן מצטרפת גם פעסל, גיסתה של שיינדל'ה.

- בית הכנסת היה מלא מפה לפה, ברוך ה' - אמרה שיינדל'ה בהקלה.

- ממש לא האמנתי למראה עיני! - אמרה לאהל'ה - כולן הגיעו! אפילו מתילדה, אשתו של ד"ר שלפק, ורוזה, אשתו של ברמן.

- איזו אשה עדינה היא הגברת שרה שנירר - אמרה פעסל - ואני חשבתי שהיא טיפוס מרשים כזה... סתם

לבשה חצאית שחורה פשוטה וחולצה לבנה עם צווארון גבוה.

- מה חושבים, שהיא באה לעשות תצוגת אופנה? - שאלה לאהלה - העיקר, ראיתן באיזו צניעות היא לבושה?
- שמעתי שלא הכל חלק אצלה - הוסיפה פעסל להמעט מהשפעתה של הגברת שרה שנירר.
- אוך! הגיבה לאהלה בסלידה מה"לשון הרע" - מספיק לי שגדולי ישראל תומכים בה ומחזקים את ידה!

- מאוד התרשמתי מהניתוח שלה בעניין השפעת השינויים החברתיים על המשפחה היהודית - אמרה שיינדלה - היא הסבירה בצורה כל כך הגיונית מדוע צריך להקים בית ספר חרדי לבנות. היא אמרה שלבנים יש, ברוך ה', מסגרות שמלמדות ליראת שמיים, אך הבנות שלנו נופלות טרף לחינוך הכפרני או הפולני. מחשבותיהן של הבנות עוסקות בכגדים ובמסיבות עליזות, ובזות הן לאורח החיים הצנוע שלנו.

- אני נהיתי מאוד מהמשל של תלמידתה, העלמה גיטל, שתהיה המורה בסניף המקומי - אמרה לאהלה - היה זה כשמישהי אמרה לה, שבנות שואפות ללמוד דווקא לימודי חול. היא הגיבה בתמהון. נשמה יהודית רוצים להשביע בלימודי חול? שאלה, וסיפרה על חוטב עצים עני שנרדם וחלם שבא אליו מלאך והבטיח לו שימלא את כל משאלותיו. ביקש חוטב העצים העני שכל מה שיגע בו - יהפוך לזהב. וכך היה. נגע בפרח - והפרח הפך לזהב. נגע בפרפר - והפרפר הפך לזהב. כך הסתובב חוטב העצים מסוחרר מיכולתו החדשה - להפוך כל דבר לזהב. כשבא הביתה ביקש לשתות - והמים הפכו לזהב. ביקש לאכול

- והאוכל הפך לזהב. רק אז הבין איזו שטות ביקש והתחיל לבכות, כי חשש שימות בצמא וברעב - ותוך כדי בכי התעורר. לקח את כד המים שליידו ולגם ממנו לרוויה. כמה הודה לקב"ה שהיה זה רק חלום! לימודי חול הם כמו הזהב, משום שהם חונקים את הנשמה היהודית - אפשר אומנם ללמוד גם לימודי חול, אבל הם לא העיקר! הבת והאם היהודייה לא נבנות מלימודי חול אלא אך ורק מלימודי קודש, מהקניית השקפה נכונה, מחיזוק באמונה ומגאווה יהודית! היתה זו תשובה מאוד מוצלחת! - אמרה לאהל'ה - והיא אמרה את זה בכזה להט, שזה פשוט סחף!

- בת כמה נראית לך הגיטל הזאת? - שאלה פעסל.

- קשה לי להעריך - השיבה שיינדל'ה - אך היא לא נראית יותר מבת עשרים.

- ולי היא נראית הרבה יותר צעירה - העריכה פעסל.

- מה זה משנה? - אמרה לאהל'ה - העיקר תראו איך דיברה לפני כשבע מאות נשים ובנות! באיזה בטחון! באיזה להט! באיזה התלהבות! היא ממש מרשימה, העלמה גיטל. מיד בסיום ההרצאה ניגשתי ורשמתי את חנהל'ה שלי לכיתה א'. אני מרגישה שאני מפקידה את המרגלית שלי בידיים הנכונות! - הדגישה.

- נראה לך שהיתה היענות כלשהי לקריאתה לרשום את הילדות לבית הספר שלהן? - שאלה פעסל בספקנות.

- אני הייתי מספר עשרים ושמונה ברשימה! - אמרה לאהל'ה.

- נראה כמה תגענה באמת - אמרה פעסל, שעדיין הטילה ספק בכל העניין.

הגברת שרה שנירר חזרה לקראקוב - לא לפני שראתה את החדר שהכינו לתלמידתה, עלמה גיטל, בביתה של... סבתא גיטל.

לאהל'ה פינתה את המחסן הענק שהיה לה מאחורי ביתה, וגיטל הפכה אותו למקום נעים. יצחק האופה, בעלה של לאהל'ה, דאג להביא ספסלים ושולחנות וכן לוח מאחד מבתי הספר שנסגר במזריטש השכנה והבנות הקטנות החלו בלימודיהן.

- הן כל כך מקסימות, הפעוטות הללו - אמרה לאהל'ה לשיינדל'ה - כל כך מתוק לשמוע אותן מתפללות בבוקר ומצייצות את התפילות שלהן. אני בטוחה שהתפילות הללו עולות היישר לשמיים, מתייצבות לפני כסאו של ה' יתברך ומלמדות זכות על כל תושבי ברזנה.

מאיר, סוחר התבואה האמיד, נטל על עצמו את המשימה של הקמת מבנה מאבן, שישמש את בית ספר "בית יעקב" בברזנה.

- אם ר' מאיר לוקח משהו לידי - אמרה שיינדל'ה ללאהל'ה - אפשר לראות את זה כעשוי. הוא אדם מאוד מעשי ונמרץ.

צועק רבי איצ'לה בבית הכנסת: - בדור המדבר גדרו הנשים מה שפרצו הגברים! אם לא הנשים - מי היה נכנס לארץ ישראל? הלא כל עתיד הבית היהודי מונח בידיהן ובלבבן של הנשים! אלא שהשטן למד את הלקח שלו מאז - אומר רבי איצ'לה - ולכן בחר בדור שלנו להחטיא דווקא את הבנות והנשים באופנה טמאה ומשוקצת מפריז. אי יאי יאי! הנשים בדור המדבר לא חטאו בעגל ולא חטאו במרגלים והן כן זכו להיכנס לארץ ישראל, בעוד כל דור המדבר נופלים פגרים במדבר. אבל אם גם הנשים חוטאות - איזו תקווה יש לגברים? איזו תקווה יש להמשך הדורות? הלא האשה היהודייה היא עיקר הבית, עליה עומד כל הבית היהודי! אם הבת היהודייה אדישה ליהדות, קרה בקיום מצוות, ומה שממלא אותה זה שטויות של שמלות וצבעים - איזה חינוך יהודי היא תיתן לילדיה? בזכות נשים צדקניות נגאלנו ממצריים. למה? כי אם לא היו נשים צדקניות - זו מציאות שלא היינו יכולים להיגאל! ועכשיו מצא לו השטן דרך איך לקנות את ליבן של הבנות והנשים. מה יהיה, ריבונו של עולם? - זועק רבי איצ'לה מקירות ליבו וקולו עונה לו כהד.

חיים ובנו חצקל'ה שמעו. גם סבא יעקב וסבא אברהם שמעו את כאבו של רבי איצ'לה. אבל הרוב תקעו את עיניהם בתקרה, כשהם עוקבים אחר העכביש הטווה לו את רשת קוריו. מתבוננים הם בפרפר שהסתבך לו בין הקורים, מתבוננים ולא מזדעזעים אף כשעט העכביש על טרפו לטרפו.

גופם של הברזנאים אומנם שם, אך נשמתם נלכדה כבר בין חבלי התקופה. אלא שמתוך הרגל הולכים הם כמדי

שבת לסעודה שלישית אצל רבי איצ'לה ואוכלים שם את הדגים הממולאים ואת החלות שסבתא גיטל מכינה.

שעת רעווא דרעווין. רבי איצ'לה אווז בשבת בחוזקה בלהט פיוטיו ובסיפוריו על הבעל-שם-טוב והחבורה הקדושה שלו, כמו גם על רבי פנחס מקוריץ ותפילותיו, ושפע של אהבה זורם ממנו אל אותם יהודים פשוטים, עמך ישראל. מלכה הוא את אהבתם לה' ולצדיקים. נעימה שאין לה מלים בוקעת מתוך ליבו ומשתפכת על ששים היהודים המשתתפים בסעודה שלישית, ועורכת מלחמה כדי לכבוש את לבכם ולקחת שבי חלקים שעדיין נשארו בטהרתם ולא ניצודו בחבלי הכפירה וההפקרות. מתרפקת היא על הנקודה היהודית החבויה אצל כל אחד מהם, ונאחזת אי שם בעומקי הלב, אולי פעם תתפרץ משם בלהט הזכרונות כדי לפצפץ את המסך האטום הזה, המאיים להפריד בינם לבין אביהם שבשמיים.

פרק ח | המשולח מראדין

היה זה ערב חורפי סוער. הקור העז שהתפשט לכל מקום והקפיא את האיברים - בישר על השלג העומד לרדת. כדי להימלט מהקור היו צריכים לשבת ממש ליד התנור. אבא היה מוסיף עוד גזרי עצים לתנור על מנת להגביר בו את הבעירה.

פתיתי שלג גדולים החלו לרדת. חצקל'ה הביט דרך החלון. המראה היה מטושטש מפני שהחלון החיצוני עמעם את הראייה. אך אור הקפאון, שהבהיק בשל לובן שלג, צבע באור סגסגל את פני העיירה שהחלה להתכסות בפתיתים הלבנים. אלו צנחו, ריחפו במעגלים כמו נוצות שהתפזרו מתוך שמיכה ענקית עד שהגיעו לקרקע. השלג נערם כבר על העלים ועל שידרת הענפים, אך העצים עוד עמדו זקופים. כובד השלג עדיין לא כופף אותם. גם הרחוב הראשי הפך לבן כמעט כולו, כשלפתע נשמעו נקישות על הדלת.

- מי יכול להסתובב בחוץ במזג אוויר שכזה? - תהתה שיינדל'ה.

אבא הלך לפתוח את הדלת וחצקל'ה הציץ מאחוריו.
בפתח עמד ר' שולם, המשולח של ישיבת ראדין. רוח עזה
וקרה נשבה לתוך הבית. רק עכשיו הבחין חצקל'ה עד כמה
נעים בבית.

- שלום עליכם! - האיר לו אבא פנים.

- ברוכים הנמצאים - ענה ר' שולם ונכנס. אור
העששית הזריח את פתיתי השלג שננעצו בכובעו ובמעילו
הפרוותיים.

אבא עזר לר' שולם לפשוט את מעילו, ושולולית קטנה
של מים נקוותה ליד הדלת.

- אני מתנצל - אמר ר' שולם כשהוא נבוך למראה
שולולית המים.

- זה מצטרף לשכר הכנסת אורחים - אמר אבא בחיוך
נעים - כבר זמן רב לא היית אצלנו - הוסיף.

- מאז שבט עברו כבר כעשרה חודשים - אמר ר' שולם.

- נו, נו. מחר נר ראשון של חנוכה, ברוך ה'.

נשמע בכי של תינוק. שיינדל'ה מיהרה לעריסה והרימה
את התינוק.

- מגיע לכם מזל טוב! - שמח ר' שולם.

- ברוך ה', בן נולד לנו - אמר אבא.

- ושמו בישראל? - שאל ר' שולם.

- אריה לייב - ענה אבא בגאווה.

- שתהיה לכם נחת רוח יהודית אמיתית מילד זה

ומשאר הצאצאים - בירך ר' שולם בחום.

שיינדל'ה פנתה למטבח ולפי הקולות שעלו ממנו ידע חצקל'ה שהיא מכינה כוס תה. אבא ור' שולם התיישבו לשולחן. שיינדל'ה הכינה את התה והכיבוד על כיסא, וחצקל'ה נשא אותם לשולחן.

- כבד אותנו בברכה, ר' שולם - פנה אבא למשולח.

כשנתן ר' שולם את כוס התה החמה בין כפות ידיו, הוסיף אבא בחמימות:

- כשיהודי בא מן הדרך ועוד בלילה שכזה - מצווה ראשונה זה לתת לו לשתות ולאכול.

אחרי שר' שולם לגם מהתה והאדמומיות שבה לפניו, שאל אותו אבא: - מה נשמע בראדין?

חצקל'ה שם אוזנו כאפרכסת. עיניו נתלו בפניו של ר' שולם כשהוא משעין את סנטרו בין כפות ידיו, ורגלו שלובה תחתיו על הכיסא ומשמשת לו כהגבהה.

- ברוך ה', כל הזמן מגיעים נערים חדשים לישיבה מכל קצווי פולין. יש גם נערים מחוץ-לארץ; מגרמניה, מאמריקה, ומרוסיה. הסבא קדישא, ה'חפץ חיים', מדבר עם כל בחור שרוצה להיכנס לישיבה, ורק לאחר שתוהה הוא על קנקנו - מחליט הוא אם לקבלו לישיבה.

- איך הוא תוהה על קנקנו? - התפלא חצקל'ה.

- "חכם מה הוא אומר"... כתוב בהגדה - אמר ר' שולם - איך יודעים שהוא חכם? לפי מה שהוא אומר. כך גם כאן, לפי מה שהבחור מדבר, יודע ה'חפץ חיים' מה יש לו בקנקנו.

- האם ה'חפץ חיים' מחפש חכמים? עילויים? - נבהל חצקל'ה, בחושבו בליבו שאין הוא עילוי, ואולי אף פעם לא יוכל להתקבל לישיבת ראדין. היתה זו הפעם הראשונה שחשב שהוא רוצה ללמוד בישיבה.

- ה'חפץ חיים' מחפש חכמי לב! - אמר ר' שולם.

- מה זה חכם לב? - שאל חצקל'ה וסימן השאלה נשאר בעינו, גדול כשהיה.

- "חכם לב יקח מצוות". חכם לב דומה לסוחר. הסוחר - על מה חושב הוא כל היום? איפה לקנות סחורה טובה וזולה, כמה סחורה לקנות, איפה למכור את הסחורה, איך להציג את הסחורה על מנת שתרשים את הקונים ותמשוך אותם, בכמה כסף למכור, כמה רווח יישאר לו. ראשו של הסוחר מונח כל היום בעסק הסחורה שלו. כך גם חכם לב - הראש שלו מונח כל הזמן במצוות. התורה היא הסחורה שלו, והתורה היא שמלמדת אותנו לעשות מצוות. לכן מי שהוא חכם לב - יש לו עתיד בתורה. וזה מה שה'חפץ חיים' מחפש! - אמר ר' שולם.

- נו, ומה אתך, חצקל'ה, מתי אתה תבוא ללמוד בראדין? - הוסיף ושאל ר' שולם.

- על ענייני חינוך דיברתי עם זוגתי ממש לפני שהגעתי - אמר אבא של חצקל'ה.

- האומנם? שאל ר' שולם, כשהוא מצמצם את עיניו ובוחר היטב את פניו של אבא.

- יש כאן קבוצה גדולה ששולחת את בניה ובנותיה ללמוד בבית הספר "תרבות", ומשם רוצים הם לעבור לגימנסיה על מנת לרכוש השכלה גבוהה.

- נו, נו - הזדעזע ר' שולם. נראה היה לחצקלה, שר' שולם מבליג על סערת רוחו. ר' שולם המשיך לשאול את אבא - ומה אתה אומר על כך?

- הקמנו כאן, בברזנה, סניף של בית ספר "בית יעקב" לבנות, ואנחנו מנסים להקים פה גם בית ספר "חורב" של אגודת ישראל לבנים - השיב אבא - אבל זה לא פשוט. יהודים שומעים שב"תרכות" לומדים תורה, ומיד מקבל בית ספר זה "הכשר" בעיניהם.

- אבל שם מלמדים תורה של אפיקורסים - הזדעק ר' שולם - התורה שהם לומדים שם היא כסות עיניים כדי למשוך יהודים תמימים לבתי הספר שלהם. "תמים תהיה עם ה' אלוקיך". לא כתוב שצריך להיות תמים עם אנשים! אנשים בברזנה צריכים לפקוח טוב את עיניהם ולראות מה קרה בוורשא ומה קרה בגרמניה בגלל המשכילים. הרי בגרמניה, רק לפני כמאה וחמישים שנה, היו גדולי עולם כמו הגאונים; הרב ר' יונתן אייבשיץ והרב ר' יעקב מעמדין. ואילו עכשיו - יהודים משתמדים שם, לא עלינו.

אפשר לחשוב שזה עזר להם - הוסיף ר' שולם - הלא מתארגנת שם מפלגה שחרטה על דגלה מטרה לנקות את העולם מיהודים, מכל היהודים, גם מיהודים משומדים! זוהי סטירת לחי מצלצלת לכל מי שחשבו שעל ידי התנכרות לעמם יוכלו להימלט מהקב"ה ומהתפקיד שהוא יעד לנו.

- אבל אתה רואה שזה לא משפיע על יהודי פולין - אמר אבא - בוויילנא פורח ומשגשג בית המדרש לרבנים מטעם הממשלה כבר קרוב לשמונים שנה!

- אתה מספר לי על בית המדרש לרבנים, הא? בוא ואספר לך מה שה'חפץ חיים' מספר לנו כל שנה באלול כשיחת התעוררות - אמר ר' שולם - היה זה לפני כשמונים שנה, בראשית דרכו של בית מדרש זה, כשה'חפץ חיים' היה עדיין ילד קטן.

אבא מילא את כוסו של ר' שולם בתה חם מהסמובר. אבא וחצקל'ה נהנו גם הם לאחוז בכוס המהבילה והמחממת, כשהם מאזינים לסיפוריו של ר' שולם המחממים את ליבם. שיינדל'ה נדחקה אף היא מן המטבח על מנת שתיטיב לשמוע.

- ובכן - המשיך ר' שולם - יודע אתה שה'חפץ חיים' התייתם מאביו עוד בקטנותו!

אבא כחכה בגרונו והסמיק. גם חצקל'ה חשב פתאום על אמא, זכרונה לברכה. אך ר' שולם המשיך, בלי להרגיש שנגע בנקודה כואבת.

- באותם ימים היה צריך לארגן "ימים" בעבור כל אחד מהילדים שלמדו בקלויז, זו הישיבה של פעם. כלומר, היו הולכים מבית לבית ושואלים את בעלת הבית במי מהילדים היא בוחרת על מנת שיאכל אצלה ארוחת צהריים. העניות היתה כל כך גדולה ולא תמיד הצליחו לארגן "ימים" לכל הילדים. היו ימים שהילדים נשארו רעבים והלכו להשביע את רעבונם בדף גמרא.

שואב המים, שתפקידו היה למלא מדי יום ביומו את הכיורים שבקלויז במים, שם לב שלישראל מאיר הקטן יש אורח כמעט כל יום בצהריים. אורח שלישראל מאיר הקטן היה מקבל במאור פנים כמכר ותיק. האורח הזה היה משוחח עם הילד הקטן בחמימות ואף פעם לא בא בידיים

ריקות. היה זה אד"ם הכהן, הלא הוא ברק'ה מיכלישקער, מנהל בית המדרש לרבנים מטעם הממשלה.

- מה יש לך עם הברנש הזה? - שאל שואב המים את ישראל מאיר הקטן.

- הוא רוצה שאעבור ללמוד בבית המדרש לרבנים שהוא מנהל - ענה ישראל מאיר בתמימות.

- טפו! - רקק שואב המים בבהלה - תיפח רוחו של עוכר ישראל זה! - קרא - וכי לא ידעת שבבית המדרש שלו המלמדים מחללים שבת בפרהסיה, ובמטבח שלו אוכלים טריפות!?

לשמע הדברים לא השתהה ישראל מאיר. מפחד שמא אותו אד"ם הכהן יבוא אחריו וינסה לשכנע אותו, קם, ברח מווילנא והסתתר חצי שנה בבית כנסת באחת העיירות הקטנות הסמוכות.

תאר לך איזה "עולם הבא" יש לאותו שואב מים. הלא בזכותו יש לנו ה'חפץ חיים'!!! ואילו, חס ושלום, היה אותו אד"ם הכהן מצליח ללכוד ברשתו את ישראל מאיר - לא היה לנו ה'חפץ חיים'! מי יודע כמה גאונים כבר איבדנו וכמה גדולי ישראל יכלו לצאת לנו מכל הצאן הגזול בידם של המשכילים והציונים.

ר' שולם ישב שחוח כתפיים כשמבטו נעוץ בכוס התה המתרוקנת. הניחוחות שעלו מן המטבח העידו ששיינדל'ה מכינה ארוחת ערב טעימה. ואומנם, לא ארך הזמן וזו הוגשה לשולחן, וכולם נהנו מארוחת הערב החמה והערבה.

- אולי תישאר אצלנו לחנוכה? - הציע אבא.

כשר' שולם היה מגיע לברזנה, נוהג היה להתאכסן בבית משפחת קמינסקי, כיוון שאבא של חצקל'ה נהג כבוד רב במשולח של ישיבת ראדין.

חצקל'ה ישן בחדר המגורים יחד עם נפתלי. רבקהל'ה ישנה עם שיינדל'ה. נחמהל'ה הפעוטה ישנה עם אבא, ואריה לייב ישן בעריסתו ליד מיטתה של אמו. את חדר הילדים פינו לכבודו של האורח היקר להם כל כך.

ים של סיפורים יש לו, למשולח של ישיבת ראדין, על ה'חפץ חיים' ועל טיפוסים שונים שפגש בנדודיו. חוכמת חיים יש לו, לר' שולם, שאבא וחצקל'ה נהנים כל כך להתבשם ממנה.

גם שיינדל'ה מאזינה בהתעניינות, כשהיא מטגנת את הסופגניות והלביבות, אותם אוהבים כולם לאכול אחר הדלקת הנרות.

פרק ט | התלבטויות

- חצקל'ה, חצקל'ה! - קורא לו יושע-בער באחד מימי החנוכה - כדאי לך לבוא לבית התרבות הלילה. תהיה הצגה מקסימה על המכבים הגיבורים!

חצקל'ה מהסס.

- כדאי לך! כדאי לך! - משכנע יושע-בער - יהיו הגרלות עם פרסים יקרים! כולם באים! - מנסה הוא לעשות נפשות לפעילות החברתית.

- אני צריך לשאול את אבא! - אומר חצקל'ה.

- מה? אתה תינוק? - מלגלג יושע-בער - מה רע בפעילות חברתית? כל אחר הצהרים קישטנו, לייבל'ה, אייזיק ואני את בית התרבות. אתה חייב לראות! יצא ממש מדהים! בוא! בוא עכשיו ותראה איך שזה נראה מקסים - ממשיך הוא בלהט.

הולכים יושע-בער וחצקל'ה לבית התרבות. בית התרבות כבר היה ערוך עם ספסלים לאורכו.

בסוף האולם היתה בימה. וילון יפהפה בצבע היין סגר אותה והסתיר את הילדים שעמדו מאחוריו ועדיין התאמנו

להצגה. החלונות היו מקושטים במגזרות נייר צבעוניות של גרות, חנוכיות וסביבונים יפהפיים.

- באמת יפה! - מודה חצקל'ה בהתפעלות.

- הערב מתחיל ב- 7:00, אבל תבוא לפני כן כדי לתפוס מקום טוב! - מציץ יושע-בער.

חוזר חצקל'ה הביתה, ותוך כדי הליכה נזכר הוא בדבריו של ר' שולם: "בכל דור ודור יש למתייוונים שמות חדשים ותפאורות חדשות, אך יש לדעת שזו אותה הגברת בשינוי אדרת. אנחנו צריכים רק לזהות בזמן הנסיון מי הם המכבים ומי הם המתיוונים."

- הרי גם הם מדליקים גרות חנוכה. והחלונות מקושטים כל כך יפה בסביבונים, גרות וחנוכיות, אז אולי זה לא כל כך נורא ללכת לבית התרבות ולהשתתף שם במסיבת חנוכה? - חושב חצקל'ה - ומצד שני, מה יגיד אבא אם ישמע שלא מקפידים שם על הנהגות של צניעות?

- הרי גם בבית הכנסת יושבות הנשים בעזרת הנשים - מנסה חצקל'ה למצוא צידוק למעשיהם.

- מה אתה משווה?! - אומר הוא לעצמו - בעזרת נשים, הנשים יושבות למעלה ורשת צפופה של לוחות עץ צרים מסתירה אותן מעיני הגברים. ואילו כאן... לא! זה לא נראה לי בסדר! - חושב הוא.

- אבל אילו מגזרות יפות של גרות, סביבונים וחנוכיות יש שם... - חושב חצקל'ה - וההצגה תהיה על המכבים

הגיבורים. אחר כך יחלקו סופגניות... אולי זה באמת לא כל כך גרוע? - מתלבט הוא.

הצקל'ה עדיין נבוך ומבולבל. מחכה הוא לשעת הלימוד עם רבי איצ'לה. מחכה בכליון עיניים. רבי איצ'לה כבר מכיר את תלמידו ואוזנו כרויה לשמוע מה קורה בקהילתו, כרופא הממשש את דופקו של החולה...

מכיר רבי איצ'לה על תלמידו שאין הוא רגוע.

הצקל'ה מסכם באוזניו את הטיעונים בעד ונגד התרבותיסטים והציונים, ושותק.

רוצה הוא לשמוע מרבי איצ'לה מה הוא אומר על הנושא. ורבי איצ'לה שותק - אך דמעותיו צועקות. נושא הוא עיניו לשמיים ואומר:

- ריבוננו של עולם! ככלות כוחנו אל תעזבנו! עם ישראל חולה. מרוב מכות, מרוב אריכות הגלות - התרופף כוחו ונשברה רוחו. הצאן צאנך, ריבוננו של עולם, והצאן מתפזר. אין בכוח הרועים לאסוף אותו ולהגן עליו מפני בורות נשברים שאין בהם מים... מים אין בהם, אבל אוי, כמה נחשים ועקרבים מסתובבים שם, בבורות הללו...

שותק רבי איצ'לה ודמעותיו ממשיכות להתגלגל, דומה שהן משתלטות על ספסלי בית המדרש וקירותיו, נתלות באדני החלונות ומתגלגלות לרשת קורי העכביש, שם מצטרפות הן לדמעות שעוד נותרו בה מפרעות ת"ח ות"ט, מגזירת הקנטוניסטים, מפרעות קישיניב, ומהמלחמה האחרונה. נראה שרשת קורי העכביש עומדת לפקוע

ולהוציא מקרבה אנחה. אך האנחה בקעה דווקא מרבי איצ'לה, כמו רעש עמום הבוקע מבטן האדמה...

מניח רבי איצ'לה את ידו על כתפיו של חצקל'ה ומרים באצבעו את סנטרו, כך שעניו של חצקל'ה טבעו בעינו של רבי איצ'לה.

- יודע אתה, חצקל'ה, עם ישראל דומה לבן מלך שגורש מארמון אביו. הולך לו בן המלך בדרכים, ליסטים מתנפלים עליו וגוזלים ממנו את בגדי המלכות, אנשים רעים מפליאים בו את מכותיהם. שערו צימח פרא ואי אפשר להכיר בו שבן מלך הוא. הולך לו בן המלך וזוכר כיצד היה סמוך על שולחן אביו, זוכר הוא את כל גינוני המלכות, ונפשו משוועת לחזור לבית אבא. משגן הוא את גינוני המלכות כדי שכאשר תגיע השעה ויתאפשר לו לחזור לארמון - יוכל מיד לתפקד כבן מלך.

עברו שנים, ובן המלך עדיין נודד ממקום למקום כצועני. הוא אפילו לא שם לב מתי הצטרף אליו קבצן אחד, אך אותו קבצן היה תמיד צמוד אליו. לאן שהלך - הלך הקבצן אחריו. בכל מקום מתנכלים להם, מכים אותם. יחד הם חווים מכות והשפלות, יחד ניצולים הם, מתחלקים במזונם, ישנים זה לצד זה תחת כיפת השמיים בלילות של חורף ושלג, כמו גם בלילות קיץ נעימים. מנחם הקבצן את בן המלך ומעודד אותו להמשיך ולשגן את גינוני המלכות. אך לבן המלך כבר אין כוח. וכשנחלש - החל לזלזל בהנהגה שלו ושוב היה לא היה משגן. גינוני המלכות הפכו לו לעול, עול שהיה לזרא, עד שבכלל לא הבין מה הקשר בינו לבינם ולשם מה הוא צריך אותם. אלא מאי? חלק קטן

מליבו עדיין צועק אליו: הרי בן מלך אתה! גם הקבצן לוחש לו בתחינה: המשך, המשך לשנן את גינוני המלכות!

אלא שבן המלך כבר אינו מקשיב לו, לקבצן, אין הוא שומע אותו כמעט. והוא ממשיך להיות מוכה ומגורש ממקום למקום, ואין הוא מבין למה. למה בכל מקום כל כך משפילים אותו? כל כך שונאים אותו? הרי הוא נראה כמותם, מתנהג כמותם - - - ואין הוא יודע שהם רואים עליו שהוא בן מלך, ולכן מקנאים בו וכל כך שונאים אותו - - - והקבצן עדיין הולך איתו ממקום למקום.

- לו היה לי כסף וכוח הייתי נוסע עכשיו לאבי המלך - קרא בן המלך שהרגיש שהגיע אל סף כוחו לשאת את הסבל המתמשך - אין הוא יודע כמה אני סובל! אין הוא מרגיש אותי!

שמע אחד החכמים את דבריו ואמר: - בוא ואגלה לך סוד! הרואה אתה את הקבצן הזה שמסתובב איתך בכל מקום? דע לך שהוא אביך המלך - שהתחפש לקבצן ומלווה אותך בכל גלגולך!

- חצקל'ה, חצקל'ה! - קורא רבי איצ'לה - התורה היא גינוני המלכות שלנו! והשכינה היא זו שמתגלגלת איתנו בגלות ממקום למקום וסובלת איתנו! הקב"ה אף פעם לא עזב אותנו, חצקל'ה! הבונדיסטים והציונים - הם שעזבו את הקב"ה! הם שמוותרים על גינוני המלכות! הם אלה שיוצאים מעולמה של תורה - מי יודע לאן יגיעו ולהיכן יתגלגלו, ומי יודע עד כמה תאריך להם הדרך חזרה, ואם בכלל יחזרו להיות חלק מעם ישראל.

לכן, חצקל'ה, אל תתקרב אליהם! ברח מהם כמו שבורחים מפני מגיפה! כי אומנם מגיפה היא זו - מגיפה

רוחנית! אל תקרא את העיתונים שלהם ואל תלך לאסיפות שלהם. שמור על עצמך, חצקליה, בעולמה של תורה! היצמד לתורה הקדושה ודבוק בה ובה בלבד! כי היא זו שתשמור עליך בכל מקום ובכל עת.

כותלי בית המדרש בכו, גם הספסלים עוותו פניהם, והכאב התפלש לו ברצפת העץ ובכתלים, כשהוא רוקע והולם בליבו של חצקליה ומשאיר בו כתם גדול של דמעות מלוחות.

- אני עוד זוכר את יהודי ברזנה מלפני שלושים שנה
- המשיך רבי איצ'לה בכאב ועיניו הביטו למרחוק, כמו ניסה לחזור לאותם זמנים - הנשים היהודיות הצדקנית היו מרטיבות את ספר התהילים בדמעותיהן, עד שהדפים הפכו להיות שקופים ושמנוניים. הדגל שלנו היה הצעיף המכסה אותן, ומטפחת הראש שלהן היתה הסמל הלאומי שלנו... ועכשיו... ועכשיו... - רבי איצ'לה פרץ שוב בבכי - אוי, אוי, מה יהיה? אם הקב"ה רואה בנו חוסר צניעות הוא מסתלק מהמחנה. ואם הוא מסתלק - מי ישמור עלינו, חצקליה? מי?

רבי איצ'לה מתנועע כמו בתפילה.

- אבל הרי גם אז היו פרעות? - שאל חצקליה בלחש את השאלה שהציקה לו.

- אוי ויי! - קרא רבי איצ'לה - אם אז היו פרעות שכאלה, מה יהיה עכשיו? אני פוחד לחשוב על כך! - אמר כאילו לעצמו, וצמרמורת חלפה בגוו של חצקליה.

- אז מה עושים? - רצה לשאול. אבל הצעקה נשארה
בעיניו ולא נשאלה. כי בתוך תוכו ידע חצקל'ה את
התשובה.

לאחר שקרא קריאת שמע והתכסה בשמיכה, נזכר
חצקל'ה בדבריו של רבי איצל'ה: "אנחנו, בני התורה,
אנחנו אותו חלק מהעם היהודי שלא שכח את גינוני
המלכות!"

"אנחנו" - כלומר, גם הוא, חצקל'ה. זאת אומרת, שרבי
איצל'ה מחשיב אותו, את חצקל'ה, כ"בן תורה"... חיוך
התפשט על פניו. חצקל'ה הרגיש כיצד גופו התרפה
והשלווה שקרנה מליבו עטפה את כל כולו עד ששקע
בשינה רגועה ונעימה.

פרק י | בישיבה קטנה

כל משפחתו של חצקל'ה סוערת. סבא אברהם וסבתא גיטל נכנסים לעיתים תכופות לביתם של חיימק'ה ושיינדל'ה. סבא-רבא יעקב נכנס לביתם של סבא וסבתא. חיימק'ה רץ מדי פעם אל רבי איצל'ה פטצ'ניק כדי לקבל עיצה. וכל המהומה הזו מתרחשת מפני שחצקל'ה רוצה ללכת לישיבה קטנה.

אבא שמח, אך שיינדל'ה אומרת שהמצב הכלכלי קשה מאוד. חצקל'ה יכול, לדעתה, להיכנס למעגל העבודה, להרוויח כסף, ולשפר במקצת את המצב. חצקל'ה מבוהל. אין הוא רוצה לשמוע שאבא מתווכח עם שיינדל'ה אודותיו. מצד שני אין את ליבו ללכת ולהיות שוליה של מישהו או לעשות שליחויות ולהשתכר. ליבו נושא אותו ללמוד תורה. בטוח הוא שזה הדבר הנכון לעשותו. סבתא גיטל דווקא תומכת בדעתה של שיינדל'ה, אך סבא-רבא יעקב מצדד בחצקל'ה ובאביו.

סבא אברהם אינו מתערב.

- לא משנה מה שתחליטו, העיקר שיהיה כבר שקט -
כך אומר סבא אברהם.

נראה שאפילו התרנגולות משתתפות בדיון המשפחתי הסוער.

חצקל'ה כבר החליט בליבו, שאם יכריחו אותו להישאר בברזנה - הוא לא יתנגד. העצב בעיניו היסב לאבא צער. ידע שאבא מרגיש אותו, מבין את שאיפותיו ומזדהה עימהן.

חצקל'ה לא ידע ידו של מי בדבר, אך עובדה היא שביום אחד קרא לו אבא והודיע לו שבשבוע הבא הוא יסע לישיבה לצעירים בראדין. שיינדל'ה הכינה לו מזוודה קטנה, ואבא הטמין במזוודה תפילין שנקנו כבר לפני שנה, ושם אותן בשקית קטיפה רקומה, אותה תפרה לו שיינדל'ה.

- חודש לפני הבר מצווה שלך תתחיל להניח תפילין
- הורה לו אבא.

אבא סיכם עם ברל העגלון שיקח את חצקל'ה לראדין.

שוב עובר חצקל'ה מסכת של פרידות. נפרד חצקל'ה מהרב'ע דיסקין, משמוליק ומסנדר, מיושע-בער, ממנדל'ה, מאייזיק ומשאר החבר'ה, מסבא-רבא יעקב, מסבא אברהם, מסבתא גיטל ומרבי איצל'ה פטצ'ניק, שהעניק לו את ברכתו החמה.

מודה חצקל'ה לשיינדל'ה על שהכינה לו את תיק התפילין ואת המזוודה. נפתלי מחבק אותו חזק חזק ודמעות יורדות לו על פניו. עוד קטן הוא נפתלי, ואינו מתבייש בדמעותיו.

- אני אתגעגע - אומר נפתלי.

חצקל'ה, שחושש שגם בעיניו יבצבצו תיכף דמעות,
מחבק אותו ואומר:

- בוא נהיה גדולים ולא נבכה. הרי צריך לשמוח שהולך
אני ללמוד תורה בישיבה. כשתגדל, תבוא גם אתה, בעזרת
ה', ללמוד תורה שם בראדין, ושוב נהיה ביחד.

רבקה'ה עומדת בצד מבויישת, ונחמה'ה הפעוטה
מתרפקת על חצקל'ה כאילו אומר לה ליבה הקט שהוא
מתכוון ללכת לזמן רב.

אריה לייב מרגיש בטוח יותר בזרועותיה של אמו, אך
גם הוא נדבק מהאווירה הרצינית ומתחיל לבכות.

אבא נוטל את המזוודה ומניף אותה על העגלה, ובכך
עושה "סוף" לרגע הקשה של הפרידה. גם חצקל'ה עולה
לכרכרה ואבא מתיישב לצידו. ברל מניף את השוט, והסוס
מתחיל לדהור קדימה. קבוצה קטנה של אוהביו וידידיו
של חצקל'ה עומדת מאחור ומניפה ידיים לשלום.

מתרחקת לה ברזנה על בתיה, עציה ונופה.

מתי היה זה כשהגיע לכאן?

הן אז היה כל כך קטן, וברזנה נראתה לו כל כך
מנוכרת וזרה... ואילו עכשיו... מעיף הוא מבט אחרון אל
עבר ברזנה, שהנה נעלמה לה אל מעבר לאופק.

בדרך סיפר להם ברל את חדשות העולם הגדול.
במיוחד הרבה לספר על ההמצאות החדשות. ברכבת כבר
נסעו, אך ברל העגלון סיפר להם שיש המצאה חדישה יותר
והיא - כלי תעבורה בלי סוסים המונע על ידי חשמל, ויש
גם עיירות שמוארות כולן באמצעות חשמל. מה זה בדיוק

חשמל - את זה לא הצליח ברל להסביר, אבל מה שהצליחו להבין זה, שהחשמל מחליף את הפחם ואין הוא מלכלך כמוהו. עוד הבינו, שהחשמל אשר מאיר את הנורה, כשהוא נמצא באותו כלי תחבורה בלי סוסים - הוא מניע אותו. לא פלא שחשו מבובלים...

כמו כן סיפר ברל שיש המצאה שנקראת 'טלפון'. יכול אדם לעמוד בדואר בלידא ולדבר עם אדם שנמצא הרחק - בוילנא או בוורשא, ואולי אפילו רחוק יותר; אולי אפשר לדבר גם עם אדם העומד בווינה שבאוסטריה.

יש גם סוג חדש של מכתב שנקרא "טלגרמה". בטלגרמה כל מלה עולה כסף, לכן עליך לחשוב היטב מה לכתוב. את הטלגרמה מעבירים במהירות, אין הוא יודע באיזה מכשיר, אך תוך כמה שעות מתקבלת הטלגרמה אצל האיש אליו שלחת אותה.

ברל גילה להם, שהוא מתכוון להחליף את הסוס והעגלה שלו בכלי תחבורה בלי סוסים הנקרא "אוטו", ואולי בפעם הבאה, כשחצקל'ה יסע הביתה לברזנה, כבר יגיע באוטו.

ראשו של חצקל'ה כבר הילך סחרחר כשניסה לדמיין לעצמו את כל הדברים שהומצאו ואיך אנשים חיים עם כל ההמצאות החדשות, ולכן לא הרגיש כיצד קפצה להם הדרך והנה הם כבר בראדין.

מבררים הם היכן ביתו של ה'חפץ חיים'. עוברת הכרכרה ברחובה הראשי של ראדין, עוברים הם על פני בניין הישיבה העשוי אבן ובולט על פני כל בתי העיירה

העשויים מעץ. בניין הישיבה הוא בניין גבוה ומרשים, שחלונות רבים קבועים בו לאורכו. במרחק כמאתיים פסיעות מהישיבה נמצא ביתו של ה'חפץ חיים', הרב ישראל מאיר הכהן, מחבר ה'משנה ברורה' וה'חפץ חיים'. הבית, כמו שתיאר אותו ר' שולם, הוא בית מעץ עם עליית גג, וגג משופע מכוסה בקש. סולם עשוי בול עץ ענק, ששלבים שלובים בו לאורכו, נשען אל הבית.

שני כסאות עמדו לפני הבית. דלת העץ היתה פתוחה. הקיש אבא על הדלת, והרבנית נפנתה אליהם.

- באתי להכניס את בני לישיבה קטנה - אומר אבא.

- יכולים אתם להיכנס אל הרב - אומרת הרבנית.

עומדים הם בפני גדול הדור. אבא וחצקל'ה מתרגשים.

- ברוכים הבאים - מקבל אותם ה'חפץ חיים' במאור פנים.

חצקל'ה "בולע" את דמותו של ה'חפץ חיים'. מרגיש שצולל הוא בתוך עיניו המאירות והקורנות. יושב ה'חפץ חיים' ב'שלאף באנק' (כעין ספסל), וכל כולו כל כך קטן - אבל חיוכו כל כך גדול ולבבי ופניו כה מאירות.

- מאין יהודי? - שואל ה'חפץ חיים' את אבא.

- מברזנה.

- בברזנה יש יהודי צדיק וירא שמיים גדול. רבי איצל'ה פטצ'ניק שמו. כשהיינו ברוונה באסיפה להקמת ועד הישיבות, השתתף אף הוא. האם היה לכם קשר איתו? - ממשיך ומתעניין ה'חפץ חיים'.

- ברוך ה', בני למד איתו בקביעות פעם בשבוע במשך שנתיים לפחות.

- יפה! יפה מאוד! - משבח ה"סבא קדישא", כשהוא בוחן שוב את חצקל'ה.

- ובאיזה מקום למדתם במשך השבוע, ילד? - שואל ה'חפץ חיים'.

- בתלמוד תורה "יבנה" אצל הרב'ע דיסקין - משיב חצקל'ה בבישנות ובמורא.

- ר' שולם, המשולח של הישיבה, מתאכסן תמיד אצל ר' חיים קמינסקי כשהוא מגיע לברזנה. האם אתם מכירים אותו?

- שמי חיים קמינסקי - אומר אבא - וזה בני בכורי, יחזקאל בן זלוטק'ה, עליה השלום.

- שמעתי רבות עליכם - מאיר להם ה'חפץ חיים' פנים - מה אני יכול לעשות למענכם?

- בני רוצה ללמוד בישיבה קטנה פה, בראדין - אומר אבא.

ה"סבא קדישא" מחייך, והפעם מפציע לו החיוך גם מתוך עיניו ומתפרץ אל החדר וכובש את כולו. נוטל ה'חפץ חיים' את ידו של חצקל'ה בין שתי כפות ידיו כשהוא אוחז בה בחום ליבו מספר דקות. אין חצקל'ה יודע את נפשו מרוב התרגשות... שגדול הדור יתייחס אליו כאילו היה סבו האוהב... חצקל'ה מרגיש איך שמתעוררת בו אהבה לאיש הנמוך והסב שעייני כל הדור נשואות אליו.

- אני אשמח מאוד שילד יקר כמוהו ילמד אצלנו -
אומר הוא ורושם כמה מלים על פתק - תנו את הפתק
לראש הישיבה, ר' מרדכי בער, והוא יסדר לכם סטנציה
(אכסנייה). ושיהיה בהצלחה! - מברך ה'חפץ חיים' את
חצקל'ה.

ושוב לוחץ ה'חפץ חיים' את ידי חצקל'ה, אחר כך גם
את ידו של אבא ומברך אותו בנחת רוח יהודית מכל יוצאי
חלציו, מתוך פרנסה טובה ובריאות איתנה.

יוצאים אבא וחצקל'ה לרחובה הראשי של ראדין. אבא
רוצה ללכת עם חצקל'ה, אך חצקל'ה מתבייש. אין חצקל'ה
אומר דבר, חלילה, אלא מביט הוא לכל עבר, ולבסוף תוקע
הוא את מבטו בקרקע.

ואבא מבין.

- נו, טוב - נאנח אבא - אחזור עם ברל העגלון
לברזנה. ואתה, הלא בוגר אתה, בני. אני סומך עליך שתדע
להסתדר. תצליח בכל! אל תשכח חודש לפני הבר מצווה
שלך להתחיל להניח תפילין! - תופס אבא בכתפיו של
חצקל'ה ומאמץ אותו אל ליבו. ואז נפנה באחת אל
הכרכרה, עולה ומתיישב בתוכה.

ברל העגלון מניף את שוטו, שמשמיע שריקה כשהוא
מצליף באוויר, והסוס המאומן מתחיל בהליכתו הטפופה,
שהופכת עד מהרה לדהירה.

עומד חצקל'ה ומביט באבא המתרחק ויוצא את ראדין.
זהו. עכשיו עליו להסתדר לבד.

מרים חצקל'ה את המזוודה הקטנה ופונה אל בניין הישיבה הקטנה.

ראש הישיבה מפנה אותו לסטנציה של "רוחל בעלת החתולים". הולך חצקל'ה לכיוון שאליו הפנו אותו, ותוהה מה צורה יש לה, לסטנציה הזו, ואיזה שם משונה יש לה.

כבר מרחוק שמע את יללת החתולים. כשהתקרב יותר, פער את עיניו מרוב תמהון. עכשיו הבין מדוע קוראים לבעלת הסטנציה בשם זה. עשרות חתולים ואולי אף יותר, מכל הגדלים ובכל הצבעים, הסתובבו להם בחצרה של רוחל. כשנכנס - מיד סבכו אותו עדת חתולים כשהם מתחככים ברגליו. חצקל'ה ניסה להיפטר מהם, אך היתה זו משימה בלתי אפשרית. והנה יצא מן הבקתה נער מבוגר ממנו במקצת, פנה אליו ושאל:

- הצטרפת לישיבה הקטנה?

- כן - ענה חצקל'ה בכיישנות.

- אני לייבל'ה ברויידא מווילנא - אמר הנער בחיוך, והושיט את ידו לשלום.

- ואני חצקל קמינסקי מברזנה.

- יופי! - שמח הנער - עוד ברזנאי בסטנציה שלנו! יקראו לך חצקל ברזנאי, כלומר - חצקל מברזנה. בסטנציה שלנו נהיה עכשיו מניין שלום. כולנו אוכלים פה בסטנציה, וישנים אנחנו בשני חדרים. בחדר שלנו יש מקום לעוד אחד. תוכל להצטרף אלינו. בסוף החודש צריך ללכת ולקבל "דמי חלוקה" מראש הישיבה, ועם דמי

החלוקה האלה משלמים לבעלת הסטנציה בסוף החודש. אתה יכול להזמין לארוחותיך מה שאתה רוצה, אבל צריך אתה לשלם בעבור כל תוספת. ואם אין לך כסף, עדיף שתסתפק במנה הרגילה.

לייבל נטל את מזוודתו של חצקל, נכנס איתו לבקתה, והציג אותה בפני בעל הבית, ר' שמשון, בעלה של בעלת האכסנייה, שניהל מכולת בצריף שליד. אחר כך נכנסו לחדרם. בחדר היו חמש מיטות.

- ברוך הבא לחצקל'ה הברזנאי, שהגיע לסטנציה החשובה ביותר בראדין! - הכריז לייבל'ה בחשיבות. הנערים חייכו אליו וקיבלו אותו בחמימות. כולם היו פחות או יותר בני גילו. חצקל'ה לחץ ידיו של כל אחד בעודם מציגים עצמם בפניו.

- דוד פינסקר.

- ירחמיאל אוסטרינה.

- קלמן ברבר.

- איך הגעת? - התעניין ירחמיאל.

- הגענו בעגלה מברזנה - ענה חצקל'ה.

- אשריך! - אמר, וחצקל'ה לא הבין מה עניין "אשריך" לבואו לראדין בעגלה. אולי הגיע נער זה באוטו - חשב - מאותו סוג עליו סיפר ברל העגלון, ואולי אין זו חוויה מרנינה כל כך לנסוע בו?

כשיצא לייבל'ה, סיפר קלמן שלייבל'ה הגיע ברגל מווילנא לראדין. לא הספיק קלמן להמשיך בסיפורו, כיוון שלייבל'ה חזר עם כוס חלב וצלחת עוגיות, באומרו:

- בנוהג של כל סטנציה, שכאשר מגיע בחור חדש, מיד מכבדים אותו בכוס חלב חם ועוגיות על חשבון הישיבה.

לפני ארוחת הערב יצאו הנערים לתפילת מנחה וערבית. בין מנחה לערבית נכנסו לביתו של ה'חפץ חיים'.

יושבים להם הנערים ושותקים. בינתיים הגיעו גם כמה בחורים מהישיבה הגדולה. האור הולך ונאסף, החשיכה משתלטת אט אט, והמלים של ה'חפץ חיים' עוברות ומתגלגלות ויורדות עד לעמקי ליבם של תלמידיו, מעריציו.

חצקל'ה מרגיש שליבו מתמלא. מתרגש הוא. זו הפעם הראשונה שהוא נמצא כאחד מן החבורה ושומע את ה'חפץ חיים'. מכוון הוא את ליבו כדי לקבל את מה שה'חפץ חיים' יעניק.

- לפני המלחמה האחרונה - מספר ה'חפץ חיים' - פגשתי ביהודי אחד סוחר תבואה, שפניו היו עצובות.

- מה נשמע? איך הפרנסה? - שואל אני אותו.

- קשה! קשה מאוד!

- וכי אין תבואה בשדות? - מתעניין אני - לא שמעתי שיש בעיה בעניין.

- ברוך ה', יש שפע תבואה בשדות, אבל קשה לי במכירות. אספר לרב - אומר הוא לי - נכנס יהודי ורוצה תבואה. אני מציע לו את השקים שבחנותי, אך הוא מעקם את אפו. לא! - אומר הקונה, רוצה הוא מאותה תבואה שאני לוקח לעצמי. טוב! ראיתי שאין לי ברירה, ירדתי למרתף וסחבתי שק גדול על כתפי, שק של אולי עשרים קילו, עליתי למעלה כשכולי מזיע מהמאמץ. הנחתי את השק על הרצפה ושאלתי אותו כמה קילו חיטה הוא רוצה. מה הוא אומר לי? הוא אומר לי, שהוא רוצה רק קילו אחד. כבוד הרב שמע? רק קילו אחד רוצה הוא, ובשביל קילו אחד הייתי צריך לעבוד כל כך קשה. הרב מבין?!

- ניחמתי אותו - אומר ה'חפץ חיים' - ובירכתי אותו שתהיה לו פרנסה בנקל.

בינתיים פרצה המלחמה. ברחנו מראדין. הרבה יהודים ברחו מבתיהם. לא אספר לכם כעת על טלטולי הדרך, אבל העיקר הוא, שהיינו רעבים מאוד. לא היה מה לאכול. המצב היה קשה ואנשים היו נפוחים מרוב רעב. יום אחד פוגש אני את סוחר התבואה הזה, והוא רץ וממהר, בקושי יכול הוא לעמוד כמה דקות ולשוחח איתי. תמה אני לראות את פניו השוחקות, אבל כדרכי, אני פונה אליו, נותן לו שלום ומתעניין מה נשמע ואיך הפרנסה.

- תודה לך-ל! - משיב הוא לי - הלואי כך תמיד!

- מעניין! - תמה אני - כל העולם גווע ברעב ואתם אומרים שכל כך טוב לכם?!

- פשוט מאוד - עונה לי סוחר התבואה - לפני המלחמה, כשהייתי מוציא שק תבואה, היו האנשים בוררים ובוררים, ומוציאים לי את הנשמה עד שקנו משהו. אבל

עכשיו - כל סחורה שאני מוציא נחטפת מיד, ועוד משלמים לי עליה פי עשר!

- למדתי מזה דבר חשוב - אומר ה'חפץ חיים', וכולם מטים את אוזנם וליבם לרובם - למדתי שבדורות הקודמים, בהם היו הרבה גאונים ותלמידי חכמים, ורוב העם שמר מצוות, כשהגיע יהודי לשמיים לאחר מאה ועשרים שנה שלו, בדקו כל מצווה ומצווה שעשה - האם נעשתה כהלכה? האם הכוונה היתה ראויה? ושכר? שכר נתנו רק על מצווה מושלמת! אבל בדור שלנו, כשבני תורה הולכים ומתמעטים, הרי זה כמו זמן מלחמה. כל מצווה ומצווה שאתם עושים - חוטפים אותה בשמיים ומשלמים עליה פי עשרה! אם כן, בני היקרים, היו חכמים! אל תתעצלו! קיימו מצוות! זכרו - חוטפים אותן בשמיים ומשלמים עליהן פי עשרה!

מתאספים כל בני הישיבה בבית המדרש, כשלוש מאות בחורים. שני בחורים עוזרים ל'חפץ חיים' ומלווים אותו בדרכו לתפילה. כולם מתחילים בתפילת ערבית. ליבו של חצקלה מתרונן. מרגיש הוא מחוזק וגבוה - כאילו גדל בשנה. כמה מתפעם הוא כששלוש מאות בחורים אומרים ביחד "אמן יהא שמיה רבא". ליבו של חצקלה מתמלא בהתרגשות של קדושה. אין התפילה דומה כלל לתפילה שם, בכרזנה. בישיבה - תפילת העמידה אורכת זמן רב. נראה שהבחורים משקיעים את כל הגיגיהם וכוונותיהם בתפילה. גם תפילתו שלו שונה. מחשבתו נדבקת למלים ומוצאת בהן משמעות שלא חשב עליה קודם. מרגיש הוא שהתפילה משמשת לו מגוף העוזר לו להתעלות ולהתקרב

לקב"ה, והוא מבקש בכל חום ליבו, שה' יעזור לו להצליח בלימוד התורה הקדושה.

אחרי התפילה חזרו הבחורים לסטנציות שלהם. כל הנערים מהסטנציה של "רוחל בעלת החתולים" הלכו יחדיו. הולכים הם בשורה שתופסת כמעט את כל רוחבו של הרחוב.

הכוכבים מציצים על פני השמיים השחורים. מבתי העיירה עולים אורות קטנים של עששיות הנפט. ריח האביב מתערב בריח הפירות, והם, הנערים, נבלעים בבקתה של רוחל. שני שולחנות ארוכים ערוכים בחדר המגורים. שולחן אחד בעבור בעל הבית, הלא הוא ר' שמשון בעל המכולת, רעייתו וילדיהם, ושולחן נוסף בעבור הנערים.

כיכר לחם שחור, ריחני וטרי, מונח על השולחן. חלב חם בכד, קערה עם גבינה, וקערה קטנה יותר עם חמאה. כמו כן היתה קערה עם תפוחי אדמה וסלקים מבושלים ומהבילים. זו היתה כל ארוחת הערב. כל אחד מהנערים לקח לעצמו כמות סבירה. חצקל'ה שם לב, שלייבל'ה אינו נוכח בארוחה.

עששית נפט האירה את חדרם של הבחורים באור קטן שריצד על פני הקירות ומילא את הבית בריח הנפט המתכלה. מיטתו של חצקל'ה היתה ליד הכניסה. חצקל'ה, שהיה עייף מאוד, נרדם במהירות, מבלי לשמוע על מה דיברו הנערים ומהו סדר הלילה.

בבוקר הלך חצקל'ה לתפילה באולם הישיבה הגדולה, כיוון שרצה לחוות שוב תפילה כל כך מרגשת בנוכחות 'החפץ חיים'. שוב חזר על עצמו המראה המרהיב של מאות בחורים העומדים בתפילה לפני מי שמנהל את כל העולם כולו. ה'חפץ חיים' עמד סמוך לקיר המזרח יחד עם ר' נפתלי טרופ ור' משה לנדינסקי - ראשי הישיבה, וכן ר' אליעזר קפלן ור' יהושע לוינסון - מנהלי הישיבה.

אחרי התפילה מצא חצקל'ה את לייבל'ה, דוד פינסקר, ירחמיאל וקלמן, והתוודע אל חמשת הנערים הנוספים שבסטנציה שלהם אל נתן מרזל, מוטל הייקה - שמוצאו מגרמניה, משה האמריקנר, מוטל טיקטינר ואברהם טוטיון מברזנה.

נכנסו לאולם הישיבה לצעירים שהיה בבית המדרש של יוצאי פולין בראדין, שם נתן ר' מרדכי בער, שהוא אחיינו של ה'חפץ חיים', את שיעורו.

תחילה חשש חצקל'ה שלא יוכל להשתלב ושלא יבין דבר. לשמחתו הרבה נוכח שהשעות הרבות שלמד עם רבי איצ'לה פטצ'ניק אכן הניבו פרי, והוא הבין יפה את מהלך השיעור.

לאחר השיעור היו הנערים חוזרים שוב על מהלך השיעור, כשהם מסבירים זה לזה את הנאמר בו. לא היה משעמם שם, אך במיוחד היה מעניין כשהתעורר וויכוח. הוויכוח משך את שאר הנערים שעמדו סביב המתווכחים והקשיבו. מדי פעם התערבו גם הם והעירו את הערותיהם, עד שהתקבל על דעת כולם כיצד יש להבין את השיעור.

בעיני חצקל'ה מצאה חן דרכו של מוטל טיקטינר בלימוד. כשמוטל רצה להוכיח את דבריו, היה חוזר תמיד

אל דף הגמרא, קורא את הקטע תוך שהוא מתרגם אותו, ומראה שרש"י בהסברו התייחס לקטע קודם בגמרא, או להמשכה.

כך היו מדברים בלימוד עד שהבינו היטב את ה"שקלא וטריא" שבדף ואת המסקנה הסופית, סיכום שהיו משננים שוב ושוב עד שידעו אותו בעל פה. וחצקל'ה מצא ששיטת לימוד זו מבהירה לו את הנאמר בגמרא ועוזרת לו אחר כך בסיכומה ובשינונה.

הימים עברו, חלפו במהירות. חצקל הרגיש שהוא פשוט מעל לזמן.

לייבל'ה, דוד, קלמן, ירחמיאל והוא, חצקל'ה - הלכו לבית המדרש גם לאחר ארוחת הערב. הם רצו לנצל את הזמן וללמוד עוד ועוד.

יום אחד, בשעה עשר בערב, הופיע באולם הישיבה ר' אליעזר קפלן, נכדו של ה'חפץ חיים', ואמר:

- ה'חפץ חיים' ביקש שתלכו לישון. די להיום! ה'חפץ חיים' אומר שמי שלא הולך לישון בזמן - למחרת, כל הלימוד שלו לא שווה. בחור ישיבה צריך לדעת לחיות על פי סדר! צריך ללמוד בזמן, לאכול בזמן ולישון בזמן. דעו לכם שבצבא, חייל שלא אוכל ולא ישן - נענש, כי הוא פוגע בכושרו הצבאי. אנחנו החיילים של הקב"ה, כך אומר ה'חפץ חיים', ואסור לנו לזלזל בכריאותנו! זהו! לכו לישון! - הוסיף ואמר.

כשראה שהבחורים לא ממש מזדרזים לעזוב, החל ר' אליעזר קפלן לכבות את עששיות הנפט, עד שאולם בית

המדרש שקע בחשיכה. או אז קמו נערי החמד ופנו לסטנציות שלהם למנוחת הלילה.

שמח חצקל'ה שאבא צייד אותו בדמי כיס. כך יכול היה להזמין תוספות מזון משביעות מבעלת הבית שלו. הוא שם לב שלייבל'ה אינו מופיע באופן סדיר לארוחות, אך חשש לשאול אותו בקשר לכך. כשבירר אצל ירחמיאל, הסתבר לו שלייבל'ה אין דמי כיס כיוון שאין מי שיתמוך בו.

הדבר ציער אותו מאוד. כבר חשב לכתוב לאבא על כך, ואולי תהיה לו, לאבא, עיצה טובה מה לעשות. אולם הדבר בא על פתרונו בצורה מפתיעה.

באחד הימים, בעוד הם יושבים ולומדים באולם בית המדרש, הופיע לפתע ה'חפץ חיים'. תחילה לא הבחינו בו התלמידים, כיוון שהיו שקועים בלימוד, אבל כשהתקרב אליהם - הבחינו בו והשתתקו במבוכה.

- המשיכו, חביבי, המשיכו! - אמר.

אבל הנערים התביישו. היו שחייכו במבוכה. מישהו הביא כיסא וה'חפץ חיים' הישיש התיישב באנחה והתבונן בהם. לפתע קרא ללייבל'ה ושאל אותו:

- מה שמך?

- לייב ברוידא.

- לייבל'ה, מדוע פניך רעות ואתה חיזור?

לייבל'ה משך בכתפיו ולא ענה.

- אתה אוכל היטב? - התעניין ה'חפץ חיים'.

- לא כל כך... - ענה לייבל'ה בבישנות - לפעמים חסר לי "ימים" (כלומר, אין לו מספיק כסף כדי לשלם לבעלת הסטנציה על מנת שתיתן לו ארוחות בצורה מסודרת).

- מאיפה אתה, לייבל'ה?

- מווילנא.

- האם יש לך קשר לעשיר והנגיד ר' יקותיאל ברויידא מווילנא? - שאל ה'חפץ חיים'.

- כן, הוא אבי - ענה לייבל'ה .

- האם אביך לא יכול היה לתת לך דמי כיס כדי שתוכל לאכול בצורה מספקת? וכי הוא ירד, חלילה, מנכסיו? - תמה ה'חפץ חיים'.

- חס ושלום! אבי הוא עשיר כמקודם. אולם למרות היותו שומר תורה ומצוות, אדיר היה חפצו לשלוח אותי לגימנסיה, על מנת שאוכל בבוא הזמן להשתלב בעסקיו ובמסחר אך לא הסכמתי. רציתי ללכת ללמוד תורה, ותורה בלבד. היה מתח בבית בגלל זה. היה מאוד קשה, כי אבי לא רצה לשמוע על אפשרות אחרת, בפרט שאני בנו היחיד. בסוף עזבתי את הבית ללא רשותו ובניגוד לדעתו, ובאתי לראדין. כששמע אבי על כל - כעס מאוד וניתק אתי כל קשר.

ה'חפץ חיים' היה המום.

דבריו של לייבל'ה, שנאמרו בכזו פשטות ותום, עשו רושם עצום על ה'חפץ חיים'. ניגש ה'חפץ חיים' ללייבל'ה, חיבק אותו, נשק לו על ראשו ואמר: - מהיום אתה אוכל אצלי בכל הסעודות. השמעת? בימי חול, בשבתות ובחגים!

אחר כך הוסיף בינו לבין עצמו: - כזו מסירות נפש ללימוד התורה! כזו מסירות נפש! בימינו?! הלוואי עלי ועל כל יוצאי חלצי!

מיד הורה הוא ללייבל'ה לבוא איתו.

הנערים התפעלו מאוד מתגובתו של גדול הדור. הם הבינו שבכך ביקש 'החפץ חיים' להביע את גודל התפעלותו והערכתו העצומה למסירות נפשו של הנער הצעיר, שנשטש כבודו של עולם ובחר בחיי דחק ורעב - והכל למען התורה הקדושה.

עמדו הנערים והביטו ב'חפץ חיים', הישיש נמוך הקומה, הפוסע אט אט כשלייבל'ה לצידו, מנסה להתאים את פסיעותיו הנמרצות לפסיעותיו הכבדות של הרב, וליכם רחב משמחה.

כשחזר לייבל'ה לסטנציה, סובבו אותו כל הנערים כעדת דבורים סביב פרח מלא צוף, והתעניינו - מה היה? ו- איך היה?

לייבל'ה סיפר, שה'חפץ חיים' דאג לו מיד לארוחה משביעה.

ר' לייב, בנו של 'החפץ חיים', סיפר ללייבל'ה, שפעם בא ר' אלחנן וסרמן עם הצעה ל'חפץ חיים': - הרי השכר בעולם הבא על לימוד תורה הוא גדול מאוד, ואילו מצב הישיבות מבחינה כלכלית גרוע מאוד. אם כן, יוותרו הישיבות על תשלום רגע אחד מלימוד בעולם הבא, ויקבלו את זה כתשלום בעולם הזה, וכך יוכלו הישיבות להתקיים.

- אתה יודע מה אמר מורי ורבי, אבי שליט"א, לר' אלחנן? - שאל ר' לייב - הוא אמר לו שזה לא רעיון מעשי! תאר לך - אמר אבי לר' אלחנן - שילד קטן לוקח שטר של מאתיים רובל, הולך למכולת ומבקש לקנות ממתק. הממתק עולה זלוטי (פרוטה) אחת. הרי לבעל המכולת לא יהיה כל כך הרבה עודף להחזיר לו, ולכן בעל המכולת לא יתן לפעוט את הממתק, אלא ישלח אותו חזרה לאבא ואמא עם השטר של מאתיים הרובל.

יושבים הנערים סביב לייבל'ה ושותים בצמא את סיפוריו. נתן הוציא מיד את מחברותיו והחל לרשום. קלמן הסביר לו, לחצקל'ה, שנתן מקפיד לרשום כל מה ששמע מה'חפץ חיים', ועל ה'חפץ חיים'. היו לו, לנתן, כמה מחברות. היתה לו מחברת כללית שבה רשם הכל, ואחר כך היה ממיין את מה שכתב לפי נושאים: חידושי תורה, משלים, מוסר, אמונה וכו'.

- לשם מה אתה כותב כל דבר? - לגלג עליו אחד הבחורים.

ירחמיאל יצא מיד להגנתו ואמר: - מה מפריע לך מה שהוא עושה? וחוז' מזה, יישר כוחו, מפני שהוא יודע להעריך את גדולתו של ה'חפץ חיים' ויודע שלא תמיד הוא יהיה איתנו.

- ש... ש... איך אתה מדבר? - נבהל קלמן - אל תפתח פה לשטן!

- שה' יאריך את ימיו ושנותיו של ה'חפץ חיים', הרי כולנו חיים מפיו ולתורתנו אנחנו צריכים! - אמר ירחמיאל - אבל ה'חפץ חיים' כבר עבר מזמן את שנת התשעים, ועלינו להיות מציאותיים! מכל מקום, כל הכבוד לנתן

שחרד לכל מה שה'חפץ חיים' מוציא מפיו. הלוואי ואני הייתי כל כך עקבי ומתמיד כמוהו - הוסיף באומרו - עוד יבואו ימים והכל ידעו להעריך כל מילה משל רבנו, 'החפץ חיים', דבר שנתן מבין כבר עכשיו.

פרק יא | שבת במחיצת ה'חפץ חיים'

בלילה, כשעמדו לעלות על משכבם, אמר קלמן לחצקל'ה:

- מחר יום שישי, כדאי ללכת לבית המרחץ בשעה מוקדמת כדי לנצל טוב יותר את הזמן.

- מתי אתה הולך? - שאל חצקל'ה.

- אני רוצה לקום מחר ב- 4:30 לפנות בוקר וללכת לבית המרחץ לפני התפילה.

- כשתקום, תעיר אותי! - ביקש חצקל'ה.

למחרת בבוקר, כשהעיר אותו קלמן, רצה חצקל'ה להסתובב לצד השני ולהמשיך בשנת הבוקר המתוקה. אך קלמן לא ויתר לו, ועד מהרה צעדו שני הנערים בדרך אל בית המרחץ. השמיים עוד היו חשוכים וכוכבים כבר לא נראו בם. מצטמרר חצקל'ה מהקור, אך למזלם בית המרחץ לא היה רחוק מהסטנציה של רוחל. בית המרחץ היה מבנה גדול, עשוי מקרשים. ארובה גדולה היתה קבועה לו בגגו, וגדר מעץ הקיפה אותו.

משנכנסו למקווה עטפו אותם אדי המים בהבל חם. יוסף, הבלן הזקן, ישב והתקין מטאטאים מזרדים. מטאטאים רגילים ומטאטאים רחבים. בכפות ידיו הגדולות היה מלפף את החבל וקושר היטב את הזרדים. כפות ידיו האדומות והמחורצות של ר' יוסף העידו על כך שזמן רב עבר מאז היה צעיר.

- אתם מהישיבה הקטנה? - שאל, קבע ר' יוסף.

- ואתה - אמר בפנותו לחצקל'ה - אתה חדש פה, אה?

- השבוע הגעתי - השיב חצקל'ה בביישנות.

- אני מכיר את כולם - הוסיף - נו, שתזכה להיות גדול

בתורה.

- אשריך, ר' יוסף, שזכית לגור בעיירה בה גר ה'חפץ

חיים'. האם זמן רב אתה מכיר אותו? - שאל חצקל'ה.

- נערי החביב - גיחך ר' יוסף - אם היה גילך כמספר

השנים שאני מכיר את ה'חפץ חיים', כבר יכולת להיות

הנכד של עצמך.

- אם כן, בוודאי זכורות לך "מעשיות" מה'חפץ חיים'

- אמר חצקל'ה כשהוא תקווה שר' יוסף ייענה לתחינה

המרומזת.

ואומנם הבלן הזקן חייך ואמר שאולי כדאי לשמור

סיפור לכל פעם שיבואו לבית המרחץ. אחר הוסיף: -

ה'חפץ חיים' אוהב מאוד לשמוע ליצנות מעבודה זרה ואני

משתדל למצוא "הלצות" מעניינות כי אוהב אני לראותן

צוחק.

- אולי תספר גם לנו סיפור כזה - הפציר בו חצקל'ה.

- מעשה בכומר - התרצה ר' יוסף והיטיב את ישיבתו
- מעשה בכומר שונא ישראל שרצה לעורר מהומות
ופרעות. חשב מה לעשות ומצא עיצה. הוא הציע להזמין
לוויכוח פומבי את אחד מגדולי היהודים, והראשון שיודה
שאיננו יודע - הוא זה שייכשל בוויכוח. הכומר היה בטוח
שהוא זה שינצח בוויכוח ובוודאי יתעוררו - לאחר נצחנונו
- מהומות ופרעות ביהודים.

כשקבלו היהודים את ההזמנה של הכומר - נבהלו. הם
ידעו שהכומר הלך בקי באותיות הקדושות וכמו כן יש לו
כושר דיבור. יודע הוא לעורר מהומות, והמוני האיכרים
הנבערים מדעת נסחפים אחר להט דבריו. היו היהודים
נבוכים ולא ידעו מה לעשות. והנה מגיע יהודי כפרי אל
הרב, ומבקש שיסכימו שהוא יתווכח עם הכומר.

- האתה תתווכח עם הכומר? - נבהל הרב.

- כן - אמר היהודי הכפרי והסביר את כוונתו - אם
אנצח אותו - מה טוב. ואם הוא ינצח אותי - תוכלו לומר
שאני יהודי כפרי וחסר ידיעות, וכך תוכלו לבטל את
תוצאות הוויכוח.

- נו - המשיך ר' יוסף הבלן - ביום המיועד הכריזו
תענית ואמרו י"ג מידות. מספר יהודים ליוו את היהודי
הכפרי לרחבה שלפני "בית התיפלה" שלהם. כל נכבדיה
של פולין היו שם, ברחבה; המלך, שריו, יועציו והארכיבישוף
הגדול של פולין. כולם באו לצפות בוויכוח. כולם רצו
לשמוע כיצד ינצח הכומר את היהודי. במיוחד ציפו הכל
לתוצאותיו של וויכוח זה.

עמדו האיכרים סביב הכיכר, שהוקמה בה לצורך
המעמד בימה גבוהה. אף כפריי הסביבה התאספו ובאו

מצויידיים בקלשונים גדולים. כל המכובדים ישבו על במה אחרת, שנבנתה מול הכיכר. דממה מסביב. המתח גדול. והנה פנה היהודי אל המלך וביקש:

- מכיוון שהכומר ידוע ומפורסם כמלומד גדול, ואני סתם יהודי פשוט, אני מבקש לשאול את השאלה הראשונה, אם הכומר הנכבד והמלומד יסכים לזאת - אמר, קד קידה לצד השני, הזדקף וחיכה.

הביט הכומר בבוז ביהודי הכפרי. כנראה חשב שהוא "טרף קל". מכל מקום ה' עזר, והוא הסכים. אולי מפני שלא חשש ממנו, אולי משום שמצא חן בעיניו כיצד החמיא לו היהודי בנוכחות המלך, הארכיבישוף וכל הנוכחים.

- אני מסכים - אמר הכומר ממרומי יהירותו.

הדממה מסביב מוחלטת. אפילו את הזוברים אין שומעים. כולם היטו אוזנם כאפרכסת לשמוע מי הראשון שיודה שאיננו יודע.

והיהודי שאל בפולנית:

- כיצד תתרגם, אדוני הכומר הנכבד והמלומד, את המלים הבאות מעברית לפולנית: "אינני יודע"?

- יא ניה וים (- אינני יודע) - השיב הכומר במהירות.

- שמעתם? - הכריז היהודי הכפרי בפנותו אל המלך

- הכומר אמר שהוא איננו יודע.

פנה היהודי לרדת מן הבמה. מיד התמלאה הכיכר

בצעקות, אך המלך היסה את כל הנאספים.

- היהודי ניצח בוויכוח - פסק - לכו בשקט לבתיכם!
- ציווה.

- נו - אמר ר' יוסף הבלן - מה כבר נשאר לכפריים
לעשות? הם התפזרו בשקט כשהם מדברים בינם לבין
עצמם, כיצד הכומר שלהם נכשל מיד בשאלה הראשונה.

קבוצת היהודים שליוותה את היהודי שלנו נשאה אותו
על הכתפיים לעגלה, ומשם יצאו בשמחה ובאו אל העיר
ברינה.

הגיעה כל החבורה העליזה אל הרב. הרב שמע על כל
מהלך הוויכוח והתפעל מהרעיון הגאוני של היהודי הכפרי.

- איך עלה על דעתך לשאול אותו כזו שאלה? - שאל
אותו.

- שכבוד הרב לא יחשוד בי שאני מלומד גדול - ענה
הכפרי - אבל קראתי ב"עברי טייש" (תרגום לאידיש של
פירושי רש"י), שברש"י כתוב "אינני יודע" ובאידיש
תרגמו "איך ויס נישט" (אינני יודע). נו, אם התרגום
לאידיש אומר על זה שהוא איננו יודע - כיצד יידע זאת
הגוי?

צחקו קלמן וחצקל'ה, וצחקו גם יהודים נוספים
שהזדרזו להשכים לבית המרחץ בערב שבת.

- אנחנו עומדים ומפטטים כאילו אנחנו בשבת אחרי
הטשולנט - אמר שלימל'ה החייט - צריך להזדרז
לתפילה!

מיד נפנו לענייניהם ומיהרו לתפילת שחרית. אחרי
התפילה הלכו קלמן וחצקל'ה לבית המדרש, ולמדו עד

הצהריים, כמו בכל אחד מששת ימי המעשה. אף זאת למדו מ'החפץ חיים', שהיה מתריע על בזבוז הזמן של ימי ששי ושבט.

- אילו ימי ששי ושבט לא היו נחשבים בכלל "ימי שנותינו בהם שבועים שנה" - אמר 'החפץ חיים' - עוד ניתן היה להבין איך אפשר לבטלם מתלמוד תורה, אבל הרי גם ימים אלו נכללים בתוך שבועים שנות היהודי והם מהווים כשליש מתוך כל החיים. כיצד אפשר, איפוא, לבטלם? במה שונים הם משאר ימי השבוע? - שואל גדול הדור, וכולם מושפעים מדבריו הנוקבים ומקדישים שעות לימוד רבות הן בימי ששי והן בשבתות.

בעוד הנערים מתארגנים בחדרם לקראת השבת המתקרבת, והשמש אף היא מתכוננת לרדת ממרומי מושבה ולהתפנות לקראת שבת מלכתא, שמע לפתע חצקל'ה שמישהו מכה שתי מכות חזקות על דלת הבקתה ומכריז בקול רם וחזק: - הדלקת גרות בעוד חצי שעה בדיוק! מיהר חצקל'ה החוצה והספיק לראות את שמש העיירה עובר במהירות לבקתה הבאה, ומודיע ליושביה באותה צורה על זמן הדלקת גרות.

- כך זה בראדין! - שמע את ירחמיאל לידו - ה'חפץ חיים' חידש כאן מנהג עתיק, ששמש העיירה יודיע על זמן הדלקת הגרות.

- אתה רוצה לשמוע את ה'חפץ חיים'? - פנה נתן בשאלה אל חצקל'ה.

- כן, ודאי! - ענה חצקלי'ה בהתלהבות.

- אם כן, כדאי להזדרז, אחרת כבר לא יהיה מקום בבית
ונצטרך לעמוד בחוץ.

מיהרו חצקלי'ה ונתן לביתו של ה'חפץ חיים'. כיוון
שהקדימו לא מצאו שם אלא כמה בחורים. אור השבת כבר
היה בו, בביתו של ה'חפץ חיים'. מהיכן נבע האור הזה?
חשב חצקלי'ה, אולי מהבית הנקי שלא מזמן הותקנה בו
רצפת עץ? אולי משולחן השבת הערוך? ואולי מעיניו
הקורנות של ה'חפץ חיים'.

שני הנרות שדלקו בפמוטות נחושת פשוטים האירו את
החדר - על אף שבחוץ עוד לא שקעה החמה. אט אט
התמלא החדר בבחורים. הגיעו גם ר' משה לבדינסקי ור'
נפתלי טרופ, ראשי הישיבה.

עמדו כולם והתפללו "קבלת שבת", ואחר כך החל
ה'חפץ חיים' לדבר אט אט ובקול שקט.

- פעם באתי לבית המרחץ - סיפר ה'חפץ חיים' -
ושאלתי את הבלן אם המים במקווה חמים.

- ודאי - השיב לי הבלן.

- אני נכנס לטבול במקווה - והנה המים קרים!

- איך אתה אומר שהמים חמים?! הנה, המקווה קר! -
שואל אני את הבלן.

- שפכתי חצי דוד מים חמים למקווה - התנצל הבלן.

- ניגשתי - ממשיך ה'חפץ חיים' - והכנסתי את ידי
לדוד המים, ואומנם, המים היו פושרים, כמו שחששתי.

- עכשיו זה מובן - אמרתי לבלן - כשהמים בדוד פושרים, המים במקווה כבר קרים לגמרי.

כך זה גם בחינוך, בני היקרים. אם האב או הרב לוחט ביהדות, כמו סיר שמונח על האש שדינו ככלי ראשון - בוודאי שילדיו או תלמידיו יהיו גם כן "חמים" ביהדות. אבל כשמורידים את הסיר מהאש והסיר מצטנן - אין לו כבר דין של כלי ראשון. אם האב פושר ביהדות - הילדים שלו כבר יהיו קרים לגמרי.

מה המסקנה, בני היקרים? המסקנה היא, שצריך להשתדל תמיד להיות ליד מישהו שהוא "סיר רותח" ביהדות, כדי שגם אתם עצמכם לא תצטננו, ואז גם ילדיכם יהיו, בעזרת ה', חמים ביהדותם.

שתק ה'חפץ חיים' וכולם דממו אף הם. החשיכה השתלטה על החדר, ונרות השבת האירו באור חמים את פניו של ה'חפץ חיים'. כמעט שלא ניתן היה להבחין בפניהם של ר' נפתלי טרופ ור' משה לנדינסקי, ראשי הישיבה שהקפידו אף הם לבוא בקביעות לשיחותיו של ה'חפץ חיים' בשבתות.

פניהם של רוב הבחורים התמזגו באפלולית השבת, שהאירה בליבותיהם הצעירים.

הולכת השבת ומשתלטת על כל החדר ועל כל ראדין, ומשם על כל פולין ועל כל העולם כולו. דממו קולות ה"יום חול" ורק קולו של ה'חפץ חיים' נשמע יחד עם קולה של השבת. שעתה של הקדושה היא. הקדושה שמאירה כמו קרן אור הבוקעת את כל העננים ויורדת מטה מטה לעולם, עד שהיא פוגעת בצמרות העצים, ומשם חודרת היא אל בין ענפיהם ומאירה כל עלה ועלה בנפרד. אלא

שקרן אור יורדת מלמעלה למטה, ואילו הקדושה, פה, בחדר, במחיצת ה'חפץ חיים, עולה מלמטה למעלה, ושם, מתחברת לקדושה של מעלה.

- בא בחור לתחנת הרכבת - ממשיך קולו של ה'חפץ חיים' לטוות את אריג הקדושה שמיועד לעטוף את כל העולם - ובתחנת הרכבת עומדות כמה רכבות. הבחור שלנו מתלבט על איזו רכבת יעלה. לכל הרכבות קרונות ובכל קרון יש שתי דלתות ושלוש מדרגות.

כדי לדעת על איזו רכבת לעלות, צריך הבחור שלנו לדעת להיכן הוא רוצה להגיע, וצריך הוא לדעת לאן נוסעת כל רכבת. אם פניו לוויילנא והוא עולה לרכבת הנוסעת לוורשא - הרי לא יגיע למטרתו.

בנים יקרים! - מפציר קולו של ה'חפץ חיים' - צריך לחשוב לפני שעושים משהו: למה אני עושה את זה? מהי המטרה שלי? האם המעשה הזה יקרב אותי למטרה או ירחיק אותי ממנה? אחרת, זה דומה למי שבא לתחנת הרכבת ועולה על הרכבת הראשונה שדלתה פתוחה. רק אחרי שהרכבת נוסעת - מגלה הוא שהרכבת נוסעת לוורשא, אבל הוא צריך להגיע לוויילנא כיוון שההורים שלו גרים שם!

כך זה גם בחיים! צריך לדעת מה המטרה של החיים! בשביל מה ה' ברא אותי? למה נתן לי כזו נשמה שאין לאף יצור אחר בעולם? למה נולדתי יהודי? מה התפקיד שלי בחיים? בשביל מה נתן לנו הקב"ה שכל לחשוב ויכולת דיבור? האם כדי לחיות כמו חתולים? הרי יכול היה לברוא אותנו כחתולים...!

בני היקרים, אני כבר זקן ושבע ימים, ואני יכול לומר לכם שהחיים עוברים במהירות. כשהאדם צעיר הוא חושב שיש לו עוד הרבה זמן עד שיזקין, אבל כשמביטים אחורה, אל השנים שכבר עברו - רואים שהחיים עברו, חלפו במהירות. עבר רגע - הוא שייך כבר לעבר. העתיד עוד לא קיים. אז מה יש לנו? רק את ההווה. וההווה הלא הוא כל כך קצר! כך הם גם כל החיים - אוסף של רגעי הווה. אם אני מנצל אותם כדי לעשות את תפקידי בעולם - הרגע הקטן של ההווה הופך להיות מנוף אדיר שמקרב אותי לתכלית.

נשמתו של היהודי הלא שואפת להתחבר אל הקב"ה, כמו שאור הנר נמשך כלפי מעלה. ובשביל זה צריך ללמוד תורה, צריך להיות שקוע בתורה. כי התורה היא אש. וכשאנחנו לומדים אותה, אנחנו עצמנו הופכים להיות חמים ומשפיעים חום של קדושה על אחרים.

ה'חפץ חיים' פסק לפתע. דממה של רגע. דבריו עוד הדהדו בחדר, נספגו במהירות בלב הנוכחים, ומיד נעמדו הם לתפילת ערבית של שבת.

שוכב חצקל'ה במיטה וגעגועים צובטים את ליבו. נזכר הוא בשולחן השבת אצל סבתא גיטל. בשבת בבוקר היו אבא, שיינדל'ה והילדים הולכים אחר התפילה אל ביתם של סבא וסבתא. נזכר הוא בערגה בזמירות השבת שסבא-רבא יעקב, בעל הקול האדיר, היה שר יחד עם סבא אברהם נמוך הקומה ויחד עם אבא. שרים היו במתיקות ובדבקות שכמעט העלו בו דמעות. טעם מאכלי השבת הטעימים שהכינה סבתא גיטל היה כל כך מוחשי, עד שחצקל'ה

דמיינ אפילו את ריחם... מסתובב חצקל'ה במטה, מתהפך מכאן לשם ומשם לכאן, ומתקשה להירדם.

- חצקל'ה, הרוצה אתה לצאת לטיול קצר? - שואל ירחמיאל בלחישתה.

- אתה עדיין ער? - לוחש חצקל'ה - אני מקווה שלא הפרעתי לך לישון! - הוא מוסיף.

- לא! מה פתאום? בוא נלך!

קמים שני הנערים, מתלבשים, ויוצאים לסיבוב בעיירה. יש בתים שכבר לוטים בחשיכה. באחרים עדיין מהבהבים הנרות. השמיים המכוכבים מציצים ממעל על העיירה השרויה בעונג שבת, בצילו של ירח המראה את פרצופו החיזור ומלכסן מבט אל שני הנערים המטיילים לאיטם הלך ושוב לאורך הרחוב הראשי של ראדין.

מספר חצקל'ה לירחמיאל על ברזנה, על משפחתו, על רבי איצ'לה פטצ'ניק. וירחמיאל מקשיב. יודע ירחמיאל להקשיב. ליבו הרגיש קולט את פעמי געגועיו של חצקל'ה, ובהקשבתו עוזר הוא לחצקל'ה למסוך את כאבי געגועיו במלים ותאורים.

מספר חצקל'ה על סעודה שלישית בביתו של רבי איצ'לה פטצ'ניק. מספר הוא איך רבי איצ'לה היה קורא לו ואומר:

- בוא, שב לידי ותאכל מהדגים הממולאים ומהחלות שסבתא גיטל שלך הכינה לכבוד סעודה שלישית.

וירחמיאל מבין עד כמה אהבתו של רבי איצ'לה פטצ'ניק ליהודיה של ברזנה חסרה לו, לחצקל'ה, כשהוא כאן - בראדין.

מספר הוא על יושע-בער בן דודו, ועל המהפכה העוברת על ברזנה ומשנה את פני הנוער בה. עד שמודה חצקל'ה ששמה הוא שזכה להגיע לראדין ולהיות קרוב ל'חפץ חיים', לגדול הדור.

ירחמיאל מרגיש שהוקל לחצקל'ה, וגם הוא מספר לידידו על עיירתו אסטריין, הלא היא אוסטרהא.

- אוסטרהא - מספר ירחמיאל - היתה עיר רבנותו של המהרש"א, רבי שמואל אליעזר הלוי איידלס, לפני כשלוש מאות שנה. ומדוע חתם בשם איידלס? הלא איידל הוא שם של אשה? ובכן, איידל ליפשיץ היתה חותנתו של המהרש"א - סיפר ירחמיאל - היא היתה אלמנתו של רבי משה ליפשיץ, רבה של בריסק. אחרי שהתאלמנה פתחה בית מסחר והיתה לעשירה מופלגת. היא לקחה את המהרש"א כחתן לבתה לאחר שהבטיחה לו גדוניה גדולה והביעה נכונות לתמוך בו כל ימי חייה.

לאחר נישואיו בחר לו המהרש"א כמה עילויים חריפי מוח, והביא אותם איתו לפוזנא. חותנתו הצדקת, הרבנית איידל, פרשה את חסותה עליו ועל בני חברתו. היא העמידה את רכושה הרב לרשותו, ובלבד שיוכל לעסוק בתורה מתוך מנוחת הנפש.

במשך הזמן הרחיב המהרש"א את ישיבתו וצירף אליה תלמידים גדולי תורה ויראה, שנקראו בשם "החבורה הקדושה", כיוון שעסקו בתורה בקדושה ובטהרה מתוך פרישות מכל תענוגי העולם הזה.

חותנתו הנגידה של המהרש"א נפטרה כשישישה מופלגת בגיל מאה. לאחר פטירתה התברר לתדהמת כולם, שהיא לא השאירה אף פרוטה ליורשיה. היא הוציאה את יתרת רכושה בימיה האחרונים להחזקת הישיבה, סכום שהספיק עד תום שלושים ימי האבל לפטירתה.

לאות תודה לחמותו, שכבדה אותו כל כך והחזיקה את ישיבתו במשך שנים רבות, הוסיף המהרש"א לשמו את הכינוי 'איידלס' (כלומר: של איידל), ומזמן זה והלאה חתם על מכתביו ותשובותיו: שמואל אליעזר איידלס.

מאז פטירת חותנתו הצדקת קיבל המהרש"א את כתב הרבנות בערים שונות. העיר האחרונה בה כיהן כרב היתה אוסטרהא שלנו.

היודע אתה, חצקל'ה, שהמהרש"א חקק על משקוף דלת ביתו באוסטרהא את הפסוק "בחוף לא ילין גר, דלתי לאורח אפתח" (איוב ל"א)?!

ואומנם, בעל חסד גדול היה המהרש"א, ממון רב פיזר לנצרכים, וביתו היה פתוח לכל מר נפש ונדכא. את אורחיו שירת בעצמו. הבית שלו אינו קיים היום. הבית עצמו נחרב, אולם האבנים עליהן חקוק פסוק זה נמצאות בארון, בבית הכנסת שלנו.

כיום כמעט לא מורגשת השפעתו של המהרש"א על יהודי אוסטרהא. אני מסופק אם יודעים בני הנוער באוסטרהא על המהרש"א, תולדות חייו ופועלו...

ממשיך ירחמיאל ומספר שאסטרין דומה מאוד לברזנה. גם היא עיירה קטנה שנחשפה לרוחות החדשות. רבים מבני הנוער בה נוטים אחר התנועה הקומוניסטית, ורבים

אחרים הולכים שבי אחר הציונות. יש אפילו מבוגרים רבים שנמשכים אחריה. אביו של ירחמיאל הוא שוחט ובודק שם, באסטריין ובסביבה. מספר הוא על אמו ועל אחיו ואחיותיו. יש לו את נשוי, שהוא אברך שלומד במיר, ואח אחר שלומד בגרודנא אצל הגאון, ר' שמעון שקופ. אחיו הצעיר ממנו בשלוש שנים לומד בכרנוביץ, אצל הגאון, ר' אלחנן וסרמן. אחותו, הגדולה בבנות, לומדת בקראקוב אצל הצדקת, הגברת שרה שנירר והיתר עודם קטנים ומצויים תחת סינורה של אמא.

שוזרים להם חזקל'ה וירחמיאל את סיפוריהם ומוצאים את השווה ואת השונה. חברות נרקמה לה שם, ברחובה של ראדין, חברות המבוססת על רגישות והקשבה. רגש של אחווה ממלא אותם בתחושת אחדות נעימה.

פוסעים הם ביחד, ובלי מלים כורתים הם ברית של ידידות, שרק הירח של ליל שבת הפוסע בעקבותיהם, עד לה.

- אולי תיכנסו לשתות כוס תה חם עם עוגה טעימה?
- פונה אליהם שליימל'ה החייט, שעדיין לא עלה על יצועו.
- בשמחה מקבלים הנערים את הזמנתו הבלתי צפויה. נכנסים הם לבקתתו ונהנים מהכיבוד הטעים.

פרק יב | הצריף

עד לפני מספר שבועות התנהלו העניינים בראדין כמימים ימימה. אבל מאז - סוערות הרוחות. העולם הגדול מגיע גם לראדין. המון מושגים חדשים מתגלגלים בפיותיהם של אנשיה. "דינאמו", חשמל, תחנת כוח, חיבור כל העיירה לרשת, מתגים... ברחובות העיירה מותקנים פנסים שיוארו באמצעות חשמל.

הנה הגיע היום הגדול. בכל בתי העיירה הותקנו נורות של חמישה-עשר ואט. הותקנו מתגים. אברמק'ה העגלון, שקצת התמצא בנושא החשמל, עבר בכל הבתים ובדק שכל המתגים מורמים. מעט אחרי "מעריב" חזרו הכל לבתיהם. גם הבחורים חזרו לסטנציות שלהם.

לפתע - "ויהי אור"! בבת אחת הוארה כל העיירה באור החשמל.

כך חוברה גם ראדין הקטנה לעולם הגדול והמודרני.

בית המדרש של ישיבת ראדין עדיין מואר בעששיות של נפט. הנפט מעלה פיח שחור. יש בחורים הרגשים לכך.

קבוצה של בחורים הגיעה אל ה'חפץ חיים' על מנת לשכנעו ולבקשו לצרף גם את הישיבה לרשת החשמל. אך ה'חפץ חיים' סירב. אולם כשאמרו לו שתאורת הנפט גורמת להם לבעיות בריאותיות - הסכים, ואף הורה להזמין מיד את החשמלאי.

ר' אברמק'ה, העגלון של ה'חפץ חיים', החליף את סוסו ועגלתו ב"אוטו". בבית הדואר התקינו טלפון. "העולם הגדול" נפל על ראדין בפתע פתאום. התרגשות אנשי העיירה בשיאה.

- בואו לראות עגלה נוסעת בלי סוסים! - קראה סבתא שרה לנכדיה.

- מי היה מאמין! - מתמוגג יוסף הבלן - האור הזה ממש מעשה כשפים!

- עכשיו אפשר ללמוד בלי לשאוף פתם לריאות! - נאנח בהקלה שמואל, אחד מבחורי ישיבת ראדין.

- אדם מדבר בלודז' - ושומעים אותו כאן, בראדין. שמעתם?! - נאנח ה'חפץ חיים' - מה לומדים מזה? לימוד גדול לומדים מזה! צריך ללמוד מזה קל וחומר, שאם שומעים אותו פה למטה, ודאי שגם שם, למעלה, שומעים אותו.

בכל ערב, כשהיתה מתחדשת אספקת החשמל, היו בתי העיירה מוארים בבת אחת. לפני שבת היו צריכים לזכור להשאיר את המתג מורם, כדי שהבית יהיה מואר כשתחודש זרימת החשמל.

בשבת השנייה שכח ר' שמשון, בעלה של רוחל בעלת הסטנציה שלהם, להשאיר את המתג מורם. רוחל הדליקה

נרות שבת. שבת נכנסה. ר' שמשון, ילדיו והנערים שהיו בסטנציה, כבר הלכו לבית הכנסת וקיבלו את השבת ב"לכה דודי" - כשלפתע נזכר ר' שמשון ששכח להשאיר את המתג מורם. שאל את ראש הישיבה, הרב ר' נפתלי טרופ, מה לעשות. אך לא ניתן היה לעשות דבר.

באותו ליל שבת אכלו אצל ר' שמשון לאור הנרות.

לאחר הסעודה הזדרזו כולם ללכת לישון, מחשש שכאשר יכבו הנרות - תשתלט החשיכה. אומנם עששית הנפט ליד חדרם האירה את הפרוזדור, אך תאורה זו לא הספיקה להאיר גם את הסועדים בסעודת השבת.

הדבר חזר על עצמו אצל כמה משפחות, וה'חפץ חיים' למד מזה מוסר גדול:

- אור החשמל רומז לאור התורה - אמר - אור התורה קיים תמיד. כמו שבחשמל צריך להרים את המתג כדי שהחשמל יאיר, כך גם צריך לפתוח את הלב ולתת לאור התורה להיכנס ללב ולמוח, ולהשפיע על הרגשות ועל המחשבות, כדי שאלו ישפיעו על המעשים. מי שאוטם אוזניו מדברי תורה - דומה למי שאיבד מדליק את המתג ונשאר בחשיכה.

הזמנים משתנים במהירות, ואיתם משתנה גם התפאורה. הפשטות מטואטאת מראדין. אט אט מפורקת פה בקתה ושם גם כן, ובמקומן עולים, מתרוממים ומתנשאים בתי אבן יפהפיים בעלי גגות אדומים. בחלונות הבתים מופיעים וילונות עם עיטורי תחרה. מהבתים מסולקים ספסלי העץ הפשוטים, ואת מקומם תופסים שולחנות מהוקצעים מעץ

כבד וכהה, וכסאות מרופדים בבדים יפהפיים, המושכים את העין ואת הלב.

- אין עינו של ה'חפץ חיים' צרה, חס ושלו, ברווחתם של אנשי ראדין, אך מתקשה הוא להתרגל למושגים החדשים - כך מספר לייבל'ה לחצקל'ה.

כשקנו שניים-עשר כסאות לביתו של ה'חפץ חיים', הסתובב הוא מפינה לפינה ואמר: - שניים-עשר כסאות!? בשביל מה צריך שניים-עשר כסאות? לקב"ה אין אפילו כיסא אחד שלם, ואילו כאן בבית יש שניים-עשר! אני פשוט לא מבין!

וכשהוא רואה את בתי האבן החדשים, רוטן הוא: - בשביל מה משקיעים, בשביל מה? כמה זמן חושבים הם שיחיו? וכי יש מישהו שחי לנצח? מה יהיה עם הבית שלו כאן? הלא הוא יישאר ליורשים! אבל מה הוא עושה בשביל הבית שלו שם, בחיי הנצח? כך מסתובב הוא בכל פינות הבית, ומדבר, כביכול, לעצמו.

- אתמול באה נכדתו של ה'חפץ חיים' - סיפר לייבל'ה, ואמרה בגאווה לסבא שלה: - סבא, אני יודעת לדבר בכמה שפות! - והחלה למנות את השפות.

- ובאיזו שפה תדברי שם למעלה? - שאל אותה הסבא...

יהודי אחד בא והתלונן בפני ה'חפץ חיים' על מצבו הכלכלי הדחוק.

- אין לי במה לחיות - מסביר הוא.

- ובמה למות כבר יש לך? - שואל ה'חפץ חיים', כשהוא מתכוון לומר שצריך לאסוף מספיק זכויות בעולם, הנה כדי לא להגיע בחוסר כל לעולם הבא. שהרי רק תורה,

מצוות ומעשים טובים - הם שמלווים את האדם לבית עולמו.

כך מקבלים לייבול'ה וחבריו המחשה כיצד חיים כשהעולם הזה הוא רק פרוזדור בו מתכוננים לטרקלין, שהוא העולם הבא.

מתרבים בראדין אנשים מחוגי הבונדיסטים והציונים. הם ארגנו צריף ופתחו בו ספרייה ציבורית ובה ספרי מינות וכפירה. אנשי "השומר הצעיר" הקימו מועדון חברתי ובו הציגו הצגות השמות ללעג ולקלס את עולם התורה. וה'חפץ חיים' התהלך כארי בסוגר.

- חוצפה שכזו! שפה, בראדין, עיירתו של ה'חפץ חיים'
- יעזו ה"מסכילים" לבנות כזה "עגל"? - זעם ירחמיאל.

- זה ממש אסון! - קרא חצקל'ה - אתם יודעים מה גרמה הספרייה הציבורית לעיירתו ברזנה? חייבים לעשות משהו! - הוסיף.

- אבל מה ניתן לעשות? - שאל נתן.

- אינני יודע... - אמר חצקל'ה - אבל כך זה לא יכול להימשך!

- בוא נמנה "מרגלים" שירגלו מה הולך "אצלם"! - הציע אברהם.

- מי שכתב את המכתב - שישלח אותו! - אמר לייבול'ה ברומזו לאברהם, בעל ההצעה, ליטול יוזמה זו על עצמו אך דווקא דוד הזדרז ונענה מיד.

- אני מוכן! - התנדב דוד.

- גם אני! - אמר חצקל'ה.

- גם אני מתנדב - הציע את עצמו ירחמיאל.

- רק היזהרו! - אמר לייבל'ה - אלו פראי אדם וחשודים
על ג' עבירות שייהרג ואל יעבור עליהן.

כבר באותו לילה יצאו דוד, ירחמיאל וחצקל'ה לטיול
"תמים" בעיירה. הם החליטו לטייל כל יום במסלול שעובר
על יד הספרייה הציבורית הקטנה. כך יתרגלו כולם
למציאותם בסביבה זו. כל פעם שעברו שם היו שקועים,
כביכול, בלימוד המסכת אותה למדו, בבא קמא.

ביום החמישי לסיוריהם הבחינו באוטו שהגיע עד
לצריף של הספרייה. מהאוטו הורדה חבילה ענקית.

- מה זה יכול להיות? - לחש חצקל'ה.

- בואו נסתתר בין השיחים ונראה - הציע דוד.

- אולי זו מכונת תפירה חדישה? - שיער חצקל'ה.

- לא נראה לי! בשביל מה הם צריכים מכונת תפירה
משוכללת? - שאל דוד.

- ש... ש... - היסה אותם ירחמיאל.

אחרי שהתרחקו מהצריף, החליטו דוד וירחמיאל לחזור
לבית המדרש של הישיבה לצעירים, בעוד חצקל'ה פנה
לבית המדרש של ישיבת ראדין (הישיבה הגדולה).

הערב כבר רד ובית המדרש היה מואר. רוב הבחורים
ישבו בזוגות ולמדו בריכוז, כשאין הם מתייחסים לאיש
מלבד לחברותא שלהם. חצקל'ה העיף מבט וסקר במהירות

את בית המדרש. באחת הפינות מצא את הבחור שמוליק מינסקר והשאיר לו פתק.

בפתק כתב שאחרי הלימוד יבוא לסטנציה שלהם. כך סיכמו ביניהם, שאם יש ל"מרגלים" דבר מה חשוב להודיע, שיודיעו לשמוליק מינסקר, ואם יהיה זה באמצע הלימוד - שישאירו לו פתק.

כעבור שעתיים הופיע שמוליק בחדרם של חצקל'ה וחבריו.

חצקל'ה, ירחמיאל ודוד ניסו לתאר לו כיצד נראה המכשיר שהגיע לצריף. שמוליק לא הצליח להבין באיזה מכשיר מדובר, לכן החליט שייצא לצריף יחד עם דוד, חצקל'ה וירחמיאל, ויראה אותו במו עיניו.

חשיכה כמעט מוחלטת שררה ברחוב. רוב תושבי העיירה כבר נמים את שנתם. רק מחלונות בודדים בוקעים אורות, שמדגישים עוד יותר את העלטה שמסביב. גם הירח שיתף פעולה. היה זה ערב ראש חודש וירח לא נראה. עננים כבדים כיסו את השמיים.

מחלון הצריף עולה אור.

שמוליק, חצקל'ה, דוד וירחמיאל מתקרבים בזהירות. רעש נורא נשמע מתוכו.

- זה דומה לרעש של רכבת! - לוחש ירחמיאל.

- ש... ש... - מהסים אותו היתר.

שמוליק מסמן להם להישאר בין השיחים, וזוחל עד שמגיע לחלון. כעבור מספר דקות חוזר ומסמן להם לבוא אחריו.

כשהתרחקו מהצריף, אמר שמוליק בקול רציני שמבשר על צרות: - זוהי מכונת הדפוס! ראיתי כזו במינסק.

- ולמה זה כל כך חמור בעיניך? - שואל ירחמיאל.

- כיצד יודע אתה שאני חושב שזה חמור? - שואל שמוליק.

- אני שומע דאגה בקולך...

- אומנם כן! מוטרד אני מאוד! שמעתם את הרעש שבקע מהצריף?

- כן - עונים הם.

- ובכן, הם מדפיסים ומשכפלים שם. חידושי תורה אין שם - את זה אני מבטיח לכם! זה בוודאי רעל שיופץ לקראת שבת בכל בתי ראדין.

חוזרים דוד, ירחמיאל, חצקליה ושמוליק לסטנציה של רוחל. שם מחכים להם יתר הבחורים בכליון עיניים.

מספרים הנערים מה ראו עיניהם ומה שמעו אוזניהם. חוששים כולם מפני ה"ארס" העומד להשתלח בנשמות יהודי ראדין התמימים.

דממה יורדת עליהם. אין זו דממה של מנוחה ורוגע, אלא של מתח וחיפוש דרך. מה עושים? איך מתמודדים עם ה"צרה" הזו?

- יש לי רעיון! - אומר אברהם.

כל העיניים ננעצות בו, והוא מתווה את תוכניתו במהירות:

- באולם ישיבת ראדין יש תנור גדול ששמים בו פחמים ומבעירים אש כדי לחמם את האולם. אני מציע שנלך כולנו לצריף בשעה שכולם יישנו, ניקח את הדפים שכבר שוכפלו וגם את הספרים המשוקצים שלהם, ונקיים "ובערת הרע מקרבך".

אמרו ועשו!

כשהיו בטוחים שכל אנשי ראדין כבר נמים את שנתם, ואולי מתהפכים פעם ראשונה או אפילו שניה על משכבם, חמקו להם לייבל'ה, דוד, ירחמיאל, חצקל'ה, קלמן, נתן, מוטל הייקה, משה, מוטל טיקטינר, אברהם ושמוליק לאוויר העיירה הקריר והחשוך. הם נחלקו לזוגות - מלבד חצקל'ה וירחמיאל, שאליהם הצטרף שמוליק.

כל זוג היה צריך להגיע לצריף בהפרש של כמה דקות מהזוג הקודם. תוך כמחצית השעה היו כולם מרוכזים סביב הצריף.

אברהם ש"ידי זהב" לו, "טיפל" במנעול הצריף והצליח לפתוח אותו בלא טורח כלל.

לייבל'ה הדליק נר ולאורו מהרו הנערים לחבילות הדפים המשוכפלים שהיו מונחים מוכנים לחלוקה על יד הדלת. כל נער לקח חבילת דפים, ועכשו היו צריכים לעשות את כל הדרך חזרה, עד שהגיעו לבית המדרש.

מספר בחורים מבוגרים ישבו ולמדו בהתמדה כאילו היה זה אמצע היום. ניגשו הנערים אל התנור הגדול, שמוליק הסיט את המוט הארוך שסגר על התנור ופתח את דלתו. חיש מהר השליכו את העלונים לתוכו, וראו בשמחה

כיצד אוחזת בהם האש. מהרו שוב לצריף. הפעם רוקנו את כל ספרי התועבה, וחזרו לאולם הישיבה.

אחד מבחירי הבחורים של הישיבה הגדולה, אהרן שמוקלר, הבחין בהתרחשות הבלתי רגילה שהתחוללה בבית המדרש. הוא ניגש אליהם והתעניין במעשיהם. הנערים ספרו לו שאברהם "טיפל" גם במכונה על מנת שזו לא תוכל יותר לתפקד.

- חבל שלא קיבלתם אישור על מעשיכם - אמר אהרון - לעשות מעשים כאלה בלי לקבל אישור מזקנים? מי יודע אם יהיה לזה קיום. אני מתפלל בשבילכם שהכל יעבור בשלום.

חזרו הנערים אל הסטנציה שלהם, כשהם מלאי חששות מה"מנה" שיקבלו בעבור התעלול שעוללו.

לייבל'ה כבר התחרט שלא התייעץ קודם לכן עם ה'חפץ חיים'. גם אצל האחרים עלו הרהורי חרטה ופרפורי חרדה.

אתא בוקר. הגיעו הפרתחים אל הצריף שלהם - וגילו מה שגילו. הם לא היו צריכים לחפש הרבה כדי למצוא ידו של מי במעל, כיוון שעקבות ברורים של עלונים שנפלו בדרך, הובילו היישר אל אולם ישיבת ראדין.

הם התפרצו לאולם, מיהרו לתנור, פתחו אותו וגילו בו את גלליהם הנשרפים. בהרימם קול שאגה יצאו בחרון אף מאולם הישיבה, ופנו היישר - - - אל ביתו של ה'חפץ חיים'.

מאתיים הצעדים שהפרידו בין אולם הישיבה לביתו של ה"סבא קדישא", לא ציננו אותם מזעמם הנורא. בצעקות ובשאגות על העוול הנורא שנעשה להם נכנסו לביתו של גדול הדור, הגאון ה'חפץ חיים'.

מה קרה שם בדיוק, בביתו של ה'חפץ חיים', מי אמר, מה אמר, ולמי אמר - אין יודעים. ר' אליעזר, נכדו של ה'חפץ חיים', סיפר ללייבל'ה (שסיפר מאוחר יותר לחברי הסטנציה שלו), שאחד הפרחחים - כנראה נשמה אומללה של איזה ערב-רב מעורב בעמלקי, פער את לועו, הטיח דברים ב'חפץ חיים' ואף קילל אותו. והנה, בעודנו צורח וצועק בטירוף, יצא הלז את ביתו של ה'חפץ חיים', רץ לכיוון הנהר, שם קפץ למים והטביע את עצמו!

הזעזוע בראדן היה גדול. כולם דיברו על המיתה המשונה. הרחוב נחלק בין אלו שטענו שה'חפץ חיים' קילל את הבחור ולכן נפטר, לבין אלו שטענו שהחוצפה של הבחור חזרה אליו כבומרנג והרגה אותו, כיוון שכל הפוגע בתלמיד חכם, קל וחומר בגדול הדור, מכניס את עצמו ליורה רותחת, שהרי "נשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב". מה שבטוח, שאף אחד לא זכר את מה שקרה ב"צריף" - וכך נפטרו הנערים מעונשה של תגובה.

אלא ש"הם" - הציונים והבונדיסטים שחברו הפעם - לא למדו לקח, אספו כסף ובנו בניין מפואר יותר וגדול יותר לעבודה-זרה שלהם.

- כך זה כשלא מתייעצים עם "גדולים"! - שיתף לייבל'ה את חבריו במסקנתו.

לא רק שבנו בניין מפואר לספרייה שלהם, אלא אף נתנו את עיניהם בקופת ה'חברא קדישא' והחליטו להקים 'חברא קדישא' חדשה.

שוב סוערות הרוחות בראדין. גדליה הנפח צועק על נחמן הקצב; חנצ'ה לא מדברת יותר עם בתיה; אברמק'ה העגלון רב עם ברל העגלון וכבר הם מנהלים הנהלת חשבונות מדוקדקת על כל מיני עניינים שאין להם שום קשר ל'חברא קדישא'.

המחלוקת מתפשטת במהירות כאש בשדה קוצים. האווירה העכורה משפיעה אף על הנערים רוח נכאים. חצקל'ה רצה לדבר עם אברמק'ה העגלון, אך ירחמיאל מנע זאת ממנו באומרו בשם אמו, שהמטאטא מטאטא את כל הבית; כל הבית מתנקה, אך הוא עצמו נשאר מלוכלך. כלומר, להועיל לא בטוח שיצליח, אך עלול הוא לצאת בנזק מכל העניין, ולכן מוטב שלא יתערב.

והנה מתפרסמת הודעה מטעם ה'חפץ חיים'. מבקש הוא מכל תושבי ראדין להגיע לתפילה בשבת בבוקר בבית הכנסת הגדול.

שבת בבוקר - והתפילה נערכת בנוכחות כל אנשי העיירה. גם ר' נפתלי טרופ ור' משה לנדינסקי, ראשי הישיבה, הרב אלחנן וסרמן שהתארח באותה תקופה בראדין, וכן כל הבחורים - כולם הגיעו לבית הכנסת.

אחרי התפילה עולה ה'חפץ חיים' לבימה:

- אחים יקרים - אומר הוא - אני נמצא בראדין כבר יותר מחמישים שנה. זוכר אני את כל האנשים שהתפללו כאן. זוכר אני איפה ישב שמרל הנפח ויוסק'ה הקצב,

שמשון העגלון וחיימק'ה הבלן, ועוד רבים אחרים. איפה הם היום? מה נשאר מהם היום? רק תלולית עפר שם - אמר ה'חפץ חיים' והצביע לכיוון בית החיים - אני מאחל לכולכם אריכות ימים עד מאה ועשרים שנה, אבל בסופו של דבר הרי כולנו נגיע לשם - המשיך ה'חפץ חיים', כשהוא מצביע לעבר השמיים - וישאלו אתכם למה התערבתם במחלוקת. אתם ודאי תגידו שלא ידעתם שזה כל כך חמור. ודאי תרצו להיתלות בי! תגידו שישב ביניכם יהודי, שכולם אמרו עליו שהוא תלמיד חכם, והוא לא אמר לכם שהמחלוקת אסורה.

רחמו עלי, אחים יקרים! אל תזכירו את שמי שם למעלה. בבקשה מכם, יש לי את חבילת העוונות שלי, והאמינו לי - התחנן ה'חפץ חיים' על נפשו - היא מספיק כבדה. אין לי כוח לסבול גם בגלל המחלוקת הזו. תעשו לי טובה - בכה ה'חפץ חיים' בעצם יום השבת - אל תזכירו אותי...

השתררה דממה. פה ושם שמעו מישהו מקנח את חוטמו.

- תשמעו מה שמציע לכם זקן כמוני - המשיך ה'חפץ חיים' - ותרוותו מזה רק טוב. במשך שלוש השנים הבאות עשיר ועני ייקברו פה בראדין בלי לשלם כסף. פשוט, נעשה חסד של אמת עם הנפטרים! ומספיק שתטפל בזה 'חברא קדישא' הישנה - אין צורך בשום חברה חדשה.

הצעתו של ה'סבא קדישא' התקבלה!

רצה ה'חפץ חיים' לעורר את באי ביתו ושומעי לקחו על עוונות חמורים אלו של מחלוקת וגרורותיה ולכן הזכיר להם את דובער העגלון.

- ודאי זוכרים אתם אותו - הזכיר ה'חפץ חיים' - הוא השכיר את הבקתה הסמוכה לביתו לשלומצ'ע האלמנה, שהיתה מטופלת בכך קטן, ולא היה לה כסף לשלם בעבור שכר הדירה. מה עשה? הוא דחף פנימה את הגג שהיה מעל לבקתה של שלומצ'ע אל עבר ביתו. היה זה באמצע החורף. האלמנה ובנה נשארו ללא קורת גג ונזרקו לתוך השלג. כל העיירה רעשה באותם ימים מגודל אכזריותו של האיש. שלושים שנה עברו מאז! חיכיתי כל אותו זמן לראות מה יהיה בסופו. כעבור שלושים שנה נושך דובער העגלון על ידי כלב שוטה. הוא חלה בכלבת ומת מוות איטי ומלווה בייסורים גדולים. אנשי ה'חברא קדישא' לא רצו לטפל בו מפחד שיידבקו אף הם, ולבסוף נקבר בקבורת חמור מאתורי הגדר. לי ברור שהוא נענש מפני שזרק את האלמנה שלומצ'ע ובנה לרחוב, ועוד באמצע החורף - אמר ה'חפץ חיים' בנחישות והוסיף - הרי הקב"ה הוא אבי יתומים ודיין אלמנות! ברור לי שהקב"ה העניש אותו על האונאה שגרם לאלמנה ולבנה היתום. צריכים לדעת בידיעה ברורה שיש דין ויש דיין! - הדגיש שוב ה'חפץ חיים' בהתרגשות - ומחלוקת מביאה לידי אונאה! התוצאה היא כאב לב גדול. לכן צריך להזהר מאוד מאוד שלא להגרר, חס ושלום, למחלוקת.

רוח המחלוקת יצאה מהמפרשים. הוצאת עניין הממון הוציא אף את עוקץ המריבה ממקומו, והאנשים שבו לבתיהם ברוגע. ושוב אפשר לראות את גדליה הנפח מטייל עם נחמן הקצב; בתיה מביאה לחנצ'ה מתכון של עוגת גבינה עם אוכמניות; גם אברמק'ה העגלון עוזר לברל העגלון לטפל בסוסו. ושוב פוסעים להם אנשי ראדין לאיטם, כשחיוך מלבב מלכד אותם לעיירה יהודית חמה.

פרק יג | התפילין

במכתבו הזכיר אבא לחצקל'ה שעליו להניח תפילין החל מראש חודש אדר, והציע שאולי כדאי שיפנה לאברך מבוגר שינחה אותו.

חצקל'ה פנה לר' יונה קימפינסקי, עליו שמע שהוא אברך רציני וירא שמיים, על מנת שידריך אותו בענייני התפילין.

קבעו יום ושעה, וכשהגיע הזמן, פשפש חצקל'ה במזוודתו, הוציא את נרתיק התפילין שתפרה לו שיינדל'ה, והלך לר' יונה.

מתרגש חצקל'ה. הנה, גם הוא יניח תפילין כמו בוגר. מצטרף הוא לאבא, לסבא וסבא-רבא, ומעלה בשלשלת. והוא, חצקל'ה, הוא החוליה החדשה.

כשנכנס, האיר לו ר' יונה פנים. בית העץ של ר' יונה היה מהבתים הפשוטים שהעיירה היתה מבורכת בהם. בתים שהפשטות עדיין שלטה בהם והתחברה אל פשטות האמונה של יהודיה ופשטות דבריו של ה'חפץ חיים'.

ר' יונה עמד על כך שישתה כוס תה מהבילה וכיבד אותו בעוגת שמרים טעימה, מעשה ידיה של ה"אשת חיל" שלו.

לפני שניגש ר' יונה להמחשה מעשית של הנחת התפילין, ניכנס עמו בדברים אודות המצווה החדשה שבקרוב יחל בקיומה.

- מדוע לא נאמר גם ביצירת האדם "וירא אלוקים כי טוב" כמו שנאמר ביצירת הצומח והחי?

שותק חצקל'ה ומחכה לתשובה. מתבייש הוא לדבר. הקרח עדיין לא נשבר. אבל ר' יונה ממשיך ועיניו מאירות וטובות, עד שחצקל'ה מרגיש שהוא נמשך אחריו.

- תראה, חצקל'ה - ממתיק איתו ר' יונה דברים - חמור לא צריך ללכת לבית ספר לחמורים כדי ללמוד להיות חמור. אין הבדל בין חמור קטן לחמור גדול, אלא הגודל בלבד. לא כן האדם. האדם הוא "עיר פרא אדם יולד". עליו לשכלל את עצמו כל הזמן, לחדש בעצמו כוחות רוחניים, להגיע לשלמות - ורק אז ראוי הוא לתואר "אדם"! ואם לא הגיע לשלמות - כיצד אפשר לומר עליו "כי טוב"?

חצקל'ה מהנהן בראשו.

- בפעמים הראשונות שמקיימים מצווה, זה מאוד מרגש - אומר ר' יונה - יודע אתה, חצקל'ה - ממשיך ר' יונה - במצווה יש שני עניינים. יש עניין עשיית המצווה ויש את כוונת המצווה. וההרגל הוא כוח עצום ונורא. כי כשמתרגלים - יש, מחד גיסא, כוח לעשות עוד פעם ועוד פעם. לכן, חצקל'ה, בהרגל תשתמש רק כדי לצבור כוח לעשות את פעולת המצווה, אולם, מאידך גיסא, ההרגל

גורם לשחיקת רגש הקדושה ורוח החיים שבכל מעשה המצווה לכן לגבי כוונת המצווה - לזה אסור בשום אופן שתתרגל. וזוהי העבודה - מתלהב ר' יונה - לחדש כל הזמן את רעננות ההרגשות. אני מאחל לך שגם כשתהיה זקן, תניח תפילין באותה עוצמה של התרגשות, כמו שאתה מרגיש עכשיו.

- אמן! - עונה חצקל'ה ועיניו נוצצות.

- נו, עכשיו בוא נראה את התפילין שלך - אומר ר' יונה.

נוטל חצקל'ה את שקית התפילין בידו, פותח אותה, מכניס את ידו ומוציא... קובייה מעץ, אחריה נשרכת רצועה מעור שכנראה היתה בגלגולה הקודם שוט של עגלון, ועוד קובייה. בוהה חצקל'ה בתדהמה בחפצים שהוציא משקית התפילין שלו, מביט הוא המום בר' יונה ועיניו מתמלאות דמעות. חצקל'ה אינו יכול לשלוט בבכי העולה מתוכו, מניח את ראשו על השולחן ופורץ בבכי מר.

- יש כאן פתק! - קורא ר' יונה.

מוציא ר' יונה את הפתק וקורא בקול: - "אנחנו 'מודים' לך על מכוונת הדפוס, ו'שילמנו' לך בתפילין!"

- מה העניין? - שואל ר' יונה בתימהון - מה מתרחש פה?

חצקל'ה מוצא את עצמו מספר לר' יונה את כל קורות אותו הלילה בו קלקלו את מכוונת הדפוס.

- עכשיו הם התנקמו בי ולקחו לי את התפילין... - אומר הוא בעצב.

- הבונדיסטים האלה... - אומר ר' יונה בזעם כבוש.

חצקל'ה יושב עדיין המום. מחשבות שונות חולפות במוחו. מה יעשה? מה יכתוב לאבא? אבא יחשוב שהוא לא אחראי! אולי עדיף לא לספר לו?

לבסוף מתרומם הוא בכבודות ונפרד מר' יונה, שאומר לו:

- ה' יעזור לך! תראה שבעזרת ה' הכל יסתדר.

- אמן - עונה חצקל'ה כשהוא מרגיש שכל גופו דואב:
- דבר אחד ברור, שאת המסרים החשובים ששמעתי מכבודו אודות חשיבות ההרגשה הפנימית שבמצוות הנחת התפילין - מסר נעלה זה לא אשכח לעולם!

הולך לו חצקל'ה לסטנציה. ראשו כואב וכבד עליו כגלגל. בקושי מצליח הוא להתפלל תפילת מעריב שלאחריה נכנס הוא למיטה, מפנה את ראשו אל הקיר ונרדם.

כנראה ישן שעות רבות, כי כשהתעורר היו הנערים שקועים בשינה עמוקה. אור קלוש, שמקורו בעששית הנפט שר' שמשון תלה בפרוזדור, האיר את החדר. (למרות העובדה שראדין כבר היתה מחוברת לחשמל, זרם החשמל רק עד שעה 10:30 בלילה. לכן העלה ר' שמשון אש בעששית הנפט ובכך פתר את בעיית התאורה שאחרי שעה זו.)

- חצקל'ה? - שומע הוא את ירחמיאל קורא לו בלחש.

- כן?

- איך אתה מרגיש?

- הראש כואב לי, ויש לי חולשה - עונה חצקל'ה בלחש.

- בוא למטבח ואכין לך כוס תה. ה"בלבוסטה" (בעלת הבית) השאירה לך את ארוחת הערב.

- לא, אני לא רעב.

- בוא, בוא למטבח, שלא נעיר פה את כולם. גזל שינה.

הולכים ירחמיאל וחצקל'ה למטבח. ירחמיאל מוציא מים חמים מהסמובר שבעלת הבית השאירה בתנור. מכין הוא לו כוס תה עם קוביית סוכר ולימון. מביא צלחת עם עוגיות שמרים, ומשכנע את חצקל'ה לטעום מהן.

חצקל'ה טועם מעט מהעוגיות ולוגם מהתה בלגימות קטנות.

- אתה נראה טוב יותר - מציין ירחמיאל.

- אני מרגיש, ברוך ה', קצת יותר טוב - מאשר חצקל'ה.

- ספר לי, איך היה אצל ר' יונה?! - מבקש ירחמיאל.

וחצקל'ה מספר לו את כל קורות התפילין.

- אתה רוצה לומר לי ש"גנבו" לך את התפילין?! - נדהם ירחמיאל.

- אני לא יודע אם גנבו או העלימו אותן. מה שאני יודע, שנשארתי ללא תפילין, ועוד חודש אני צריך כבר להניח אותן. ועוד אני יודע, שנודע "להם" שהסטנציה שלנו אחראית "לטיפול בצריף".

- שקצים! - מתעצבן ירחמיאל.

- אני לא יודע מה לעשות! - חוזר ואומר חצקל'ה -
איך אשיג תפילין עד עוד חודש? מה אכתוב לאבא שלי?
מה הוא יחשוב עלי? אין לי לב לבקש ממנו לקנות לי שוב
תפילין.

- מוכרחים למצוא פתרון! - אומר ירחמיאל, כשהוא
משפשף את מצחו המקומט.

- עכשיו אל תחשוב על זה. אני רואה שהיטב חרה לך.

- אני לא יודע אם חרה לי. הייתי המום ועדיין אני
בהלם. אחרי שיצאתי מר' יונה הרגשתי שראשי כואב,
וכשהגעתי לסטנציה פשוט "התגלשתי" למיטה.

- ישנת מאתמול בערב עד עכשיו. כמעט עשית
"בייגלה"! - מצטחק ירחמיאל.

חצקל'ה שותה עוד כוס תה, ואחר כך חוזרים הנערים
למיטותיהם.

למחרת לא מסוגל היה חצקל'ה לקום. הוא להט כולו.
הנערים הלכו לתפילה והוא נשאר במיטה.

ר' שמשון, הביא לו מים לנטילת ידיים ומגבת.

- אתה לזהט! יש לך חום גבוה! - אמר ר' שמשון ופנה
לאשתו - צריך לקרוא לפלדשר (לחובש)! לילד יש חום
גבוה!

- מסכן! ילד כזה עדין - ריחמה עליו רוחל - לקח ללב
שה"בונדיסטים" לקחו לו את התפילין...

- אינני מבין איך הצליחו להיכנס לכאן! - תמה ר' שמשון.
- באמת פלא מתי עשו זאת? - אמרה רוחל - לפחות נודה לה' שלא גנבו כלום מהבית!
- החובש הגיע ונתן את התרופה הנצחית שלו, אותה היה מחלק בכל מקרה של חום גבוה. חצקל'ה נטל את התרופה, ולאחר מכן שקע בשינה עמוקה.
- בצהריים דנו כל נערי הסטנציה בנושא התפילין של חצקל'ה. הם התאספו בחצר ליד לול התרנגולות (כדי שחצקל'ה לא ישמע).
- לא יעזור שנתעצבן "עליהם", זה לא יפתור לחצקל'ה את בעיית התפילין! - אמר ירחמיאל.
- אז מה אתה מציע? - שאל קלמן.
- אולי נעשה מגבית ונאסוף מכל הנערים והבחורים סכום כסף? - הציע נתן.
- חצקל'ה לא יסכים לכך! - חיווה ירחמיאל את דעתו.
- אפשר לתת לו את הכסף כהלוואה - הציע לייבל'ה.
- ולמי הוא יחזיר אותה? - שאל מוטל טיקטינר.
- אולי הכסף הזה יהיה גמ"ח, ומי שיצטרך - ילווה מן הגמ"ח ואחר כך יחזיר? - הציע דוד.
- זה רעיון מצויין! - התלהבו כולם.
- מי יילך לערוך את המגבית? - שאל קלמן המעשי.
- אני! - התנדב מיד משה האמריקנר.

- גם אני רוצה להצטרף! - אמר מוטל הייקה - ואני מוכן לנהל את רישום הגמ"ח.

- אני חושב שצריך לתת לאחד האברכים החשובים מהישיבה לנהל את הגמ"ח - אמר ירחמיאל - זה יותר מכובד ויותר רציני.

ירחמיאל הפך את כובעו, הטיל לתוכו כמה פרוטות והכריז: - אני תורם את הפרוטות הראשונות!

מיד ניגשו נערים נוספים למזוודותיהם, הוציאו מעט פרוטות, והוסיפו אותן לגמ"ח החדש.

דוד, משה האמריקנר ומוטל הייקה עשו "סיבוב" בכל הסטנציות. נערים ובחורים רבים תרמו לגמ"ח ברצון. גם בעלות סטנציות הוסיפו משלהן. אפילו מנהלי הישיבה תרמו תרומה לגמ"ח של הבחורים.

בערב הביא לייבל'ה את תרומתו של ה'חפץ חיים'.

אחרי שאספו את הכסף ורשמו אותו כדת וכדין במחברת הגמ"ח, פנו הנערים לר' סנדר הסופר, והזמינו אצלו תפילין.

ר' סנדר אמר שהתפילין תהיינה מוכנות בעזרת ה' תוך שלושה שבועות.

במושגי אותם ימים, תפילין לא עלו ביוקר, וכך עלה בידם לקנות תפילין לחצקל'ה ועוד נשאר בידם סכום מכובד.

תחילה התלבטו אם לספר לחצקל'ה את האמת, שאלו תפילין חדשות, או לספר לו שמצאו את התפילין שלו.

ושוב יצאו ללול התרנגולות של רוחל בשעת בין הסדרים ודנו בעניין. הם ידעו שמצבו הכלכלי של אביו של חצקל'ה אומנם סביר, אך לא עד כדי כך שיוכל לקנות תפילין וגם להמשיך לשלוח כסף לחצקל'ה כתוספת ל"דמי החלוקה". הנערים חששו שחצקל'ה יסרב לקבל תפילין מכספי גמ"ח, ולכן נטו לא לספר לו את האמת.

אך לייבל'ה התנגד: - מספיק שכמעט הסתבכנו בגלל "הצריף" - אמר - אני מציע להתייעץ עם אחד מאברכי הישיבה הגדולה.

אמרו ועשו. ניגשו לר' מנשה סולומיאניק, אחד האברכים החשובים שבכולל קודשים שם, בראדין, ופרשו בפניו את כל הצדדים לכאן ולכאן, ושאלו מה הדבר הנכון ביותר לעשותו.

- הדבר הנכון ביותר שעשיתם, זה שפניתם ליעוץ של מבוגר! - אמר האברך והוסיף - אני סבור שאין טעם להעלים מחצקל'ה את האמת.

- אז מה נעשה? - שאל קלמן.

- תאמרו לו דברים כהויתם, שקניתם לו תפילין מכספי הגמ"ח, ובעזרת ה' הוא יחזיר את הכסף - ענה ר' מנשה.

- איך יחזיר? - תמה נתן.

- ב"בין הזמנים" ילמד עם ילדים הזקוקים לקידום. כך יעשה בכמה 'בין הזמנים' ויצטבר לו סכום נאה שיוכל לכסות את עלות התפילין - השיב האברך - תגידו לו שכעת יש לו בעיה, ואתם יכולים לפתור אותה בעזרת הגמ"ח. אני בטוח שהוא יקבל את זה.

חצקל'ה הבריא, ברוך ה', וחזר ללמוד בישיבה לצעירים, כשהוא עדיין מוטרד מעניין התפילין.

הולכים ירחמיאל וחצקל'ה אחר סדר הלילה ברחוב הסמוך לישיבה. העיירה מתכוננת לומר "קריאת שמע" שעל המיטה ולהפקיד את נשמתה בידי יושב מרומים. פה ושם שקועים כמה בתים באפלת מנוחה לקראת יום חדש. עוד מעט נגמר זמן חורף, ושני הידידים מחליטים שבזמן הבא שיתחיל, בעזרת ה', בראש חודש איר, הם ילמדו בחברותא.

- אגב - פונה ירחמיאל לחצקל'ה - שמעת על הגמ"ח החדש?

- כן?! - תמה חצקל'ה. מה עניין יש לו עם הגמ"ח החדש? חושב הוא.

- ובכן, דיברתי איתם והם מוכנים להלוות לך כסף לקניית תפילין חדשות.

- אבל איך אחזיר להם? - נרעש חצקל'ה.

- אתה לא צריך להחזיר מיד, אף אחד לא יהיה לך לנושה, חס ושלום. וב"בין הזמנים", כשתחזור לברזנה, תלמד שם עם ילדים הזקוקים לקידום בלימודיהם וכך תוכל להחזיר את הכסף. העיקר הוא שיהיו לך תפילין כשרות על מנת שתוכל להתחיל להניח אותן בזמן.

- מה אתה מציע? - שואל חצקל'ה - האם לכתוב לאבא ולספר לו על מה שקרה, או שזה עלול לצער אותו יותר מדי?

- אני חושב שכדאי שתספר לו. הרי אינך אשם ברשלנות, חלילה, או בזלזול. הוא בוודאי יבין ללבך וישא אתך בעול העניין.

ניחותות האביב כבר נישאים באוויר. הקרח הפשיר והמים זורמים להם במרוצה בנהר, צלולים וצוננים. על העצים מבצבצים פרחים קטנים וריחניים. ריח של פריחה בכל מקום.

רוחל מנקה את הבית והחצר לקראת חג האביב הממשמש ובא. והנה מבחינה היא שמהעץ הענק שבחצר משתלשלות להן רצועות שחורות.

- שמשון! שמשון! בוא מהר! - קוראת 'הבלבוסטה' בהתרגשות לבעלה.

ממהר ר' שמשון בבהלה לחצר, ומתוך חיפזון אין הוא מבחין בדלי מלא חלב העומד בדרכו, נתקל בו וכמעט שמעיד. אומנם אין הוא נופל, אך הדלי מתהפך והחלב שבו נשפך - לשמחתה הרבה של עדת החתולים, שמתאספת במהירות מכל רחבי החצר ומתחילה להתלקק.

- מה קרה? ה' ישמור ויציל! מדוע את צועקת כל כך?!

- הבט! - קוראת היא, בהצביעה בחיל וברעדה על הרצועות השחורות המתשלשלות מהעץ.

ר' שמשון מושיט ידו. בזהירות מוריד הוא את הרצועות, שאחריהן נמשכים הבתים השחורים - והתפילין של חצקל'ה מתגלות במלוא תפארתן.

ר' סנדר, הסופר, הסכים בטוב לבו לקבל חזרה את התפילין שכתב לחצקל'ה, ולהחזיר את הכסף שקיבל תמורתן. חצקל'ה שמח שהוא יניח את התפילין שסבא-רבא יעקב קנה לו, והגמ"ח זכה בתרומה רצינית.

כשהגיע למצוות בראש חודש ניסן, הלך הצקל'ה ל'חפץ חיים' כדי להתברך מפיו.

מלטף ה'חפץ חיים' את ידו של הצקל'ה ואומר:

- כשכהן היה נכנס בפעם הראשונה לשרת בבית המקדש, היה מביא מנחה מיוחדת - מנחת חינוך. גם אתה מצטרף כעת לצבאו של הקב"ה. אתה יודע שנפוליאון היה מצביא גדול? נפוליאון אמר שחייל פשוט שאינו שואף להיות גנרל - אף למדרגת חייל פשוט עוד לא הגיע. כך גם בעולם התורה להבדיל - בן ישיבה שאינו שואף להיות גדול בתורה - אף למעלת בן ישיבה עדיין לא הגיע.

מבטו של ה'חפץ חיים' היה רך ומלטף כמגע ידו.

- נו, אתה נהיה עכשיו לבר מצווה, ברוך ה'. אתה יודע? למי שהגיע למצוות קוראים "בר מצווה". בר - כלומר - בן. ואילו למי שעושה עבירות, קוראים "בעל עבירה". מדוע? זה מפני שהיחס של יהודי למצווה הוא כמו יחס בין אב לבנו. ומאבא אין מתגרשים, נכון?! ואילו בעל עבירה זה כמו בעל לאשה, שיכול להתגרש ממנה. מעבירה אפשר וחייבים להתגרש!

מברך אני אותך, הצקל'ה, שתגדל ותהא לאילנא רברבא בתוך כרם ישראל, ותרווה משפחתך ממך רוב נחת, ובעיקר שלקב"ה תהיה נחת ממך!

פרק יד | ביקור בברזנה

אחרי שלוש שנים שעשו בישיבה קטנה, חשו עצמם חצקל'ה וחבריו בוגרים דיים, והתכוונו להיכנס לישיבה הגדולה של ראדין לאחר "בין הזמנים".

חצקל'ה קיבל מכתב מאבא בו הוא מפציר שיבוא לביקור בברזנה בבין הזמנים של חודש מנחם-אב. "אני מתגעגע מאוד לראותך, בן" - כתב אבא - "מאוד עצוב כאן אחרי שסבא-רבא יעקב נפטר לבית עולמו. כולנו נשמח לראותך. נחמה'ה ואריה לייב גדלו, אך אין הם זוכרים אותך כי היו ממש פעוטות כשהלכת לישיבה. את שרה'ה עוד לא ראית כלל, ונפתלי כה מתגעגע אליך! אגב, האם ירחמיאל יוכל לבוא אתך לברזנה? נשמח מאוד להכיר אותו פנים אל פנים ולא רק מהמכתבים שלך".

לאחר שירחמיאל קיבל את רשות הוריו - הודיע חצקל'ה על בואם .

ההתרגשות בסטנציה של רוחל הולכת וצוברת תאוצה, ככל ש"בין הזמנים" מתקרב. קלמן מתכוון אף הוא לבקר את הוריו בביאליסטוק. דוד מתכוון לנסוע לסבו וסבתו שבסלונים, נתן נסע עם הוריו לדאטצ'ה (נופש) בעיר קיט

אי שם במערב פולין. לייבל'ה ברויידא, משה האמריקנר ומוטל הייקה נשואים בראדין. הם שומרים על הסטנציה שלא תתפס על ידי קבוצת נערים חדשה.

נוסעים אברהם, חצקל'ה וירחמיאל באוטו עד לאיישישוק. עולים הם לרכבת שמביאה אותם למקבין הקרובה לברזנה, ומשם נוסעים הם באוטו עד לברזנה.

כמה מתרגשים אברהם וחצקל'ה כשהם רואים את נהר סלוצ'! הנהר והעצים שסביבו לא השתנו, אך הרחובות הראשיים של ברזנה היו סלולים באספלט, ופנסי רחוב חשמליים ניצבו לאורכם משני הצדדים. רבים מבתי העץ הפכו לבתי אבן. נראה שהקידמה השיגה אף את ברזנה.

חצקל'ה ואברהם הרגשו כאילו עשרים שנה לא ראו את עיירתם, עד כדי כך שינתה היא את פניה התמימות.

חבורה רעשנית התקרבה אליהם.

- אני לא מאמין למראה עיני! את מי אני רואה כאן?!
האתה הוא, חצקל'ה?! ואתה וודאי אברהם טוטיין! -
חצקל'ה, אברהם וירחמיאל נשאו עינים אל הנער גבה הקומה ובהיר העיניים בעל הקול הצרוד.

- יושע-בער?!

- בוודאי! קשישי! יושע-בער ולא אחר! איפה נעלמתם
לנו לשלוש שנים?

- לא נעלמנו! שהינו בראדין. הסתופפנו בצל רבנו,
גדול הדור, ה'חפץ חיים'!

- אתה רוצה לומר לי, ששלוש שנים נשאתם שם?

- ואיפה היית אתה בשלוש השנים האחרונות? - החזיר לו חצקל'ה בכעס עצור מהול ברחמים.

ירחמיאל דרך בעדינות על רגלו של חצקל'ה כדי להרגיעו, ואומנם חצקל'ה נרמז וריסן את כעסו.

- הו, אנחנו לומדים בגימנסיה. עוד שנתיים - ואני מוציא תעודת גמר! - ענה יושע-בער בגאווה - ומי זה שליך? - שאל, כשהוא מתכוון לירחמיאל.

- זה חברי ירחמיאל מאוסטריין. ירחמיאל, זהו בן דודי, יושע-בער - הציג חצקל'ה את בן דודו.

- נעים מאוד, חברים! - צהל יושע-בער - אם מתאים לכם, אתם מוזמנים למסיבת קיץ שתהיה באולם התרבות בשעה 8:30 בערב. אל תפסידו את האירוע הגדול של הקיץ! יהיה אפילו פטיפון!

- עוד לא נכנסתי לאבא, לסבא ולרבי איצל'ה! - אמר חצקל'ה, כשהוא מנסה להכין התחמקות מההזמנה הזו.

- מה? אתה עוד זוכר אותו? - שאל יושע-בער שהדרדרותו הרוחנית ניכרה בכל תנועה והגה היוצא מפיו.

- שלא תעז לזלזל בכבודו של רבי איצל'ה הצדיק! - זעם חצקל'ה.

- טוב... טוב...! - נרתע כביכול יושע-בער.

- עליך לשמור על צלם אנושי! - הרצין חצקל'ה - וחוז' מזה, היה כדאי שנשוחח בצורה רצינית, אבל לא פה, - באמצע הרחוב. אולי תיכנס לבית של סבא וסבתא בעוד כמה ימים, ונפתח שיחה כמו אנשים רציניים.

- אני מקבל את ההזמנה, חבר! - אמר יושע-בער תוך כדי ריצה, כשהוא מנסה להדביק את החבורה הרעשנית שלא חיכתה לו, התקדמה והגיעה לקצה הרחוב.

- אוי - נאנח חצקל'ה באוזני ירחמיאל חברו - ראה מה עוללה ה'הסכלה' (מלשון סכלות) בברזנה! - אמר בכאב - בחרור כה יקר וטוב שנפל בידיהם הטמאות - אם כבר עכשיו הוא נראה כך, כיצד יראה בהמשך?

כשהגיעו לבית של סבא וסבתא, התלבט חצקל'ה מה לעשות. האם להיכנס קודם לביתם, או להקדים ולהיכנס לרבי איצל'ה? לבסוף החליט שכבוד רבו קודם.

ירחמיאל היה סקרן לפגוש את רבי איצל'ה, עליו שמע כה רבות.

נכנסו שלושתם לבית המדרש. תחילה לא קלט חצקל'ה מה השינוי, אבל השינוי היה מורגש. התבונן חצקל'ה היטב והבחין: הקירות... הקירות נראו מוזנחים. כבר זמן רב עבר מאז זכו לחוש טעמה של מברשת סיד. קורי עכביש נארגו בינותם ויצרו רשתות גדולות שירדו עד לגובהם של החלונות. למה? חשב. למה בית המדרש כל כך מוזנח?

- כבוד הרב - - - פנה חצקל'ה לרבו.

- כן, נערי - ענה רבי איצל'ה, נושא עיניו - חצקל'ה! אברהם! - קרא בשמחה - ברוך מחייה המתים! כמה גדלתם וגבהתם! אני כל כך שמח לראותכם! ומי הנער שלצדכם? - שאל כשהבחין בירחמיאל.

- זהו ירחמיאל רבינוביץ, חברותא שלי בישיבה - השיב חצקל'ה.
- איזה רבינוביץ? - התעניין רבי איצ'לה, כשעיניו שופעות חיבה וחום.
- רבינוביץ-תאומים.
- אהממ... משפחה חשובה! - התפעל רבי איצ'לה - מאין אתה נערי?
- מאוסטרהא.
- אוסטרהא - עירו של המהרש"א! - קרא רבי איצ'לה בהערכה - אוסטרהא אינה רחוקה ממז'בוז', עיירתו של הבעל-שם-טוב הקדוש הלא כן?
- אומנם כך! כבוד הרב.
- יפה! יפה! - התמוגג רבי איצ'לה ואחר הוסיף ושאל:
- באתם לדאטצ'ה פה, בברזנה?
השלושה חייכו בתשובה.
- יש לכם הזדמנות לקדש שם שמיים פה, בברזנה. אתם בני התורה היחידים שאנשי ברזנה רואים והם וודאי יעקבו אחרים ויבחנו את התנהגותכם - אמר רבי איצ'לה.
- המשגיה, הרב יהושע לוינסון, אומנם אמר לנו, שבן תורה אמיתי ניכר בשעת מנוחתו - אמר אברהם.
- הוא אמר זאת - הוסיף חצקל'ה - על פי הסברו של רש"י לפסוק "יששכר חמר גרם וגו'..." חמור כשהוא רובץ - אין הוא משתחרר ממשאו. כך גם בן תורה אמיתי - גם כשהוא בדאטצ'ה - אין הוא משתחרר מעול תורה - רש"י

אומר שם שחמור גרם זה "חמור בעל עצמות, הסובל עול תורה, שמטעינין אותו משא כבד". והרי גם סוס משמש להעברת משאות. מדוע, אם כן, כשברך יעקב אבינו את יששכר - דימה אותו לחמור ולא לסוס ? - שאל רבי איצ'לה.

השלושה הביטו בו בשקיקה כמו לא שמעו דברי תורה מימיהם וציפו להמשך דבריו.

- ראיתם פעם איך סוס נח? - שאל רבי איצ'לה - ובכן, כשסוס נכנס לאורווה לנות, דבר ראשון הוא צריך להשתחרר מהעול שעליו. אחר כך הוא רץ כמה סיבובים מסביב לאורווה ולבסוף חותם הוא בכמה גלגולים. אבל החמור - אינו נוהג כך. החמור אינו משתחרר מהמשא שלו, רובץ הוא עם משאו. כך צריך לנהוג בן תורה כשהוא נופש!

- נשתדל, בעזרת ה', לקדש שם שמיים! - אמר חצקל'ה.

- קבענו ללמוד ביחד בכל הבקרים - הוסיף אברהם.

- הצעתי להם לקיים את הלימוד ליד נהר סלוצ' - סיפר חצקל'ה.

- זה דאטצ'ה אמיתי! - נהנה רבי איצ'לה - תחליפו אווירה וגם כח מבלי להתפרק, חס ושלום, מעול תורה.

- בזמן הבא אנחנו מתחילים ללמוד בישיבה גדולה, בעזרת ה' - אמר חצקל'ה.

- נו, שיהיה לכם לימוד פורה מתוך בריאות איתנה ויישוב הדעת - בירך אותם רבי איצ'לה בחום ליבו.

- אמן! - ענו הנערים. נפרדו ממנו והלכו לדרכם.

נחמה'ה ואריה לייב התחפרו להם בכיישנות בפינת החדר. שרה'ה זחלה בכל רחבי החדר, כשמדי פעם היתה מתיישבת, מכניסה אצבעה לפיה ומתבוננת בשני הנערים הגבוהים שנכנסו הביתה. נפתלי עמד והביט בהערצה בחצקל'ה, ואחר התנפל עליו בחיבוקים ונשיקות.

- חצקל'ה, בלי עין הרע! - קראה שיינדל'ה בראותה אותם - חיים! חיים! האורחים הגיעו!

אבא מיהר לצאת מחדר עבודתו, לחבק את חצקל'ה ולנשק אותו. חצקל'ה ואבא היו עכשיו באותו גובה.

- אני לא מאמין! - מלמל אבא - זה חצקל'ה, התינוק שלי?! ואתה ודאי ירחמיאל! - פנה אליו אבא והושיט את ידו - ברוכים הבאים לביתנו! אנחנו שמחים מאוד שבאת להתארח אצלנו ב"בין הזמנים".

עודם מדברים, והדלת נפתחה.

- היכן הוא? - קראה סבתא גיטל, כשאחריה נראה ממחר סבא אברהם.

- חצקל'ה, חצקל'ה, ילדי שלי! ה' ישמור אותך! - ופרצה בבכי.

- נשים... - אמר סבא כשהוא מחבק את חצקל'ה, וגם עיניו מתחילות לזלוג דמעות - נכנס לי משהו לעין - התנצל וקינח את דמעותיו.

מיד הוגשו לשולחן עוגות, עוגיות ושתייה ששיינדל'ה הכינה מבעוד יום לכבודם.

- כזה מאורע צריך לחגוג ב"לחיים"! - קרא סבא.
מיד הובא המשקה וכמה כוסיות. הגברים שתו לחיים.
שרה'ה פרצה בככי.
- היא פוחדת. אין היא מכירה אתכם, וכך היא מגיבה
למראה אנשים זרים - אמרה שיינדל'ה.
- נחמה'ה! את ממש ילדה גדולה! כשהלכתי, היית
תינוקת כמו שרה'ה! - אמר חצקל'ה - עכשיו את ממש
בוגרת!
- נחמה'ה נצמדה אל מאחורי אמה, כשאצבעה בפיה
ופניה מציצות מתחת לזרועה.
- לפתע חש חצקל'ה שמשוהו נוגע ברגלו. השפיל מבטו,
והנה אריה לייב מסתלק במהירות, תוך שהוא פורץ בצחוק
ומתחבא ליד נחמה'ה.
- נגעתי באיש הזה! - אמר לה, כשהוא מתכוון
לחצקל'ה.
- זה לא איש - אמרה נחמה'ה בידענות - זה חצקל'ה.
הוא אח שלנו!
- הוא לא מבין איך פתאום "נולד לו" אח כזה גדול -
צחק חצקל'ה, כשהוא מניף את אריה לייב גבוה, למעלה.
- הנה, הוא כבר חבר שלך! - ציינה שיינדל'ה, כשהיא
רואה את המבטים המעריצים ששולח הפעוט באחיו הגבוה.
- שמעתי שהם הגיעו! - קראה רבקה'ה שנכנסה לבית
בהתרגשות. אולם משראתה את חצקל'ה וירחמיאל,

הסמיקה, אמרה "שלום" חטוף וברחה לאחד החדרים הפנימיים.

ישנים חצקל'ה וירחמיאל אצל סבא וסבתא. לאחר תפילת שחרית וארוחת הבוקר הטעימה שסבתא טרחה כל כך בהכנתה, יורדים הם לנהר. שם נפגשים חצקל'ה וירחמיאל עם אברהם. לומדים כל יום פרק שלם בסדר קודשים, כמו שהבטיחו לה'חפץ חיים'. לפעמים, אחרי הלימוד יורדים הם אל המים ומשתכשכים בהם. הירוק של המים ושל הצמחייה מסביב, המוצלת על ידי עצים גבוהי-צמרת, הגוונים השונים של הירוק, משחקי האור והצל, ציוץ הציפורים עם המיית המים - כל היפעה שסביב מילאה אותם בתחושה עזה של התפעלות מהעולם שהקב"ה ברא.

- "מה רבו מעשיך ה'" - פורצת מאליה הקריאה והיא קורנת גם מעיניהם הנוצצות.

לוקחים חצקל'ה ואברהם את ירחמיאל לסיוור בברזנה הקטנה. סבא מתקין להם ערסלים. כל ערסל קשור בחבלים חזקים אל שני גזעי עצים ענקיים ורחבי נוף ליד הנהר סלוצ'. שוכבים הם בערסלים ומתנדנדים, רשרוש העלים ברוח עם אוושת המים הזורמים, משרים עליהם שלוות מתוקה. משוחחים הם, והשיחה מתגלגלת מנושא לנושא. נדמה שהזמן יכולה ועדיין יהיה להם על מה לשוחח.

שטים הם בסירה, וגם כשאננם משוחחים - נעימה היא השתיקה שביניהם.

שואפים הם לתוכם את ניחוח העצים בתוך המים, עצים עתיקים, עבי גזע, אדירי נוף, המסוככים על הנהר

ומשתקפים בתוך מימיו הכחולים-ירקרקים, שדגים שוחים בהם אנה ואנה.

אבא של חצקל'ה החליט לתפור להם חליפות וקיבל גם את הסכמת אביו של אברהם לעניין. גוזר הוא את האריג כמידתם, יושב ותופר במרץ, כשמכונת התפירה שלו רצה על פני האריגים המשובחים בקצב של שיר: חליפות לבחורי ישיבה! חליפות לבחורי ישיבה!

כשלבשו חצקל'ה, אברהם וירחמיאל את החליפות - נראו פתאום בוגרים, בחורי ישיבה של ממש. סבא וסבתא קנו להם מגבעות ונעליים חדשות. אף אביו של אברהם שמח לקנות לו מגבעת ונעלים מתאימות. סבתא לא חדלה מלהתמוגג ולקנח את דמעותיה.

- מי היה מאמין! - היא מלמלה, ושוב קנחה את דמעותיה.

באחד הערבים הופיע יושע-בער בביתם של סבא וסבתא. יושבים להם שלושת הנערים ומתענגים ממתעמיה של סבתא.

- אתם לא יודעים איזו הנאה זו להיות בקיבוץ! - אומר יושע-בער - אנחנו מתאמנים בעבודת האדמה, כדי שכשנעלה לארץ ישראל, נוכל לעבוד בה.

- אתה לא מסתובב יותר עם ה"בונדיסטים"? - תמה חצקל'ה

- על ה"בונדיסטים" אבד הכלח - אמר יושע-בער תוך שהוא מבטל אותם במחי יד - מי נשאר היום עם ה"בונדיסטים"? רוב הנוער היום הוא ציוני. אני שייך ל"שומר הצעיר". אתה לא רואה את החולצה הכחולה שלי

עם השרוך הלבן? - אמר יושע-בער כשהוא מראה על חולצתו - נמאס לנו להיות תחת שלטונם של ה"פאנים" הפולנים או הרוסים "האדומים". לכל עם יש ארץ משלו. גם אנחנו רוצים ארץ משלנו, שלא תהיה לאף אחד עילה לפרוע בנו פרעות. שם, בארץ ישראל, ביד אחת נחרוש ובשניה נחזיק בנשק. רק כך נזכה בארץ משלנו.

- שכחת את פרעות חברון? הרי הערבים היושבים בארץ לא מתלהבים מהרעיון הציוני, וגם הבריטים השולטים על הארץ, מחזקים את ידיהם - אמר ירחמיאל.

- ראשית, אין הרבה ערבים בארץ. שנית, ארץ זו מובטחת לנו! - קרא יושע-בער בהתלהבות.

- האומנם? איפה זה מובטח? - שאל חצקליה ברוך.

- מה פירוש איפה? בתורה! - ענה יושע-בער בעוז.

- אבל בתורה כתובים עוד דברים, יושע-בער! - אמר ירחמיאל - כמו שמירת שבת, וכמו מצוות התלויות בארץ... הרי יודע אתה, שהתורה אינה חנות מכולת שבה אתה בוחר מה לקנות ומחליט עם מה אתה יוצא...

- אתה... אתה יהודי גלותי! אנחנו רוצים להקים עם חדש שיקח את גורלו בידינו! אנחנו רוצים ביהודים מטיפוס חדש! לא יהודי עם טלית ותפילין, אלא יהודי עם קלשון ביד אחת ואקדח ביד שנייה!

- בקיצור, אתם רוצים שיהודי יראה כמו גוי אוקראיני?
- שאל חצקליה.

- לא בור ונבער כמוהו, אלא בעל אידיאלים של סוציאליזם חברתי - הכריז יושע-בער ברוב התלהבות -

של דאגה אמיתית שלכל משפחה יהיה מספיק אוכל, שיהיו מגורים זמינים, שתינתן אפשרות להשכלה גבוהה לכל מי שיכול ורוצה ללמוד, שיהיו זכויות סוציאליות לחולים ולזקנים, ושלכל אחד תהיה הזכות להתפרנס בכבוד!

- אתה מצחיק! - קרא ירחמיאל - הלא בתורה שלנו מעוגנות כל הזכויות האלה אלפי שנים לפני שהגויים ידעו מה זו תרבות! אתה רוצה להחליף את התורה המושלמת שלנו בעקרונות סוציאליים, שהיום מאמינים בהם ומחר יושלכו לפח האשפה? ואתה מאמין שעל ידי עקרונות לא יציבים כאלו תבנה את העם שלנו?

- ודאי! אבל אין הם עקרונות לא יציבים! - קרא יושע-
בער.

- ימים ידברו! דע לך, שרבנו סעדיה גאון אמר שאין אומתנו אומה אלא בתורתיה! כלומר, שבלי התורה - עם ישראל לא יוכל לשרוד. ומלבד זאת, מה תענה לערבים הטוענים שגזלתם את ארצם אם אינך מאמין בתורה ואתה לא מקיים את המצוות שהקב"ה ציווה? - שאל חצקליה.

- אנחנו מרגישים מספיק שייכים לארץ ישראל וטענות הערבים לא מטרידות אותנו. ואני אומר לך - טען יושע-
בער - שמספיק שעם ישראל יתרכז בארץ ישראל כדי שיישאר יהודי.

- אתה חושב שבארץ ישראל עצמה אי אפשר להתבולל?
- תמה חצקליה.

- איך נתבולל? - שאל יושע-בער - הלא נדבר רק עברית!

- לא העברית תציל אותנו מהתבוללות, יושע-בער! -
אמר ירחמיאל - מהותו של היהודי תלויה בקשר שלו עם
הקב"ה. קשר עם הקב"ה אפשרי רק על ידי לימוד תורה
וקיום מצוותיה! רק כך ניצל מהתבוללות!

- אתה יהודי! - קבע ירחמיאל, ושאל - תגיד לי, האם
אתה יהודי מאמין?

- כן, ודאי! - אמר יושע-בער בהחלטיות - ודאי שאני
מאמין. בלב שלי אני מאמין!

- במה בדיוק אתה מאמין? - שאל ירחמיאל.

יושע-בער החל להסתבך. קשה היה לו להסביר במה
הוא מאמין.

- בקב"ה! - אמר לבסוף.

- תסביר לי, מה זה נקרא שאתה מאמין בקב"ה - דחק
בו ירחמיאל.

- שהוא ברא את כל העולם? - אמר יושע-בער
בהססנות.

- ומה עוד? - שאל ירחמיאל.

יושע-בער שתק.

- דע לך, שהרמב"ם אומר ש'מאמין' נקרא מי שמאמין
בי"ג עיקרים. מי שכופר באחד מהם - שמעת, יושע-בער?
- אפילו באחד מהם! נקרא כופר! - אמר ירחמיאל.

- ומלבד זה, איך אדם מעיד על עצמו שהוא 'מאמין' אם
אין הוא יודע במה עליו להאמין ואם מה שהוא מאמין בו
אומנם ייקרא אמונה? - תמה חצק'לה.

- על עולם הבא שמעת? - שאל ירחמיאל.

-א..א.. ודאי - גימגם יושע-בער.

- אולי תסביר לי מהו עולם הבא? - ביקש חצקל'ה בחיורך.

- אולי תסביר אתה - התחמק יושע-בער.

- בבקשה! - אמר חצקל'ה - הלא כשסבא רבא יעקב נפטר היית פה, בברזנה, והלכת להלוויה שלו. גופו היה מוטל לפניך; אולי תאמר לי לאן נעלם הוא עצמו?

- מה פירוש 'הוא עצמו'? - שאל יושע-בער בתמהון.

- הכוונה - מחשבותיו, רגשותיו, דעותיו, זכרונותיו, אישיותו, ובעיקר - נשמתו. לאן הם נעלמו? - שאל חצקל'ה.

שתק יושע-בער וחצקל'ה הוסיף - אומר לך, יושע-בער, נשמתו עברה מהעולם הזה - שיש בו עבר, הווה ועתיד - אל מקום שאין בו זמן; שלא ניתן בו למדוד את הזמן. מקום שהוא נצח. ושם הוא עולם הבא! ובעולם הבא ההוא מקבלים עונש על עבירות ושכר על מצוות.

- מה קרה? נהיית לי פילוסוף?! - קרא יושע-בער שניסה לפגום ברושם הדברים, שכן חש בליבו שזו האמת הטהורה אם כי ניסה מיד לקבור אותה שם לבל תפריע לו לעשות ככל העולה על רוחו.

- ליצנות אחת דוחה מאה תוכחות! - נאנק חצקל'ה - במקום לענות לי ולהתמודד עם מה שאמרתי לך, אתה מתלוצץ ומחליף נושא. אולי פעם... כשתהיה עם עצמך

ותחשוב קצת... תתבונן בעולם שבו אתה חי... אולי אז, אם תזכה - תגיע להבנת האמת!

- אני ממהר למסיבת הקיץ. אתם באים? - שאל יושע-בער והתרומם מכסאו.

- לא, תודה! - ענו השניים.

- יושע-בער מיהר לחלץ את עצמו מביתם של סבא וסבתא ומהאתגר שהציבו לו חצק'לה וירחמיאל.

לאחר שעזב, אמר חצק'לה - אין לך מושג כמה כואב לי שיושע-בער מתנתק ואינו ממשיך בדרך בה הלכו אבותינו. אתה יודע, להתקדם זה ללכת בדרך שהלכו קדמונינו. אם לא הולכים בדרך שאותה סללו אבותינו במשך אלפי שנים, פשוט לא מתקדמים! זה פשוט שתקועים או טועים ולא מגיעים לשום מקום.

- ואולי המולת הרחוב, היא שקורצת לו ומושכת אותו להתנתק? - שאל ירחמיאל.

- אינני יודע, אולי... - אמר חצק'לה - אולי הוא בורה מעצמו? שמת לב איך הוא רץ למסיבות האלה? שם משחיתים אותם בכל פיתויי הייצר הרע ובכל העוצמה האפשרית. אתה הלא יודע? הייצר הרע' משלם מיד ובמזומן! אין הם עוצרים להתבונן ולעשות חשבון נפש. הם לא מרגישים מחוייבות למה שעם ישראל מסר את נפשו עליו במשך כל הדורות. איך אתה יכול להסביר את זה, ירחמיאל?

- אולי הרצונות שלו, היצרים שלו וכל הדברים שהוא נהנה מהם הנאה רגעית, פשוט מעוורים אותו? אולי אין לו כוח להתרומם מעל למה שמושך אותו באותו רגע. מכל

מקום לא היינו צריכים להכנס איתו לדיונים בנושאי אמונה.

-אתה צודק! המשגיח, הרב לוינסון, אמר שלנערים אין מספיק כלים להתמודד עם כופרים בדיונים על נושאי אמונה וצריך להשאיר את הדיונים לרבנים. נגררתי לשיחה זו כיוון שיושע-בער הוא בן דודי - אמר חצקל'ה בעוגמת נפש.

- להבא ניזהר, בעזרת ה' - ניחם אותו ירחמיאל.

- בכל אופן, אני תפילה - קרא חצקל'ה - שיושע-בער יצליח להתגבר על מה שמושך אותו לרחוב ולרחוביות. סבא יעקב, זכרונו לברכה, אמר לי פעם, שההבדל בין דג מת לדג חי הוא שדג חי יכול לשחות נגד הזרם. אני תפילה שהיהדות תחיה בליבו ותחייה אותו.

באחד הערבים הגיעו אורחים אל חצקל'ה. היו אלו שמוליק וסנדר. המפגש עימם היה מרגש מאוד ומשמח. שמוליק גבה והתרחב. גם סנדר הפך לעלם צעיר. עדיין גורר היה את רגלו. חצקל'ה שמח לראות שיש להם כיפות בראשיהם וטלית קטן מתחת לבגדיהם.

- מה אתה עושה, שמוליק? - שאל חצקל'ה.

- למדתי מכונאות ואבא שלי עזר לי לפתוח מוסך. ברוך ה' שיש עבודה! - אמר שמוליק.

- אתה לא ממשיך בסנדלרות, כמו אביך? - שאל חצקל'ה.

- סנדלרות הוא מקצוע שהולך ונעלם. בעבר היו באים לסנדלר שיתפור נעליים, אבל עכשיו בתי החרושת מייצרים נעליים זולות יותר ויפות יותר. מי קונה היום נעליים אצל הסנדלרים? ולהתפרנס מתיקוני נעליים - זו לא פרנסה שאפשר לחיות ממנה בכבוד.

- ואתה, סנדר, מה אתה עושה?

- למדתי הנהלת חשבונות ופתחתי משרד.

- יש עבודה בזה?

- ברוך ה'. כל בעלי העסק הגדולים פונים אלי ומעוניינים להשתמש בשירותים שלי! - אמר סנדר בשביעות רצון.

- ומה נשמע אצלך, חצקל'ה? - שאל שמוליק - אתה כבר ודאי תלמיד חכם חשוב?

- נו, נו - צחק חצקל'ה - יש לי עוד ללמוד הרבה שנים על מנך להפוך לתלמיד חכם!

- אתה מתכוון לקבל הסמכה לרבנות? - שאל סנדר.

- אני לא חושב על זה. לא. לא נראה לי - השיב חצקל'ה.

- אולי תהיה דייין? - שאל, הציע שמוליק.

- בינתיים אני לומד! - ענה חצקל'ה.

- ומה יהיה עם תכל'ס? - שואל סנדר.

- תכל'ס? - הצטחק חצקל'ה - אתה מזכיר לי את רבנו ה'חפץ חיים' שליט"א, שאומר תמיד: - בחורים לומדים תורה ושואלים אותם מה תהא ה'תכל'ס ... אני לא מבין -

כך אומר ה'חפץ חיים' - הרי התנא הקדוש אומר "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת" הלא זו תכלית החיים! והם שואלים מה התכלית של התכלית? אתמהה!!!

- אתה צודק - נבוך סנדר - התכוונתי לשאול לא על התכלית של לימוד התורה הקדושה, אלא על הפרנסה... זו מה תהא עליה?

- אתה חושב שפרנסה יש בגלל שעובדים? הרב ר' נפתלי טרופ, ראש הישיבה שלנו, אמר בשם ה'מסילת ישרים' שעובדים בגלל הגזירה שנגזרה על אדם הראשון, ופרנסה היא משמיים. ה' זן ומפרנס את כל העולם, ובדיוק לי הוא לא יוכל לתת? כמו שהוא מפרנס את כל העולם, כך גם יפרנס אותי! - אמר חצקליה.

- אתה מזכיר לי סיפור - אמר אברהם - שסופר אצלנו בישיבה אודות בחור אחד שניגש למשגיח והודיע לו נחרצות ובאופן חד משמעי שהוא נאלץ לעזוב את הישיבה ולצאת לעבוד.

- מדוע? ביקש המשגיח לדעת.

- אני נאלץ לעזוב את הישיבה כיוון שבבוא היום כשאשא אשה ומשפחתי תגדל אצטרך לפרנס אותה ברווח, לכן עלי לצאת עכשיו מהישיבה על מנת שאוכל להתבסס.

- מה אתה סח? - אמר המשגיח - חזור בבקשה על דבריך - ביקש.

- אני חייב עכשיו לעזוב את הישיבה כי בבוא היום, כשאנשא...

- רגע, רגע - עצר אותו המשגיח - מי גילה לך רז זה שבבוא היום תינשא?

- מה פירוש? - נבהל הבחור..

- אולי אתה יכול לומר לי מאיפה הבטחון שלך שאומנם תנשא?

- זה ברור - אמר הבחור בביטחון - ה' יעזור ובבוא הזמן אמצא, אם ירצה ה', את זיווגי.

- אהה - אמר הרב - אני מבין. נו, ומה הלאה רוצה אתה לומר לי?

- אחר כך, כשהמשפחה תגדל... - אמר הבחור בהקלה.

- רגע, רגע - עצר אותו המשגיח - מי זה ערב לידך שאכן יהיו לך בכלל ילדים?

- מי ערב לידי? - קרא הבחור, כשהוא כמעט קורס תחתיו - וכי הרב רוצה לאמלל אותי?

- אין לי שום כוונה כזו - השיב המשגיח בנחת - אולם רוצה אני באמת ובתמים לדעת מהיכן הביטחון הגדול שלך שתזכה לילדים?

- מה פירוש? - נחרד הבחור - ה' יעזור לי כמו שהוא עוזר לכולם.

- אני מבין - מקבל הרב ומוסיף ושואל - ומה עוד מעיק עליך ומפריע לך להשאר בישיבה?

- זהו! - אמר הבחור בהקלה - וכאשר המשפחה תגדל אהיה מוכרח לפרנס אותה. מאיפה יהיה לי אז כסף? - שאל - זו הסיבה שאני חייב לעזוב עכשיו את הישיבה!

- ידידי היקר! - חייך המשגיח - ישמעו אוזניך מה שאתה מוציא מפידך! שתנשא - ברור לך כשמש שהקב"ה יזמן לך את אשתך! שיהיו לך ילדים - גם בזה אתה בטוח שהקב"ה יעניק לך ילדים כפיקדון בבוא הזמן! ורק בנושא של פרנסה לפתע פתאום אתה מסתפק אם ה'כל יכול' יכין לך אותה ואתה מרגיש שאתה צריך לעזור לו?

- מובן שהבחור נשאר בישיבה והמשיך לשקוד על תלמודו בשמחה - סיים אברהם את סיפורו.

- אתם מדברים כמו זקנים בני שלושים! - צחק ירחמיאל - תגידו לי דבר אחר - המשיך - אני רואה שאתם יהודים טובים. איך הצלחתם לשמור כאן על יהדותכם? הבנתי שפה, בברזנה, זה לא כל כך פשוט עם העניין הזה!

- אבא של חצקל'ה עושה פעילות נהדרת בסניף אגודת ישראל שהוא עומד בראשו - אמר סנדר - כל ראש חודש הוא מביא לנו רבנים חשובים, גדולי תורה, שמחזקים אותנו מאוד. יש לנו שיעורים קבועים בפרשת השבוע, בנביאים, בהלכות ואפילו בגמרא, ואנחנו עצמנו מארגנים ילדים. שמוליק מארגן אותם ב"שניים מקרא ואחד תרגום", ואני מארגן אותם בתהילים. אגב, חצקל'ה, היודע אתה שאת אחותי, בתיה, שלחו לקראקוב ללמוד אצל הגברת שרה שנירר?

- אני שמח מאוד לשמוע על כך! מסתבר שלעלמה גיטל טיטלבוים היתה השפעה רבה עליכם - צחק חצקל'ה - שמעתי שפתחו גם סמינר 'בית יעקב' בקראקוב - הוסיף. - אומנם כן. אני מניח שאחותי תמשיך בלימודיה גם בסמינר.

- כל שבת הולכים אנחנו ל'טיש' של רבי איצ'לה פטצ'ניק - חזר שמוליק לנושא הקודם - אני לא מבין איך אפשר בכלל להתנתק ממנו! תגיד - המשיך, בפנותו לחצקל'ה - אתה לא מתגעגע אליו?

- בהתחלה היה לי קשה מאוד - הודה חצקל'ה - אבל לימוד בישיבה קדושה ממלא את כל כולך באופן שאינו ניתן להסבר למי שלא חווה זאת. כמו כן, אתה שוכח שאנחנו נמצאים במחיצתו של זקן גאוני הדור ומנהיג כלל ישראל, רבנו ה'חפץ חיים' שליט"א, בצילו של ראש הישיבה הנודע בכל הגולה, רבי נפתלי טרופ ובצילו של ראש הישיבה המפורסם, רבי משה לנדינסקי וכן שאר הצוות החינוכי שמשתדל להעניק לכל אחד מאיתנו ייחס לבבי וחם.

- בואו נשוט בסירה! - הציע שמוליק - ניקח מחר יום חופשה ונינהנה קצת בנהר!

- נהדר! - התלהב סנדר.

- בבוקר אנחנו לומדים; אברהם, ירחמיאל ואני - הסתייג מעט חצקל'ה - אבל אחר הצהריים נשמח מאוד לשוט בנהר.

אחרי שבועיים של מנוחה כבני תורה ובחורי ישיבה בברזנה החליטו ירחמיאל, אברהם וחצקל'ה לשוב לאווירת ה'חפץ חיים' ששהה באותם ימים בכפר דגלישוק שעל יד ראדין יחד עם לייבל'ה ברויידא, משה האמריקנר ומוטל הייקה. ה'חפץ חיים' יצא לנפוש עקב זיקנותו וחולשתו אולם הוא לא הסכים לצאת לנופש בלעדיתהם.

שם, בדגלישוק שעל יד ראדין, התקבלו אברהם, חצקל'ה וירחמיאל באהבה על ידי חבריהם, ששמחו לראות על פניהם שהחליפו כוח לקראת זמן אלול הקרב ובא.

- אתם נראים ממש "פרושים" (כינוי לבחורי ישיבה) אמיתיים! - קרא משה האמריקנר, כשהבחין בחליפות ובמגבעות שעליהם.

את שאר "בין הזמנים" נפשו בנעימות בנוף הנפלא של דגלישוק, כשהם מטיילים בין העצים, מתנדנדים בערסלים הגדולים, מקשיבים לגדולי התורה שבאו לבקר את ה'חפץ חיים' בנופש שלו ושוחחו עימו בדברי תורה. כמו כן, נהנו משעות הלימוד המשותפות עליהם הקפידו מדי יום ביומו, משיחות בחיזוק ומסיפורי מופתים על ה'חפץ חיים' - עד לשעות הלילה המאוחרות.

בין שיחות בדברי תורה ויראת שמיים לשיחות בענייני דעלמא שטו בנהר, אם כי הנושא "המדובר" ביותר היה גלגולי נשמות ודיבוקים.

כששמע ה'חפץ חיים' מלייבל'ה על שיחות הבחורים אמר:

- בדורות הקודמים, כשהאמונה היתה חזקה - היו דיבוקים. אבל בדורות חלשים כשלנו - כמעט שאין דברים כאלה. רוב המקרים של היום הם פשוט מקרים של אנשים שנזקקים לטיפול רפואי.

כשחזרו לראדין, היו הבחורים נינוחים ומלאי שמחת חיים. אומנם נהנו מהאווירה הכפרית, אך עיקר ההנאה שלהם היתה מאווירת ה"ביחד" הנפלאה של בני תורה אמיתיים, שמילאה אותם בסיפוק רוחני ובאושר.

פרק טו | קלמן

ההתרגשות בשיאה. לבחורים נודע, שהרב אלחנן וסרמן ימסור שיחת מוסר לבחורים של הישיבה הגדולה. היה זה לקראת הימים הנוראים. חרדת הימים הנוראים דבקה בכל. הרב וסרמן, ראש ישיבת ברנוביץ, נוהג היה כל שנה, בימים הנוראים, לעזוב את ישיבתו בברנוביץ ולשוב לראדין, על מנת להתעלות במחיצתו של רבו הגדול, ה'חפץ חיים'.

אוירת "בין הזמנים" נמתה מעל כל פנים. אנשים מסתובבים מהורהרים, מוטרדים. "אפילו הדגים בנהר רועדים באלול מפחד יום הדין הקרב ובא," כך אומרים הזקנים בראדין.

כל אחד עסוק בחשבון נפשו. "סוגרים עסקים" של שנה. בודקים ומפשפשים: כמה חטאתי? על מה אני צריך לעשות תשובה? במי פגעת? ממי עלי לבקש סליחה?

העלים על העצים רועדים מצינת הסתיו הממשמש ומחרדת הדין. גם מימי הנהר כמו זורמים בקצב אחר, רציני יותר, נפחד יותר. מי יודע מה יהיה? הטיפות

המתפזרות מקצף הגלים אומרות זו לזו מי יחיה ומי ימות.
 וכל הבריאה כמו מכרזת: יום הדין קרב.

“ועל המדינות בו ייאמר איזו לחרב ואיזו לשלום, איזו
 לרעב ואיזו לשובע” - מתנגנות להן המלים מתוך תפילות
 ראש השנה ומהדהדות בין בתי העיריה ורחובותיה.

האנשים בראדין חושבים על המצב הכלכלי הקשה
 שבאמריקה. ‘השפל הגדול’ קוראים לזה. כל כך הרבה
 אנשים איבדו שם את רכושם וכספם. ובגרמניה יש כל כך
 הרבה מובטלים...

- אוי ווי, הרי כולנו בסירה אחת! ואם שם יש בעיות
 - איך זה ישפיע עלינו? - תוהים האנשים בראדין. - אוי
 לנו מיום הדין! - מפחדות הנשים, ומתבקות בחוזקה את
 עולליהן.

ממהרים הבחורים לאולם הגדול של ישיבת ראדין.
 אומנם יושבים הם ביחד - לייבל'ה, ירחמיאל, הצקל'ה,
 קלמן, דוד, נתן, מוטל הייקה, משה האמריקנר, מוטל
 טיקטינר ואברהם ברזנווי, אך כל אחד מצטנף לו בתחום
 רוחני מסויים, כשהוא מנותק מהבחורים שלידי, וקולו
 העמוק של ר' אלחנן וסרמן מגיע עד אליו, כאילו כל אחד
 מהם מחובר בחבל נפרד אל הרב. בדממה השוררת בבית
 המדרש נישא ועולה קולו של הרב.

- מה זה אדם? - שואל הרב אלחנן וסרמן, ועונה -
 האדם דומה לבהמה. אוכל ושותה כמוה ... אבל הוא גם
 דומה למלאך כי הוא יכול להכיר את בוראו. האדם דומה
 למלאך ויכול להיות יותר ממנו, אדם דומה לבהמה אך
 יכול להיות פחות ממנה! צריכים להבין - מדגיש הרב
 וסרמן - כאשר אין לאדם גדרות וסייגים - האדם משתמש

בשכלו ע"מ להזיק. דווקא משום שלשכל יש מעלה כ"כ גדולה הרי כשמתמשים בו לרעה - עובדה זו הופכת את האדם לגרוע אפי' מבהמה - ודבריו יורדים חדרי בטן.

באותו לילה לא יכול היה חצקל'ה להירדם. דבריו של ר' אלחנן זעזעו אותו עד עומק לבבו. מה עשה עד עכשיו כדי לשפר את מידותיו? הלה בלי מידות טובות מגיעים לכפירה!!!

האמת היא שהאמונה זה דבר פשוט - כך אמר ר' אלחנן - אבל מי שיש לו מידות מושחתות מגיע לכפירה. למה? כי לא כדאי לו! כי הוא לא רוצה! כי הוא משוחד! כי הוא לא רוצה שהאמונה תחייב אותו!

חצקל'ה שכב במיטה ודמיין את קולו העמוק והשלול של ר' אלחנן. - "כשלא מקבלים על עצמם עול מלכות שמים - התוצאה היא "איש הישר בעיניו יעשה". לכן צריך להתחכם ליצר הרע. היצר הרע לא מנסה להכשיל אותך בחוסר אמונה אלא מה הוא עושה? הוא משיא אותך להתגאות ולהתאוות ואחרי שהוא משחד אותך - ההדרדרות לכפירה זה רק עניין של זמן."

הרב אלחנן הקרין שלוה ורצינות. דבורו היה איטי, קולו עמוק ונראה היה כמודד את מילותיו ומונה אותן כשם שאדם אחר מונה מטבעות של זהב. יש אחרים המתלהבים בדיבורם. יודעים לבגן במקומות הנכונים. אתה צריך למרחק של זמן כדי לבחון את השפעת הדברים עליך. אצל ר' אלחנן לא מקבלים שוחד ממנגינות. הדברים עצמם מלבנים את מחשבותיך ופורטים אותם לפרטיהם. דבריו של ר' אלחנן ליהטו את ליבו.

האומנם מנצל הוא את חייו כדי להתעלות? כדי לעשות חסד עם חבריו בישיבה? חסד לא צריך לחפש ברחובות! חסד מתגלגל לו בין הספסלים שבבית המדרש - במקום בו לומדים, במקום בו אוכלים. האם משקיע הוא דיו כדי ראוי לתואר "אדם"? האם הוא זוכר את הקב"ה כשהוא מקיים מצוות?

כמה אנשים הוא מכיר שהם פחותים מבהמה - - -

- ירחמיאל הוא בעל חסד אמיתי זאת מלבד שקיעתו הרצינית והמעמיקה בלימוד - חושב הצקל'ה - איזו רגישות הוא מגלה כלפי הזולת! בעצם - חשב - במה מתבטאת הרגישות ועשיית החסד של ירחמיאל?

אולי בכוח ההקשבה שלו? אולי בכוח ההתבוננות שלו בזולת - לראות איך הוא מרגיש, להבין מה חסר לו ובמה אפשר להועיל לו?

ואילו הוא, הצקל'ה, במה הוא מיוחד? - חשב - מה הן המעלות שלו?

בעצמו הוא מכיר רק חסרונות. הוא מהיר חימה, קצת פזיז (מעשה "הצריף"), וזהו. שום מעלות הוא לא מוצא בעצמו - - -

הרב אלחנן וסרמן אמר, שכל אחד חייב להכיר את המעלות של עצמו. הרי אלו החבלים שבעזרתם יוכל "לצאת מהבור" של עצמו, כלומר - יוכל להשתדל להגיע למעלת "שלמות האדם".

לפתע הרגיש שהמרחק בין הצקל'ה שלפני "בין הזמנים" לחצקל של היום הוא מרחק שמתבטא אולי

בשנות דור. הוא הרגיש שהוא נמצא במקום אחר. אומנם הוא אותו חצקל'ה, אבל בכל זאת - זה חצקל'ה אחר.

הוא לעולם לא יהיה יותר אותו חצקל'ה, שהסתובב בעולמו של הקב"ה כמו תינוק שאינו יודע לאן ללכת.

עכשיו יש לו מטרה. הוא רוצה להגיע לשלמות אנושית. כמו... כמו ר' אלחנן וסרמן, ואולי אפילו כמו ה'חפץ חיים'. אומנם אין הוא גאון, אבל להיות צדיק כמו ר' אלחנן וסרמן וכמו ה'חפץ חיים' - לזה הוא יכול לשאוף.

פתאום עמדה לפניו במלוא זוהרה דמותו הצנומה של רבי איצל'ה פטצ'ניק. דמעות חמות זלגו להן במורד לחייו. איזה יהודי נפלא הוא רבי איצל'ה! על אף שזמנו היה יקר לו, הקדיש ממנו לעשות חסד עם יתום קטן, ולהקרין לו חום ואהבה, תמיכה וסעד שכל כך חסרו לו. כן, גם רבי איצל'ה פטצ'ניק הוא אדם שהוא יותר ממלאך. הוא לא ידע מתי זה קרה, אבל לבסוף חטפה אותו השינה והוא נרדם.

ואכן, מאותו יום ניכרה תכונה אחרת אצל הבחורים. בימים הנוראים היה לימוד המוסר בראדין אורך כשעה במקום מחצית השעה.

חצקל'ה וירחמיאל לקחו על עצמם ללמוד ביחד "מסילת ישרים". אוהב חצקל'ה ללמוד עם ירחמיאל. הלימוד איתו פורה. לומדים הם "באותו ראש". יש חברותות שלא מסתדרים - האחד רוצה לרוץ קדימה ולהגיע כבר לסוף הפרק כדי להקיף את כל העניין, ואילו חברו, לעומת זאת, רוצה להתעכב על כל רעיון עד שיבין אותו על בוריו, ורק אחר כך להמשיך הלאה.

אבל חצקל'ה וירחמיאל מבינים זה את זה היטב. שואפים הם גם לרדת לעומקו של כל רעיון, וגם להקיף את כל העניין. אם לא חצקל'ה, ירחמיאל היה יכול "לעוף" על כנפי הגיגיו ואף פעם לא להגיע לסוף. אך חצקל'ה יודע לשים גבולות, ולעצור אותו כשהוא מתרחק מדי מהרעיון המרכזי. ירחמיאל מודה בלבו לחצקל'ה על שהוא יודע לתכנן את הלימוד כך שיעמדו בלוח הזמנים. מסתדרים הם היטב, ברוך ה'.

- "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה היא שיתברר ויתאמת אצל האדם מהי חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו" - קורא חצקל'ה מתוך "מסילת ישרים" במנגינת המוסר.

- יסוד ושורש - אומר ירחמיאל ועיניו נוצצות במבט חולמני, מרוחק - יסוד הוא הבסיס, ועל הבסיס הזה בונים בניין. אם היסודות חזקים - אפשר לבנות עליו בניין גדול וגבוה. יסוד אינו משתנה. כך גם יסוד החסידות. מהו, לדעתך, אותו בסיס לחסידות? - שואל הוא.

- אולי שהאדם צריך לברר לעצמו מהי חובתו, אולי זהו הבסיס? - שואל, מציע חצקל'ה בהיסוס.

- נכון - מסכים ירחמיאל - חובתו של היהודי היא לקיים מצוות וללמוד תורה. זהו הבסיס שעליו נבנה כל העולם הרוחני שלו, ובזה אין שינוי.

- אז מה פירוש "שורש העבודה"? - שואל חצקלה.

- אולי "שורש" זה כפשוטו, כמו שורש של עץ? שורש
- יש בו כוח הצמיחה, וזה בדיוק מנוגד לבסיס, שהוא
מאבן ואין בו שינוי.

- אבל למה התכוון הרמח"ל כשאמר " שורש העבודה"?
- מקשה חצקל'ה.

- תראה מה כותב ר' חיים לוצאטו בהמשך? - מתלהב
ירחמיאל - "צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא
עמל". אני מבין שעבודת ה' זה דבר שיש בו צמיחה, יש בו
גדילה. בכל שלב ושלב בחיים צריך לחפש מה הם הכלים
המתאימים כדי להשיג את המטרה שהיא עבודת ה'.

- אתה צודק - אומר חצקל'ה מהורהר - צריך כל פעם
למצוא חידוש בקיום המצווה וזוהי הצמיחה שבעבודת ה'.
גם ר' יונה קימפינסקי, אצלו למדתי לפני הגיעי למצוות,
דיבר איתי על שמירת הרעננות שצריכה להיות בקיום
המצוות. כפי הנראה, צריכה להיות צמיחה וכוח התחדשות
בעבודה זו.

מתנגנת לה מנגינת לימוד המוסר ומאחדת את מאות
הבחורים ברגש חזק של קירבת ה' ואהבתו, עד שמרוב
מתיקות הלימוד, הנשמה רועדת ועולה כשלהבת בראש
הנר והדמעות ניגרות כטיפות של שעווה הנמסות ויורדות
עליו.

בעוד כל הבחורים נכנסו לאווירת אלול, התקדמו
והתעלו כל יום בעבודת ה', שם לב חצקל'ה שקלמן מרבה
לישון.

- הוא שוב בוהה - חושב חצקל'ה כשהבחין בקלמן באמצע סדר מוסר - הייתי חושב שהוא מתעמק במה שנאמר כאן, אבל הרי גם בסדר לימוד ישב כך. אני מוכרח לדבר איתו. נראה שמשהו עובר עליו.

מחפש חצקל'ה הזדמנות נאותה כדי לפתוח בשיחה עם קלמן. אבל, ברוך ה', סדר יומם גדוש לגמרי בלימוד התורה, אין כמעט רגע פנוי, וגם הפסקת הצהריים הקצרה היא כ"רווח ששמו בין עדר לעדר".

בנתיים הוא בוחן את קלמן ורואה עצבות בעיניו. גם את ארוחותיו אוכל קלמן כמי שכפאו שד. נדמה לו, לחצקל'ה, שקלמן רזה מעט.

בלילה מתהפך קלמן על משכבו. מתהפך מצד לצד ואינו מוצא לו תנוחה ומרגוע. השעה כבר מאוחרת מאוד. כל הבחורים בחדר נמים את שנתם - מלבד קלמן וחצקל'ה, שאינו יכול להרדם כי הוא עוקב אחריו.

- קלמן - לוחש חצקל'ה.

- כן, חצקל'ה! מה, אתה לא ישן? - מתפלא קלמן.

- בוא נצא!

יוצאים חצקל'ה וקלמן מהחדר בזהירות, שלא לעורר את חבריהם הנמים את שנתם המתוקה.

- רוצה לשתות תה?

- לא!

- אם כן, בוא נצא ל"סיבוב" - אומר חצקל'ה ומושך את קלמן אחריו.

האוויר הקריר שבחוץ; השקט שרביץ בפינות העיירה ועטף אותה במין שלווה שהלכה והתפשטה מעלה מעלה עד לשמיים המעוננים; הירח ששט לו אי שם בגובה, יוצא מענן אחד ונכנס למשנהו, משקיף על שני הבחורים המטיילים להם אט אט ברחוב המתעקל, שבהמשכו נמצא ביתו של ה'חפץ חיים' - כל אלה השפיעו על קלמן לפתוח את סגור ליבו. מטיילים הם בפסיעות קטנות ועוברים על פני הבתים הנמים את שנתם ושקועים בחשכת חלומותיהם.

אפילו פנס הרחוב הבודד שהציץ במבט חיוור, כשהוא מאיר את סביבותיו ומעבה את החשיכה שמסביב, היה מרותק לקלמן, שסיפר לחצקל'ה על ביקורו האחרון בבית הוריו בביאליסטוק.

- אבא הוא בעל בית חרושת לאריגים בביאליסטוק - סיפר קלמן - דווקא בית חרושת גדול... לפני כשלושה שבועות פרצה שרפה במחסן שלידי. השרפה התפשטה וכילתה את כל בית החרושת. כל המכונות הלכו לאיבוד. כל הסחורה שהיתה במחסנים נשרפה.

לאסוננו, בית החרושת לא היה מבוטח... אבא התרוצץ ממכר למכר... מידיד לידיד... ניסה לגייס כספים כדי לתקן את הנזק... לשקם את בית החרושת... - קולו של קלמן מצטרד לפתע - אבא היה כל כך מסכן - ממשיך הוא מבלי יכולת להשתלט על הצרידות - תמיד הוא היה הנותן, האמיד, בעל החסד... אתה יודע, חצקל'ה, אף פעם לא חשבת שזה כל כך קשה לבקש מאחרים. הוא לא עמד בזה... אבא קיבל שטף דם במוח. הוא שוכב עכשיו כאבן שאין לה הופכין. המת-החי... כך אומרת אמא ובוכה - אתה מבין כמה זה נורא?! - בוכה קלמן - אבא שלי, הטוב,

הנדיב, בעל החסד, שידו היתה פשוטה תמיד לכל דיכפין ונצרך, שתרם כסף לישיבות... לפתע אבא הנפלא הזה שוכב במיטה, אינו מדבר, אינו מגיב, צריך להאכיל אותו כמו שמאכילים תינוק... מצבו נורא! ו... גם מבחינה כלכלית נשבר מטה לחמנו... והבית מלא בילדים קטנים... יש לי רק אח אחד בוגר יותר, שהוא אברך במיר ויש לו ילד קטן. אני לא יודע מה לעשות... איך לעזור לאמא המסכנה, לאחים ולאחיות הקטנים שבבית... אני יושב בישיבה ומנסה להקשיב לשיעור הכללי, אבל אינני שומע מאומה. כל המלים כאילו עוברות מעלי, עמומות כאלו... ואני שומע במוחי רק את הקולות מהבית.

חצקל'ה, אני מרגיש פושע שאני נשאר פה, ושם הם כל כך זקוקים לי... אתה מבין, חצקל'ה? פה אני לא לומד! אני לא מצליח להתרכז! ולהם אני לא עוזר. אני מרגיש רשע ופושע.

- חס ושלום! אתה לא רשע ולא פושע - הגיב חצקל'ה בזעזוע - נקלעת למצב מסובך, ואתה צריך עיצה טובה איך להתמודד ומה לעשות.

הצער של כל התקופה האחרונה התנקז לו באותה שעה בקלמן, והוא עמד ומירר בככי.

- אני בוכה כמו תינוק - אמר קלמן במבוכה.

- זה מאוד אנושי! - ניתם אותו חצקל'ה - אולי תרצה בכל זאת לשתות תה? ה'בלבוסטה' השאירה סמובר חם, ויש תמצית תה בתנור - הציע חצקל'ה כשהוא משנה נושא כדי להתעלם מהרגע המביך.

- אתה יודע מה? אני מקבל את ההצעה! - העלה קלמן חיוך קל.

כשהלכו לישון, היתה השעה מאוחרת בתוך הלילה או מוקדמת מאוד בבוקר. חצקל'ה לא ידע להחליט. החושך היה מעובה והוא לא יכול היה לראות מה השעה. קלמן נרדם מיד, אך חצקל'ה הסתובב מצד לצד ולא נרדם. הוא ראה את השמיים מקבלים את פני השחר. הכוכבים נתעממו ונעלמו. השמיים השחירו משחור ואחר כך החלו מחוורים אט אט, מבשרים על היום שעומד להפייע בעוד זמן קצר.

בבוקר פנה חצקל'ה לליבלא ברויידא וסיפר לו מה שקרה בבית הוריו של קלמן.

- בוא איתי ל'חפץ חיים' - מצייע לייבל'ה - תציג לפניו את בעייתו של קלמן. שמעתי לא פעם מגדולי ישראל הפוקדים את ביתו של ה'חפץ חיים' שאמרו שאין הציבור עני. הציבור יוכל להתארגן על מנת להציל משפחה בישראל.

הולכים לייבל'ה וחצקל'ה לביתו של ה'חפץ חיים'. עומד חצקל'ה בפינה ומחכה לסימן מלייבל'ה. לייבלה מסמן לו שיתקרב אל ה'חפץ חיים' שישב על השלאף באנק' (מעין ספסל), כריות גדולות מצידיו ומאחוריו תמכו בו, בגדול הדור הישיש, שהיה שקוע בספר שלפניו.

- לייבלה אמר שיש לך משהו לומר לי. במה מדובר?

- זה בעניין חברנו, קלמן ברבר - מתקשה חצקלה להתבטא בפני גדול הדור - הוא סיפר לי שאסון קרה במשפחתו. בית החרושת לאריגים של אביו נשרף, ולא היה מבוטח. אביו ניסה לגייס כספים, אך קיבל שטף דם במוח והוא שוכב מחוסר הכרה. הבית מלא בילדים קטנים ואין מה לאכול כי נשבר מטה לחם. חברנו קלמן מוטרד מאוד. הוא רוצה לעזוב את הלימוד וללכת לעבוד כי ממילא אינו מרוכז. אני לא יודע איך לעזור לו... אבל מוכרחים לעזור לו... המצב קשה מאוד! - משתתק פתאום חצקלה כשהוא נבוך על עוז רוחו להרבות בדברים בפני ה'חפץ חיים'.

נוטלים ה'חפץ חיים', לייבלה וחצקלה את ידיהם לפני התפילה, שכן, הידיים עסקניות הן. עומד ה'חפץ חיים' בפינת החדר ומתפלל על אבא של קלמן. לייבלה וחצקלה עומדים בצד השני ושופכים דמעות כמים לפני מי שמנהל את כל העולם כולו.

לפתע ניגש אליהם ה'חפץ חיים' שפניו קרנו בזוהר קדושתו ואמר: - בעזרת ה' הוא יהיה בסדר! בזכות התורה של בניו, ובזכות אחזקת התורה שלו הוא יבריא, בעזרת ה'! עכשיו מהרו לדואר ושילחו טלגרמה לרבי חיים עוזר גורודז'ינסקי.

מכתיב ה'חפץ חיים' לליבלה את הנוסח המדויק של המברק. במברק מבקש הוא מר' חיים עוזר, שיעשה ככל כשרונו והסיעתא דשמיא שלו על מנת לעזור ולשקם את בית החרושת, ובכך להציל משפחה בישראל.

ממהרים חצקלה ולייבלה לבית הדואר, אלא שבבית הדואר שבראדין לא היתה מברקה. לכן מבקשים הם

מאברמק'ה שיקפיץ אותם באוטו שלו לאיישישוק הסמוכה,
למברקה שבבית הדואר.

כשחזרו משם היו חצקל'ה ולייבל'ה תשושים מכל
ארועי היום.

חצקל'ה הלך לישון מיד לאחר תפילת מעריב כדי
להשלים במעט את שנת הלילה. הפעם נרדם מיד כשליבו
רגוע. נשען הוא על אילן חזק, על ה'חפץ חיים', וחזקה על
תפילתו של גדול הדור שלא תשוב ריקם.

כעבור כמה שבועות קיבל קלמן הודעה להתייצב
בדואר, כיוון שהוא עומד לקבל שיחת טלפון מביאליסטוק.
בחרדה הלך קלמן לדואר כשהוא מיצר ודואג. בשעה
היעודה צלצל הטלפון, ואמו, שהיתה מעבר לקו, הודיעה
לו בשמחה שאבא התעורר, החל לדבר וגם לזהות את
האנשים שסביבו!

עדיין מתקשה הוא בהזזת ידיו ורגליו, אך הרופאים
מאוד אופטימיים והם מקווים שבעזרת ה' ייצא אבא במשך
הזמן מכל המוגבלויות שלו.

מברק בעניינו של קלמן הגיע גם ל'חפץ חיים'. במברק
הודיע ר' חיים עוזר, שהוא הצליח לגייס כמה יהודים
עשירים, ממכרי אביו של קלמן, שגורלו נגע לליבם. הם
נתנו סכום כסף גדול שיספיק לשיקומו של בית החרושת,
וביקשו שיהיה זה "מתן בסתר" ושלא יודע מהו מקורו.

כשהחל בית החרושת לעבוד וקלמן קיבל שיחת טלפון
נוספת מאמו - היתה השמחה בראדין רבה.

חצקל'ה ארגן מסיבת הודיה, שבה השתתפו כל בחורי הסטנציה וכן ר' שמשון, בעל הבית, וילדיו.

באותו לילה כשיצאו ירחמיאל וחצקל'ה לטיול של התאווררות, אמר חצקל'ה: - אני מרגיש שנעשנו חבורה מגובשת.

- ברוך ה' שהיחסים בסטנציה שלנו טובים. לא אצל כולם זה כך - אמר ירחמיאל.

- למה אתה מתכווין? - שאל חצקל'ה בהשתוממות.

- שמעתי שבאחת הסטנציות אחד הבחורים היה מחליף סיפרי מינות בספרייה של הכופרים, ונכנסו לו לראש השטויות שלהם. הוא הצליח לשכנע עוד שני בחורים לקרוא בספרים אלו, וכשהראש מתמלא בשטויות - אתה יודע מה קורה: מתרוקן הוא מדברי תורה.

- מה אתה סח? - קרא חצקל'ה - לא הייתי מעלה על דעתי שפה, בראדין, יקרה דבר כזה.

- מה אתה חושב, שיש איזו חסינות בפני היצר הרע? דע לך, שאפילו בישיבת וולוז'ין, אצל ר' חיים, היו שנתפסו למינות.

- האומנם? - הסתפק חצקל'ה.

- כן, כן. גם שם יצאו לתרבות רעה. עכשיו זה קרה גם אצלנו, בראדין.

- מעניין שלא שמעתי מאומה! - התפלא חצקל'ה.

- טוב, זה ברור, היית עסוק עם קלמן ולא התפנית לשמוע מה שכולם שמעו.

- מה נעשה בעניין הבחורים האלה? - התעניין חצקל'ה.

- שמעתי שה'חפץ חיים' סילק אותם. תפוח רקוב אחד יכול לקלקל ארגז שלם - השיב ירחמיאל.

- אני מקווה שהסטנציה שלהם תתאושש מה"מכה" הזו ותצליח להתעלות מבחינה רוחנית ולהתגבש - אמר חצקל'ה, והוסיף לאחר הרהור קל - אני רק מקווה, שלא יבקשו מאף אחד מאיתנו לעבור לסטנציה החדשה.

- מה פתאום שיבקשו מאיתנו להתפצל ולעבור אליהם?
- שאל ירחמיאל בדאגה.

- זה ברור! כדי לשקם את הסטנציה החדשה! - השיב חצקל'ה.

- בעצם, אנחנו החיילים של הקב"ה - אמר ירחמיאל - אנחנו צריכים להיות מוכנים להישלח לכל מקום שצריך, כך תמיד אומר ה'חפץ חיים'! אנחנו צריכים לעשות את תפקידנו באמונה גם אם זה מחייב ויתור מסויים.

- אתה נורא צדיק! - קבע חצקל'ה - אבל לי יהיה קשה לוותר על מישהו מחברי הסטנציה. כבר שש שנים שאנחנו ביחד. לא היה לנו קל להתרגל זה לזה, אבל אחרי שהתרגלנו - פשוט קשה לי לוותר על מישהו מהם.

משתדלים חברי הסטנציה של רוחל בעלת החתולים להיטמע בין שלוש מאות הבחורים הלומדים בישיבה. הולכים הם בצידי הבתים, משתדלים שלא להראות - כדי

שלא יבחינו בהם ולא יבחרו באחד מהם לעבור לסטנציה
ה"היא".

אלא שגם שאר חברי הסטנציות נוהגים כך, ושתיקה
מתוחה נפלה על הבחורים. באוירה הורגשה כעין רוח
נכאים שהשפיעה על שמחת החיים שלהם ועל השיחות
שביניהם. רק אחרי שעברו כמה שבועות ונראה היה
שמנהלי הישיבה החליטו שלא לפרק סטנציות - נרגעו
הרוחות אט אט. "ריתחא דאורייתא" נשמעה מהיכל
הישיבה כבר מתחילת הרחוב. שמחת חיים שוב ניכרת
בבחורים. אפילו המים שקפאו בנהר בימות החורף שכחו
פרשה זו.

פרק טז | החתולים של רוחל

בעיירה קטנה כמו ראדין כולם מכירים את עסקי כולם, וגם אם אינך רוצה לתחוב את אפך בעסקי שכנך - קשה לך להתעלם ולא לראות אותם. זה פשוט לא ייתכן, כפי שלא ייתכן, לנסות להתעלם מהנהר הזורם לו לאורכה של ראדין.

ולמרות שתושביה של ראדין מנסים להתאמן באמנות הנפלאה הזו, של שמיעה כחרש וראייה כעיוור, ואם בעסקי הזולת עסקינן אזי גם דיבור כאילם, בכל זאת - קשה, קשה מאוד להתעלם ממריבה.

כך גם כשר' שמשון, בעלה של רוחל בעלת החתולים, הסתכסך עם מאיר הסנדלר, שביתו גובל עם ביתו של ר' שמשון. אם לדייק, אין לר' שמשון כל רצון להסתכסך עם אף יהודי שבעולם, ובוודאי לא עם שכנו, ר' מאיר הסנדלר. אלא שהחתולים של רוחל, אשתו, לא גורמים נחת, בלשון המעטה, ללובה - הלא היא הסנדלרית, כלומר, אשת הסנדלר.

כבר כמה פעמים ביקשה לובה מרוחל, שתגדור בעד חתוליה מלהגיע לנחלתה, אלא שלחתולים יש שכל חתולי

ואין הם מבינים מה ההבדל בין חצרה של רוחל לחצרה של לובה. אומנם בחצרה של רוחל זוכים הם לאש"ל מכובד, בעוד שבחצרה של לובה מצפה להם מטאטא, מקל או משהו בעל תכלית דומה, אך מסתבר שאין החתולים מתרגשים מלובה וממטאטאיה. ממשיכים הם להיכנס לחצרה ולעשות בה כאוות נפשם, עובדה שגורמת ללובה "להתפוצץ".

במיוחד אם הצליח אחד מהם להגיע לדלי החלב ולהפוך אותו, או שדג העומד מוכן לארוחת הצהריים נעלם לפתע, עם עקבות ברורים לגבי האחראי לנזק.

בקיצור, קצה נפשה של לובה בחתולים, ואין היא יכולה לשאת זאת יותר.

משראתה לובה שאין מתייחסים לדבריה, פנתה לעזר שהיא כנגדו, כלומר לבעלה, על מנת שיעשה משהו ויושיע אותה מצרת החתולים.

לא נעים לו, למאיר הסנדלר, להתערב בעסקי נשים, אך זוגתו שתחי' לא טמנה לשונה בצלחת וקולה נשמע מערב עד בוקר ומבוקר עד ערב, עד שנאלץ לחבוש את ראשו בצעיף מכאב אוזניים, שיניים, או מלחצים פנימיים אחרים.

לאחר שגם הצעיף לא עזר, לא היתה לו ברירה, למאיר הסנדלר, עד שנאלץ לאזור כגבר חלציו ולפנות לר' שמשון.

אומנם בפעם הראשונה כמעט שלא הבין ר' שמשון מה מפריע לו, לשכנו היקר, ר' מאיר הסנדלר. אבל אחר כך, משהבין - פנה לזוגתו ותינה בפניה את צרתם של שכנתם.

רוחל לא הסכימה בשום פנים ואופן להיפרד מחתוליה או לצמצם את מספרם. הרי הם עוזרים לה לחסל את העכברים והנחשים.

נו, בהתחלה כולם מנומסים. אך מעט-מעט נפלטת לה מלה שלא היתה צריכה להיאמר; מתעוררים להם כעסים ומתנפחים לממדים מפלצתיים, והם מעלים כנגדם את חמתם של השכנים. בקיצור, אש לא מכבים בנפט - אבל זה מה שניסו לעשות. עכשיו השרפה הולכת ומתפשטת בין כל אנשי ראדין. אלו מצדדים ברוחל בעלת החתולים ואלו בלובה הסנדלרית, וכמעט שהגיעו הדברים לידי הלשנה למלכות... אלא שיוסף, הבלן הקשיש, החליט שצריך לשים נקודה. כלומר, לעשות לעניין סוף.

ביקש ר' יוסף הבלן מר' שמשון ומר' מאיר לבוא עם רעיותיהם למעונו. לכבוד המאורע שמטרתו היתה להביא שלום ואחדות, טרחה הבלנית, אשת ר' יוסף, וניקתה היטב את הטרקלין. ר' יוסף פיזר אדמה נקייה לפני ביתו, והניח פרחים בכד.

- זה בשביל הנשים - הסביר לאברמק'ה העגלון - הפרחים מרגיעים אותן!

אשתו של אברמק'ה נידבה את המפה המגוהצת הלבנה, הרקומה בוורדים - מעשה-ידיה. כמו כן אפתה אשתו של ר' יוסף הבלן עוגיות שמרים ממולאות בשוקולד, שרק מריחן יכול הלב להתמוסס ולאבד מעקשותו ומתקיפותו.

כולם בדעה שאין כמו לגימה משותפת תוך אכילת עוגיות שמרים טריות - שמקרבת את הלבבות, והדיעות נשרכות הלא במילא אחריהם, שהרי קודם רוצים ואחר כך מוצאים סיבות למה ומדוע.

זו הסיבה שאברמק'ה העגלון הביא גם בקבוק יין משובח.

- שיהיה בשביל "לחיים" - אמר לר' יוסף.

עיניים רבות, שהציצו מאחורי התריסים, ליוו את שני הזוגות, כשהללו שמו פעמיהם לכיוון ביתו של ר' יוסף. הרבה פרקי תהילים נאמרו על ידי אנשי ראדין, על מנת שיצליח ר' יוסף הבלן במלאכתו של אהרן הכהן.

אנשים אומנם ניסו לא לשמוע, אך הסקרנות גורמת לחוש השמיעה להיות מחודד ביותר. אלא שזו היתה הבעיה! לא נשמעו שום צעקות!

- אפשר לחשוב שהם עושים שם שידוך - אמרה מירל לבעלה, אברמק'ה העגלון.

- שה, שומעים אותך! - היסה אותה.

- אבל מי שומע? הן אנחנו לבד בבית ואני מדברת בלחש? - תמהה מירל.

- זוכרת שנסעתי עם ה'חפץ חיים' לאיישישוק, וראיתי עץ פרי שנפל על אם הדרך? ירדתי ורציתי לקטוף מעט מהפירות. לפתע קרא ה'חפץ חיים': רואים! רואים! מיד קפצתי על העגלה והתחלתי בדהירה מטורפת. חסר לי שיתפסו אותי, חשבתי. הסתכלתי אחורנית אך לא ראיתי אף אחד.

- אבל אין שם איש! איש לא ראה אותי! - אמרתי ל'חפץ חיים'.

- שם רואים הכל! - אמר ה'חפץ חיים' והצביע כלפי השמיים.

- ובכן, זוגתי היקרה, שם גם שומעים הכל, ואל תכניסי את עצמך לעניינים לא לך.

לאחר כמה שעות יוצאים ר' שמשון, ר' מאיר ורעיותיהם, כשני זוגות מפויסים.

מי שאוזן חדה לו, יכול היה לשמוע את אנחת הרווחה שליוותה אותם, אנחה שעלתה מכל אותם הבתים שעקבו אחר שני הזוגות.

גם חצקל'ה וכל בחורי הסטנציה הסתקרנו לדעת מה היה שם, בביתו של יוסף הבלן, אלא שלא קל להוציא דבר מפיו של ר' שמשון, ועם בעלת הבית הרי לא ישוחחו.

ר' שמשון ביקש מהבחורים שיעזרו לו לאסוף את החתולים לתוך שקים ולהעמיס אותם על עגלתו של אברמק'ה העגלון. חצקל'ה וירחמיאל התנדבו לנסוע איתו אל לב היער, שם ישחררו את החתולים...

בדרך גילה להם בשכר טרחתם מה שר' יוסף הבלן סיפר להם באותו ערב כשישבו בביתו.

- היה זה לפני שנים רבות, אולי לפני עשרים שנה ויותר - כך סיפר ר' יוסף הבלן - נחומק'ה, האופה של ראדין, היה מטופל בבנות רבות. היו בביתו מגמולות חלב ועד מדוברות שידוך. בכל בית שבתם מגיעה לגיל שידוכים, מהווה הדבר מושא להתרגשות, ובפרט כשמגיעה הצעת השידוך הראשונה. אבל לא כך היה הדבר בביתו של נחומק'ה האופה. משום מה, משמגיעות בנותיו לגיל שידוכין, נתקעות הן במצב הזה. ולא תאמר שיש בהן פסול כל שהוא, חס ושלום. ואם תאמר שיש, איזה פסול

במשפחה? חס וחלילה, חס ושלום. משפחה כשרה הם! אלא מאי? יש להם מום מצוי. אומנם היו שמחים אילו היה זה מום עובר, אך בינתיים מום זה שריר וקיים. ומהו? עניות... אין להם מספיק כסף כדי לתת נדוניה הגונה לכל אחת מהבנות.

אצלם לא התקיים הכלל, שהעולם כגלגל; שפעם מזלו של אדם למטה ופעם מזלו של אדם למעלה. אלא עומדים הם, ברוך ה', ביציבות עניותם. אומנם לא רעבים הם ללחם, ברוך ה', וגם לבושות הן, הבנות, בצניעות, בחן יהודי ובטוב טעם, לדעת נשות ראדין.

אך לצבור רובלים על מנת להעמיד נדוניה הגונה - את זה אין הם יכולים להרשות לעצמם.

טבעם של בני אדם שסבורים הם שהזיווג תלוי בכסף, נוי או ייחוס. אלא שאחיזת עיניים היא זו כיוון שיש דוגמאות מכל הסוגים הנזכרים שלא מצאו את זיווגם. אך משום מה משוכנע נחומק'ה האופה, שהמעצור לשידוכים אצל בנותיו תלוי דווקא במחסור במזומנים.

נו, מה עושים? נמנו וגמרו הוא ובני ביתו שיעלו את מחירי הלחם. כתבו שלט גדול ומאיר עיניים ותלוהו בפתח חנותם.

ומכיוון שנחומק'ה היה האופה היחידי בראדין, נאלצו כולם לשלם יותר בעבור אותה כיכר לחם.

הבעיה היתה, שמחסור במזומנים לא היתה בעייתם הבלעדית של האופה ומשפחתו. ולכן העלה גם שואב המים את מחיר שירותיו, וכן עלו מחירי השמן, הסוכר והיין. גם אברמק'ה העגלון העלה את מחיר הנסיעה. ואחרי

שגמרו כולם להעלות את מחיריהם, העלה שוב נחומק'ה האופה את מחיר הלחם. ושוב עולים מחירי המוצרים והשירותים. והנה, לא רק שלנחומק'ה האופה לא באה הישועה, אלא שאצל כולם החמיר המצב ונהיה קשה יותר.

התוצאה היתה, שאנשים צמצמו בקניית ככרות לחם. נחומק'ה האופה נאלץ לצמצם את מספר שקי הקמח שקנה מטחנת הקמח ובעל טחנת הקמח צמצם את כמות שקי התבואה שקנה מרפאל הגביר.

ורפאל הגביר הוא גביר בעמיו וסוחר מחושב. בודק הגביר את ספריו ורואה ירידה במכירת התבואה לראדין. מחליט הוא לרדת אל העם ולבדוק מה קורה.

לא פשוט היה לו למצוא מי האשם במהומת המחירים בראדין. היה זה כמו להתיר פקעת סבוכה של חוטי צמר.

בסופו של דבר, הגיע רפאל הגביר אל ר' נחומק'ה האופה. כששלח את ראובן הגבאי עם מסר ברור לר' נחום, התברר לו, לרפאל הגביר, שנחומק'ה האופה אינו מתכוון כלל להוריד את מחירי הלחם.

וזאת עליכם לדעת, שלכל עיירה היה ה"מ.מ.מ." שלה, כלומר - המשוגע שלה, המשומד שלה והמלשין שלה. יתר הצבור היה כראשי התיבות של המלה צבור, כלומר - צדיקים, בינונים ורשעים.

כשראה רפאל הגביר שאין ר' נחומק'ה האופה מתרגש מהמסרים שקיבל, החליט לעשות מעשה.

- לא ייתכן שהוא יתחצף עד כדי כך ויתעלם מהצער שהוא גורם לכולם! - אמר.

בשבת הגיעו כולם לתפילה. לאחר תפילת שחרית ולפני המכירה של העליות לתורה, עלה ר' רפאל הגביר ושפך חמתו על נחומק'ה האופה, כשהוא מאיים שבמוצאי שבת יילך וימסור אותו לשלטונות.

ידוע לו, לרפאל הגביר, על איזה עניין שנחומק'ה עבר בו על החוק. ואם יידעו מכך השלטונות - צפוי הוא למשפט חמור, ייתכן אפילו בעיר הבירה פטרבורג! (באותה תקופה היתה נתונה ראדין לשליטת הצאר הרוסי.)

האווירה בבית הכנסת מחושמלת. ה"בעל קורא" המשיך בקריאה, ובין העליות - דממה. אנשים חששו שמא ייסחפו, חלילה, לדיבורים ולוויכוחים כשארון הקודש פתוח. לכן הדרך הבטוחה ביותר היא לומר מזמורי תהילים בין גברא לגברא.

אתרי התפילה שלח ה'חפץ חיים' את אחד הבחורים לקרוא לר' רפאל הגביר לבוא אליו.

אלא שרפאל הגביר - גביר הוא, ומסרב לבוא. כלומר, הכסף אוטם את לבבו ואת עיניו, ולא חש שהוא מזלזל בכבוד הצדיק, ב'חפץ חיים'.

הטריח ה'חפץ חיים' עצמו אל ר' רפאל הגביר. היתה זו שבת מושלגת ורוח סוערת הקשתה מאוד על ההליכה אך ה'חפץ חיים' לא התחשב בכך.

- לא כדאי לך להיות המלשין של ראדין! - אמר ה'חפץ חיים' - אומנם זה לא בסדר מצידו של ר' נחומק'ה האופה שהעלה את מחירי הלחם, אך הוא עשה זאת בגלל דחקו. יש דרכים אחרות כדי להשפיע עליו שלא להפקיע מחירים.

פניו של ר' רפאל הגביר נשארו אדישות וקשוחות.

- שמעתי מה שכבודו אומר - השיב ר' רפאל בקרירות, וה'חפץ חיים' הבין שההחלטה כבר גמלה בליבו של הגביר, לכלות את חמתו בנחומק'ה האופה ולמסור אותו לשלטונות.

מוצאי שבת קודש. השלג יורד בלי הפוגות. הרוחות סוערות. על הדרך היוצאת מראדין עמד ה'חפץ חיים' וחכה. לובן השלג האיר מעט את הדרך, וכשהשלג יורד - שוררת דממה חרישית, כאילו כל דבר מצטמצם ומסתגר מפני הקור. לפתע נשמעו פרסותיו של סוס. טפיפות עמומות הן, כיוון שהשלג בולם את קולן. לא עבר זמן רב, והנה נראתה כרכרתו של ר' רפאל הגביר. ראה הגביר דמות אדם מכורבל במעיל על אם הדרך המושלגת. מי זה יכול להיות בלילה שכזה? מדוע עומד הוא על אם הדרך? - התפלא.

עצר ר' רפאל הגביר את כרכרתו מחוסר ברירה, מכיוון שהברנש סירב לסטות לצד הדרך.

- ר' ישראל מאיר?! - נדהם הגביר.

- הבוקר דיברתי אתך בטוב, אך אני מזהיר אותך - רפאל בן חנה - שלא תהפוך, חלילה, להיות מלשין! ואם הולך אתה - ברכה לא תראה בנסיעה זו! - אמר ה'חפץ חיים' בתקיפות.

נזעם על ההפרעה בדרכו דירבן ר' רפאל את סוסו, וה'חפץ חיים' קפץ לצידי הדרך ברגע האחרון ממש.

רפאל הגביר המשיך בדרכו, כשהוא עוזב את ה'חפץ חיים' לבדו בדרך המושלגת והחשוכה.

מה קרה שם בדרך, אינני יודע - סיפר ר' יוסף הבלן - אך כעבור מספר דקות החזיר ר' רפאל הגביר את פניה

של הכרכרה לכיוון ראדין, כשהוא עוד מצליח להשיג את ה'חפץ חיים' הצועד בשלג הכבד.

- ר' ישראל מאיר! ר' ישראל מאיר! מחל לי! - קרא רפאל הגביר, בעודו יורד מהכרכרה ונופל לרגליו של ה'חפץ חיים'.

ה'חפץ חיים' עזר לו, לר' רפאל, לקום ויחד חזרו לראדין.

עוד באותו שבוע הלך ר' רפאל הגביר אל נחומק'ה האופה, והפקיד בידיו את מעשרותיו לאותה שנה.

גם נחומק'ה האופה הנמיך את רוחו וביקש מחילה מר' רפאל הגביר. ואחרי שבכו הרבה ועשו תשובה - התבשרו כל תושבי ראדין על אירוסיה של ציפק'ה, הלא היא בתו בכורתו של נחומק'ה האופה, לאחד מבחורי ישיבת ראדין.

איזו שמחה זו היתה! חתונה כזו לא זכורה היתה בראדין גם לא לזקני העיירה. כולם השתתפו בשמחה, כשכל אחד הרגיש את עצמו לפחות כמחותן ראשי.

שרהל'ה, אשת רפאל הגביר, בעצמה ובכבודה ניצחה על מלאכת עריכת השולחנות בחצר בית הכנסת - שם נערכה החתונה. נשות ראדין הטובות אפו לחמניות קטנות והכינו גם עוגות טעימות ומשובבות לב. אחרות הכינו דג מלוח. ר' רפאל הגביר דאג לקוגל גדול ומכובד.

ביום שישי בצהריים העמידו את החופה, והרב סנדר - רבה הצעיר של ראדין - ערך אותה. דמעות רבות ירדו שם כשהוליכו את החתן אצל הכלה, ולאחר מכן גם בחופה עצמה.

בכו לזכותם של הזוג המתחתן, שיזכו להקים בית נאמן בישראל; כל אחד בכה גם על הצרה הפרטית שלו, כיוון שאין אדם שלא צריך לבקש משהו ממלך מלכי המלכים, ואין כשעת החופה שעה כשרה לבקש בקשות, שהרי גם השכינה עצמה נמצאת שם תחת החופה; בכו גם על שנגררו למחלוקת, שבעזרת ה' הסתיימה בחתונה, וחבל שלא כל המחלוקות מסתיימות בצורה שכזו.

תזמורת של שלושה כלייזמרים הפליאה את ניגוניה, עד שלא היה יהודי אחד שלא נשא רגליו בריקוד, כשהנשים מצטופפות מאחורי המחיצה ומציצות לראות במחוללים.

שמחה גוררת שמחה, ואחרי חתונתה של ציפק'ה התארסה גם שושנה אחותה. בשנה שאחריה נישאו עוד שלוש בנות, וזוגתו של נחומק'ה האופה כבר הקיפה את כל חצרה בשומים - מחשש לעיין הרע.

הוא שאמרתי - סיים ר' יוסף הבלן - הסכלים חושבים שהכסף הוא זה שמביא להם את השידוך. אבל החכמים יודעים שהכסף הוא רק תירוץ. רק תשובה ומעשים טובים, הם-הם שהתירו את ה"פקק" אצל נחומק'ה האופה. כמו שאומרים - אין דבר שלם יותר מלב שבור. ושלמות כזו הביאה סוף כל סוף לישועה גם אצל האופה.

הכלל - שכנע אותם ר' יוסף הבלן - שבלהתעקש זה עם זה רק מגדילים את המחלוקת, וזה עלול להעביר מישהו על דעתו ועל דעת קונו, ולהפוך אותו חס ושלום ל"מוסר", בעוד שעל ידי חסד ומעשים טובים אפשר להגיע להבנה ולפתרון כל בעיה.

- לפתע קלטנו עד להיכן התדרדרנו - אמר ר' שמשון - הלא מכירים אנחנו את ר' מאיר הסנדלר ולובה אשתו מאז היינו ילדים קטנים. כולנו הלא ילידי ראדין. שכנים טובים היינו זה לזה כל השנים. וכי כדאי בגלל התעקשות על חתולים להגיע, חלילה, לדיוטה תחתונה עד שנהפוך להיות "מוסר" על יהודי? כך הגענו להחלטה להיפטר מהחתולים ומהיצר הרע שדחף אותנו להתעקש ולא להתחשב בשכנינו היקרים.

יושבים חצקל'ה וירחמיאל בחדרם ומספרים לכל ה"פרושים", הלא הם בחורי הישיבה, על פעילותו וסיפוריו של ר' יוסף הבלן, ומזווית עינם מבחינים הם במוטל הייקה ובמשה האמריקנר החומקים ויוצאים החוצה.

מתיחות רבה שררה לאחרונה בין השניים הללו. מוטל הוא טיפוס מאוד מסודר ומאורגן, ואין הוא סובל אי סדר. דומה שאי סדר מכניס אותו לסערה רגשית, ועד שלא ישוב החדר להיות מסודר - לא יוכל לשבת וללמוד. ומצד שני, משה האמריקנר הוא טיפוס הפוך לגמרי. כל חפציו מפוזרים על פני כל החדר, וחלקם אף בחדר השני, בחדרם של חצקל'ה וירחמיאל.

דבר זה נובע מתוך טוב ליבו של משה, שכן משאיל הוא את חפציו לכל מי שמבקש, וגם משום שהוא מפוזר. מתחיל הוא לסדר את מיטתו, אך עוזב אותה לא מאורגנת כדי לעזור לחבר, או שמתחיל הוא לדבר ושוכח שלא סיים לסדר את המיטה. הגרביים שלו זקוקים לשדכן צמוד, ויש להם נטייה להימצא בכל מיני מקומות משונים בחדר.

ואבוי אם מוצאים הם את עצמם בסביבת מיטתו של מוטל הייקה.

הגיעו הדברים אף לידי צעקות וכעסים. המתיחות הזו שביניהם מעכירה את היחסים בין בחורי הסטנציה. לכן, כשיצאו כעת מוטל הייקה ומשה האמריקנר מהחדר - עורר הדבר השערות רבות.

אמרו הבחורים קריאת שמע שעל המיטה ונכנסו למיטותיהם, כביכול אין הם מתכים לו, לזוג, שיחזור.

למחרת נדהמו מוטל טיקטינר, אברהם מברזנה ונתן לראות את מוטל הייקה ניגש בנחת למשה האמריקנר ועוזר לו לסדר ולארגן את חפציו, כשהוא מלמד אותו עקרונות של סדר וארגון, ומשה מקבל את הנחיותיו של מוטל בחיוך וברוח טובה.

ומאז חברו הללו - אין הם נפרדים זה מזה! היכן שרואה אתה את מוטל הייקה - צפה מיד לראות גם את משה האמריקנר! ואם ראית את משה האמריקנר - חזקה על מוטל הייקה שיימצא אף הוא בסביבה.

- כך טבעם של בני אדם - אומר ירחמיאל לחצקל'ה - לומדים הם מהמעשים שסביבם. אם יחשפו למעשים רעים, חלילה - גם הם יעשו מעשים רעים. ואם נחשפים הם למעשים טובים ולחסד - זה משפיע שגם הם יעשו מעשים טובים ויתחסדו עם זולתם!

פרק יז | נפתולי הסתגלות

ריח האביב שנישא באוויר העביר את ניחוחות חג הפסח אל הזכרונות. בימי ספירת העומר לקח חיים קמינסקי את בן אשתו, נפתלי, ויחד נסעו לראדין.

חשקה נפשו של נפתלי ללמוד אף הוא בישיבת ראדין. מאז היה ילד תמיד אמר: "כשאגדל - אלך גם אני, כמו חצקל'ה, ללמוד בישיבת ראדין."

לאחר ששכנעו את שיינדל'ה והיא נתנה את הסכמתה - סיכמו עם לייבל שיבוא עם המכונת שלו ויקח אותם לראדין.

הכינה שיינדל'ה את המזוודה. הכניסה לתוכה מעט בגדים והרבה תפילות ודמעות חמות של אם יהודייה אוהבת וגאה.

גם סבתא גיטל הביאה סוודר שסרגה לו, לנפתלי, ושקית מלאה עוגיות מהסוג שאהב במיוחד. סבתא בסיה, הלא היא אחותה של סבתא גיטל, הביאה צעיף חם וכפפות שסרגה לנכדה בכורה. כולם עוטפים אותו באהבה, אותה נוצר נפתלי בתוך ליבו.

משהביא אבא את נפתלי לראדין, דאג קודם כל להבטיח את קבלתו לישיבה לצעירים. רק לאחר מכן התעניין היכן מתגורר חצקל'ה.

- מה הוא בשבילכם? - נשאל ר' חיים קמינסקי.

- הוא בני הבכור - ענה בגאווה.

- אולי תשאל את הבחור שמשמש את ה'חפץ חיים'. הוא מכיר את כל הבחורים הבוגרים.

- חצקל'ה קמינסקי? מוכן שאני מכיר אותו - ענה לייבל'ה ברויידא - חצקל'ה מתגורר בסטנציה של רוחל בעלת החתולים. תמשיכו ישר, ובסמטה השלישית - פנו ימינה. הבית השני מימין הוא הסטנציה של רוחל - הוסיף, כשהוא שולח מבט תמה ובוהן בנפתלי.

- זהו בני הצעיר, נפתלי. הוא רוצה ללכת בעקבותיו של חצקל'ה - אמר ר' חיים בחיוך משהבחין במבטיו השואלים.

- חצקל! חצקל! - נשמע קולו הנרגש של נתן בבית המדרש - אתה יודע מי נמצא בראדין?

- מי? - התפלא חצקל'ה שנתן פונה דווקא אליו. אם מישהו מגיע לראדין, האם זה אמור לעניין רק אותו? הבחורים זקפו אוזניהם. היה זה סוף הסדר, והם התכוננו לתפילת ערבית.

- אבא שלך!

- אבי?! - נדהם חצקל'ה.

אם כן, הדברים התקדמו בקצב מזורז משהעריך. הוא לא האמין שכבר עכשיו ישלחו את נפתלי לראדין, לישיבה, אבל כנראה זה מה שקרה.

- הוא הגיע עם אחיך הצעיר שנכנס לישיבה לצעירים כאן, בראדין - הוסיף נתן.

- נפתלי בישיבה לצעירים כאן בראדין? - חזר אחריו חצקל בשמחה - איזו הפתעה! איפה הם עכשיו?

- בסטנציה שלנו! - ענה נתן.

רצה חצקל'ה לרוץ החוצה מבית המדרש לראות את אבא. לחבק אותו. לחטוף עוד חיוך אחד מפניו הטובות. כבר שנה וחצי לא ראה את אבא. הגעגועים שרפו את ליבו. אך אם יילך עכשיו - יפסיד "מעריב" בציבור.

החליט להתפלל קודם, ורק אחר כך יצא במרוצה לכיוון הסטנציה של רוחל.

חצקל'ה הרגיש שהרוח נופחת בו בחוזקה מרוב מהירות ריצתו. הוא תפס את מגבעתו בידו כדי שלא תעוף לו, וכך נכנס לחדרו.

- אבא!!!

עמדו אבא וחצקל'ה זה מול זה.

- אתה גבוה יותר ממני! - צחק אבא - ורחב הרבה יותר. אתה מזכיר את סבא-רבא יעקב, זיכרונו לברכה.

אבא שטף אותו בעיניו הטובות שחיוך ריצד בהם. שערות שיבה שיוו לו מראה אפור. אחז בו אבא בשתי כתפיו ואמר:

- איזו שמחה שמחים אמא וסבא-רבא יעקב שבשמיים
כשהם רואים אותך!

אבא טפח לו שתי טפיחות על שכמו לאות חיבה.

- נפתלי שלי! - קרא חצקליה בחיבה - אז עשית את
זה! הגעת לישיבה בראדין!

- מאז שהלכת לישיבה, חלמתי ללכת בעקבותיך - אמר
נפתלי בביישנות.

- את ה'חפץ חיים' ראיתם? - שאל חצקל.

- לא! עדיין לא! - השיב אבא.

- הוא ישן כעת - אמר נפתלי.

- ה'חפץ חיים' כבר זקן מופלג - הסביר חצקליה - יש
אומרים שגילו הוא קרוב למאה שנה!

- האם לא יודעים בדיוק בן כמה הוא? - התפלא נפתלי.

- יש כמה דעות בעניין! היודעים אתם שה'חפץ חיים'
רצה לפני כמה שנים לעלות לארץ ישראל?! כשהלך
להוציא ויזה, אמרו לו שהוא צריך להביא הוכחה על גילו.
דרשו ממנו להביא מישהו שהיה נוכח בזמן הולדתו. אבל
מכיוון שהוא היה כבר בן יותר מתשעים שנה, לא נשאר
אף אחד שיכול היה להעיד על הולדתו - לכן לא נתנו לו
ויזה...

- כל כך רציתי לראות אותו, לשמוע אותו - - -
התאכזב נפתלי ופניו עגומות.

- ודאי עוד יזדמן לך, בעזרת ה'! - עודד אותו חצקל'ה
- הלא אתה נשאר פה ללמוד בישיבה! אגב, איפה הסטנציה
שלו? - שאל את אביו.

- קרוב מאוד לסטנציה שלך - השיב אבא - אצל לובה
הסנדלרית.

- נפלא! - שמח חצקל'ה ופנה במאור פנים לנפתלי -
נוכל להתראות לעיתים קרובות, במיוחד בשבתות וחגים.

אבא הסתכל על שני הנערים כשהבעה של קורת רוח
מאירה את כל ישותו. הוא שמח על היחסים הטובים שבין
בנה של שיינדל'ה, אשתו השנייה, לבין חצקל'ה, בנו
מאשתו הראשונה. הרגיש שהקב"ה סייע בידו - לבנות
משפחה מלוכדת ומאוחדת אחת משני שברי משפחות...

- מה שלום רבי איצ'לה פטצ'ניק? - שאל חצקל'ה.

- ברוך ה', זקנתו מוסיפה לו הוד והדר - אמר אבא.

- אני מתגעגע אליו מאוד - אמר חצקל'ה - אומנם אני
שקוע בלימוד, ברוך ה', ואין לי זמן פנוי לגעגועים. אבל
כשאני חושב על בברזנה - מיד אני נזכר בו.

- אם אתה לא חושב כל הזמן על ברזנה סימן שטוב לך
פה! - חייך אליו אבא.

- ברור! פה אני נבנה. ובכלל, אני לא חושב על עצמי.
כל החיים סובבים סביב לימוד התורה, וזו הרגשה -
נפלאה. אגב, מה שלום סבא וסבתא? - שאל לפתע,
בהחליפו את נושא השיחה.

- סבא אברהם הזדקן מאוד. גם סבתא גיטל נחלשה
מאוד. הם מוסרים לך נשיקות עם הרבה אהבה. אוי, כמעט

שכחתי! - אבא פשפש בסלוי והוציא ממנו שקית נייר חומה
- קח! זה בשבילך מסבתא גיטל - אמר ונתן אותה
לחצקל'ה שהוציא ממנה צעיף יפהפה, ארוך ומחמם.

- סבתא גיטל סרגה אותו - אמר אבא.

- היא דאגה שלא אקפא בימות החורף... - צחק חצקל'ה
- תמסור לה שאני מודה לה מאוד, הוא ישמש אותי היטב
בימות השלגים ובסופות הקור.

הרוגע השליו והיפה של האביב כמו השתתף איתם,
כשליוו את האב היוצא לדרכו חזרה לברזנה. ושוב הרגיש
חצקל'ה כמו אז, כשהיה ילד בחיידר ודאג לנפתלי.

- לא אמרת שנפתלי הוא אחיך? - שאל משה האמריקנר
את חצקל'ה.

- אומנם כן! - ענה חצקל.

- אם כן, מדוע שם משפחתו אקשטיין? הרי לך קוראים
קמינסקי!

- הוא אחי החורג. הוא בנה של אשת-אבי מנישואיה
הראשונים - ענה חצקל, בהשביעו את סקרנותם של כמה
נשמות סקרניות ואפים חטטניים.

- איך היה לאכול סעודת שבת מחוץ לבית? - שאל
ירחמיאל את נפתלי למחרת השבת הראשונה שלו בראדין.

- קצת מוזר... - השיב נפתלי בביישנות כשהוא מסמיק
עד תנוכי אוזניו.

- אל תרגיש נבוך - צחק חצקל - כולנו עברנו את זה.
בסוף מתרגלים וגם נהנים מהשירה המשותפת, מההווי
המיוחד. אתה עוד תראה...

- נזכרתי בשולחן השבת בבית, וזה היה קצת קשה -
הודה נפתלי.

- בוודאי זכרת את הגפילטע פיש של סבתא גיטל ואת
המרק הטעים של אמא שלך - אמר חצקל בחיוך מבין.
- נכון...

- במשך הזמן תתרגל למאכלים של ה'בלבוסטה'
שלכם. שמעתי שיש אוכל טעים ביותר בסטנציה זו - אמר
ירחמיאל.

- חס ושלום! לא באתי לומר שאין האוכל טעים! - אמר
נפתלי - רק שזה מאוד שונה ממה שסבתא ואמא מבשלות.
- זה בסדר גמור! - הרגיע אותו חצקל - תרגיש נוח.
בסך הכל אתה כמו כולנו.

- מה קורה, נפתלי? - שאל חצקל'ה את נפתלי.

היה זה לאחר כחצי שנה שבה למד נפתלי בישיבה
לצעירים בראדין. חצקל'ה הבחין שבזמן האחרון אחיו אינו
שמח, בלשון המעטה. הילוכו כבד. עצבות עוטפת אותו,
את נפתלי.

לקח חצקל'ה את נפתלי אל מקום שקט ונסתר, ליד
הנהר של ראדין, ושם החל לדובב אותו.

- הכל בסדר? - שאל שוב.

- כן, ברוך ה'.

- איך אתה מסתדר עם הנערים בסטנציה שלך? - שאל, כשהוא מחפש סדק כלשהו בחומת ההגנה והשתיקה שירדה על נפתלי.

- ברוך ה', בסדר גמור.

- האוכל ש'הבלבוסטה' שלכם מכינה בסדר? מספיק לך? אולי אתה צריך עוד כסף בשביל תוספות?

- לא, האוכל בסדר גמור.

- אז מה לא בסדר?

- אני, אני לא בסדר! - אמר נפתלי בקול שבור.

- אתה?! - תמה חצקליה - במה אתה לא בסדר?

- אני, סתם, חסר כשרונות כזה. אני בכלל לא מבין מה אני עושה כאן! - התפרץ פתאום נפתלי.

- למה אתה מתכוון? - שאל חצקליה בצמצמו את עיניו.

- יש אצלנו בסטנציה בחורים מאוד כשרוניים. הנה, יהודה סוקולובסקי, למשל. סיפרתי לך עליו. הוא ממש גאון. יש לו זכרון עצום. באיזה קלות הוא לומד ויודע, והציונים שלו - אי אפשר להתחרות בהם. ואילו אני משגן כמה וכמה פעמים את אותו דף גמרא - וכל כך קשה לי! תראה את מאיר פורטנוי, זה שהגיע מסלונים. אומנם אין לו זכרון כמו ליהודה, אבל יודע הוא לנתח דברים. מפרק הוא את מהלך הסוגיה ומרכיב אותו מחדש באותה קלות שאני יכול לבנות מקוביות. ואני - עד שאני מבין, יוצאת

לי הנשמה. בקיצור, אני חושב שאני נמצא כאן בטעות.
אולי אני לא מתאים ללמוד בישיבה....

יושב נפתלי וראשו מורכן. דמעות מבצבצות להן בין ריסי עיניו. קשה לו. ועוד יותר קשה לו להודות שקשה לו. אבל עכשיו, אחרי שגילה לחצקל'ה את הסוד שהעיק עליו כל כך, הוקל לו מעט. חצקל'ה ודאי יבין את עזיבתו, חשב. רק מה יאמר לאבא ואיך יסביר את עצמו בברזנה? לא נעים להיחשב ככשלון. אבל הלא פעם צריך להתמודד עם זה. אי אפשר למשוך את כאב הכשלון והרגשת האפסות עד אין סוף - חשב נפתלי.

- תמיד הרגשת כך? - שאל חצקל'ה.

- לא. בהתחלה דווקא מאוד נהניתי מהלימוד - אמר נפתלי כשהוא מתפלא בעצמו מעובדה זו.

- ממה נהנית בלימוד? - ביקש חצקל'ה לדעת.

- נהניתי להבין את השיעור. בעצם, חשבתי שאני מבין - תיקן את עצמו.

- אתה חושב שלא הבנת? - שאל חצקל'ה.

- דווקא הבנתי - הסתבך נפתלי - אבל... איך אסביר לך? כשראיתי איך שיהודה זוכר ואין שמאיר מסביר...

- הרגשת את עצמך אפס לעומתם - השלים חצקל'ה את דבריו.

- כן. בדיוק כך. ומאז - הלימוד קשה עלי ביותר. אני לא מרוכז. כל הזמן אני חושב שאני לא מתאים. אתה מבין אותי? אתה מבין למה אני צריך לעזוב?

- לא.

- מה לא? הרי אמרת בעצמך, שאני מרגיש מגומד לעומתם! - אמר נפתלי.

- נכון, אני מבין את הרגשתך. אך המסקנה שלך, שאתה צריך לעזוב - עם המסקנה הזו אני לא מסכים!

- מדוע? מה יש לי לעשות פה? - שאל נפתלי בתסכול.

- הרי אמרת שהיתה לך הנאה בלימוד, אלא שכאשר השווית את עצמך עם יהודה ומאיר - פתאום הפך הלימוד לעול והפסקת להתרכז. אני מבין שכך נכנסת למעגל שבו חוסר הבנה גורם לך לתסכול נוסף, נכון?!

- כן. כך אמרתי! - אישר נפתלי, כשהוא מנסה לעקוב אחר הלך מחשבתו של חצקליה.

- כלומר, אין לך בעיה בלימוד. יש לך בעיה בדימוי העצמי. היית רוצה להיות מוצלח כמו יהודה או כמו מאיר, ולדעתך, אתה לא מספיק מוכשר כדי לתפוס מקום חשוב.

- זה מאוד מעציב אותי... - אמר נפתלי בשקט.

- אם אתה רואה את הלימוד כתחרות - זה באמת עלול לתסכל, כאשר המישהו הזה יותר מוכשר ממך. אבל תדע לך, שדווקא אתה תוכל להצליח יותר.

- אני?! - התפלא נפתלי ושביב תקווה התגנב לקולו.

- כן, דווקא אתה. תדע לך, שאלו שקשה להם ומתמודדים ומתאמצים ונושאים בעול הלימוד בלי להישבר - בחורים כאלה מאמנים את כוחותיהם הנפשיים ומתחסנים, בעוד שהכשרוניים שבקלות מבינים - לא לומדים שצריך להשקיע, שצריך לעמול, ולכן כשצריך להתמודד עם קושי - זה כלל לא פשוט להם.

- למה אתה מתכוון? אתה רוצה לומר שכל קושי קל שובר אותם? - שאל נפתלי.

- אתה טוען שיהודה ומאיר הם כשרוניים. יכול להיות. אבל אתה מסכים איתי, שהם לא הכי כשרוניים שבדור, נכון? אם בחור כשרוני מגיע בשלב כלשהו לישיבה של עילויים, והוא כבר מבוגר ואיננו רגיל להשקיע, כי תמיד הצליח לקלוט בקלות, יכול מאוד להיות שאז הוא יישבר.

- אתה רוצה לומר, שטוב שאני מתמודד עם הקושי הזה עכשיו? - התחיל נפתלי להבין את כוונתו של חצקל'ה.

- בדיוק! וחוץ מזה, דע לך, שרק בישיבה תוכל לבטא בצורה חיובית את כל הכוחות שלך. מי שעוזב את הישיבה - כאילו עזב את גלגל ההצלה שלו. אתה הרי יודע מה קורה "בחוץ". קשה מאוד לא להיגרר לכל מיני מקומות, אם אין אתה במסגרת של הישיבה. בישיבה כל הזמן מזכירים לך לשפר את המידות, להיות יהודי טוב יותר, להיות אדם נעלה יותר. רק פה אתה יכול להגיע להישגים!

ישבו נפתלי וחצקל'ה ושתקו. נפתלי לקח ענף והחל מהפך את העלים שנשרו מהעצים ברוח הסתוית.

- נפתלי, אתה מסתכל רק על הצלחה בלימוד מבחינת הכשרונות שקל מאוד להצליח בה ואין היא דורשת שום השקעה, אבל יש עוד תחומים שאפשר להתבלט בהם, והם לא פחות חשובים! הם אולי חשובים יותר! תבין, כשרון הוא מתנת שמיים. אבל יש תחומים ששייכים לעבודה עצמית.

- למה אתה מתכוון? - רצה נפתלי לדעת.

- למשל, להתמדה. זה לא שייך לכשרון. זה שייך לכוח רצון. לאופי. לאישיות. תחום נוסף הוא התחום שבין אדם לחברו. גם לזה אין צורך בכשרון לימודי אלא בכשרון להבין את הזולת, להתחשב בו, לעזור לו. אני בטוח שאם תחפש - תמצא תחומים נוספים שבהם בחורים יכולים לבטא את המיוחדות שלהם. אתה צריך למצוא את אותו תחום בו תוכל לבטא את אישיותך בצורה הטובה ביותר.

- איך אמצא את התחום שבו אוכל לבטא את עצמי ואהיה מרוצה? - שאל נפתלי.

- נפתלי שלי, המשגיח שלנו תמיד אומר שצריך לדאוג שהקב"ה יהיה מרוצה מאיתנו - אמר חצקליה בחיוך.

- מתי אהיה גם אני כמוך? - שאל נפתלי כשהוא מביט בחצקליה בחיוך מעריץ.

- גם אני לא הגעתי לכאן "יודע". גם אני "השתפשפתי" - חייך חצקליה - העיקר זה לא להישבר! אבא אמר לי פעם, כשהייתי קטן, שהדבר החשוב ביותר כשיש קושי, זה לחשוב מה אני עושה כדי לפתור את הבעיה. אבל להתייאש? אף פעם לא! וחוץ מזה - הקושי - זהו עמל התורה!

הבט, נפתלי, רש"י על "יששכר חמור גרם" אומר, שחמור גרם הוא "חמור חזק, בעל עצמות, שטוענין אותו משא כבד". ועל "ויט שכמו לסבול" מבאר הוא: לסבול - "עול תורה! ואילו בגמרא, במסכת עבודה זרה כתוב; "לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשא. למה השתמש רש"י בביטוי "עול" כשדיבר על שור? - שאל חצקליה - אלא, השור חורש והחמור הוא הנושא את התבואה מכאן שהחמור משלים את עבודת

השור. כך תלמיד חכם עמל בתורה כשור וחורש את הראשונים והאחרונים. אתה מסכים איתי, נפתלי, שחריש זו עבודה קשה, לא כן?! ורק אחר כך משיג העמל בתורה את הדברים להלכה ונושא את כל התורה בראשו. אנחנו עכשיו בשלב החרישה, ולחרוש - אין זו מלאכה קלה!

- אתה חושב שיש לי "עתיד" פה, בראדין? - שאל נפתלי בהיסוס.

- ודאי. ללא כל ספק, נפתלי יקירי. וזה שקשה לך, זה רק סימן שאתה מתמודד, וזה מצויין.

- אבל זה כל כך לא קל כשקשה... - אמר נפתלי.

- כשקל מדי - סימן שנמצאים במורד. אם קשה - סימן שמטפסים על הר. אם קשה לך - סימן שאתה בכיוון הנכון! את הקושי הזה תהפוך לבסיס להצלחה! כדאי שתחפש מה לא קשה לך. חפש ממה אתה נהנה. אולי תיהנה דווקא מיכולתך להתמיד? אולי תגלה בתוכך יכולות אחרות שעד עכשיו לא שמת לב שהן קיימות אצלך? ואל תשכח; התפילה היא המפתח לכל הצלחה!

אט אט עלה החיוך בעיניו של נפתלי, והתעוררה בו תשוקה עזה לחזור מיד לסטנציה שלו, לחברים שלו, כשהאתגר שהציב בפניו חצקל'ה מעורר בו כוחות חדשים והתלהבות נעורים.

- הכל בסדר? - שאל ירחמיאל את חצקל'ה כשהוא מתבונן בנפתלי המתרחק.

- אתה יודע... חבלי הסתגלות. אבל בעזרת ה', הוא יהיה בסדר, אני חושב - הוסיף חצקל'ה, כשהוא מגלה את הדאגה שבליבו.

- במה מתבטא הקושי שלו? - התעניין ירחמיאל.

- נראה לי שבדימוי העצמי. כשהוא בא לכאן, היו לו שאיפות ללמוד ולגדול בלימוד. הוא חשב ש"לך לו בקלות". בהתחלה אומנם אהב את הלימוד, אך כשנוכח בהצלחותיהם של האחרים בעוד הוא נתקל בקושי - הרגיש מאוכזב. בקושי הצלחתי למנוע ממנו לעזוב.

- רק זה חסר - הגיב ירחמיאל - מי שמתנתק בימינו מהשיבה, צפוי להתדרדר לאווירה החילונית השוררת ברחוב. אי אפשר לשרוד "בחוק" כיהודי דתי. נו, ומה אמרת לו? - שאל לאחר רגע של דומייה.

- אמרתי לו, שדווקא ההתמודדות עם הקושי והעמל שישקיע, זה מה שיבנה אותו. הוספתי, שאפשר להצליח גם בתחומים אחרים מלבד הלימוד; עכשיו זה הזמן לפתח כישורי אישיות כמו התמדה, יראת שמיים וחסד.

- אתה יודע? - שינה לפתע ירחמיאל את נושא השיחה - הקשר ביניכם מאוד נוגע ללב. הרי אינכם אחים כלל, אך הקירבה ביניכם כל כך חזקה, כמו אצל אחים ממש...

- תראה, הרי אנחנו בני דודים! אמא שלו היא נכדה של אחות של סבתא שלי. אבל נכון הוא שהקירבה בינינו חזקה לא בגלל קשר משפחתי רחוק זה. אתה מבין? אני מכיר את נפתלי מאז היותו בן שלוש. אני זוכר שלקחתי אותו לחיידר... - נסחף חצקל'ה בזכרונותיו - הוא היה כל כך קטן וחסר אונים, ואני חשתי כלפיו אחריות רבה...

היודע אתה שהוא היה תלמידי הראשון?! לימדתי אותו א' - ב'. הוא היה ילד כל כך עדין וטוב, שלא יכולת שלא לאהוב אותו... תמיד התייחס אלי כאל אחיו הבכור... ואולי זו זכותם של אבי ואשתו, אמו של נפתלי, שידעו לעזור לנו לבנות קשר כל כך מיוחד...

- תדע לך שגם אם הייתם באמת אחים - הקשר שלכם יפה ומיוחד. קל וחומר כשהמצב במשפחתכם כל כך מורכב.

- נולדו לנו אחים ואחיות משותפים, וזה קישר בינינו עוד יותר... - הרהר חצקל'ה בקול.

- הקשר שלי עם אחי ואחיותי מתבטא בכתב - הגיב ירחמיאל - אנחנו מרבים להתכתב. אחותי רחל, הלומדת בקראקוב, בבית ספר שהקימה הגברת שרה שנירר, כותבת לי בקביעות. גם אחי הלומד במיר כותב לי בקביעות. אני בטוח שהם מסורים לי כמו שאני מסור להם... אבל להיווכח במסירות הזו שביניכם - בינך לבין נפתלי - זה מאוד מרגש!

- השעה כבר מאוחרת - הציץ חצקל'ה בשעונו - בעוד חמש דקות מתחיל "סדר מוסר". הבה נזדרז!

- אז מה אתה אומר? גם אנחנו עברנו כברת דרך מאז שהגענו לכאן! - חתם ירחמיאל את השיחה, בעודם ממהרים לאולם הישיבה.

פרק יח | אבות ובנים

- פה זה הבית שלי! - הצהיר לייבל'ה שחזר זה עתה מווילנא.

הוא הניף את מזוודתו על מיטתו, הסיר מעליו את מעילו ותלה אותו על הוו.

תמה חצקל'ה. ראשית, לגבי לייבל'ה - הצהרה כזו נחשבת לבאום ממש, כיוון שהוא היה מהשתקנים שבתבורה, ובפרט היה שתקן לגבי ענייניו האישיים. שנית, לכולם היה זה הבית. אומנם לכל אחד היה בית-הורים אליו התגעגע, עליו חלם, ממנו קיבל מכתבים, אליו שלח מכתבים, אבל הבית של כולם היה פה, בראדין.

הבית לא היה הסטנציה. אפילו לא כותלי הישיבה. היה זה הקשר בינם לבין ראש הישיבה, הרב נפתלי טרופ והמשגיחים, הרב לוינסון והרב קפלן, בינם לבין עצמם, ובינם לבין ה'חפץ חיים' - שיצר את המושג הנקרא "בית". הבית הזה היה משהו שנושאים אותו בהתרפקות אל מה שבנה אותך כאדם, כיהודי, כבן ישיבה. לכן היתה הצהרתו של לייבל'ה קצת משונה.

הבין חצקל'ה שלהצהרה זו יש, כנראה, קשר למה שקרה ללייבל'ה בוילנא.

- איך היה בוילנא? - שאל אותו חצקל'ה כשנשאר לבד.

לייבל'ה הניף את ידו ולא השיב.

- ניסית ליצור קשר עם הבית? - המשיך חצקל'ה ובירר בעדינות.

- ניסיתי. נפגשתי עם אמא בחשאי בתחנת הרכבת. בכינו. זה היה נורא. אמא אמרה שאבא כלל לא מזכיר את שמי, ונראה לה שהחרם שהטיל עלי בעינו עומד. היא שאלה אותי אם אסכים לעזוב את הישיבה. אמרתי לה שבשום פנים ואופן לא אעזוב את לימוד התורה. אמא רק בכתה ואמרה: מה אעשה ואתם עקשנים כאלה?! מה יהיה הסוף? - כך שאלה. היא היתה מאוד אומללה!

- יש מישהו שיכול להשפיע על אביך? - שאל חצקל'ה
- אולי רב או אדמו"ר מסויים? הרי אביך הוא מוקיר רבנן!
- הוסיף.

- לא! - אמר לייבל'ה בעוגמה - אני מכיר אותו. אף אחד לא יוכל להזיז אותו מדעתו, אלא הוא בעצמו.

- אולי תכתוב לו מכתב? - הציע חצקל'ה.

- לא! - אמר לייבל'ה נחרצות - הוא יחשוב שאני כותב לו כי אני רוצה את הכסף שלו. זה ממש לא בא בחשבון.

- אני מבין שהיה לך קשה שם, בוילנא? - אמר חצקל'ה ברוך.

- כואב לי על אמא. אתה מבין? היא כל כך עדינה, וזה כל כך שובר אותה, שכאשר אני חושב על זה - אני רוצה לבכות. אפילו לטלפן הביתה ולשוחח איתה אני לא יכול!
לפתע נכנס דוד ואמר: - לייבל'ה, ה'חפץ חיים' שמע שחזרת וביקש שתבוא אליו מיד!

לייבל'ה עטה על עצמו ללא שהיות את מעילו הפרוותי, כיוון שבחוף ירד שלג והקור היה נורא.

- תתחדש! - קראו חצקל'ה ודוד בהתפעלות למראה המעיל המרשים.

- איזה מעיל מכובד! - קרא דוד.

- מתנה מאמא! - הפטיר לייבל'ה בחיוך. רק חצקל'ה ידע כמה דמעות היו ספוגות בו, במעיל. דמעותיהם של לייבל'ה ושל אמו.

יוצא לייבל'ה מהסטנציה שלהם ומתכרבל היטב במעיל. רוח עזה נושבת מולו והוא חייב להתאמץ כדי להתקדם.

מיד כשנכנס לביתו של ה'חפץ חיים' הרגיש באווירה המתוחה ששררה בו. ר' משה לנדינסקי, ראש הישיבה*, ישב ליד ה'חפץ חיים', שהיה נסער ביותר. בחדר נכחו גם רבי אליעזר קפלן שהיה איש אמונו של ה'חפץ חיים', רבי הלל גינזבורג - שהיה חתן אשתו בזיווג שני של ה'חפץ חיים', ובנו של ה'חפץ חיים' - הבחור אהרל'ה.

- לייבל'ה, האם תהיה מוכן להצטרף אלי לנסיעה לוורשא? - שאל ה'חפץ חיים'.

- לוורשא? - התפלא לייבל'ה, ובליבו תהה מה פשר הנסיעה הדחופה במזג אוויר כה סוער.

- זה עתה קבלתי ידיעה ממשלחת הרבנים, שיצאה לוורשא כדי לנסות ולבטל את הגזירות של הפולנים בעניין חיוב תינוקות של בית רבן בלימוד השפה הפולנית, וחיוב המורים לעבור בחינות ממשלתיות. הם הודיעו לי שנכשלו במאמצייהם. אני רוצה לנסוע בעצמי לוורשא ולהיפגש עם ראשי השלטון שם! - השיב ה'חפץ חיים'.

- הרבנית מתנגדת מאוד לנסיעה - אמר הרב קפלן - היא אומרת שנסיעה כזו מאוד מסוכנת לה'חפץ חיים' בגילו ובמצבו, מה גם שנמצאים אנו בחודש טבת, החורף בעיצומו, שלגים כבדים יורדים, ויש ביצות טובעניות איומות בדרך לתחנת הרכבת.

- מי מתחשב עכשיו במצבו האישי, כשגזירה קשה כזו עומדת ליפול על החינוך היהודי בפולין?! - קרא ה'חפץ חיים' הישיש - זוהי מלחמת מצווה! - קרא בסערת נפש גדולה - אני מוכן שיערפו את ראשי! מחוייבים למסור את הנפש על החינוך היהודי! לייבליה, אתה מוכן להצטרף אלי?!!

- אם דעת הרב שצריך לנסוע - נוסעים! - ענה לייבליה - אחזור לחדר ואקח את מזוודתי.

ממהר לייבליה לסטנציה ולוקח את מזוודתו, כשהוא מספר לחצקליה מה הן ההתפתחויות.

- אתה חושב שה'חפץ חיים' יסכים לצרף גם אותי? - שאל חצקליה.

- למה?

- הייתי מאוד רוצה להיות נוכח באירועים שיהיו בוורשא. אני בטוח שבבית ישמחו מאוד לקבל דיווח על כך ממקור ראשון.

- אני לא יודע! מכל מקום, ארגן לך מזוודה, כי לפי מה שהבנתי יוצאים עוד היום לדרך, ולא יהיה לך זמן לחזור ולהתארגן. ר' משה לנדינסקי כבר הלך לטלגרף לוורשא ולהודיע על בואו של ה'חפץ חיים', ושמעתי שקראו לאברמק'ה העגלון. (כינויו של אברמק'ה היה עדיין "העגלון" על אף שהחליף את סוסו באוטו).

מיהרו לייבל'ה וחצקל'ה לביתו של ה'חפץ חיים'. חצקל'ה שמח מאוד כשהסכימו לצרפו. במהירות העלו לאוטו של אברמק'ה את ה'חפץ חיים' וכסאו. אחריו נכנסו ר' משה לנדינסקי, ר' אליעזר קפלן, ר' הלל גינזבורג, בנו של ה'חפץ חיים', אהרל'ה, לייבל'ה וחצקל'ה. כשיצאו מראדין היתה השעה 5:00 אחר הצהריים. תחנת הרכבת הכי קרובה היתה בסטון, במרחק של כ-25 קילומטר מראדין, והרכבת היתה אמורה לצאת משם בשעה 7:45 בערב.

השלג ממשיך לרדת ולעטוף את כל העולם בלבן. החשיכה מתגברת, הקור עז, והמנוע בקושי מצליח לפעול. אברמק'ה מדליק את הפנסים והמנוע כבה מיד.

- אי אפשר להניע את המנוע וגם להדליק את האורות בקור הזה! - אומר הוא.

- מה נעשה? - שואל ר' משה לנדינסקי.

- שיערתי שזה מה שיקרה, ולקחתי איתי פנסי נפט.
אנחנו נדליק אותם וכל אחד מכם יחזיק פנס. זה יאיר
במקצת את הדרך - אומר אברמק'ה.

יורד אברמק'ה מהאוטו, מוציא את הפנסים ומדליק
אותם, כשהוא נותן לכל אחד מהם להחזיק בפנס.

- רק רגע! - אומר לייבל'ה. הוא פושט את מעילו החם
והפרוותי ומכסה בו את ה'חפץ חיים'.

- נורא קר! - מסביר לייבל'ה - אומנם ה'חפץ חיים' לא
מתלונן על הקור כי הוא שקוע במחשבותיו, אבל אני
חושש שיצטנן.

שתיקה שוררת באוטו, כאילו חוששים הם להפריע
לאברמק'ה להתרכז בדרך שלפניו. נוסעים הם בתוך
החשיכה - נקודה קטנה של אור קלוש שמרצדת ונעה
קדימה.

אין סימן לדרך, הכל מכוסה שלג. מתבוננים הם אל
תוך החשיכה, כביכול מנסים לקרוע אותה ולאתר את
הביצות הטובעניות. הנסיעה איטית מאוד. האם יספיקו
להגיע לתחנת הרכבת בזמן?

- מה יהיה אם נאחר את הרכבת? - חושב חצקל'ה -
האם נעשה את הלילה המקפיא הזה בתחנת הרכבת?

לאחר כשלוש שעות מגיעים הם לתחנת הרכבת בסטון.
אברמק'ה ממהר להיכנס אליה.

- בוודאי איתרנו! - אומר ר' משה.

מה נדהמים הם לראות את הרכבת מחכה בתחנה.

- הרבין הגדול הגיע! - מכריז הכרטיסן - בבקשה מכם,
עלו מהר!

חצקל'ה ולייבל'ה נושאים את ה'חפץ חיים' בידיהם אל
תוך הרכבת ואחריהם עולים היתר. דלת הקרון נסגרה
בטריקה, הכרטיסן מבריח את הבריה, והרכבת עם מאות
הנוסעים מתחילה בנוסיעתה לוורשא, עוד לפני שכל אחד
מהם מצא לו מקום ישיבה.

- הרכבת היתה אמורה לצאת ב- 7:45 מהתחנה, ועכשיו
כבר 8:10. איך היא התאחרת כל כך? - שואל ר' משה את
הכרטיסן.

- הרכבת לא התאחרת - אומר הכרטיסן בגאווה -
הרכבות שלנו פועלות על פי לוח זמנים מדויק ביותר!
פשוט, קיבלנו הוראה מהנהלת הרכבת לעכב אותה עד
שהרבין הגדול של היהודים יגיע, וחיכינו לכם!

- תאר לך - אומר לייבל'ה לחצקל'ה - עיכבו רכבת
ובה מאות נוסעים, רק לכבודו של ה'חפץ חיים'!

- גם הגויים יודעים לכבד את גדולי ישראל - אומר
חצקל'ה - הלוואי וה'חפץ חיים' יצליח במשימתו לבטל את
הגזירות. נראה לך שהוא יצליח במקום ששמסלחת שלמה
של רבנים לא הצליחה? - לוחש חצקל'ה.

- בעזרת ה', אין לי ספק בכך! אם ה'חפץ חיים' החליט
שהוא ייפגש עם ראשי השלטון הפולני וישכנע אותם -
אני מאמין שכך אכן יהיה!

מתארגנים הם לשינה על הספסלים. הטלטלות הקצובות
של הרכבת ושקשוק הגלגלים המונוטוני מפילים עליהם

תרדמה, מה גם שהיו עייפים מהמתח של הנסיעה באוטו של אברמק'ה.

לקראת השעה 8:00 בבוקר נכנסה הרכבת לתחנת הרכבת בוורשא. התחנה המכוסה לבן היתה מנוקדת בהרבה כתמים שחורים, עד שהשלב כמעט ולא נראה. כמעט כל יהודי ורשא באו לקבל את פני גדול הדור.

עיתונאים רבים מצויידיים במצלמותיהם נראו בשטח. שוב הורד ה'חפץ חיים' בזהירות על ידי לייבל'ה וחצקל'ה. חצקל'ה פנה לקחת את המזוודות שלו ושל לייבל'ה, כשעדת עיתונאים הקיפה את ה'חפץ חיים' שהיה עדיין לבוש במעילו של לייבל'ה, ואת לייבל'ה שטיפל בכסאו של ה'חפץ חיים'.

המצלמות הנציחו את הרגע, ומיד החלו העיתונאים זורקים שאלות, כשהם נכנסים האחד לתוך דברי חברו.

- ה'חפץ חיים' לא יכול עכשיו לענות לאיש! - אמר לייבל'ה, כשהוא מסיע את כסאו של ה'חפץ חיים' עד לכרכרה.

שוטרים רבים היו בתחנה ושמרו על הסדר.

ה'חפץ חיים', לייבל'ה, ר' אליעזר קפלן ור' משה לנדינסקי נסעו בכרכרה הראשונה, ור' הלל גינזבורג, אהרל'ה וחצקל'ה נסעו בכרכרה השנייה.

חצקל'ה נדהם להיווכח, שלמרות מזג האוויר הקשה ששרר באותו יום, בכ"ה בטבת, יצאו כל כך הרבה אנשים

לרחובות כדי לנסות לראות את ה'חפץ חיים' או לפחות את כרכרתו.

הכבישים היו הומים אדם, והשוטרים הצליחו אך בקושי לפלס להם דרך. ורשא לבשה חג.

הכרכרות הגיעו למלון קראקובסקי, בו התאכסנו גם גדולי האדמו"רים - הרבי מגור, הרבי מאלכסנדר והרבי מבלז עם פמליותיהם.

בהתיעצות שקיים ה'חפץ חיים' עם גדולי האדמו"רים הוחלט על קיום אסיפה רבתית ביום שני, ראש חודש שבט, שנת תר"ץ. באספה, כך נקבע, ישתתפו כל רבני פולין וליטא. ידונו בה כל הפעולות שתינקטנה כדי למנוע גזירה איומה זו, שריחפה על החינוך הטהור.

קבוצת רבנים ובראשם הגאונים; ר' ברוך בער ליבוביץ, ר' אלחנן ואסרמן, ר' ירוחם ליבוביץ, המשגיח דמיר, רבי מנחם זמבה מוורשה ורבי יוסף מישקובסקי נבחרה להזמין את כל הרבנים וראשי הישיבות.

רבי ירוחם ממיר כלכל בחכמה ובזהירות את תהליך ההזמנות לאסיפה: את מי להזמין ואיך להזמין באופן שירצה את כולם.

השבוע חלף במהירות. כל הרבנים החשובים, כ-400 במספר, התרכזו באולם שבקומה השנייה של בית המלון.

- עיתונאי אחד ניסה לדלות ממני מהי מטרת האסיפה!
- סיפר חצקליה ללייבל'ה.

- עליך לשמור על שתיקה מוחלטת, חצקל'ה. כל מלה שלא במקומה עלולה להרוס מאמצים של שבועות שהושקעו בהם הרבה כוחות ודמים - אמר לייבל'ה.

- כמובן! - אמר חצקל'ה - וכי עלה על דעתך שאתפתה לומר משהו?

- מי זה לייבל'ה ברויידא? - נשמעה לפתע קריאה מפי אחד הסדרנים היהודיים שעמדו בשערי האולם.

- כן, זה אני - הזדרז לייבל'ה להיענות לקריאה.

- איש אחד מחפש אותך.

- אותי?! - השתומם לייבל'ה.

חצקל'ה שעמד לידו היה מופתע אף הוא. וכי מי יכול לרצות לבקר את לייבל'ה או אותו? מי בכלל יודע עליהם ומה פתאום שיתעניינו בהם?

חצקל'ה שם לב, שלייבל'ה החוויר למראה האיש שביקש לראותו. לייבל'ה לחץ את זרועו של חצקל'ה, עד שכמעט נפלטה צעקה מפיו.

- אבא?! - קרא לייבל'ה.

- לייבל'ה... אני... אני ראיתי את תמונתך בעיתון, על יד ה'חפץ חיים'...

האב ובנו נפלו זה בזרועותיו של זה ופרצו בבכי.

- מה קרה? מה קרה? - התעניינו אנשים.

חצקל'ה מיהר להוביל את לייבל'ה ואביו לאחד החדרים
הסמוכים, יצא ועזב אותם לנפשם...

הרבנים התהלכו בפנים רציניות. הסכנה לחינוך היהודי
היתה מוחשית ביותר.

אומנם גם לייבל'ה היה רציני, אך בעיניו זרח האושר.
הוא סיפר לחצקל'ה כיצד חל המהפך אצל אביו.

- בעיתון התפרסמה כתבה גדולה המדווחת על בואו
של ה'חפץ חיים' לוורשא בתוספת תמונה שבה גם אני
מצולם - סיפר לייבל'ה - אבא לא זיהה אותי. הן עברו כבר
עשר שנים מאז ראה אותי לאחרונה. רק כשקרא את
הכתבה בה הוזכר שמי כשמשו של ה'חפץ חיים', נדהם
אבא ופרץ בבכי. כל הגעגועים שהדחיק במשך השנים
הארוכות הללו התפרצו כתוצאה מהתדהמה שלו כשראה
את תמונתי. הוא אמר לאמא, שהוא מוכרח לראות אותי
- ומיד. כשנפגשנו, הוא לא דיבר. רק ליטף אותי ואמר:
בני שלי, בני שלי... - ובכה. כיצד אפשר לגשר על פער
של עשר שנים ברבע שעה?! מכל מקום, אנחנו מוזמנים
לבית הורי לשבת. אם ה'חפץ חיים' ישחרר אותנו - נוכל
לנסוע.

- לא, לייבל'ה, אני חושב שאת הביקור הזה עליך
לערוך לבד. אני אשאר פה עם ה'חפץ חיים' - אמר חצקל'ה
- ואתה תלך לבקר את הורייך. אולי בפעם אחרת אצטרף
אליך.

באסיפת הרבנים קרא ה'חפץ חיים' לגזור תענית.

- על גזירה כזו צריך לקבל תענית! - קבע גדול התורה הישיש, שהיה קרוב לשנת המאה שלו באותו זמן- אני מתחיל מיד בתענית!

אחד הרבנים הציע לשתף במשלחת רב, הבקי בשפת המדינה, על מנת שיוכל להסביר בשפה רהוטה את התנגדות היהדות הנאמנה לדרישת הממשל לחייב את ילדי ישראל בלימוד שפת המדינה. קם האדמ"ור, הרבי'ע מבעלז, והתנגד נמרצות. הוא טען שיהיה בהופעת רב כזה משום הודאה בדרישת הממשל בנחיצות לימוד שפת המדינה. דעתו התקבלה פה אחד!

הוחלט שמשלחת מצומצמת תיפגש עם ראשי השלטון הפולני. במשלחת יהיו ה'חפץ חיים', הרבי מגור, הרבי מאלכסנדר והרבי מבלז. כן יצטרף אליהם ציר הסיים (הפרלמנט) הפולני, ר' אשר מנדלסון.

הביקור הראשון נערך במיניסטריון הפנים. אחר כך ערכו ביקור אצל המיניסטר להשכלה ציבורית - ד"ר צ'רווינסקי, שקיבל אותם בקרירות, כיוון שהיה מושפע מיועצו לענייני יהודים, היהודי אדלברג. יועץ זה - הוא שיזם את כל הגזירות הללו על החינוך היהודי השורשי והטהור, במטרה לשבור את המסורת היהודית - מתוך הנחה נכונה שאם אין גדיים אין תיישים. אם יאלצו את הילדים היהודים ללמוד פולנית, וכן יאלצו את המורים לעבור בחינות ממשלתיות - הדרך משם אל ה"הסכלה" ופירותיה הבאושים - קצרה ביותר.

לאחר כמה שעות הגיעו לארמון נשיאות מועצת המיניסטרים, על מנת להיפגש עם ראש הממשלה, הפרופסור ברטל.

אריות האבן שבפתח הארמון כוסו לבן. שלג כבד ירד בבירה הפולנית.

כסאו של ה'חפץ חיים' הישיש נישא על פני מדרגות השיש. שם, בקומה השנייה, באולם מפואר מואר בנברשות בדולח רבות, ליד שולחן מעץ שחור, וסביבו כסאות מרופדים בקטיפה ירוקה נערכה הפגישה המרגשת. וילונות יפהפיים עטרו את החלונות הגבוהים והוסיפו הוד והדר לתדר המלכותי בו קיבל אותם הפרופסור.

ה'חפץ חיים' הישיש ביקש לומר את דבריו.

פרופסור ברטל התקרב כדי לשמוע היטב את קולו החלוש.

דממה שררה באולם.

ה'חפץ חיים' דיבר באידיש. עיניו המאירות זלגו דמעות ששטפו את פניו הטהורות והרטיבו את בגדיו. ה'חפץ חיים' היה נרגש ונסער ביותר. גם פרופסור ברטל התרגש מאוד. כשרצו לתרגם את דבריו - אמר פרופסור ברטל: - אין צורך. הבנתי אותו. הוא דיבר בשפת הלב... הגזירות יבוטלו!

בדרך חזור היה מצב רוחו של ה'חפץ חיים' מרומם במיוחד. כולם היו מאושרים. לייבל'ה היה מאושר לא רק

בגלל ביטול הגזירות, אלא גם בגלל הפינוק המשפחתי לו זכה בבית הוריו.

חצקל'ה היה מאושר לשוב לראדין, לכתוב לאבא על כל חוויותיו ולהיפגש עם ירחמיאל חברו, ממנו אפילו לא הספיק להיפרד לפני הנסיעה החפוזה לוורשא.

כשחזר ה'חפץ חיים' לראדין אמר לבני הישיבה: - פרושים לך, לא צריך השכלה, הנה דיברתי עם ראש הממשלה ועם שרים בלי לדעת "השכלה". (ה'חפץ חיים' התכוון לומר שהוא הצליח לשוחח עם ראש הממשלה והשרים מבלי לדעת את שפת המדינה.)

פרק יט | ידידות

האוטו של אברמק'ה הביא אותם עד לביתו של ה'חפץ חיים'. חצקל'ה ולייבל'ה עזרו להוריד את ה'חפץ חיים' הישיש, שהיה מרותק לכסאו רוב הזמן, ולהכניסו הביתה. משם עשו את דרכם ברגל לסטנציה של רוחל, כשהם נגררים עם מזוודותיהם לאורך הרחוב הראשי. השלג הפך לקרח והיה עליהם להיזהר שלא להחליק, חלילה. חצקל'ה דמיין לעצמו את קבלת הפנים לה יזכו מצד שאר חברי הסטנציה, לכן לא הבין מדוע השקט הזה והעצבות בעיני הבחורים. הוא הקיף במבטו את כולם.

לא כולם היו שם!

ירחמיאל לא היה ביניהם.

- איפה ירחמיאל? - שאל חצקל'ה. ליבו הלם בחזקה כאילו היה הוא עצמו בסכנה.

הבחורים הסתכלו זה על זה ושתקו.

- מדוע אתם שותקים? איפה הוא? קרה משהו? - שאל בחרדה.

- ירחמיאל חלה! - אמר דוד.

- חלה? ואיפה הוא עכשיו? מה יש לו?
- היה לו חום גבוה מאוד - אמר נתן.
- הדוקטור אמר שיש לו דלקת ריאות - אמר מוטל טיקטינר.
- לקחו אותו לבית חולים בוילנא - הוסיף אברהם.
- לבית חולים? - נבהל הצקל'ה - מתי?
- לפני ארבעה ימים - ענה דוד.
- ומי ליווה אותו לוילנא? - שאל הצקל'ה.
- אני - אמר קלמן.
- אתה רוצה לומר לי, שעכשיו הוא נמצא לבד בבית החולים? - נחרד הצקל'ה.
- הצקל'ה הרים את מזוודתו ופנה לצאת.
- לאן אתה הולך? - קראו בהשתוממות דוד, לייבל'ה ומוטל.
- אני נוסע לוילנא. לא אעזוב את ירחמיאל לבד! - קרא הצקל'ה.

אברמק'ה העגלון שוב מסיע את הצקל'ה אל תחנת הרכבת בסטון - לא לפני שהוא בירר את כתובתו של ר' חיים עוזר גרודזינסקי ושל בית החולים בו אושפז ירחמיאל.

כל העייפות שהיתה בו מהנסיעה מוורשא לראדין נמוגה עקב דאגתו לחברו.

פתאום קלט שהוא תוזר לוויילנא - עיר הולדתו... נזכר כחנה-בילע ובבעלה יוסף הסנדלר, ברב'ע דויטש וברב טעביל. זוכר הוא אותם במעורפל. ומיד המשיך במחשבותיו אודות ירחמיאל. מה מצבו? האומנם כל כך חמור המצב שצריך היה לאשפוז אותו? לפתע עלתה בזכרונו דמותה של אמו בימיה האחרונים. אולי, חלילה, גם ירחמיאל... לא! אסור לחשוב כך! - אמר חצקל'ה לעצמו, ופתח באמירת תהילים לרפואתו של חברו.

כשהגיע לבית החולים נבהל להיווכח, שירחמיאל כלל אינו מזהה אותו.

- מצבו חמור ביותר - אמר הרופא.

חצקל'ה לא עצם עין. כל הלילה שהה הוא ליד מיטתו של חברו, כשהוא מרטיב מפעם לפעם את שפתיו.

- אמא... אבא... - קורא ירחמיאל מתוך חומו.

וחצקל'ה תהה אם יודעים הם בכלל על מחלתו החמורה של בנם. הוא התלבט אם עליו ליידע אותם על כך או לא.

כשנמנם, ראה בחלומו את אמא משתעלת ומתרחקת במהירות עצומה. הוא רצה לרוץ אחריה, אך היא חמקה ונעלמה. התעורר מסוייט.

נשימתו של ירחמיאל כבדה. בהלה נפלה על חצקל'ה. מה יהיה אם ירחמיאל ימות פתאום כמו אמא? לפתע הרגיש כמו אז, כשהיה פעוט ואמא נפטרה.

- אל תעזוב אותי, ירחמיאל! - בכה חצקל'ה - אני כל כך אוהב אותך! ריבונו של עולם, רחם נא על חברי,

ירחמיאל בן רבקה, שלח לו רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל. אנא, ה', רפא נא לו בזכות תורתו, בזכות מעשיו הטובים.

הרגיש חצקל'ה שהוא חייב ליידע את הוריו של ירחמיאל והחליט לשלוח להם טלגרמה. טוב שזכר את כתובתם בעל פה. אחרי ששלח את הטלגרמה, הרגיש הקלה מסויימת, כאילו כבר התחלק איתם בעול.

לאחר שלושה ימים, בהם לא עזב את מיטתו של ירחמיאל, הגיע אביו.

- אתה חצקל'ה? - שאל אבא של ירחמיאל.

- כן.

- תודה לך ששהית עם בני. ה' יברך אותך בבריאות טובה ובסייעתא דשמיא בכל - אמר האב השבור, והתקרב למיטה של ירחמיאל. כאן כבר לא יכול היה להתאפק, נפל על מיטת בנו ובכה.

- בני שלי, זה אני, אבא! ילד טהור שלי! ה' ישלח לך רפואה שלמה בקרוב...

ירחמיאל היה חלש מדי ושקע מיד שינה.

- אני רוצה לנסוע ל'חפץ חיים', לבקש ברכה בשבילו - אמר חצקל'ה.

- טוב, טוב - אמר האב - אולי בזכות הברכה של הצדיק... - ושוב פרץ בבכי סוער.

חצקל'ה עשה את הדרך חזרה לראדין. עיגולים שחורים עיטרו את עיניו העייפות והאדומות. כלל לא הרגיש בדרך.

כל מחשבותיו היו מרוכזות בירחמיאל ובחרדתו מפני הבאות.

כשהגיע לראדין, מיהר להיכנס לביתו של ה'חפץ חיים'. אפילו לא הבחין אם נמצא ה'חפץ חיים' לבד או שהיה עימו מישהו. חצקל'ה פשוט ניגש אל ה'חפץ חיים' והחל לבכות.

- אל תבכה - אמר ה'חפץ חיים' - ספר מה קרה?

- חברי ירחמיאל מאוסטרהא, ירחמיאל בן רבקה... הוא חולה בדלקת ריאות... הוא בקושי מזהה אנשים... מצבו קשה! אנא, רחמו, עוררו עליו רחמי שמיים! הוא החברותא שלי ... - בכה חצקל'ה.

- אל תבכה - ניסה שוב ה'חפץ חיים' להרגיע אותו.

אך חצקל'ה המשיך לבכות, לא היה לו כוח נפשי להתגבר ולהפסיק.

לפתע אורו פניו של ה'חפץ חיים' והוא אמר: - ירחמיאל יבריא! בזכות התורה הוא יבריא!

חצקל'ה לא השתהה. שוב עשה את הדרך חזרה לוויילנא. רק למחרת בבוקר הגיע לבית החולים. כשנכנס לחדרו של חברו - שכב ירחמיאל במיטתו בחצי ישיבה.

- חצקל'ה! - שמח ירחמיאל לקראתו.

- ברוך ה'! ירחמיאל, שהיתי לידך כמה ימים ולא זיהית אותי... איך אתה מרגיש כעת? - שאל חצקל'ה בהתרגשות.

- הוא מרגיש יותר טוב, ברוך ה' - אמר אביו.

- ממתי חל השיפור? - התעניין חצקל'ה.

- מאתמול בשעה 10:00 בבוקר. לפתע הזיע, אחר כך ירד חומו, הוא התעורר וביקש שתייה.

- בשעה 10:00? הרי זו היתה השעה בה הייתי אצל ה'חפץ חיים' והוא בירך את ירחמיאל שיבריא! - אמר חצקל'ה.

- צדיק גוזר - והקב"ה מקיים! - אמר אביו של ירחמיאל, כשהוא כלל לא מתרגש מהמופת אליו התוודע זה עתה - הרופא אמר שהוא יצטרך להיות פה עוד שבועיים, ואחר כך ישוחרר, בעזרת ה'.

- אשאר איתכם עוד יום אחד, ואחזור לראדין - אמר חצקל'ה.

ישן חצקל'ה ברכבת. מחשש שיחמיץ את התחנה בה עליו לרדת, ביקש מיהודי שנסע עימו, שכאשר הרכבת תתקרב לבסטון - יעיר אותו.

אם חשב שינוח כאשר יחזור לראדין - הרי כשהגיע לסטנציה של רוחל ראה שהשמחה בעיצומה. שירת "בסימן טוב ובמזל טוב" נשמעה ברוב התלהבות על ידי חברי הסטנציה שלו.

- מה יום מיומיים ולשמחה מה זאת עושה? - שאל חצקל'ה.

- מזל טוב! מזל טוב! - קיבלו אותו דוד, מוטל טיקטינר, מוטל הייקה, משה, נתן, אברהם וקלמן.

- מזל טוב! - ענה להם - אבל על מה?

- לייבל'ה ברויידא התארס!

- אני לא מאמין! - קרא חצקל'ה בשמחה - עם מי?
ואיך נהיה השידוך הזה?

- ה'חפץ חיים' עצמו היה השדכן! - אמר נתן.

- ספרו לי דבר דבור על אופניו. אני מוכרח לדעת! -
ביקש חצקל'ה כשהוא מתיישב על מיטתו.

- ובכן, ה'חפץ חיים' קרא לו, ללייבל'ה, ואמר לו
שהגיע זמנו לשאת אשה - סיפר דוד - ה'חפץ חיים' אמר
לו ללכת לר' משה גולדברג, אחד מבעלי הבית החשובים
בראדין, ולומר לו, שה'חפץ חיים' אמר שבתו ראויה לו
לאשה.

- ואתה רוצה לומר לי, שזה מה שהוא עשה? - צחק
חצקל'ה.

- זה בדיוק מה שהוא עשה! - אמר דוד - תראה,
השידוך יצא לפועל, ברוך ה'.

- מה אנחנו עומדים ומפטפטים? האירוסין יהיו בביתו
של השדכן, בביתו של ה'חפץ חיים'. אנחנו עלולים עוד
להפסיד את העיקר - אמר משה.

בדרך התעניינו הבחורים בשלומו של ירחמיאל,
ושמחתם היתה שלמה כששמעו שהוא יצא מכלל סכנה
ובהקדם יחזור לראדין. חצקל'ה ישן אחר כך יומיים
רצופים, כשהוא קם לתפילות ולארוחות בלבד. עד כדי כך
היה סחוט מהאירועים האחרונים! אבל גופו הצעיר ורוחו
האיתנה סייעו בידו לחזור לכושרו ולהיכנס לשגרת
הלימוד המתוקה.

מי לא השתתף בחתונתם של לייבל'ה וכלתו? כולם!
 כל אנשי ראדין היו שותפים לשמחה! אולם חברי הסטנציה
 של רוחל הרגישו כמחותנים ראשיים. התרגשותם הגיעה
 לשיאה כשאביו של לייבל'ה, הנגיד ר' יקותיאל ברוידא,
 והמחותן, ר' משה גולדברג, הובילו את לייבל'ה, החתן,
 בעת החופה.

כל חברי הסטנציה של רוחל הלכו אחריהם, כשהם
 מלווים אותם בדרכם, תוך זמזום נעימת החתונה. גשם של
 חיטה וסוכריות לסימן טוב ולמזל טוב ירד עליהם.

באותה שעה נזכר חצקל'ה כיצד הלך לייבל'ה ברגל
 מווילנא לראדין, מפני שנפשו חשקה בתורה. כמו בהבזקים
 ראה את לייבל'ה מניף את מזוודתו ואומר: "פה זה הבית
 שלי, אין לי בית אחר!" ואחר כך - "מי פה לייבל'ה
 ברוידא? איש אחד מחפש אותך!" הבכי של האב ובנו
 המתאחדים לאחר שנים של ניתוק... ועכשיו - האב הוא
 שמוביל את בנו לחופה.

הרב סנדר, רבה הישיש של ראדין, היה מסדר החופה
 והקידושין. ה'חפץ חיים' הישיש התכבד בברכה ראשונה.
 ה'חפץ חיים' ישב על כיסא גלגלים, ועל אף שחצקל'ה עמד
 קרוב אליו, לא הצליח לשמוע את קולו החלוש.

השירה והריקודים של בני הישיבה בחתונת חברם
 הרקיעו שחקים. את כל מרץ הנעורים ושמחתם בטאו
 הבחורים בשירה ובריקודים, שרקדו לכבודו.

הבשורה המפתיעה נפלה עליהם כרעם ביום בהיר. כמה שבועות לאחר נישואיהם של לייבל'ה וכלתו, נכנס קלמן לחדר הסטנציה בהכריזו: - נחשו לאן עובר הזוג הצעיר?

- למיר? - ניחש דוד.

- לגרודנה? - ניסה מוטל.

- אל תמתח אותנו - ביקש חצקל'ה - אם אתה יודע - תגיד!

הבחורים סבבו את קלמן בעיניים סקרניות ונוצצות. וקלמן כחכה בגרונו ברוב חשיבות והכריז: - לייבל'ה ברויידא ואשתו עולים לארץ ישראל!

- לארץ ישראל?! - נדהמו חצקל'ה, מוטל ונתן.

- אבל מאוד מסוכן שם - אמר ירחמיאל - הערבים עשו שם פרעות בתרפ"ד ובתרפ"ט. איך אפשר לעלות לשם? זה לא בגדר "מכניס עצמו למקום סכנה"?

- ה'חפץ חיים' בעצמו הוא שהמליץ להם לעלות לארץ ישראל! - הפתיע אותם קלמן.

- ה'חפץ חיים'? - תמה דוד.

- בעצם, אני לא מתפלא - הוסיף דוד - שמעתי שה'חפץ חיים' מוטרד מאוד ממה שקורה בגרמניה, מעליית הנאצים לשלטון.

- אבל מה הקשר בין גרמניה לפולין? - שאל מוטל טיקטינר.

דוד משך בכתפיו ואמר: - אני לא יודע, אך ה'חפץ חיים' מוצא קשר.

- שמעתי שהוא אמר שמלחמת העולם הראשונה תהיה כמשחק ילדים לעומת מלחמת העולם השנייה - אמר נתן.

- מלחמת עולם?! מה פתאום?! הרי סטאלין הוא "כלב השמירה" של מזרח אירופה, והוא כבר ידאג שאף גרמני לא ייצא מגרמניה - אמר משה האמריקנר.

- ה'חפץ חיים' אמר שתהיה מלחמת עולם שנייה, ואתה חולק עליו? - העיר חצקל'ה.

- חלילה! - נרתע משה - פשוט, זה לא היה נשמע לי הגיוני.

- אולי נארגן מסיבת פרידה ללייבל'ה? - הציע ירחמיאל, שרצה להעביר את הנושא ולהפיג את האווירה הלא נעימה שהעכירה לרגע את מצב הרוח של כולם.

ההצעה התקבלה בשמחה והטילה את הבחורים בהתלהבות לפרץ של עשייה. כל אחד קיבל על עצמו להכין מזכרת. חצקל'ה החליט להגדיל ולמסגר את התמונה של לייבל'ה העומד ליד ה'חפץ חיים', כפי שצולמה במסע לוורשא - התמונה שבעקבות פרסומה בעיתון התפייס לייבל'ה עם אביו. מאחור כתב:

מזכרת מימים מרגשים. חצקל'ה קמינסקי מהסטנציה המשותפת.

פרק כ | ליקוי המאורות

הזמן מפסח עד שבועות נוצל ללימוד ברצף ולהתעלות בכל תחום אפשרי. לכל יום היתה פסגה חדשה אותה ניסו לכבוש - בתפילה, בשבירת המידות, בהתמדה, בדיבוק חברים, במוכנות לשמוע ולקבל, בנכונות לעבוד ולהשקיע - והכל כדי להגיע לפסגה, לחג השבועות.

בערב החג הלכו הבחורים לנוח כבר בשעות הצהריים המוקדמות, כדי שיוכלו לשבת ערים כל הלילה ולשקוע בלימוד התורה.

בקבלת החג התפלל נפתלי ליד חצקל'ה על מנת שיוכל לנצל את הדרך חזרה לשיחה, שהרי הסטנציות שלהם היו סמוכות זו לזו.

- אתה זוכר את הריקוד שרקד ר' אלחנן וסרמן בשמחת תורה השנה? - שאל חצקל'ה את ירחמיאל.

- איך אפשר לשכוח את זה?! - קרא ירחמיאל.

- מה היה? ספרו לי! הרי הייתי במיר באותה תקופה. אולם רוצה אני לשמוע על הריקוד של ר' אלחנן וסרמן! - הפציר נפתלי.

- היה זה בשמחת תורה האחרון. ה'חפץ חיים' הישיש לא רצה לבוא לישיבה. הוא הרגיש שכוחותיו אוזלים והביע את רצונו להתפלל בביתו. ר' אלחנן וסרמן שכנע אותו להגיע באומרו: - לא הייתי רוצה להטריח את רבנו, אבל עצוב יהיה לילדים בלא אבא. לשמע הדברים הסכים 'החפץ חיים' לבוא לישיבה. כמה בחורים נשאו את כסאו של ה'חפץ חיים' כשהוא יושב בו והכניסו אותו להיכל הישיבה, שפונה מספסלים והעמידו אותו במרכז. כשראו הבחורים שה'חפץ חיים' נמצא - פרצו בריקודים סביבו בהתלהבות רבה.

ה'חפץ חיים' ישב בכסאו. עיניו היו עצומות ונראה היה כישן ושכל המהומה כלל אינה נוגעת אליו.

הרב אלחנן וסרמן רקד יחד עם כל הבחורים במעגל הגדול, שהסתובב עם ספרי התורה סביב ה'חפץ חיים'. לפתע יצא הרב אלחנן וסרמן מהמעגל, נעמד מול רבו ה'חפץ חיים' והחל לרקוד לפניו כשהוא מתרומם למעלה ויורד למטה. אתה הלא מכיר את ר' אלחנן. הוא גבוה מאוד, רחב וכבד גוף. אבל כשרקד כך לפני ה'חפץ חיים' - עשה זאת בכזו זריזות, עד שכל הבחורים הפסיקו לרקוד ועמדו והתבוננו בו תוך מחיאת כפיים.

לפתע פקח ה'חפץ חיים' את עיניו. משהבחין בתלמידו הגדול והאהוב מרקד לפניו, החל אף הוא למחוא כפיים. תחילה מחא באיטיות. הבחורים פרצו בשירה אדירה, כשהם נותנים את הקצב, וה'חפץ חיים' האיץ אף הוא את קצב מחיאות הכפיים, ואילו ר' אלחנן מרקד מעלה-מטה, מרקד ומביט ב'חפץ חיים'.

ראו שיש ביניהם קשר מיוחד.

תקשורת בלי מלים זרמה מר' אלחנן ל'חפץ חיים' ומה'חפץ חיים' לר' אלחנן. תקשורת שכולם ראו, אבל אף אחד לא הבין את פשרה - מלבדם.

סוד שעבר בין שניהם ומובן היה רק להם!

- יש לי שאלה - אמר נפתלי - למה בשבועות שאז ניתנה התורה, לומדים, ואילו בשמחת תורה - רוקדים?

- מה קרה במתן תורה? - השיב חצקליה בשאלה - הלא אז ניתנו לוחות ראשונים. ומה קרה איתם? משה רבנו שבר אותם! מכאן, שבזמן שניתנו לוחות ראשונים אין סיבה לצאת בריקודים. אבל לוחות שניים - מתי ניתנו? ביום כיפור. ואז ה' אמר "סלחתי כדברייך". ובכן, אחרי שה' סולח ועוד נותן לנו חג כל כך נפלא כמו סוכות, שבו האמונה בקב"ה סוככת עלינו - אחרי חג כזה יש סיבה טובה לרקוד. אני חושב שאולי בגלל זה רוקדים בשמחת תורה.

הזמן ממהר ומביא בכנפיו את חודש אלול של שנת תרצ"ג. השמועות מגיעות לכל בית בראדין - ה'חפץ חיים' חלש מאוד! מרוב חולשה ישן הוא רוב היום.

מוטל טיקטינר ממעט לחזור לסטנציה. מבלה הוא את רוב זמנו בביתו של ה'חפץ חיים'. מוטל ממלא את מקומו של לייבל'ה ברויידא כשמשו של ה'חפץ חיים'.

הבחורים מתחילים באמירת תהילים מיוחדת לרפואתו של גדול הדור. הלבבות נמלאים פחד. מה יהיה?! החדשות מגרמניה מעכירות אף הן את האווירה. אנטישמיות ארסית זורמת משם.

מוטל הייקה מספר שהוריו חשים באווירה של פחד וחשש. במכתבם האחרון כתבו שהחליטו לחסל את עסקיהם בגרמניה ולהעביר את כל רכושם לארץ ישראל.

אביו של מוטל הוא בעל רשת בתי חרושת לטקסטיל בגרמניה. הוא חושש שבעקבות היחס האנטישמי והנהירה של יהודים רבים אל מחוץ לגרמניה - יירד ערך נכסיו.

מוטל התהלך נסער ומודאג.

- אל תדאג! - מרגיע אותו ירחמיאל - אביך הוא אדם חכם וסוחר ממולח. הוא ימצא פתרון.

ואומנם, במכתבו הבא סיפר אבא למוטל שהוא הקים שותפות פיקטיבית (מדומה) עם ידידו, שהוא עורך דין מדנמרק. הם הקימו תאגיד המאחד את כל בתי החרושת הללו תחת שמו של עורך הדין הדני. עורך דין זה הציע את התאגיד למכירה, וכך יש סיכוי שהוא יימכר במחיר סביר. עורך הדין יקבל אומנם שכר המוגבר, אך ערך הנכסים יישמר.

אמצע אלול. הידיעות המדאיגות מגרמניה על תוכנית "ניקויה" של ארץ זו מיהודים, מכות בתדהמה את כולם.

- אילו התבטאויות קיצוניות! - מזדעזע דוד פינסקר.

- אם היו כותבים את זה על רוסיה, עוד אפשר היה להאמין. אבל שבגרמניה הנאורה יתבטאו בצורה כזו? - זה לא נתפס בשכל! - אמר נתן.

- איזו "סטירת לחי" זו לכל ה"משכילים"! והם כבר חשבו שהתפטרו מעול היהדות, והנה כעת התברר להם

- שמיהדות לא מתפטרים! "ישראל אף על פי שחטא - ישראל הוא" על כל הנובע מכך... - אמר מוטל הייקה.
- זה פשוט נורא! אני לא מאמין שזה באמת קורה! - קרא משה האמריקנר.

לא רק הבחורים מדברים על היטלר אלא גם סתם "עמך" מסתודדים זה עם זה ומיידעים זה את זה על "אותו יצור מוזר" מגרמניה ורעיונותיו המזוויעים.

- איזה אלול - - - מצטמררים האנשים.

- מה יהיה? - שואלים כולם.

- מה יהיה עם בית ישראל? - שואל ר' משה לנדינסקי את ה'חפץ חיים', שהתעורר לרגעים מעטים והתעניין מה קורה בעולם.

סיפר לו ר' משה שעם ישראל זקוק לרחמים מרובים, כיוון שהצורך מגרמניה (היטלר יש"ו) מאיים להרע ליהודים.

- "ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש" - אמר ה'חפץ חיים' ושוב שקע בשינה ממושכת.

מסתבר שהיו אלו מלותיו האחרונות!

הבחורים ערכו משמרות ליד מיטתו של ה'חפץ חיים', כדי שלא יישאר אף לרגע לבד, אך באור לכ"ד באלול עלתה נשמתו לגינזי למרומים. היה זה ביום חמישי בלילה, באור ליום ששי.

מוטל טיקטינגר נכנס בבוקר לבית המדרש. הבחורים
היו באמצע פסוקי דזימרה.

כולם נבהלו למראהו. הוא לא היה צריך לומר דבר.
היתמות היתה חרוטה על כולם.

התגובות היו שונות.

אברהם ונתן עינו ברשימותיו של נתן שכתב בשנים
האחרונות על ה'חפץ חיים'.

חצקל'ה וירחמיאל ישבו על המיטה של ירחמיאל
ושוחחו בקול נמוך.

דוד פינסקר כתב מכתב להוריו.

מוטל הייקה ומשה האמריקנר יצאו לבית המדרש.

קלמן נכנס למיטה והתכרבל תחת לשמיכה.

אחר כך מיהרו כולם לתפילת מנחה גדולה.

היה זה יום גשום במיוחד.

- אפילו השמיים בוכים - הפטיר חצקל'ה בעצב.

- מעניין מתי תהיה ההלוויה - שאלו כולם.

האנשים בראדין הסתובבו חפויי ראש. העיירה כולה
היתה מזועזעת. נשאה עיניים בוכיות והתבוננה בעצמה,
מי היא ומה היא ללא ה'חפץ חיים'. כמו הבינה שעם
פטירתו תמה תקופת ההוד שלה. זוהרה של העיירה
הפשוטה הזו שהאיר למרחוק - כבה.

אפילו זקני ראדין אינם זוכרים את ראדין ללא ה'חפץ
חיים'. ראדין וה'חפץ חיים' היו שני מושגים שהלכו ביחד

- ופתאום נפרדו. כמו כבה לפתע האור שהאיר בעולם. כמו נגדע לפתע העץ הגדול שהצל על בית המדרש. עץ שעברת לידו כמה פעמים ביום, ואפילו לא חשת בקיומו. רק כשהעץ העצום הזה כרע, נפל - אתה מרגיש שהנוף השתנה לבלי הכר. שינוי גדול...

נודע שר' חיים עוזר גרודז'ינסקי קבע שהלוויה של ה'חפץ חיים' תתקיים ביום ראשון, וזאת כדי שיוכלו לתת כבוד לתורה ולאפשר לכלל ישראל להגיע אליה.

בשבת אסור להתאבל, לכן נזהרו שלא לדבר על ה'חפץ חיים' שמא הדיבורים יגרמו להם לבכי. התפללו. היו גם משמרות של בחורים שישבו ואמרו תהילים לעילוי נשמתו של גדול הדור. הבריות מיעטו לדבר זה עם זה.

במוצאי שבת ישבו כל חברי הסטנציה בחדר של חצקל'ה וירחמיאל וסיפרו כל אחד את סיפורו - מה הוא זוכר מה'חפץ חיים', מהאירועים שחוו איתו או משיחות ששמעו ממנו. כמו ניסו לתפוס את ה'חפץ חיים' במחיצתם, להקיף את אישיותו, לנעוץ בליבם את דיברותיו ואת המסר שביקש למסור להם בכל דיבוריו ובכל הנהגותיו. כמו רצו להשאיר אותו עימם עוד קצת - - -

אצל ה'חפץ חיים' הכל היה פשוט. הוא חי בפשטות, דיבוריו על האמונה היו מוחשיים ופשוטים, כאלו שכל אחד יכול היה להבין. היה מדבר אל הקב"ה כמו שאדם מדבר עם חברו. כשאתה מדבר בטלפון אתה יודע שמי שנמצא בצד השני מקשיב לך? כך הוא הרגיש שהקב"ה מקשיב לו.

- הוא קבע בלב כולנו שאנחנו החיילים של הקב"ה -
אמר נתן.

- אני הבנתי ממנו שהחיים הם תפקיד - הוסיף
ירחמיאל.

- לא נהיים אדם סתם כך. צריך לעבוד על עצמנו כדי
להגיע למעלת אדם. כך תמיד אמר - הוסיף חצקל'ה.

- תמיד דיבר על חשיבות ניצול הזמן. במיוחד זרז
אותנו לנצל את הזמן בימי ששי ובערבי חגים - אמר מוטל
טיקטינר.

- לקראת "בין הזמנים" החתים אותנו על הבטחה
שנלמד בכל יום משניות בסדר 'קודשים'. זוכרים? - שאל
חצקל'ה.

- כן. ודאי - אמר קלמן - כמעט כל הבחורים למדו בכל
יום פרק במסכת קודשים.

חצקל'ה וירחמיאל החליטו לצאת. כמו תמיד הבינו זה
את זה במבט עין, במבט פנים.

- אני מרגיש שלא אוכל להישאר פה! אני חושש שכל
מה שספגתי מה'חפץ חיים' יתמוסס בחיי היום יום. אתה
מבין למה אני מתכוון? - שאל חצקל'ה את ירחמיאל.

- גם אני הייתי רוצה שדמותו של ה'חפץ חיים' תישאר
חרוטה בליבי יחד עם העיירה ראדין ועם בית המדרש
שלה. לא הייתי רוצה להישאר ולראות עד כמה ה'חפץ
חיים' חסר לנו פה.

- מה אתה מציע?

- אני מקווה שלא תיבהל, אבל מאז האלול האחרון וכל הסיפורים על היטלר בגרמניה, אני מרגיש חוסר מנוחה להישאר פה - אמר ירחמיאל.

- אתה לא מגזים קצת? היטלר בגרמניה, ואנחנו פה, בפולין!

- ה'חפץ חיים' דיבר פעמים רבות שתהיה מלחמת עולם שנייה, ושמלחמת העולם הראשונה תהיה משחק ילדים לעומתה.

- אז מה אתה מציע? - שאל חצקל'ה.

- ה'חפץ חיים' אמר לפני פטירתו ש"בהר ציון תהיה פליטה". אני חושב שכדאי ללכת בעקבות לייבל'ה ברוידא ולעלות לארץ ישראל - אמר ירחמיאל.

- רק לפני פחות מחמש שנים התרחשו מאורעות בחברון, והערבים הרגו ביהודים בכזו אכזריות... אתה חושב ששם יותר טוב?

- אני לא יודע אם שם טוב יותר, אבל ה'חפץ חיים' אמר ששם תהיה הפליטה והפליטה תהיה קודש!

- אתה יודע שסבתא שלי קנתה אדמה בארץ ישראל? אמר חצקל'ה.

- ברצינות?

- כן. ליד חיפה. אני לא זוכר איך קוראים למקום ההוא.

- אם כן, מה אתה אומר?

- אכתוב מכתב לאבא. נראה מה תהיה תגובתו.

כשראה שחצקל'ה עדיין מהסס, הוסיף ירחמיאל: -
 תראה, גם אני אכתוב הביתה ואתייעץ עם הורי.

למחרת השבת, בכ"ו אלול, הגיעו אלפי אנשים
 להלוויה. ראדין לא חלמה שכל כך הרבה אנשים יסתובבו
 ברחובותיה. הגיעו בחורים מישיבות שונות - ממיר,
 מקלצק, מגרודנה, מברנוביץ, אפילו מלובלין הגיעו שתי
 קבוצות גדולות של בחורים. גדולי תורה מכל רחבי פולין
 התאספו ביום הגשום הזה ללוות את גדול הדור - זקן
 הדור לבית עולמו.

ר' חיים עוזר לא הגיע. התנצלו בשמו שאין הוא בקו
 הבריאות.

הספדים... הספדים... הספדים...

ראדין ספדה לגדול בניה. ראדין נפרדה מהודה, מזיווה,
 מהדרה. הדמעות חלולות. מלאות פחד. כולם מרגישים
 יתומים. כולם מרגישים שהוא היה בעצם, הודה, זיווה
 והדרה של כל כנסת ישראל.

החשש מפני הבאות ניכר היה היטב מקולם ומפיהם של
 המספידים.

ערב ראש השנה תרצ"ד. מגיעים לראש השנה בלי
 ה'חפץ חיים' - - - האנשים מרגישים כמו ילד שמצא את
 עצמו לבד באמצע השוק. הרעדה בלב גוברת. מה ייגזר
 בראש השנה?

אביו של מוטל הייקה מכר את כל רכושו, ברוך ה',
ועלה לארץ ישראל עם כל המשפחה. גם מוטל מתכנן
לעלות לארץ ישראל.

קבוצה אחרת של בחורים החליטה לעבור למיר כדי
להמשיך ולהתעלות תחת הדרכתו של המשגיח, ר' ירוחם
לייבוביץ.

פרק כא | אור וחושך

- קיבלתי מכתב מהורי - בישר ירחמיאל לחצקל'ה.

- מה הם כותבים לך? - שאל חצקל'ה בסקרנות.

במקום תשובה הושיט ירחמיאל את המכתב לחצקל'ה, אשר קרא והסמיק. במכתב כתב אבא של ירחמיאל, שמאז שראה את חצקל'ה בבית החולים בוויילנא, שם עליו עין כדי לקחת אותו לחתן לרחל, הלא היא אחותו של ירחמיאל, אשר למדה אצל הגברת שרה שנירר בקראקוב. אבא ביקש מירחמיאל שיציע את רחל לחברו, לחצקל'ה.

שלח ירחמיאל מכתב תשובה לאביו, שחצקל'ה מעוניין להיפגש עם רחל.

האירוסין הפכו את חצקל'ה וירחמיאל לגיסים לעתיד. גם רחל הסכימה לעלות לארץ ישראל.

החתונה נערכה בראדין. לחתונה הגיעו אבא של חצקל'ה, שיינדל'ה וכל הילדים.

רבקהל'ה, שנישאה בינתיים לשמוליק, חברו מילדות של חצקל'ה, גם היא הגיעה לראדין. אפילו סבתא גיטל, סבא אברהם וסבתא בסיה (הלא היא סבתא של נפתלי ואחותה של סבתא גיטל) - הגיעו.

החתונה היתה גם הפרידה של חצקל'ה ממשפחתו לפני עלותו לארץ ישראל.

- אל תשכח לכתוב לי, בן! - אמר אבא - ספר לי על כל מה שקורה אצלכם!

- שיהיה בניין עדי עד! - בירכו שיינדל'ה, סבתא גיטל וסבתא בסיה את רחל.

גם בני משפחתה של רחל, שהגיעו מאסטרעהא לחתונה, נפרדו מהזוג הצעיר ומירחמיאל.

- יהי רצון שתמצא במהרה את הזיווג המתאים ותזכה גם כן, להקים, בית נאמן בישראל! - מברכים כולם את ירחמיאל, וחצקל'ה עונה אמן, כדי שיהיה לברכה קיום.

סבתא גיטל נתנה לחצקל'ה את הקבלה על הקרקע שרכשו בכפר חסידים; אבא נתן לו מכספי החסכוניות שהטמין על גגו של התנור; שיינדל'ה ורבקהל'ה הביאו מזוודה בה שמו גבינה צהובה, בשר כבוש, ריבה ועוגיות - צידה לדרך. הרי הם מתכוננים לעלות לארץ הקודש מיד לאחר ה"שבע ברכות"... ניכר היה שהכניסו בציוד שהכינו את כיסופיהם לארץ ישראל.

יש זמנים שהמאורעות רודפים זה את זה במהירות הבזק. כל כך מהר חולפים הם, שאין אפשרות לעכל אותם.

צריך לצלם אותם ולהנציח אותם כמות שהם - על קולותיהם, מראיהם וריחותיהם. אולי אחר כך, ברגעים של שקט ושל זכרונות, מעלים אותם שוב.

חברי הסטנציה ערכו מסיבת פרידה למוטל הייקה, לירחמיאל ולחצקל'ה העולים לארץ הקודש.

דוד, שלשון סופרים לו, שזר מאורעות שחוו לשרשרת של זכרונות, שנעים להתרפק עליהם. היו שנפרדו בנאום. אחרים נפרדו בלחיצת יד דוממת אך רבת רגש. מנתן קיבל חצקל'ה מחברת ובה אוסף אמרות וסיפורים מה'חפץ חיים'.

הלכו ונפרדו מראש הישיבה הישיש, מר' משה לנדינסקי, מר' מנדל זקס - חתנו של ה'חפץ חיים', מר' אליעזר קפלן ומר' יהושע לוינסון, מנהלי הישיבה.

גם יהודיה התמימים והפשוטים של ראדין, שהכירו אותם, נכנסו להיפרד מהם בתקיעת כף ובטפיחה על השכם.

כל הפרידות האלה עוררו חרדה בליבו של חצקל'ה. עוזב הוא עולם מוכר וידוע, והולך הוא אל הבלתי ידוע -

- -

רחל עודדה אותו באומרה: - נלך לירושלים. דוד שלי, ר' חצקל סרנא, הוא ראש ישיבת חברון. אתה תלמד שם בישיבה ואני אלמד. אני מקווה שפתחו בירושלים בית ספר "בית יעקב", ואם לא - אפעל כדי שבית ספר כזה אומנם ייפתח.

שאב חצקל'ה עידוד מבטחונה של אשתו, מרוחה האיתנה ומתקוותה לחיים חדשים.

נוסעים הם דרומה, לעיר הנמל הרומנית קונסטנציה.

עולים הם על אונייה רומנית בשם "ליברטטה" (-
חירות). האומנם הולכים הם לקראת חירות? האומנם
עושים הם את הצעד הנכון?

צבעה המתקלף של האונייה העיד על זקנותה. רב
החובל הבטיח להם שהיא חזקה, שעמדה במבחנים של ים
סוער ואף פעם לא אכזבה.

זו פעם ראשונה להם, לחצקל'ה, לרחל ולירחמיאל,
שהם נמצאים בעיר נמל. מוטל כבר היה בערי נמל בצפון
גרמניה ובפולין. כבקי ורגיל הוא מדריך אותם בנפתוליו.

ההמולה על המזח היתה גדולה. סחורות פורקו, אחרות
הוטענו, צעקות, רעש והמולה.

עולים הם במדרגות אל סיפון האונייה. צפירה אחרונה
- והאונייה החלה במסעה דרומה. שטים הם בים השחור.
חולפים במיצרי הבוספורוס והדרדנלים, שכמו פותחים
להם שערים לעולם חדש.

ריחו המלוח של הים, השחפים הלבנים מעל והגלים
הקטנטנים ליוו אותם בדרכם החדשה. על גלי הזיכרונות
נישאו גם חצקל'ה ורעייתו שהעלו תמונות מעברם ושזרו
אותם למסכת הכרותם המתהווה.

- סיפרת שבסמינר בקראקוב למדה איתך בת מברזנה
- אמר חצקל'ה.

- אומנם כן. בתיה וילנסקי באה מברזנה. לאביה קוראים יצחק ויש לו מאפייה. אתה מכיר אותם? - שאלה רחל.

- ברזנה היא עיירה קטנה, בה כולם מכירים את כולם. בתיה היא אחותו הגדולה של סנדר, חברי - סיפר חצקל'ה.

- שמעתי מבתיה שרוב הנוער בברזנה נתפס לציונות. איך ניצלת מגורל זה? - שאלה רחל.

- כנראה דמעותיה ותפילותיה של אמי, עליה השלום, עמדו לי. בביתנו התארח מדי פעם המשולח של ישיבת ראדין, והוא סיפר לנו סיפורים על ה'חפץ חיים', סיפורים שעוררו בי את השאיפה ללמוד בישיבה. מרבי איצ'לה פטצ'ניק, שהוא רב חשוב המתגורר בברזנה קיבלתי את אהבתי לדברי תורה וגם אבי שיחי' עודד אותי לכך - אמר חצקל'ה.

- ודאי לא היה לך קל ללכת נגד הזרם!

- אכן! אבל יהודי צריך שיהיה נחוש ביהדותו. ברוך ה' שהיתה לי סיעתא דשמיא. הקב"ה עזר והגעתי לישיבה, ובה נבנה עולמי הרוחני.

- מה במיוחד עזר לך לגבש את השקפתך?

- שמעתי שיחות רבות מה'חפץ חיים' זצ"ל. הוא דיבר תמיד על תכלית החיים - שיהודי צריך לדעת לשם מה הוא חי ומה עליו לעשות כדי למלא את ייעודו. היו גם שיחות שנתנו ראש הישיבה - ר' נפתלי טרופ זצ"ל, והמשגיחים הרב לוינסון והרב קפלן וגם ר' אלחנן וסרמן, שהתארח מדי פעם בראדין בנו אתנו; הם דיברו על תיקון

המידות ועל תפקידו ומהות חייו של יהודי - השיב חצקל'ה לרעייתו.

אחר כך שוחחו אודות ה'חפץ חיים'. חצקל'ה סיפר עליו, על דמותו ועל שיחותיו ועד כמה השפיע על עיצוב דמותו הרוחנית כמו כן סיפר על ההלוויה הגדולה ועל ההספדים המרגשים שנישאו בה.

- ככל שזכרונני אינו מטעה אותי, בתיה מבוגרת מעט ממני. איך זה שהתחברתן? - התעניין חצקל'ה.

- נכון, בתיה מבוגרת ממני אך גרנו באותו חדר בפנימייה. היא היתה אחראית עלינו אבל זה לא הפריע לנו להתחבר. היא היתה חברתי הטובה ביותר. לא פעם טיילנו ליד מבצר "וואבל" היפהפה. ארמון זה טובל בחורשות עצים ונמצא על גבעת דשא שמשתפלת אל נהר הוויסלה. פעמים רבות ישבנו ליד הנהר ושוחחנו.

- על מה שוחחתן, למשל? - התעניין חצקל'ה.

- על מה לא? - חייכה רחל - אתה יודע, שיחה מתגלגלת שכזו. מתחילים נושא אחד ועוברים מנושא לנושא מבלי לדעת לאן נגיע בסוף. בעיקר היינו משוחחות על נושאים שהעלו גברת שרה שנירר וד"ר דויטשלאנדר, אם כי דיברנו גם על שיעורי התהילים הנפלאים שר' יהודה לייב אורליאן נתן לנו, ועל שיעורי התנ"ך ששמענו מד"ר יהודית גרינפלד.

- זה נשמע מעניין! אילו נושאים הועלו בשיעורים אלו? - ביקש חצקל'ה לדעת.

- גברת שרה שנירר הרבתה לדבר איתנו על אמונה, על יראת שמיים, על צניעות, על תפקיד האשה והאם

היהודייה. היא תבעה מאיתנו לעבוד את ה' בשמחה, לחיות בהרגשה שאנחנו תחת עינו הפקוחה של הקב"ה ושכל מעשה ומחשבה נרשמים בשמיים. היא החדירה בנו את אהבת התורה ואהבת המצוות. היא הצמיחה בנו גאווה יהודית, ונטעה בנו את תחושת הייעוד שאנחנו, המורות, נהיה המחנכות של הדור הבא ושבידינו להציל את בנות ישראל מלרעות בשדות זרים. הוי, זה היה ממש נאום! - חייכה והוסיפה - אני מתנצלת. לרגע הרגשתי כמו במחנה 'בנות'...

- מחנה 'בנות'? מה זה?

- זה מחנה נופש! כל קיץ נוסענו, בנות הסמינר, יחד עם כל הצוות החינוכי לנופש בכפר 'רבאקה' שבהרי הקרפטים. שם נפשנו במשך חודשיים בנוף הררי, קסום ועוצר נשימה.

- מה עשיתן שם?

- היה לנו סדר יום עמוס ביותר. שמענו הרצאות בנושאים שונים תוך ישיבה במרחבי הדשא שסביב הבקתות. התפללנו יחד, אכלנו יחד וטיילנו במורדות ההרים.

- טיולים? גם בנות מטיילות? מעניין! איזה טיול זכור לך במיוחד?

- פעם טיפסנו בלילה לפיסגת הר הטטרה, שהוא השיא של הרי הקרפטים, כדי לראות משם את הזריחה. זה היה באמת מחזה מרהיב עין ועוצר נשימה. לראות את השמיים זרועי הכוכבים, לראות את עומק היקום... אתה יודע, כל פסוקי התהילים הופכים למוחשיים ברגעים קסומים

שכאלה. לראות את הכוכבים נעלמים, השמים משחירים ונצבעים אט אט בתכלת מעורב בסגול; לחזות בשמש הבוקעת לפתע ככדור אש ומאירה את העולם באורה הכתמתם; לראות יום חדש נולד. להתפעל מיפי הבריאה... זה היה עצום!

- לא פחדתן לטפס בלילה? חושך... לא רואים את הדרך... אפשר למעוד...- התפלא חצקל'ה.

- ואם פחדנו, מה בכך? לא אומר לך שלא היו צעקות... אך היו לנו אבוקות והסתדרנו. העיקר - נהנינו מאוד!

- את יודעת, שחיים בבית של תורה אינם דומים לחיי בנות בסמינר?! - אמר חצקל'ה בזהירות כשהוא בוחן את תגובתה של רעייתו.

- הגברת שרה שנירר דיברה איתנו על כך. היא הדגישה שעיקר התפקיד של הנשים הוא לבנות את בית המקדש הפרטי שלנו, את ההיכל הרוחני שבו נחנך את הדור הבא. אתה יודעת? - הוסיפה בחיוך - פעם אמר לנו הרב אורליאן שהוא מקנא בנו, כי הגברים חייבים על כל רגע שאינם לומדים תורה ואילו כל מה שאשה עושה בבית - נחשב לה למצווה. כשמסתכלים כך על החיים - כל רגע ורגע הוא אתגר ואני שמחה לקראת האתגרים שהקמת בית יהודי מזמן לי.

היו באונייה קבוצות נוספות של צעירים שנסעו במסגרת קיבוצי "השומר הצעיר". הם בלטו בחולצותיהם

הכחולות. גם פניהם היו מועדות לארץ ישראל, אך כל קשר לא נוצר בינם לבין חצקל'ה ואשתו, ירחמיאל ומוטל.

לאחר מסע בן שבועיים, במהלכו עגנו בכמה נמלים, קרבה האונייה אל חיפה ונוסעיה נפגשו עם הר הכרמל הנושק לתוך הים. השמש כמו קבלה את פניהם במאור פנים וזרחה באור נעים. האוויר היה צלול - כאילו התרחצה הארץ הקדושה לכבוד בניה, חביביה, השבים אליה.

”שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה!” - מברכים הם.

המזח והאוניות עונים אמן. גם המכולות ברציף משתאות על היורדים המחפשים חופן אדמה כדי לנשק אותו בערגה. ערגה שקיפלה בתוכה את נשמת אפם הלוהטת של דורות שחלמו על הרגע הזה, והם, דווקא הם, זוכים לכך.

- הלוואי ואבא, שיינדל'ה וכל הילדים יעלו אף הם לכאן במהרה - מתחלק חצקל'ה בתקוותיו עם אשתו.

מוטל וירחמיאל נפרדים מהם. פניהם דרומה, לפתח תקווה - לישיבת לומז'ה.

- תצליחו! - קוראים ירחמיאל ומוטל לחצקל'ה ורעיתו לפני שהם עולים לרכבת.

- כשיהיה לנו בית תוכלו להתארח אצלנו ב"בין הזמנים" - קורא חצקל'ה אחרי הרכבת המתרחקת.

חצקל'ה ואשתו עולים לרכבת העולה לירושלים.

הנופים עוצרי נשימה. הרכבת נוסעת באיטיות, כמו קשה עליה העלייה. רוחם של חצקל'ה ורעייתו כבר קצרה. רוצים הם להגיע במהירות לעיר הקודש!

חצקל'ה מספר לאבא במכתבו על הדירה הקטנה שמצאו בשכונת גאולה בירושלים. אומנם רוב תושבי השכונה הם חילוניים, אך דירתם אינה רחוקה מהרחוב בו ממוקמת "ישיבת חברון".

גם עם חבריו מתכתב הוא. מוטל טיקטינר ואברהם ברזנוי עברו למיר והם שלחו לו מכתבים מרגשים מהווי הישיבה. נפתלי אף הוא עבר למיר, יחד עם מאיר, חברו הטוב, ועם אחיו הבוגר של מאיר, אליעזר. נפתלי שלח מכתבים ובהם סיפר על פטירתו של המשגיח, ר' ירוחם לייבוביץ, ועל התמנותו של ר' יחזקאל לווינשטיין למשגיח. כמו כן כתב על שיעוריו של ר' חיים שמואלביץ, כשהוא כולו מלא השתאות מעומקם ומהיקפם.

ירחמיאל כותב להם מפתח תקווה ומספר על חוויותיו בישיבת לומז'ה. כמו כן מוסר הוא מזל טוב ודרישת שלום מלייבלה ברוידא המתגורר אף הוא במושבה זו.

מפצים חצקל'ה ורחל את בני משפחותיהם שבפולין על המרחק הרב, ושולחים תמונות מילדיהם הנולדים להם בירושלים עיר הקודש.

מפולין מגיעים מכתבים מלאי אהבה וגעגועים.

חצקל'ה עוד הספיק לכתוב לאבא על נישואיו של גיסו, ירחמיאל. החתונה נערכה בירושלים עיר הקודש, כיוון שהכלה היא ירושלמית. כמנהג ירושלים, לא היו בה, בחתונה, כלי זמר. הבחורים עצמם שרו ורקדו כדי לשמח את החתן והכלה. הזוג הצעיר בחר לגור במושבה בני ברק, לא הרחק מביתו של ה'חזון-איש'.

במכתבו האחרון כותב אבא על הדאגה הממלאת את הלבבות בעקבות החדשות הרעות מגרמניה.

החדשות ממהרות להגיע ורודפות זו את זו.

- גרמניה פלשה לפולין ממערב וכבשה אותה בסערה!

- הרוסים פלשו לפולין המזרחית!

- פולין לא קיימת יותר!

- פולין חולקה בין גרמניה לרוסיה!

הניתוק הפך לעובדת חיים מתמשכת! במשך שש שנים הסתיר מהם ערפל המלחמה את שקרה עם יקיריהם, אך ליבותיהם פעמו בחרדה. והמלחמה מתארכת ומתארכת ונצחונות הנאצים עוררו פלצות. הפחדים מיאנו להירגע.

טיפין טיפין זורמות הידיעות הנוראיות. מחנות ריכוז והשמדה המונית. השמדה בגז. שריפה בקרמטוריום.

- מי מאמין לשמועות שכאלו? - רוגזת רחל.

- סתם הגזמות... - מפטיר ירחמיאל.

חצקל'ה קופץ שפתיו ושותק. עיניו רוגזות.

הגרמנים מתקרבים לארץ ישראל דרך מצריים.

בתל אביב נופלת פצצה אותה זרקו הגרמנים.

ב"מאה שערים" קוראים לתענית למשך שלוש יממות.
הקרב באל עלמין.

נס אל עלמין; הגרמנים שותים מים מצינור באמצע
המדבר. בצינור זה הוזרמו מי ים כיוון, שכמה ימים קודם
לכן נוסה על ידי הבריטים שלא רצו לבזבז מי שתייה.
כששותים הגרמנים את מי המלח - שובר אותם הצמא והם
נכנעים, אם כי קודם לכן לא העלו על דעתם רעיון של
כניעה.

הקב"ה עצר אותם ממש לפני ארץ ישראל!
האמריקאים והבריטים חוצים את תעלת לה-מנש.
הסובייטים מאגפים מצפון-מזרח.
כולם נפגשים במינכן.
גרמניה נכנעת.
היטלר מתאבד.
פצצות אטום על הירושימה ונאגאסאקי.
יפן נכנעת.
המלחמה הסתיימה!
העולם מתפנה ללקק את פצעיו.
העם היהודי מגלה שכמעט לא נותרו פצעים ללקק.
המאורעות רודפים זה את זה.
שערי ארץ ישראל ננעלים בפני פליטי החרב על ידי
הבריטים, ששלטו בארץ.
בכל העולם מעיינים בשמות הניצולים.

מתברר שהרוב ניספו.

הרגשות המומים.

איך אפשר לקלוט כזה חורבן??

כמה בוכים על בן משפחה אחד שנפטר... אם כן, איך אפשר לבכות על עיירות שלמות שנמחו מעל פני האדמה? על שלישי מהעם שעלה על המוקד?

גם העולם מזועזע!

האו"ם מאשר את הקמת מדינת ישראל.

מלחמת הקוממיות.

תש"ט - הפסקת האש נכנסת לתוקפה.

מתחילים לבנות שיגרה!

- חצקל'ה, הבט מה כתוב בעיתון - פונה רחל לבעלה.

- מה? - חצקל'ה נושא מבט כאוב ומתוח.

- אזכרה לנרצחי ברזנה הקדושים שמתו על קידוש ה' בקבר אחים ב"ב באלול.

מנסה חצקל'ה לברר מי נשאר בחיים.

מתקשה הוא להתמודד עם הזוועה. ממעט הוא בדיבור. נצמד לכל רשימה של ניצולים.

הבלבול גדול.

עדיין לא הצליח לברר מתי יום הזכרון לנרצחי ראדין
ולנרצחי אוסטרעהא. כן. גם שם נרצחו כולם בכור המוות.
ולא רק שם...

אולי כך הרגיש נח כשיצא מהתיבה? לראות עולם
שנמחה...

הטלטלה היתה עזה.

יותר מכפי היכולת להסתכל אל תוך האפר.

יושב חצקל'ה ברכבת המיטלטלת לכיוון תל אביב,
ודמויותיהם של אבא, שיינדל'ה, רבקה'ה, נחמה'ה, אריה
לייב ושרה'לה מרחפות מול עיניו. סימן שאלה סביב
גורלם לופת את לבבו בכאב לוחץ ומתמשך.

- את מי אמצא שם באזכרה? - חושב הוא.

יושע-בער הגיע לאזכרה מקיבוץ אשדות יעקב*.
עכשיו קוראים לו יושק'ה.

הגיעו גם אייזיק שמוקלר, מנדל'ה שוסטר, חיים טוטיון
ואחיו אברהם, חברו מראדין.

פחות ממאתיים איש שרדו מכל העיריה.

רוב הגברים חובשים כיפות חדשות מסאטן לבן.
הכיפות עומדות על ראשיהם מהוססות כמו סימן שאלה.

- נרצחו כולם! - אומרת לובה - נשים, ילדים, זקנים
וגברים שלא רצו לעזוב את משפחותיהם.

הלב ממאן לקלוט.

על הבמה דלקו נרות. המון נרות. המקום התמלא בריח השעווה הנמסה.

מביטים הניצולים זה בזה, וההלם ייבש את מעיין דמעותיהם.

איך אפשר לבכות על הורים, אחים, דודים, בני דודים, שכנים, מכרים, חברים - שביום אחד, ביום זעמו של הקב"ה, נרצחו כולם!?

איך אפשר לבכות על עולם שהיה ואיננו?

ברזנה. עיירה יהודית טיפוסית, על פסיפס אנשיה, שבחיייהם גבהו ביניהם לעיתים גבעות-המחלוקת, אך בדרכם האחרונה אל בור המוות, אל קבר האחים, הפכו הגבעות למישור של זהות יהודית שהקיף אותם כטבעת. טבעת שחיברה אותם לדורות קודמים של מקדשי ה'.

אפילו אפר לא נותר מהם. גם לא קבר. רק יום זכרון. י"ב באלול.

- חצקל'ה! חצקל'ה! - שמע לפתע קריאה נרגשת.

הוא נפנה לאחוריו. מולו עמד גבר צעיר, גבה קומה, זהוב שיער ותכול עיניים. בשנייה הראשונה לא הכירו. עברו יותר משלוש עשרה שנה מאז ראהו לאתרוגנה. ואז הן היה עוד נער...

- נפתלי! נפתלי שלי!

נפתלי התמוטט לתוך זרועותיו של חצקל'ה.

- כולם מתו! - בכה - לא נשאר אף אחד! רק אתה ואני...

בוכה חצקל'ה, בוכים שרידי החרב העומדים מסביב.
בוכים הקירות שכבר אין להם כוח לשאת את הכאב.

רק הנרות דולקים בשקט, כמו אותם שהיו ואינם.

- הגעתי לפני כשבוע ויש לי חדר בתל אביב - סיפר
נפתלי - ניצלנו, כל ישיבת מיר. רוב המלחמה היינו
בשנחאי שבסין. אחרי המלחמה הגענו לארה"ב ורק עכשיו
עליתי לישראל.

- נפתלי, אני רוצה שתבוא איתי... הייתי רוצה שנגור
קרוב זה ליד זה - הציע חצקל'ה.

קיבל נפתלי ברצון את ההצעה. אמר שיאריך לו כמה
ימים להתארגן, ואז יבוא אליו לירושלים.

נוסע חצקל'ה ברכבת לירושלים. חוזר הוא לאשתו
ולילדים המצפים. שקוע הוא בהרהורים ולא שומע את
קולם המונוטוני של שקשוק הגלגלים.

ניסה לדמיין איך הצטופפו כל יהודיה היקרים של
ברזנה כמו כבשים ליד רבי איצל'ה פטצ'ניק הקדוש. כצאן
לטבח הובלו.

כצאן נטבחו.

כמעט אף אחד מאומות העולם לא הזדעזע, ממש כפי
שאין הם מזדעזעים כשהם אוכלים דגים, עופות או צאן.

תהה חצקלה בליבו: מה אמר רבי איצלה פטצ'ניק ליהודיה התמימים של ברזנה בדרך אל מותם?

כמו בהד שומע הוא, כביכול, את רבי איצלה אומר: - אחים יקרים, נבחרנו למות על קידוש ה'. לא טובים אנחנו מרבי עקיבא, מיתר עשרת הרוגי מלכות, מחנה ושבעת בניה, ומרבים אחרים שמתו על קידוש ה' לאורך כל הדורות.

למה נבחרנו אנחנו להיות הקורבן - אינני יודע, אחים יקרים. אך קורבן עלולים לפסול על ידי מחשבה לא טובה. בואו נתחזק! נמות על קידוש ה' מתוך שמחה של "אתה בחרתנו מכל העמים", ובזכות זה ישמור ה' על כל אותם בני ברזנה היקרים שהצליחו לברוח. יזכו הם למה שאנחנו לא זכינו. יזכו הם להמשיך להעביר את לפיד הנצח של עם ישראל - עד ביאת המשיח.

מן הסתם, חשב חצקלה, החל רבי איצלה לשיר "עלינו לשבח" באותה מנגינה ששרים בראש השנה וביום הכיפורים, ואולי כשכרעו ב"מודים" היה זה רגע לפני שנורו ונפלו לבור שהיה לקבר אחים.

אחד הניצולים סיפר שלאחר הרצח נפל פחד על האוקראינים מנהמת הנפגעים שלא מתו מיד, נהמה שנמשכה שלוש יממות תמימות - - - ואז השתררה דממה. דממת נצח, שעדיין זועקת ומהדהדת בליבו של חצקלה ובליבם של אותם שנושאים את לפיד הדורות של העם היהודי הלאה, אל הנצח - - -

(רק מאוחר יותר נודע לו שר' איצלה פטצ'ניק נפטר ערב המלחמה והוא לא היה עם יהודי ברזנה כשהלכו למות על קידוש השם).

פרק כב | נפתלי¹

עוטפים חצקל'ה ומשפחתו את נפתלי בים של חמימות ואהבה, ומקבלים את נפתלי לחיק משפחתם. גם הילדים כמו ירדו לסוף דעתם של הוריהם, ומתייחסים אליו כאל אח לכל דבר. אוהב נפתלי את שולחן השבת, את צחוקם של הילדים, את ההמולה המשפחתית. מחלק הוא את זמנו בין ישיבת מיר, בה הוא לומד, לבין ביתו של חצקל'ה בו הוא מתגורר.

סופג הוא את אווירה של ירושלים, ועיניו אינן שבעות מלראות את בתיה הישנים בשכונות הוותיקות. אבניה כמו אוצרות בקרבן טללי כיסופים שהצטברו במשך הדורות.

אומנם אין הוא יכול להגיע אל הכותל המערבי כיוון ששבויה הוא בידי הירדנים, אך אין נפתלי בוחל במאמצים כדי לזכות לראותו. באחד הימים הצטרף אל חבר, יליד

1 הארועים והעובדות עליהם מסופר בפרק זה אודות קורות ישיבת מיר מבוססים על המידע המובא בספרים: "נס ההצלה" מאת הרב אלחנן הרצמן וסידרת הספרים "הזריחה בפאתי קדם" מאת א. ברנשטיין, י. פורגס וי. נווה ושולבו ברקמת עלילה זו.

ירושלים, שהוביל אותו דרך חצר כנסיה נטושה, שממרפסתה ניתן היה לראות קצה זעיר מהכותל.

להיות כל כך קרוב וכל כך רחוק, חושב הוא. כמה רצה לזכות להתפלל בשער השמיים ולבקש שאמא וחיימק'ה, שהיה לו לאב, השם יקום דמם, יתפללו עליו שיזכה אף הוא להקים את ביתו במהרה.

כמה הוא לפינה משלו.

צועד הוא ברחובות ירושלים, ששמיה התכולים תלויים להם ממעל ואור השמש מפזז ומאיר כל קמט באבניה, והן מטילות את צילן הארוך והצונן - ותמה הוא שאינו שומע את רעש האווירונים המגמיכים טוס ומטילים את הפצצות המאיימות.

לפעמים מרגיש הוא שקשה לו להתרגל לעולם של שלום.

יש שהוא מתעורר מתוך סיוט שהנה המטוס מגמיד טוס ויורק את פצצותיו. רואה הוא את הפצצות השחורות יורדות ומתקרבות אליו. שומע הוא את השריקה המלווה את נפילתם... וממש לפני שהפצצה מתפוצצת - מתעורר הוא אל תוך השקט הירושלמי כשאור פנסי הרחוב הצהובים חודר אליו דרך החלון המרושת במסגרת ברזל ציורית, ויוצר צללים על קירות חדרו. יורד הוא ממיטתו ופוסע למטבח לקחת כוס מים. רואה הוא את הילדים נמים את שנתם. עוצר לרגע בפתח חדרם ומקשיב לנשימתם הקצובה. רק לאחר שהשלווה שבה ושובה אותו ברכותה, חוזר הוא למיטתו ונרדם.

לטוב מתרגלים מהר מאוד. זה טבעו של האדם. ברוך משנה עיתים ומחליף את הזמנים. יושב נפתלי בישיבה, שומע הוא את שיעוריו של ר' חיים שמואלביץ, והוא מתמלא שמחה. הלימוד בתברותא, ההווי, השיחות עם החברים - כל אלה אינם מאפשרים לו להסתגר ולהתכנס בתוך עצמו.

כולם כמעט חוו את שתווה הוא. כולם מנסים למלא את החלל שנפער בליבם משנודע להם על מות יקיריהם. מפעם לפעם שומעים הם על אחד שמצא מישהו מקרוביו ששרד מהתופת, וזה מפית בהם תקווה ודוחף אותם לעיין ברשימות של חיפוש קרובים. אולי בכל זאת...?

- איך נראים סינים? - שואל אלחנן בן השמונה את נפתלי, ועיניו הגדולות מביטות בו בסקרנות. סקרנות שמשותפת גם לתמי בת השבע כמו גם להורים - לחצקלי'ה ולאשתו.

- הנה, כך! - מדגים נפתלי, כשהוא מושך את עפעפיו ומלכסן את עיניו לקול צחוקם של הילדים.

- נסעת בריקשה? - מתעניין שמוליק בן העשר.

- מה זה ריקשה? - תמהה תמי.

- ריקשה זו כרכרה הרתומה לאדם. בסין נוהגים לנסוע בריקשה - עונה נפתלי בחיך.

- כמה הייתי רוצה לנסוע בכרכרה שכזו! - מעיר אלחנן בחולמנות.

- אני מאחל לך חוויות נפלאות אחרות פה, בארץ ישראל - אומר נפתלי וצובט לו על לחיו בחיבה.

לא לוחצים חצקל'ה ורחל על נפתלי, אם כי גם הם סקרנים לדעת מה עבר עליו בשנות הזעם. איך יצא מפולין? מה עבר עליו בשנחאי שבסין? אך אין הם שואלים דבר. יודעים הם שמעצמו יספר להם לכשתכשר השעה.

טיפין טיפין מטפטף הוא את סיפורו.

באחת השבתות התארחו בביתם של משפחת קמינסקי ירחמיאל, אשתו ושלושת ילדיהם.

נרגשים בני הדודים לשהות ביחד. ממלאים הילדים את הבית בצחוק פעמונים. אחרי הצחוק מגיע הבכי. הבכיות והמריבות העידו על כך, שהגיעה השעה להשכיב אותם לישון, אך ההתרגשות משבשת את הסדרים.

לאחר שהילדים נרדמו סוף סוף והבית נרגע, הולך חצקל'ה ומלקט את הצאן שנרדם בפינות הבית השונות, ונושא אותם למיטותיהם. רחל עוטפת אותם בשמיכות ומלטפת אותם קלות. גם ילדיהם של ירחמיאל ומרים שוכבים במיטות וצוללים אל עולם החלומות המתוק. מתיישבים הגברים ליד השולחן והנשים יושבות במטבח ומחליפות דעות בעניין חינוך ילדים.

צלחת גרעינים קלויים ולידה קערה עם מנדרינות כתומות מלווות את השעות הללו שנפתלי מספר ומספר...

- היינו שקועים בלימוד במיר. התעלמנו מהמצב המתוח, מהדיבורים על מלחמה - מספר נפתלי - המלחמה

תפסה אותנו בפתאומיות. בליץ-קריג - מלחמת בזק - כך קראו לה הגרמנים. להקות-להקות של מטוסים עברו מעלינו וזרקו עלינו פצצות שהתפוצצו ומוטטו את הבתים. יום רדף יום. לא ידענו מה יקרה איתנו. ראש השנה עבר עלינו בחרדה. מלות התפילה של "ונתנה תוקף" קבלו משמעות מוחשית ומפחידה. בד' בתשרי, היה זה יום ראשון וצום גדליה נדחה, הופיעו במיר בכרכרה ר' אלחנן וסרמן ור' ישראל יעקב לובצ'נסקי עם בני משפחותיהם. הם ברחו מברנוביץ בעצם יום השבת ונמלטו מהרוסים שכבשו אותה.

לא ידענו מי מתקיף אותנו - הרוסים או הגרמנים. כששמענו את האווירונים מתקרבים היינו רצים לשוחות להסתתר בהן ולהימלט מאימת ההפצצות.

- כרגע אין צורך לרוץ לשוחות, מוטב לשבת וללמוד!
- אמר ר' אלחנן וסרמן, שבקולו השליו ובדיבורו האיטי כמו עצר את הבהלה.

חברי מאיר שעמד לידו שאל: - אבל איך אפשר ללמוד כשמפחדים כל כך? אתם יודעים מה ענה לו ר' אלחנן?

הוא אמר לו בשם ה"חפץ חיים", שלכל כדור יש כתובת ומה שנגזר על האדם - זה מה שיקרה לו, ולא משנה באיזה מקום יהיה...

אין לכם מושג איך הדיבורים שלו הרגיעו אותנו. קמנו מהשוחות והלכנו להיכל הישיבה, ושם ישבנו ולמדנו, כשאנחנו מתעלמים מהאווירונים הטסים מעלינו; הלא ר' אלחנן אמר שאין סיבה לבהלה!

מאוחר יותר שמנו לב שהמטוסים עוברים ולא זורקים פצצות. כשנכנס הצבא הרוסי למיר וכבש אותה ללא קרב, התברר לנו שהמטוסים שטסו ממעל היו של הרוסים ולא של הגרמנים.

מאיר, חברי, שאל מה עדיף: להיכבש על ידי הרוסים או על ידי הגרמנים? האמת היא, שהתלבטנו ולא יכולנו להחליט מה עדיף, שכן היו דעות לכאן ולכאן.

- אתם יודעים מה עשו הרוסים לישיבות שהיו בתחומם? הלא שמעתם איך רדפו את ראשי הישיבות, את מגידי השיעורים, את הרבנים ואת כל הדבקים בתורה?! סיביר מלאה ביהודים שחירפו את נפשם למות למען הקב"ה ותורתו, יהודים שלא נרתעו למרות המשטר הקומוניסטי העויין והאכזרי! - אמר יוסף שמשפחתו היתה עדיין ברוסיה, אם כי הוא הגיע למיר לאחר שהבריה את הגבול.

- אתה משווה את הגרמנים לרוסים? - תמה שמשון שמוצאו מגרמניה - לא שמעת על תוכניותיו של היטלר?

- נראה לך שהעם הגרמני הנאור יסכים עם תוכניותיו של המשוגע הזה? כל הדיבורים שלו נגד היהודים הם רק כדי להלהיב את ההמונים וללכד אותם. ובכלל, איך אפשר להרוג כל כך הרבה יהודים? ולא רק יהודים מציע הוא להרוג, אלא גם צוענים חולים ונכים. סתם גיבובי דברים. מצד שני, הרוסים רוצים "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך". הסכנה אצל הרוסים גדולה יותר! - קבע יוסף.

הרוסים רוצים להרוג את נפשנו, והגרמנים - את גופנו. מה עדיף? לא ידענו.

הרגשנו שהרוסים שונאים אותנו, אך באותה תקופה הם היו עדיין עסוקים בהשתלטות על פולין. פולין שלא היתה קיימת יותר. פולין, שבבת אחת נכבשה על ידי הגרמנים ממערב והרוסים ממזרח, כשנהר הבוג מהווה קו גבול ביניהם.

הלכנו לישון מלאי חששות מפני המזימות שחורשים עלינו הרוסים. אומנם עדיין הניחו לנו. עסוקים היו בשדידת פולין. אך מתי ינחיתו עלינו את מהלומתם? לא ידענו.

ידענו על השיטות שלהם להגלות את בחורי הישיבה לסיביר או להשליך אותם לכלא, באופן שבל ייראו ובל ימצאו. חששנו מאוד!

נשמנו פחד וחרדה. הבנתי שברזנה נכבשה אף היא על ידי הרוסים, ולא ידעתי מה עם אבא שלך, חצקל'ה. דאגתי לאמא, לרבקה'ה, אחותי, ולבנה הפעוט, לשמואל בעלה ולכל הילדים - אך לא ניתן היה להתקשר לשם ולברר.

הדואר גם הוא לא פעל.

ואפילו היה פועל - הייתי חושש לשלוח להם, שמא מכתב מבחור ישיבה יסבך אותם.

המשגית, ר' יחזקאל לווינשטיין, דיבר בלהט באותם ימים ואמר שצריך לפחד רק מה' יתברך, מיום הדין וממה שייגזר בו.

כמה התפללנו... כמה בכינו... העולם מתמוטט סביבנו ואנחנו מושיטים יד לתפוס ולהיאחז בקב"ה. רק הוא, רק הוא יכול להושיע, אם ירצה.

האם ירצה?

הרכבות גוייסו להעברת מזון וסחורות מפולין הכבושה לרוסיה.

המיור הרוסי, המושל הצבאי של אזור מיר, קרא לראש הישיבה, ר' אליעזר יהודה פינקל, ולחתנו, ר' חיים שמואלביץ, לבוא לשיחה "ידידותית". הרב פינקל בחר כמה בחורים שיתלוו אליהם. למזלי הייתי ביניהם, וכך "זכיתי" גם אני לשמוע את המיור מייעץ להם שלא לפזר את בחורי הישיבה: יותר בטוח יהיה - אמר - אם כל הבחורים יהיו מרוכזים בישיבה!

- הוא התכוון בוודאי, שבאופן כזה יהיה לו קל יותר לשים את ידיו על בחורי הישיבה כדי לשלוח אותם לסיביר! - אמר ר' חיים שמואלביץ כשעזבנו את משכנו של המיור שהיה בארמונו לשעבר של הנסיך רזדוויל.

- בלילות היינו מקשיבים לרדיו. ניסינו להסיר את הטשטוש והערפל האופף אותנו על ידי הקשבה לתחנות רדיו בארצות החופש, שמא תגיע איזו ידיעה... אולי תתבהר התמונה...

אתם זוכרים את משה האמריקנר שלמד אתכם בראדין? ובכן, גם משה עבר למיר זמן מה אחרי שאתם ומוטל הייקה עליתם לארץ ישראל. שהינו באותה סטנציה. ייתכן שהוא שמר לך אמונים, חצקל'ה, ובשל כך העדיף להיות עימי באותה הסטנציה...

לילה אחד, היה זה בכ"ו בתשרי, האזין משה לתחנת הרדיו של "ממשלת פולין הגולה" ששידרה מלונדון. היה זה בשעת ליל מאוחרת. כיסינו את החלונות בשמיכות.

משה קירב את אוזנו למקלט הרדיו שפעל בקול נמוך - כדי שלא ישמעו שאנחנו מאזינים לתחנה האסורה. שמשון עמד בחוץ ושמר מ"עינא בישא". שמת לי לב שמשה נדרך כולו, הוא החוויר ועיניו נצצו ונבעצו ברדיו. חששתי לשאול אותו מה קרה. חששתי שמא אפריע לו להאזין.

- מה קורה? - שאלתי לאחר שכיבה את המקלט.

- יש לך מפה, נכון? - קרא - תביא אותה מהר!

- תסביר, מה קרה? לא הבנתי שום דבר כי דיברו באנגלית! - התחננתי בפניו תוך כדי פרישת המפה.

- הם פרסמו שיש הסכם סודי בין גרמניה לרוסיה, ולפי ההסכם הזה ליטא תשמור על עצמאותה. כמו כן, תחזור העיר וילנא - שנכבשה מהליטאים על ידי הפולנים לפני עשרים שנה - לידי הליטאים.

- וילנא נמצאת כרגע בשטח הכיבוש הרוסי! - ציין דוד כשפניו מביעות תהייה.

- איזה הסכם משונה! - הגבתי - מה הם רוצים להשיג בכך שהם משמרים את ליטא בעצמאותה?

- בואו נסתכל במפה! - הציע משה - הביטו! ליטא חוצצת בין גרמניה לרוסיה. נראה לי שאין הן בוטחות האחת בכונותיה של זולתה, ולכן, במסווה של עשיית צדק פוליטי, הן קבעו את ליטא כאיזור מפורז. מי מהן שתיכנס לליטא - תגלה בכך את כוונותיה המלחמתיות,

וזה יגרור עימות בין רוסיה לגרמניה - עימות שאותו מנסה הסכם ריבנטרופ-מולוטוב למנוע.

- מה זה אומר לגבינו? ומדוע, משה, כל כך התרגשת?
- לא הבין מאיר.

- האינכם מבינים מה משמעות הדבר? - התפלא משה
- הלא וילנא נמצאת כעת בשטח הכיבוש הרוסי בדיוק כמו מיר, וזה אומר שאנחנו יכולים לעלות לרכבת ולנסוע לוילנא בלי שום צורך באשרת מעבר!

- אתה פשוט גאון! - קרא מאיר - וכאשר וילנא תעבור לליטא, נהיה אנחנו חופשיים הן מהרוסים והן מהגרמנים!

- אם כן, למה אנחנו מחכים? - קראתי בתקווה - העירו את כל הבחורים וזרזו אותם לצאת מיד ממיר!

מיד התפרשנו על כל הסטנציות במיר. הערנו את הבחורים. סיפרנו להם את החדשות והמשכנו הלאה. הבחורים קלטו מיד את אפשרות ההצלה והתארגנו לעזוב את המקום במהירות. אך ר' אליעזר יהודה פינקל אמר שיש לעזוב בקבוצות כדי לא לעורר את חשדם של הרוסים.

תוך כמה ימים התרוקנה מיר מבחורי הישיבה.

שכרנו עגלות וכרכרות מהגויים שבסביבה. כל לילה עזבה קבוצת בחורים נוספת את מיר. ישראל מרגלית תפס יוזמה, והעמיס על העגלה ששכר חלק מאוצר הספרים של הישיבה, ספרים שליוו אותנו אחר כך בכל הגלות הארוכה.

עד לאור לב' בחשוון עזבו את מיר גם ר' אליעזר יהודה פינקל, ר' חיים שמואלביץ, והמשגיח - ר' יחזקאל לווינשטיין ובני ביתם, יחד עם אחרוני הבחורים. הם היו האחרונים לעזוב את מיר, כיוון שאילו היו בורחים קודם לכן - היה הדבר מעורר מיד את חשדם של הרוסים והיה מונע את אפשרות בריחתם של הבחורים.

רק ר' אברהם קמאי, רבה של מיר, לא רצה לעזוב. הוא אמר שהוא נשאר עם יהודיה של מיר, ומה שיקרה להם - יקרה גם לו.

- עלינו לרכבת כשליבנו פועם בקצב שקשוק גלגליה, כמו האצנו את מהלכה על ידי רחשי ליבנו. כל שקשוק הרחיק אותנו ממיר וקירב אותנו להצלתנו.

כשהגענו לוילנא וירדנו מהרכבת, הביטו בנו החיילים הרוסיים באדישות. ליבי הלם בפחד. מה יהיה אם יעצרו אותנו לפתע וישאלו למה עזבנו את מיר? אך כיוון שההסכם על העברתה של ווילנא לליטא היה סודי - לא עורר בואנו כל שאלות.

התאכסנו ב"קלויז של הפועלים" ובבית מדרש שברחוב סמוך. הצפיפות היתה רבה.

רבים ישנו על מצעי קש. תחת ראשי הנתתי את מזוודתי. החורף החל לנשוב בנו. הרצפה היתה קרה. ניסינו להתחמם בעזרת המעילים. על שמיות אפילו לא חשבנו. מה שהטריד אותנו היה הרעב. הרוסים בזזו את כל החנויות. תורים ארוכים השתרכו לפני המאפיות. היו שלנו שם בלילה כדי שיהיה להם סיכוי להשיג לחם בבוקר.

נודע לנו שאחד מבעלי המאפיות הגדולות הבטיח לאחד מהרבנים שעסקו בהצלת עולם התורה, שאם ישיגו לו שק סוכר או מלח - מתחייב הוא לאפות לחם לכל תלמידי הישיבה ולמשפחות הנלוות אליהם.

אשר, שאמו היתה בעלת סטנציה במיר, נזכר שנשאר בעליית הגג בביתם חצי שק מלח. היה זה בסוף חשוון. אומנם כבר בט"ו בחשוון פינו הרוסים את ווילנא וצבא ליטא נכנס אליה בגאון, אך למיר עוד אפשר היה לנסוע ללא עיכובים. ליוונו את אשר - שיצא למיר - בתפילה שיצליח במשימתו. למחרת בבוקר נחרדנו לשמוע שבלילה יצאה הרכבת האחרונה לוילנא והגבול נסגר. לא ידענו אם אשר נשאר לכוד בצד הרוסי או שהספיק לקחת את שק המלח ולחזור. הלכנו לתחנת הרכבת, שם ישבנו ואמרנו תהילים. אמו של אשר, שברחה אף היא ממיר, ישבה ומיררה בבכי. ולפתע ראיתיו יורד מהרכבת הדחוסה, נושא שק על שכמו. חששתי שנאבד אותו בין כל ההמונים השועטים, ההודפים במרפקיהם והזועקים בחוסר שליטה.

- אשר! אשר! - קראתי לעברו בקול רם.

אך בהמולה שמסביב הוא לא שמע אותנו. לא היה סיכוי לכך. קריאותינו נבלעו בהמולה המטורפת.

רצנו אליו. אשר שמט את השק על הרצפה ונפל בזרועות אמו. הרציף היה מלא אנשים. רצים, באים, צועקים, לחוצים. אשר הרים את השק והביט בנו בעיניים נוצצות. כולנו ידענו מה יש בו. כולנו הבנו מה פירוש הדבר.

- בזכות הרב קמאי ניצלתי - סיפר אשר - כשהגעתי למיר הלכתי תחילה לרב קמאי. התכוונתי לבקר את

דודתי וללון אצלה, אך הרב מנע אותי מכך והזהיר אותי לקחת את שק המלח ולצאת מיד את מיר! שמעתי בקולו!

הספקתי לעלות על האוטובוס האחרון של אותו יום להורודז, תפסתי אותו ממש ברגע האחרון לפני שהחל בנסיעה.

כשהגעתי להורודז עוד הספקתי כל עוד רוחי בי לעלות לרכבת האחרונה של אותו יום לברנוביץ. כשהגעתי לברנוביץ שמעתי לתדהמתי את כרטיסן התחנה מכריז: - הגבול בין רוסיה לליטא ייסגר וייחסם מחר בבוקר. זוהי הרכבת האחרונה היוצאת לוויילנא. הנסיעה בה היא ללא תשלום. כל הרוצה להגיע לוויילנא, יכול לנסוע ברכבת זו. אין צורך בכרטיסים!

ניסיתי לעלות לרכבת, אך היתה זו משימה כמעט בלתי אפשרית. לבסוף טיפסתי ועליתי דרך החלון, כשאני נוהר לא לאבד את השק עם ה"אוצר". לאחר שמצאתי לי פינה לשבת בה, נזכרתי - כשאני מצטמרר בכל גופי - איך הרב קמאי האיץ בי לצאת את מיר באופן מיידי. מה היה קורה לו לא הייתי שומע לו? הרב הציל את חיי!

- אתה הצלת את חייך בזכות ששמעת בקול הרב, בני...
- אמרה אמו, והוסיפה - הקב"ה ריחם על אמך האלמנה ומילט אותך ממיר.

יושבים הצקל'ה וירחמיאל כשהם מרותקים לסיפורו המרגש של נפתלי, גם הנשים מטות אוזנן ומקשיבות בהתעניינות. נפתלי ממשיך לגולל בפניהם את סיפור ההשגחה המיוחד, סיפור הצלתה של ישיבת מיר:

- ר' חיים עוזר גרודז'ינסקי דאג לצייד את בחורי הישיבה בביגוד מתאים לחורף. כך זכיתי גם אני לקבל מעיל חורפי וזוג מגפיים. כמו כן הצליח ר' חיים עוזר גרודז'ינסקי להסדיר את העברתה של ישיבת מיר לנובוגרוד - שהיתה פרבר וילנאי מרוחק מעט מהעיר.

בנובוגרוד היה בית מדרש מרווח ובה חזרו הלימודים למסלולם. למרות הדאגות ממה שקורה "שם", בשטח שכבשו הגרמנים או הרוסים - המשיכו הלימודים ביתר שאת וביתר עוז. כמו רצינו להסיר את חרון אף ה' בעזרת ההתמדה והשקידה בלימוד.

האמת היא שהלימוד - הוא ששמר על שפיות דעתנו. כשלמדנו - שכחנו מכל המתרחש בעולם! כשלמדנו, הרגשנו כאילו אנחנו עוד במיר... התפילות הרקייעו שחקים. הרגשנו כאלו כל יום הוא יום הדין. כאילו בכל יום נקבע מחדש גורלנו וגורל יקירינו.

- שלטונות ליטא החליטו לפזר את אלפי הפליטים שהגיעו אליה לארבע עיירות סביב וילנא. ראש הישיבה, הרב אליעזר יהודה פינקל, לא הסכים לפירוק הישיבה. עד היום אינני יודע איך הצליח לעשות זאת, אך עובדה היא שהגענו - כל שלוש מאות בחורי ישיבת מיר, עם כל הצוות ובני משפחותיהם - לקיידאן, שהיתה עיירה קטנה בצפון ליטא. בנר רביעי של חנוכה, כשהתאספנו לשיעור הראשון, הכריז הרב פינקל בהתרגשות שגם בגלות זו, בקיידאן, ימשיך קול התורה להישמע ולהדהד.

וכך אמר: - אנחנו פך השמן הטהור החתום בחותמו של הכהן הגדול! ישיבת מיר, שהוקמה לפני מאה ועשרים

שנה, ממשיכה בסדריה אף פה, בקיידאן, ואנחנו נתאמץ כדי להיות ראויים למסור את מפתחותיה למלך המשיח שיבוא במהרה בימינו.

לומר את האמת? היינו מופתעים להיווכח שבקיידאן שוררת אווירה שקטה. המלחמה כאילו פסחה על עיירה זו. נדמה היה שהמלחמה היא משהו שקורה בארץ אחרת! בקיידאן חיו היהודים בנחת ובשלווה. האווירה הטובה השרתה רוגע אף עלינו. במיוחד התרגשנו לשמוע מיהודי קיידאן שבבית המדרש בו למדנו כעת - ישב הגר"א ולמד עם רבו!

אך למרות האווירה הרוגעת, לא נחו הבחורים ולא פסקו מלפעול ולחפש דרכים לצאת מליטא.

כשנודע שהקונסוליה הבריטית פתחה דלפק פולני, נשלח לשם אליעזר פורטנוי, אחיו של מאיר חברי, אחד הבחורים המוכשרים בישיבה, והוא הצליח להביא דרכונים פולניים לכל בחורי הישיבה והצוות ובני משפחותיהם.

דרכונים אלו נראו יותר כניירות משרדיים מאשר כדרכונים עד שהיו שפקפקו ביכולתם להועיל במשהו. אך כשהקב"ה רוצה - אף "דרכונים" אלו שמשו כאחד מאבני היסוד בתהליך הצלתנו מארצות המוות. אלמלא דרכונים אלו, בלתי אפשרי היה לקבל אשרות מעבר ואשרות יציאה!

- נודע לנו שבפסח כבשו הגרמנים את נורווגיה ודנמרק, ובכך חסמו את אפשרות היציאה מליטא דרך הים הבלטי.

באייר כבשו הגרמנים את הולנד ובלגיה, וכך נחסם גם
הנתיב האווירי ליציאה מליטא.

בי"א באייר כבשו הגרמנים את צרפת, והרוסים לא
אפשרו יציאה מאודסה לארץ ישראל וגם לא מוולדיוסטוק,
שהיתה השער לכיוון המזרח הרחוק.

על הקיר תלינו מפה ובה סימנו בדגלים שחורים כל
מקום שנכבש על ידי הגרמנים. הסגר היה מוחשי ביותר.
הרגשנו כחיות כלואות...

- בינתיים נודע שהיפנים פתחו קונסוליה בקובנה
שבליטא. כקונסול שלחו היפנים את מי שכיהן עד אז
כקונסול בפינלנד. שמו היה צ'יונה סנפו סוגיהרה. היה זה
הדבר הכי משונה שקרה, כיוון שכל המדינות סגרו את
הקונסוליות שלהן בליטא. הכל הבינו ש"ליטא העצמאית"
היא אחיזת עיניים, שתתברר במהרה כבלון שיתפוצץ.
והנה, דווקא היפנים הם שפתחו בה קונסוליה בתקופה זו!
אבל מי חשב על כך? כולם חשבו, איך יוצאים מכאן?

- שבעה חודשים היינו ב"גן העדן" בקיידאן, ואז בבוקר
אחד נגמר הכל ונגזז. היה זה כשלפתע פורסמה הודעה
מטעם הממשלה הליטאית, שבה הם מבקשים מה"אח
הרוסי" הגדול לפרוש את כנפיו על ליטא.

- מה זה אומר? - שאלתי.

באופן טבעי פנינו למשה, שהיה המבוגר שבינינו.

- זה אומר, שהגרמנים לא יוכלו להאשים את רוסיה בפלישה לליטא, וזה גם אומר שבקרוב מאוד ישלוט פה משטר קומוניסטי לכל דבר!

- מה נעשה? - שאלתי - אתה רוצה לומר שכל הבריחה ממיר רק דחתה מעט את הסכנה הרוסית?

המציאות הוכיחה שאכן, כך היה הדבר.

המשטר הקומוניסטי הליטאי דרש לפצל את ישיבת מיר. הפעם לא היתה ברירה. היה זה בראש חדש אב, ראש חדש שכתוב בו משנכנס אב ממעטין בשמחה, בתחילת "תשעת הימים", כשהתפצלנו לארבע עיירות: קראק, שאט, רמיגולה וקרקינובה. אשר, משה, דוד, אליעזר, מאיר, מוטל ואני היינו בין אלו שהגיעו לקרקינובה. המשגיח ר' יחזקאל לווינשטיין התמנה עלינו. הוא פעל כדי לשמור על הקשר עם הקבוצות האחרות. הוא הלך ברגל מעיירה לעיירה, כשהוא מבוסס בחורף, בשלג ובבוץ והמשיך לשאת את שיחותיו, לעודד את רוח הבחורים ולהפיח בהם תקווה. ראש הישיבה התיישב בגרינקישוק יחד עם מזכיר הישיבה - ר' יוסף אפשטיין. משם ניסה למצוא דרך למלט אותנו מליטא - מבלי שייוודע לשלטונות על תפקידו ומערכת קשריו.

- שבוע לאחר שהגענו לקרקינובה הגיעה אלינו ההודעה שליטא סופחה רשמית לברית המועצות. היה זה לאחר שנערך משאל עם שבו התבקשו אזרחי ליטא לחוות את דעתם אם ברצונם להסתפח לברית המועצות. התוצאות היו ידועות מראש!

הסיפוח היה בז' באב, כאשר בה' באב חשכו המאורות - ר' חיים עוזר גרודז'ינסקי נפטר לבית עולמו. התחושה היתה קשה מאוד. כל כך נעזרנו בו, בגדול הדור; כל בעיה הבאנו אליו כדי שיפתור אותה. הרגשנו שהמשענת עליה נשענו ונסמכנו נלקחה מאיתנו. נשארנו יתומים. האם ידאגו לנו? מי יעורר את יהודי ארה"ב לעזור לנו? חששנו!

נודע לנו, שר' אליעזר יהודה פינקל מרעיש עולמות כדי לארגן סרטיפיקטים (אשרות כניסה) לכל הבחורים.

- באחד הימים קרא ר' אליעזר יהודה פינקל לאליעזר פורטנוי והורה לו לנסוע לקובנה, למשרד לענייני פליטים, כדי לשמוע שם לאיזו מדינה יש סיכוי לקבל אשרות כניסה.

כשחזר אליעזר, שמענו בתדהמה את דבריו. הוא הביא בפנינו את דברי הממונה על המשרד לענייני הפליטים, אשר יעץ לשנות כיוון. לדעתו, כל מדינות מערב אירופה ייכנסו למלחמה בשלב זה או אחר. גם מדינות שכרגע הן נייטרליות - תאבדנה את מעמדן זה, ולכן לא יהיה זה נכון לנסות להיכנס אליהן. הוא הציע לפנות לכיוון המזרח הרחוק - לעיר הסינית שנחאי, שהיא עיר קוסמופוליטית. כלומר, שאינה בבעלות אף מדינה. אין צורך בכל אשרת כניסה אליה.

- כדאי לנסות ולהשיג מהרוסים אשרת מעבר כדי להגיע לשנחאי - אמר האחראי, שהיה מדינאי נבון.

אליעזר הזהיר אותנו לשמור את הדברים בסוד, ואנחנו תהינו היכן היא אותה שנחאי. מעולם לא שמענו עליה...

- יש בכלל קהילה יהודית בסין? - שאלנו זה את זה.
- איך מסתדרים שם בסין? באיזו שפה נדבר? איך
נתקשר עם הסינים?

הרעיון כולו נשמע לנו כבלתי מציאותי בעליל, משל
הוצע לנו לטוס לירח...

לפתע נזכרנו בקונסוליה היפנית החדשה בקובנה. כן,
גם שם הוא היה, אליעזר. הוא שמע שהקונסול היפני
מסכים לתת אשרות מעבר דרך יפן. אומנם היתר השהייה
ביפן היה מוגבל וניתן למשך שלושה שבועות בלבד, וכמו
כן - אך ורק אם יצויין בדרכון ארץ היעד אליה יש אישור
כניסה.

שוב ישבנו כוססים את ציפורנינו ותוהים כיצד יצמיח
לנו הקב"ה את הישועה. איזו ארץ תיתן לנו אשרת כניסה?
לא שרצינו באמת להגיע לאיזו ארץ מן הארצות. כל
הרעיון היה רק שיהיה כתוב בדרכון הפולני שארץ פלוגנית
מסכימה שניכנס אליה. מצידנו - יכולה זו להיות אפילו
מדינה במרכז יבשת אפריקה... ממילא התכוונו להגיע רק
עד לשנחאי ולהישאר בה.

אבל ארץ כזו לא נמצאה!

ואז הגיעו השמועות על "אשרות קורסאו!"

היה זה לאחר ששני בחורים ממוצא הולנדי, שלמדו
בישיבת טלז, פנו אל הקונסול ההולנדי בבקשה לתת להם
אישורי כניסה לאי קורסאו שהיה בשליטתה של הולנד.
אומנם הולנד כבר נכבשה על ידי הגרמנים, אך האי
קורסאו עדיין התנהל כאילו הוא תחת שלטון הולנד
העצמאית. מה נדהמו הם לשמוע שאין כל צורך באשרת

כניסה לקורסאו. הם התחננו בפני הקונסול ההולנדי שיכתוב בדרכוניהם, בעמודה של ארץ היעד: "קורסאו - אין צורך באשרת כניסה!" ובחסדי שמיים הוא נעתר לבקשתם.

שמע "אשרות קורסאו" נפוץ, ורבים נסעו וקבלו אשרות אלו. גם אנחנו קבלנו אותן.

אחד הבחורים ממיר, מיוצאי גרמניה, טיפל בנושא קבלת אשרות המעבר היפניות. הוא הצליח להשיג אשרת מעבר כוללת לכל בחורי הישיבה. כך התאפשר לנו להמשיך וללמוד מבלי לבזבז זמן יקר על עניינים מנהליים אלו.

עכשיו היתה המשוכה הגבוהה מכל: צריך היה ללכת ולקבל אישור יציאה! וממי? מהרוסים. מהרוסים - מאלו שחרטו על דגלם שברית המועצות היא "גן העדן הסובייטי", וכל מי שרוצה לעזוב "גן עדן" זה הוא בוגד וראוי לכל עונש. בליבנו עוד היה שמור בפתד זכרון גירושם לסיביר של כל אותם מאות אלפים של יהודים שביקשו אשרת יציאה בתירוץ של "איחוד משפחות". מי יהין ללכת ולבקש אשרת יציאה? הלא זה כמו להכניס את הראש לתוך לוע הארי!

פרק כג | בצר הרחבת לנו²

יוכבד הפעוטה התעוררה ובכתה. רחל ניסתה להרגיע אותה, אך הקטנה לא רצתה מוצץ והמשיכה לילל.

- היא כנראה רעבה. עלי להכין לה בקבוק דייסה - אמרה - חצקל'ה, אולי כדאי שתכין בנתיים תה לאורחים שלנו? הייתי מאוד רוצה לשמוע את המשך הדברים...

לאחר שחזרה לחדר, המשיך נפתלי בסיפורו:

- אליעזר פורטנוי, אריה לייב מאלין וחיים ויסוקר החליטו להטיל את גורל הגר"א, והוא שידריך אותנו לגבי הדרך בה נלך.

אליהם הצטרפנו גם אנחנו: אשר, יוסף, משה, מאיר, מוטל, נתן ואני. באותו ערב הלכנו כולנו לטבול במקווה. היה זה לאחר שצמנו כל היום, התפללנו ואמרנו תהילים.

2 תהילים ד', ב - אמר דוד לפני הקב"ה, רבון העולמים, כל צרה שהייתי נכנס לה, אתה היית מרחיבה לי. נכנסתי לצרתה של בת שבע, נתת לי את שלמה, נכנסתי לצרתן של ישראל, נתת לי את בית המקדש. (ילקוט מעם לועז)

אריה לייב הטיל את גורל הגר"א. דומה היה כי אפשר לחתוך את האוויר בסכין - כל כך מתוחים היינו. הייתי בטוח שכולם שומעים את הלמות ליבי, אך בדממה נשמע רק רחש דפדוף הדפים בספר התנ"ך. הפסוק שעלה היה בספר שמות, פרק י"ט, פסוק ד': "...ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי."

המסר היה ברור!

- למחרת יצאו אליעזר, אריה וחיים לקובנה, אל משרדי ההגירה, וביקשו אשרת יציאה. הם נכנסו לבולשת ושם מילאו שאלונים מפורטים. הם ידעו מה הסיכון שנטלו על עצמם. רבים חששו שהנה יבואו הרוסים וישלחו אותם לסיביר.

המתח היה עצום. הפער הזה שבין תקווה לייאוש היה מורט עצבים.

- ממי יש לפחד? מהרוסים? - חיזק אותנו ר' יחזקאל לווינשטיין בדבריו - הלא הם כלום ממש. אין מציאות מלבדו יתברך! רק ממנו צריך לפחד!

חלפו חודשיים מיום הגשת הבקשות. באחד מהימים הראשונים לחדש טבת היה זה התור שלי לנסוע לקובנה ולראות אם התפרסמה תשובתו של משרד ההגירה.

יצאתי לדרך ללא התלהבות. רבים היו לפני וחזרו עם תשובה שלילית. מן הסתם, גם אני אמצא כזו תשובה, חשבתי לעצמי. משהגעתי, עמדתי להתבונן בלוח עליו היו הודעות המשרד להגירה, ולא האמנתי למראה עיני: הבקשות אושרו! יש היתרי יציאה!

אינני זוכר את הדרך חזרה. כל עוד רוחי בי מיהרתי
לבשר את הבשורה. אי אפשר לתאר את השמחה.

שמילאה את ליבותינו. מדי יומיים התפרסמה מודעה
ובה רשימה נוספת של מאשרי יציאה, תרתי משמע.

לא רק ליפן הסכימו הרוסים לאשר יציאה, אלא גם לכל
ארץ אחרת אליה היה ליהודי רשיון כניסה. כך עלו לארץ
ישראל דרך אודיסה ר' אליעזר יהודה פינקל, ר' אליעזר
מנחם מן שך, ר' אהרן קוטלר שנסע לארצות הברית, ועוד.

קבוצה של עשרים וחמישה בחורים התנדבה לנסוע
בראשונה. נסענו ללוות אותם לקובנה. שם, בתחנת
הרכבת, אמרו להם שמחיר כרטיס לוולדיוסטוק שעל חוף
ים יפן והאוקיינוס השקט, הוא עשרים דולר. מובן
שהבחורים מכרו כל דבר אפשרי והצליחו בלא מאמץ
מיוחד לאסוף סכום זה. הכרטיסים נקנו והם עלו לרכבת.
נופפנו להם בידינו לשלום.

- להתראות בקרוב! - קראו אלינו.

- בעזרת ה', ניפגש בוולדיוסטוק! - צחקנו באושר.

לא התייחסנו להודעה שפרסם משרד ההגירה כעבור
מספר ימים. לפי הודעה זו לא יוכלו המהגרים מרוסיה
לקנות כרטיסים באופן חופשי. מעתה נחשבים אנחנו,
המהגרים, לתיירים, והמשרד שמטפל בתיירים הוא
ה"אינטוריסט". לא חשבנו שזה משמעותי, עד שבאנו
לקנות כרטיסים והודיעו לנו שמחירו של כל כרטיס הוא
מאה ושבעים דולר אמריקאים! הרוסים דרשו שנקנה את
הכרטיסים בדולרים ממש.

הרגשנו שנפלנו מאיגרא רמה לבירה עמיקתא. איך אפשר להשיג דולרים אמריקאים במדינה שהחזקת הדולרים בה אסורה? ומהיכן נשיג סכומים אגדיים שכאלו???

חשנו שהרוסים מהתלים בנו ונהנים להתעלל בנו. התסכול היה נורא. הן כבר חשנו את טעמו של החופש, ולפתע - מפח נפש שכזה. הרוסים הבהירו שתוקף היתרי היציאה הוא לחודש בלבד, ומי שלא יצא עד אז - לא יוכל עוד לצאת.

הרגשתי שכעת מבין אני את הכתוב בחומש שמות: "ויזעקו ותעל שוועתם אל האלוקים." היתה זו צעקה ללא קול; צעקה חזקה מכל קול!

מי ששמע את צעקתנו היה הצדיק רבי אברהם קלמנוביץ בארצות הברית. הוא פשוט פעל מעל למקום ומעל לזמן. אינני יודע כיצד עשה זאת, אך תוך ימים ספורים העביר לר' חיים שמואלביץ - שתיפקד כעת כראש הישיבה, לאחר שחמיו, ר' אליעזר יהודה פינקל, עלה לארץ ישראל - סכום שהספיק לקניית כרטיסי נסיעה לכל הבחורים, אנשי הצוות ובני משפחותיהם.

מכיוון שהיינו במעמד של תיירים, נסענו ברכבת מפוארת ומוסקת עם מושבים מרופדים. התארחנו במלונות יוקרה. תארו לכם שאני, בחור מברזנה הקטנה והענייה, מתאכסן במלון מפואר בעל חדרים ובהם ריהוט מפואר ואורות נוצצים... רובנו באנו מבתים עניים, ועושר כזה כלל לא נקלט בתודעתנו. היה זה עושר המתאים לסיפורי מעשיות ולסיפורים על הצארים הרוסיים ובתי המלוכה האירופאיים. בכל זאת לא הסתגורנו. בכל מלון אליו

הגענו - ירדנו למטבח כשסבונים בידינו, וביקשנו להחליף את המזון המגיע לנו תמורת מזון כשר, אותו אפשר היה לקחת להמשך המסע. הסבונים שנתנו להם בתמורה ריכזו את ליבם של עובדי המטבח, וכך קיבלנו תפוזים, תה וסרדינים, צנימים ושימורים שהועילו לנו בהמשך הדרך.

- עשרה ימים נסענו עד שהגענו לוולדיווסטוק. שם היה עלינו לחכות לאונייה שתעביר אותנו ליפן. אלא שאונייה כזו לא נמצאה. הים סער וחששנו שכבר לא נצליח לצאת מתחומי ברית המועצות. לבסוף הזדמנה לנמל אונייה יפנית ששמה "אמקוזה מאורו". היתה זו אוניית משא יפנית קטנה, רעועה ומיושנת. לא יכולנו כולנו להיכנס בה, ולכן היא העבירה אותנו בכמה הפלגות לעיר הנמל היפנית צ'ורוגה שבצפון יפן. כל הפלגה כזו אורכת יומיים.

פחדנו עד הרגע האחרון. חששנו שמא ברגע האחרון ימצאו הרוסים סיבה להשאיר אותנו ב"גן העדן" שלהם. קצינים קשוחים מהבולשת הרוסית בדקו אותנו כשעלינו לאונייה. קבוצה של פקידי נמל רוסיים התלווה אלינו, ומלבדם שייטה לצידנו ספינה של משמר החופים הרוסי, שנצמדה אל אוניית המשא היפנית.

קול בכיו של ילד נשמע לפתע בחלל הבית וקטע את שטף סיפורו של נפתלי. הפעם היה זה תינוקם של ירחמיאל ומרים שהתעורר משנתו. האם מיהרה לגשת אל בנה ולהרגיעו, ועד מהרה חזרה אל החדר. רחל ניצלה את

ההפוגה הקצרה והביאה קנקן תה חם וצלחת תופינים בעוד גיסתה מפנה את השולחן ומדיחה את הכלים.

חצקל'ה מזג תה בכוסות לגברים שישבו ליד שולחן השבת, הנשים חזרו לשבת בספה, ונפתלי המשיך בסיפורו:

- מחשבות רבות חלפו אז בראשי, חצקל'ה. חשבתי על אמא ועל חיים אביך. חשבתי על כל המשפחה, על סבתא בסיה וסבתא גיטל, על סבא אברהם ועל כל הילדים. חשבתי מה יקרה כשנגיע ליפן ואחר כך לשנחאי. המחשבות מילאו אותי.

הדממה באונייה היתה מעיקה. אף אחד לא העז לדבר. כאילו מלותינו עלולות, חלילה, לגרום לרוסים להתחרט. הרגשתי מאובן וכך הרגישו כולם. השתדלנו להתחמק האחד ממבטי חברו. חששנו שמא ייפגשו מבטינו והשמחה תשתקף בעינינו - שמחה שתעורר את כעסם של מלאכי החבלה הסובייטים. רק לאחר שירדו פקידי הנמל הרוסיים וגם ספינת משמר החופים שלהם התרחקה, פרצנו בשירה ובריקודים נלהבים. הבנו שהקב"ה - הוא שהוציא אותנו מרוסיה. היתה זו "יציאת מצריים" הפרטית שלנו.

אונייה זו הפליגה הלוך ושוב כשהיא מיטלטלת בים הסוער עד שהעבירה את כולנו לחוף היפני. המחריד היה, שכאשר סיימה להעביר אותנו ושבה אל הים - ראינו איך לפתע היא נטרפת וטובעת!...! היה זה מול עינינו ממש! היינו מזועזעים. הרגשתי צמרמורת בכל גופי - הן יכולנו, חלילה, לרדת לתהומות ים באניה זו... אנחנו יודעים שהקב"ה שולט בכל הבריאה אך כאן ראינו איך שהקב"ה שולט גם על הים. ראינו זאת בחוש!

הרגשנו שהקב"ה ריחם עלינו ושמר על אונייה ישנה ורעועה זאת, אולם משסיימה את תפקידה בהצלתנו - ירדה למצולות ים וטבעה.

שוב ראינו כיצד משגיח עלינו קב"ה ופודה אותנו מרדת שחת.

- ביפן שהינו כמה חודשים, כשסוגיהרה (הקונסול היפני בקובנה) ממשיך להיות המלאך הגואל שלנו. אך נאלצנו להמשיך לנדוד לשנחאי שכן היו רק אשרות מעבר ליפן והיפנים סרבו להתיר לנו להשאר בתחומם. משהגענו לשנחאי, כבר חיכו לנו נציגים מהקהילה היהודית שבאו לקבל את פנינו.

חשבנו שיהודים אלו יהיו צהובי עור ומלוכסני עיניים כמו כל הסינים, ומה השתוממנו לראות יהודים "משלנו".

התברר לנו, שכבר אחרי "פרעות קישינייב" (כ-50 שנה קודם לכן) הגיעו יהודים אשכנזים לשנחאי והקימו בה קהילה אשכנזית לצד הקהילה הספרדית הוותיקה יותר, כשבני הקהילה הוותיקה הם שמעודדים ותומכים באחיהם הפליטים. עכשיו הפכו אנשי הקהילה האשכנזית לקולטים שלנו. הם שעודדו אותנו ותמכו בנו.

נציגי הקהילה ארגנו לנו אוטובוסים שהסיעו אותנו לאכסניה שיועדה בעבורנו - "בית אהרן". בדרך סיפרו לנו על תולדותיו של בניין זה.

היה זה עשרים שנה קודם לכן, כשיהודי עשיר ומתנכר חלם שאביו בא אליו בחלום וביקש ממנו שיעשה משהו לעילוי נשמתו. חלום זה גרם לו להתרגשות רבה והוא

החליט להוזיל הון רב מכיסו על מנת לגרום נחת רוח לאביו בעולם העליון. הוא פנה אל חכם אברהם, שיעץ לו לבנות בית כנסת גדול שייקרא "בית אהרן" - על שם אביו המנוח. כמו כן הציע שבית הכנסת הזה ייבנה ברובע הבינלאומי של העיר, סמוך למרכז המסחרי. עשיר זה החליט להקים בית כנסת מפואר ביותר. חכם אברהם, שהיה ממכובדי הקהילה, ביקש שבית הכנסת יכלול גם מקווה טהרה, אולם גדול לכינוסים, מטבח ענק ומשוכלל לצורך שמחות משפחתיות, ומטבח שכלל מתקני בישול בגז שהיו אז בגדר חידוש עולמי. בנוסף - נבנו גם חדרי לימוד וספרייה תורנית גדולה שכללה ספרים רבים. הבניין נחנך בשנת תרפ"ז, הרבה לפני שחלמנו להגיע לשנחאי.

כשהגענו ל"בית אהרן" נוכחנו לדעת שהבניין כלל לא היה בשימוש. באחד החדרים הצדדיים התפללו מספר יהודים, אך כל הבית העצום הזה היה ריק ושם. כשהגענו אליו בסוף תש"א, מילאנו אותו בבת אחת, והפכנו אותו לבית שוקק חיים, בית שקול התורה נשמע בו בשמחת הודיה אדירה. מי פילל ומי מילל רחבות שכזו בעת מלחמה, ועוד בשנחאי?

ניסים רבים התרחשו לנו שם. ראינו אותם על כל צעד שעל.

- כשהקדש ברוך הוא עושה נס, חל הוא על החלק הגלוי והנסתר שבו כאחת - כך אמר המשגיח ר' יחזקאל לווינשטיין - וכשהוא נותן - נותן הוא מידו המלאה, הפתוחה, הקדושה והרחבה!

גם אוכל היה לנו בשפע. היה נדמה לנו שאנחנו חולמים
בהקיץ.

שלוות השבת אופפת את הבית הקטן בשכונה
הירושלמית השקטה, ונפתלי ממשיך בסיפורו:

- ערב ראש השנה תש"ב! המשגיח אומר שעלינו
להתחזק באמונה בבורא ובהשגחתו הפרטית. בסוקרו את
כל מה שעברנו, הוא הראה לנו איך הוליכה אותנו
ההשגחה וכיצד מילטה אותנו מעמק הבכא. אחת לאחת
מנה את כל העובדות שהיו ידועות לכולנו, והראה שכל
מה שהקב"ה עשה, לא עשה אלא בשבילנו ולטובתנו -
לומדי תורתו.

הקב"ה רקם את עלילת הצלתנו שנים רבות לפני
שמישהו חלם על מלחמת עולם. בבחינת מקדים תרופה
למכה. כך נסללו מסילות הברזל לרכבות ברוסיה, כולל זו
של הרכבת הטרנס-סיבירית כבר בסוף המאה הקודמת -
מבצע אדיר שעלה הון ומאות אלפים השתתפו בהקמתו -
זאת רק כדי לסלול לנו את מסלול הבריחה!

וכן הדבר לגבי כיבושה של וילנא - בירתה של ליטא,
על ידי גנרל פולני וסיפוחה לפולין - עשרים שנה לפני
פרוץ מלחמת העולם השנייה. עובדה שהביאה לניתוק מגע
מוחלט בין ליטא לפולין.

שנה לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה דרשה לפתע
פולין מליטא, ללא כל סיבה נראת לעין, לחדש את
הקשרים ביניהן כולל סלילת מסילת ברזל בין וילנא

לקובנה. וכן דרשה סלילת מערכת כבישים שתחבר בין שתי הארצות, דרישה שלוותה באולטימטום למלחמה.

ללא מסילה זאת - לא היה מתאפשר נס בריחת רוב הישיבות מפולין הכבושה לליטא העצמאית.

דרישתה של פולין לפתוח קונסוליה בליטא - דרישה שנענתה במלואה, היא זו שאפשרה לתת לפליטים דרכונים פולניים לאחר שפולין כבר לא היתה קיימת יותר. ללא דרכונים אלו, לא ניתן היה לצאת מרוסיה. ובנוסף היה נס פתיחתה של הקונסוליה היפנית בשעה שרוב הקונסוליות האחרות נסגרו. קונסוליה שממשה את אפשרות הענקת אשרות מעבר.

נס אשרות קורסאו.

נס אישור היתרי היציאה מרוסיה שהיה הפך משפטם והנהגתם, במקום שישלחו אותנו לסיביר, היטיבו עימנו, בעוד הם עצמם אינם מבינים מה היה עמדם, כעניין שנאמר "פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו" (משלי, כ"א, א').

נס האכסניה המרווחת והמפוארת לה זכינו בשנחאי בית כנסת "בית אהרון", משל נבנתה במיוחד בעבורנו ולצרכינו!

נס קיומנו שם, והנס הגדול - שלמרות כל מצוקות העיתים, נשארה הישיבה שלמה ומלוכדת, כשכולם לומדים בהתמדה ובמסירות נפש, בבחינת "תורה שלמדנו 'באף'". הנסים הגדולים האלה לוו בעוד אלפי נסים קטנים ופרטיים, חסדים שהקב"ה עשה איתנו ערב, בוקר וצהריים. אני מספר לכם רק את הבולטים שבהם.

- בשלב מאוחר יותר רכשה הישיבה כמה בניינים סמוכים ששמשו כאכסניות מפוארות לבחורים.

אולם גם אל שנחאי הגיעה המלחמה.

היה זה לאחר שבי"ח בכסלו תש"ב, בעקבות מתקפת יפן על נמל הפנינים - "פרל הרבר", נמל בשליטת ארצות הברית, אי שם בלב האוקיינוס השקט, כבשו היפנים את שנחאי במבצע בזק. משאיות עמוסות חיילים יפנים נכנסו לעיר. ויפן - הלא יודעים אתם - היתה בעלת בריתה של גרמניה, עובדה שגרמה לנו לחרדה מפני הבאות.

המשגיח התאמץ ביותר לחזק את רוחנו.

- ללמוד! רק ללמוד תורה! כל היתר זה שטויות והבלים. אל תייגעו את עצמכם בדאגות של מה יהיה ואיך יהיה! קבלו בתמימות מה שהקב"ה גזר עלינו! נאמין שהכל לטובה! להיות בשמחה! לא לדאוג! - כך חזר ואמר.

לשנחאי הגיעו כעשרים וחמישה אלף פליטים יהודיים, ניצולי חרב הנאצים. ידענו להודות לה' על הצלתנו בעוד רוב קרובינו ומכירינו נשארו לכודים בארצות הכיבוש הגרמני. אם כי לא ידענו מה עלה בגורלם.

פרק כד | שיר חדש עולה

- בתש"ג היה נדמה שידם הארוכה של הנאצים מגיעה גם לשנחאי. היפאנים הקימו גטו וחייבו את כל היהודים להצטופף בתוכו. גם אנחנו אולצנו לשהות בגטו.

המצב הכלכלי היה גרוע. אנשים רעבו ללחם. רק לנו היה מה לאכול בזכות פעילותו של ר' חיים שמואלביץ. לא פעם הוא זומן לבולשת, שם חקרו אותו כיצד מתקיימת הישיבה.... לר' חיים שמואלביץ הגיעו כספים בדרך לא דרך, ובהם מימן את כל צרכינו.

ואכן, עד היום אינני יודע באיזה אופן הועברו כספים לישיבה !

הנרות כבו זה מכבר. השמיים השחירו כליל. ובקו האופק, במקום בו נושקים השמיים להרים, נראה אור תכלכל וחיוור. הלילה מתקרב לסיומו.

עקרת הבית מביאה מהמטבח פעם נוספת קנקן תה מהביל, וגיסתה מוסיפה עוגיות שמרים וגרעינים לצלחות המרכזיות. לוגמים הם מהתה הרותח בלגימות קטנות.

- ההבדל בין השלווה פה, בבית שלכם - לבין המתח, הפחד והחרדה שהיו מנת חלקנו שם - זה דבר בלתי נתפס. האם אני מצליח להסביר ולהמחיש זאת?

- אנו שומעים את סיפורך - הגיב כעת חצקל'ה לראשונה - ואני באמת לא מבין כיצד שרדתם בתופת זו.

- אני מודה לה' יתברך שזיכה אותי להגיע לשנחאי ולהיות תחת חסותם של ר' חיים שמואלביץ והמשגיח ר' יחזקאל לווינשטיין. לעומת מה שסבלו אחרים שהיו בתופת הגרמני או 'בזרועותיהם של הקומוניסטים', אפשר לומר שהיינו במחנה נופש.

למדנו כל הזמן. היה לנו היכן להניח את ראשינו בלילה. רוב הזמן היה לנו מה לאכול. והחשוב מכל - היינו ביחד, התחזקנו מהשיחות של המשגיח, התעלינו ברוחניות. הרגשנו שיש לנו אבא - והכוונה לראש הישיבה, כמובן. הרבנית שמואלביץ היתה ממש אמא בשבילנו. היה מי שדאג לנו! היה מי שהתעניין בנו! רובנו היינו כה צעירים ורכים בשנים. הרגשנו שאנחנו חשובים להם כבנים!

- סיפרת שהבולשת היפנית היתה חוקרת את ר' חיים שמואלביץ מה הם מקורות המימון של הישיבה וכיצד היא מתקיימת - העיר ירחמיאל, כשהוא מזכיר לנפתלי היכן אחז בסיפורו המרתק.

- הו, זה היה מפחיד. כשיצא ר' חיים לחקירה - לא ידענו אם יזכה לחזור...

האווירה בשנחאי בשנת תש"ג היתה מאיימת ומפחידה. ראשי הקהל נאסרו ועונו... שמועות ריחפו שהיפנים

מתכוונים להשמיד את שארית הפליטה... בכיר יפני
נאסר... אחר נעלם...

התחושה היתה איומה. האם עברנו במנוסה חצי עולם
מפני חרב הנאצים, על מנת שכאן ישמידו אותנו היפנים,
בעלי בריתם?

הרגשנו כמו אז כשליטא סופחה לברית המועצות .

כאלו כל הדרך שעברנו היתה לחינם!

אך - לא! למרות כל תוכניותיהם של היפנים בעקבות
הנחיותיהם של הנאצים, הסתכמו מעשיהם בהקמת גטו
ובגירושנו אליו. מסתבר שהם נבהלו מגילוי מזימותיהם
בטרם עת וזנחו את תוכניותיהם לחסל אותנו.

הצטופפנו בגטו וגם שם מצאנו מבנה רעוע ששימש
לנו למגורים. כל יום היינו יוצאים מהגטו לרובע
הבינלאומי, ל"בית אהרן", לומדים בו כל היום - ולעת ערב
שבים לגטו.

מחלות מדבקות איומות השתוללו בגטו ופגעו בעיקר
בסינים האומללים. המפליא היה שכמעט שלא נדבקנו
במחלות הללו. היה מקרה, שמשה האמריקנר, חברכם
מראדין שעבר לישיבת מיר, נדבק במחלה קשה והרופא
הודיע שמצבו חמור ביותר ואפילו הופיעו סימני גסיסה.
מיד נשלחה הבשורה המרה למשגיה, לר' יחזקאל לווינשין.

המשגיה ניגש, כשהוא רועד מדאגה, לארון הקודש
ופתח אותו והחל לקרוא בהתרגשות את מאמר הגמרא
במסכת שבת: - מי שחלה ונטה למות... ואפילו תשע מאות
ותשעים-ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו
זכות - בצול, שנאמר: " אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני

אלף להגיד לאדם ישרו, ויחננו ויאמר: פדעהו מרדת שחת" רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אפילו תשע מאות ותשעים-ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות - נצול, שנאמר "מליץ אחד מני אלף".

הרגשנו שהמשגיח קורע רקיעי שמים. גם לבכנו נקרעו כששמענו איך לימד עליו זכות.

- ריבוננו של עולם, משה בן לאה שעזב את ביתו בארצות הברית ונדד במסירות נפש לישיבות ראדין ומיר הרחוקות משום שנפשו חשקה בתורה הקדושה - האם אין לו זכות של אחד מני אלף? האם לא תקרע את גזר דינו? - קרא המשגיח במר לבו והחל באמירת תהילים יחד עם כולנו. הרגשתי שכל מילה מהתהילים פותחת בי מעיין של דמעות. בכיתי על משה האומלל. בכיתי על אמא, על חיימקה, אביך ועל הילדים ובכיתי גם על הנסיונות המרים, הבלתי נתפסים בשכל אנושי, שהקב"ה העמיד אותנו בהם.

אחר כך ביקש מאתנו המשגיח ללמוד בכל כוחנו ולהקדיש את סדר הלימוד למענו של משה הזקוק לנס.

והנס אומנם התרחש! שמשון, מאיר ודוד ששהו ליד משה החולה דיווחו אחר כך שחלה הטבה גדולה במצבו, הטבה שהתרחשה כשסיימנו את אמירת התהילים.

- רואים שמתרחשים כאלה נסים ולא חוזרים בתשובה? - התפלא המשגיח והתכוון לאותם יהודים ששהו בגטו והיו רחוקים מתורה וממצוות.

מה אומר ומה אספר... - נאנח נפתלי, ועיניו מצטעפות בדוק של דמעות - באילו תנאים למדנו... בקיץ הסיני

הנורא - הלה בשנחאי שורר חום של חמישים מעלות ויש לחות איומה... המחלות... ההפצצות הכבדות שזעזעו את כל הבתים שבסביבה... חובת ההאפלה על ידי שמיכות אטומות - כל אלו לא מנעו מאיתנו מלהתמיד וללמוד את התורה הקדושה אפילו בתנאים אלו... למדנו לאור נרות שעווה, שהעמדנו מעל לסטנדרים ואלו העלו את הטמפרטורה לגובה בלתי נסבל כמעט. היינו יושבים מצויידים במגבת ביד אחת ובמניפה בשניה וכך נסינו להתמודד עם החום הנורא. לא פעם נאלצתי להחליף את כותנתי באמצע הסדר משום שטבלתי בים של זיעה. עם כל זה ועל אף הכל - שקענו בלימוד! כשלמדנו - היינו כל כך מרוכזים ששכחנו את כל הנסיבות הקשות - כאילו שעת הלימוד היתה בועה בזמן ובמקום אליה נכנסו ואליה נמלטנו מסערות הזמן.

אחרי ראש השנה תש"ה הודיעו היפנים שלא יתירו לנו לצאת מהגטו גם לא לצורך לימודים... נאלצנו להיפרד מהבית המפואר שהיה לביתנו, מ"בית אהרן". עברנו ל"אוהל משה" - בית הכנסת המרכזי של הקהילה האשכנזית ששכן בתוך הגטו. היה זה מבנה גדול יחסית, אך בכל זאת צר מלהכיל את כל בחורי הישיבה.

במשך החורף של שנת תש"ה עלה בידינו להשיג מבנה פרטי ישן בן שתי קומות, אשר בעבר שימש כבית חרושת. היה זה מבנה רעוע והיינו בטוחים שלא ירחק היום והוא יקרוס.

- אחת ההפצצות הכבדות ביותר היתה בז' באב תש"ה. ההפצצה מחקה גושים שלמים של בניינים מעל פני

האדמה. גם בניין הישיבה התנוודד. עצמתי עיניים. הייתי בטוח שהבניין עומד לקרוס עלינו ולקבור אותנו חיים. אך לא - ההפצה פסקה והבניין המשיך לעמוד בעקמימותו, כמו צוחק לכל הבתים האיתנים שקרסו סביבו.

קבוצת בחורים איתרה מבנה אחר, יציב יותר. מתאים יותר. המבנה נקנה ושופץ בחדשי הקיץ של שנת תש"ה. מבית מלון לשעבר הוא הותאם לשמש כשיבה וכלל אולם לימוד גדול, מטבח, חדר אוכל מרווח וכן חדרי פנימייה בקומות העליונות. בראש חדש אלול, אחרי סיום המלחמה, נחנך המבנה.

- היפנים ביצרו את העיר בצורה נחרצת. מאידך גיסא פתחו האמריקאים חזית שנייה בשנחאי. אולי כדי להקל עליהם את מלאכת הכנעתה של יפן. רבעים שלמים בשנחאי הפכו לעיי חורבות. מקלטים לא היו שם, בגטו!

- כל אותו הזמן המשיך המשגיח ועודד אותנו. הרגשנו כל כך נפחדים, אך הוא שידל אותנו להמשיך ולעסוק בתורה.

- כל בני התורה הנמצאים בשנחאי, ייצאו, אם ירצה ה', ללא כל פגע מההפצצות של האמריקאים! - חזר ואמר.

כמה בחורים העלו הצעה לברוח לטנסין שבצפון סין, אולם המשגיח התנגד. הוא טען שדווקא עכשיו כל דקה של לימוד תורה חשובה היא ומשמעותית, ואילו העתקת הישיבה הוא מבצע שכרוך בביטול תורה וכעת אין לבטל אף רגע!

- כמו שהארון נשא את נושאי, כך התורה נושאת את לומדיה. המשיכו ללמוד ותינצלו - חזר המשגיח והדגיש באוזנינו.

שוב הטיל אליעזר את גורל הגר"א.

שוב ספרו את הדפים, הפסוקים, המלים והאותיות.

הפסוק שיצא היה מדהים בהוראתו הברורה: "וגנותי על העיר הזאת להושיעה, למעני ולמען דוד עבדי" (ישעיהו פרק ל"ז, פסוק ל"ה).

הדיבורים על אודות המעבר צפונה לטנסין פסקו!

רק אחר כך נודע לנו מאיזה אסון מילט אותנו הקב"ה בכך ששמענו בקולו של המשגיח; בטנסין פרצה מלחמת אזרחים, שני הצדדים טבחו אלו באלו... הראשונים שנפלו בידי שני המחנות היו התושבים הזרים, בני האוכלוסייה הלבנה... אילו, חלילה, היינו עוברים לטנסין - לא היה נשאר מידי שובניהם של ישראל שריד ופליט.

אלא שאז עוד לא ידענו על מלחמת אזרחים זו.

- ביום ב', כ"ז באב תש"ה, הוטלה פצצת אטום על הירושמה. שלושה ימים לאחר מכן, בל' באב, הוטלה פצצת אטום נוספת על העיר נגסאקי - שתי ערים יפניות חשובות.

היפנים הודיעו על כניעתם ללא תנאי. המלחמה הסתיימה לפתע פתאום!

לא האמנו! צחקנו! בכינו! התנשקנו! התחבקנו!

- התחדשו קשרי הדואר.

מידע החל לזרום אלינו, לשנחאי:

בי"ט בחשוון תש"ב נרצחו כל יהודי מיר.

בי"ב באלול תש"ב נרצחו כל יהודי ברזנה.

לא נותר אף אחד מראדין שיכול היה לספר מתי הומתו
יהודיה ובאיזה אופן!

הרב אלחנן וסרמן ובנו נרצחו.

הרב מנחם זמבה נרצח.

יותר משישה מיליון יהודים נרצחו, ובתוכם יותר
ממיליון וחצי ילדים.

ה' יקום דמם!

כל אחד קבל את בשורת האיוב הפרטית שלו. נדהמים
הבטנו זה בזה. נשארנו יתומים מעולם שלם שחרב.

- אלול של ימי השלום נחת עלינו ואנחנו מבולבלים
וכואבים. באים אל הישיבה כמו יש לרגליים חיות משלהן,
אבל הלב - - - הלב פנימה בוכה.

עמד המשגיח וקולו רעם:

- אלול! - קרא והכה בידו על הסטנדר - נכון, כולנו
כואבים את כאבנו הפרטי ואת כאב האומה הדוויה
והאומללה, אך גם עתה עלינו לזכור את כל הניסים שעשה
לנו הקב"ה לאורך כל הדרך! הלה ראינו בחוש שהקב"ה
שולט על כל הבריאה! שולט על המים! שולט על היבשה!
שולט על כולם ועל הכל!

הקב"ה בחר בבני משפחותינו שנרצחו במיתות שונות ומשונות למות על קידוש השם, ואילו בנו הוא בחר שנמשיך לחיות, על מנת שנודה לו על הנפלאות שעשה לנו. ואיך נודה לו? איך אפשר להודות למי שכל העולם שלו? למי שכל רגע ורגע מהווה את כל המציאות? רק על ידי שנמליך אותו עלינו, על התנהגותינו ועל מחשבותינו אלא שהשטן רוצה להחליש אותנו תמיד. גם עכשיו, במקום ללמוד ולהתעלות, רוצה הוא שנסקע בדכאון, בעצבות. מטריד הוא אותנו במחשבות.

לא ניתן לו!

עמדנו בכך כל שש שנות המלחמה האיומה.

לא ניתן לו לנצח עכשיו!

אין אנו יודעים חשבונות שמים, ואין לנו שמץ הבנה בזה אבל גם כשבני ישראל עלו ממצרים הם לא שקעו בצער על כל התינוקות שנרצחו על ידי המצרים. הם לא הרשו לדיכאון להשתלט עליהם בגלל כל אלו שלא זכו לצאת ממצרים.

הם ראו את הקב"ה שולט על היבשה, על כל גרמי השמים, על כל בעלי החיים, על האדם ועל המים. ובים סוף כשקרע להם את הים הודו לה' באומרם: "ה' ימלוך לעולם ועד!" כי זו המסקנה המתבקשת - שהוא עשה, עושה ויעשה לכל המעשים!

לכן בחדש אלול זה נתכונן היטב ליום הדין! לשם כך עלינו להתעלות עוד יותר!

יש לנו תפקיד חשוב! עלינו להקים עולם חדש!

נבוא לפני אבינו שבשמיים ביום דין זה ונתחנן שיתן לנו סייעתא דשמיא... שמן השמיים ירחמו עלינו ויברכו אותנו... למען מטרה זו צריך להתכונן היטב בחודש הרחמים והסליחות.

עם כל הלב והמחשבות צריך לעבוד את הקב"ה!
ועכשיו יותר מתמיד!

צריך לפשפש ולמשמש בכל המעשים ובכל המחשבות על מנת לטהר אותם כדי שנוכל לעמוד ביום הדין ולבקש מהקב"ה חכמה, בינה, דעת וסייעתא דשמיא להמשיך את התפקיד הנצחי שלנו, של עם הנצח. להמליך עלינו את הקב"ה! בשביל זה שרדנו! בשביל זה נשארנו בחיים! בשביל זה עשה לנו הקב"ה את כל הניסים והנפלאות אותם ראינו בחוש.

אסור להתרפות!!!

- מה אומר ומה אספר? - כל חיי יהא חדש אלול זה צפון בקרבי! הרגשתי כמו אותו עלה שהמלאך מכה עליו ואומר לו: גדל! גדל!

ראינו כיצד ההשגחה הפרטית ממשיכה ללוות אותנו!

היה זה ביום הכיפורים תש"ו. בעיצומן של התפילות שמענו רעש מחריד, כמו רעש של בניין שנופל. מיהרנו לצאת החוצה וראינו שאותו מבנה רעוע ששימש לנו בעבר כישיבה ובגלגולו הקודם שימש כבית חרושת - התמוטט לפתע ונפל.

היינו המומים, שהרי בזמן המלחמה, בכל אותן הפצצות
 איומות בהן הזדעזעה הארץ ת"ק על ת"ק פרסה ושכונות
 שלמות נהרסו - אותו בניין רק התנוודד קלות. והנה
 עכשיו, בימי שלום, ללא סיבה הנראית לעין, נפל הבניין
 לפתע והתמוטט!?

הרגשנו שהקב"ה רצה להמחיש לנו את דברי המשגיה.

השחר עולה בירושלים ועומד לכבוש את פני המזרח.
 הכוכבים נאספים אט אט ונעלמים אל תוך החושך.
 השמיים מחווירים.

מתבוננים נפתלי, חצקל'ה, וירחמיאל בזריחה העומדת
 להפציע אל פני השמיים, ואורה מתגבר ומתגבר ומותיר
 את החושך בשיפוליו של עולם, שם כובש אותו האור
 לגמרי...

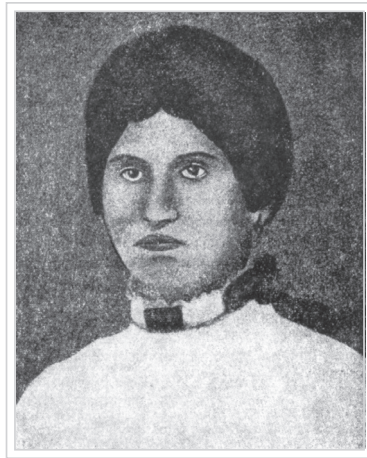
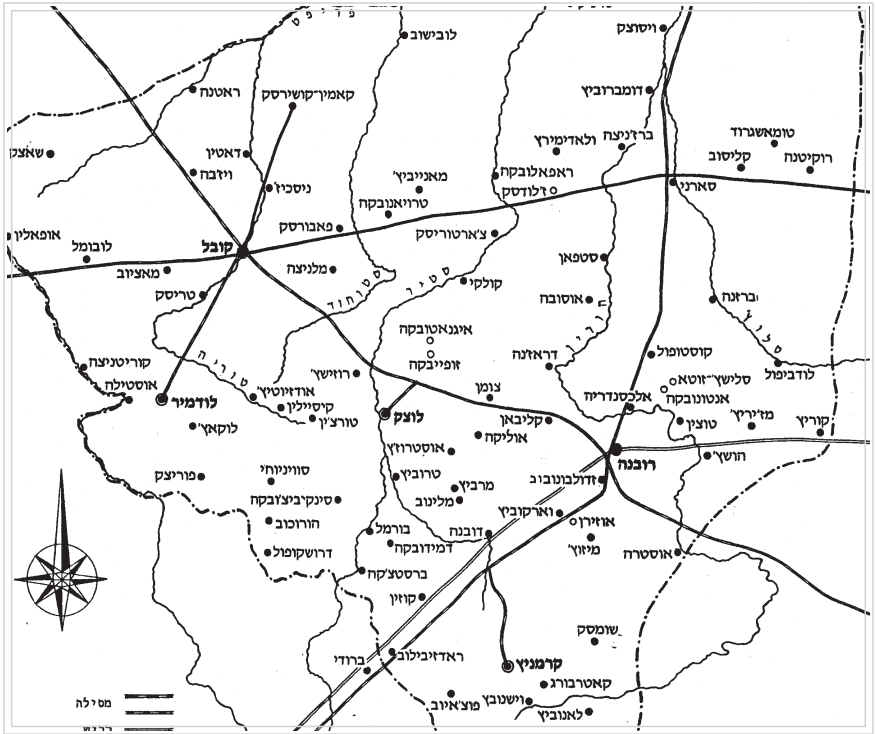
עוד מעט יתעוררו הילדים... הגברים ילכו לבית
 הכנסת, לתפילה של שבת... הקדושה תעטוף אותם באריג
 של אור... שיר חדש עולה - - -

השער אל חצר הארמון של משפחת פוטוצקי בעיר לנצוט, במשקוף ניכר סמל המשפחה. בסמל בולט העדרו של עלה אחד מהענף המשפחתי (באדיבות הרב אליאך)

מקום עקידתו של גר הצדק אברהם בן אברהם ביום שני של שבועות (באדיבות הרב אליאך)

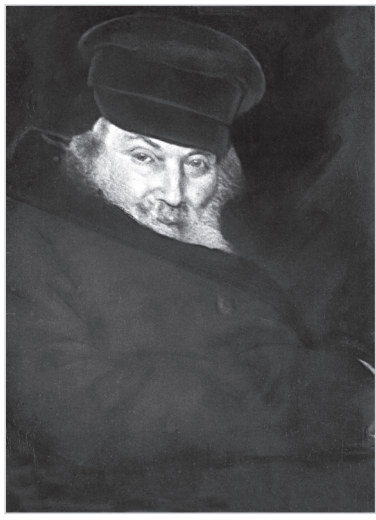
הגברת שרה שניר

רבי יששכר דב מבלוז שנתן את ברכת
הדרך לגברת שרה שנירר

רחוב קמיסרסקה בברזנה

עיני כל הדור נשואות אליו

רבי איצלה פטצ'ניק

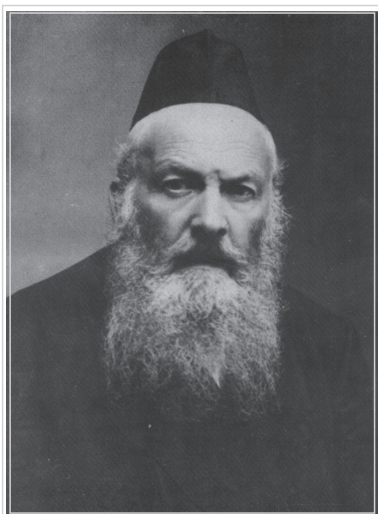
ביתו של הח"ח - בין מנחה למעריב מסר ה'חפץ חיים' שיחה בביתו

בנין ישיבת ראדין

ה'חפץ חיים' בפתח ביתו ולידו יושב בנו ר' לייב

למעלה: הגאון הרב אלחנן בונם וסרמן

משמאל: הח"ח ולידו ר' לייב ברוידא כפי שהונצחו כשהגיעו לוורשא ע"מ לפעול לבטול הגזירות על החינוך היהודי

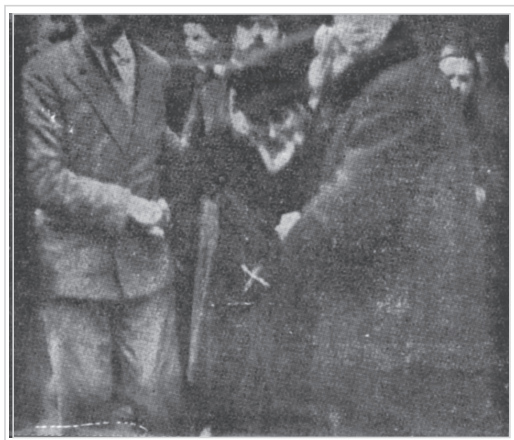
בהמשך רחוב זה נמצא ביתו של ה'חפץ חיים'

התמונה שהתפרסמה בעיתון בעקבותיה התפייס האב עם בנו

ישיבת מיר

"על החינוך היהודי הטהור מוכרחים למסור את הנפש"
ה'חפץ חיים' בגיל קרוב ל-100 עת בא על מנת לפעול לבטול הגזירות

פולין נקרעה לשניים ע"י קו מולוטוב-ריבנטרופ

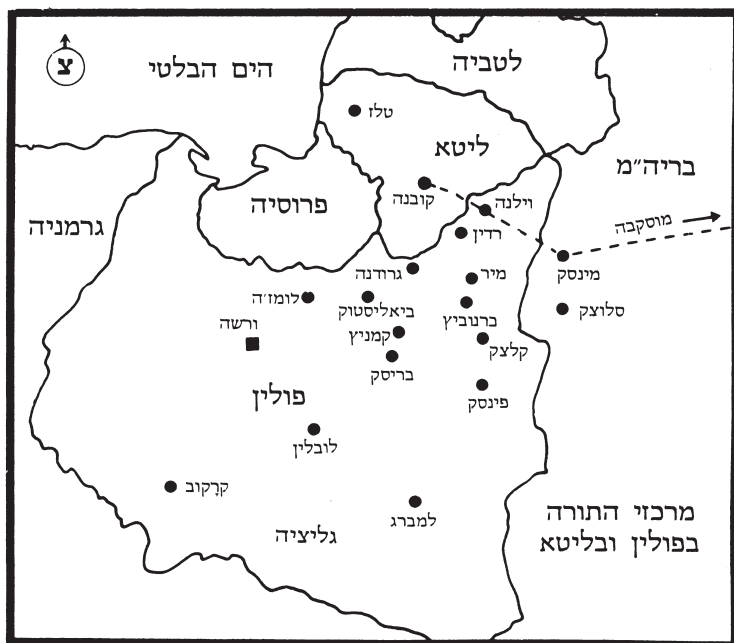
הציון על קבר האחים בברזנה

באולם ישיבת מיר התעלמנו מהמצב המתוח

ר' ישראל יעקב
לובצ'ינסקי

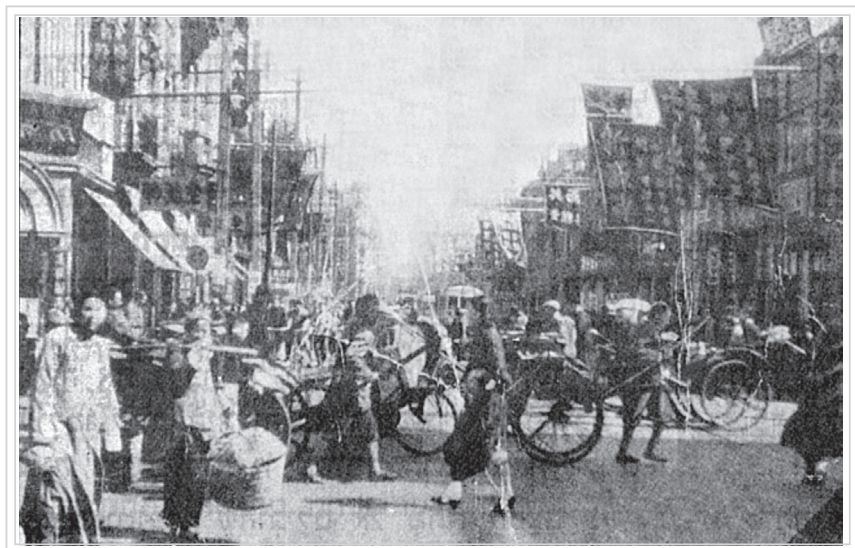
מפת איזור וילנא-ברנוביץ-מיר

הקונסול ההולנדי ז'אן צורטנדיק

הקונסול היפני סוגיהרה

רחוב טיפוסי בשנחאי: הולכי רגל, ריקשות ורכבים בעירבוביה
"שנחאי - עיר בלי חוקים!"